

FALUDI FERENC

FORTUNA SZEKERÉN OKOSSAN ÜLJ

**VERSEK
TÉLI ÉJTSZAKÁK**

**VÁLOGATTA ÉS A SZÖVEGET GONDOZTA
VARGHA BALÁZS**

TARTALOM

VERSEK

ELSŐ KÖNYV - VILÁGI DALOK

KISZTÓ ÉNEK - ODA PROVOCANS
FELELŐ ÉNEK - ODA RESPONDENS
TAVASZ
NÁDASDI
CLORINDA
ADDIO!
SZERENCSE
TÜNDÉRKERT
UTRAVALÓ
TARKA MADÁR
A HAJNAL
NEM MIND VIGASÁG A VIGASÁG
ERDŐ
CUPIDO
SZAKÁCSÉNEK
PÁRAS ÉNEK - DUETTO
REMETE
PHYLLIS
NINCSEN NEVE
FORGANDÓ SZERENCSE
A PIPÁRUL
TAVASZI ÜDŐ

MÁSODIK KÖNYV - VALLÁSOS ÉNEKEK

SZENT ISTVÁN KIRÁLYHOZ
SZENT IMRE HERCEGRÜL
AZ UR JÉZUSHOZ
A FESZÜLETHEZ
A SZÜZ MÁRIÁHOZ
SZENT EMIDHEZ

HARMADIK KÖNYV - ALKALMI ÉS VEGYES KÖLTEMÉNYEK

MÉLTÓSÁGOS GRÓF BATTHYÁNY LAJOSNAK
AZON MÉLTÓSÁGNAK NEVE NAPJÁRA
MÁRIA TERÉZIA KIRÁLYNÉ ASSZONYUNKHOZ
MÉLTÓSÁGOS VITÉZ GRÓF NÁDASDI FERENC HORVÁTOR SZÁGI BÁNNAK
MÉLTÓSÁGOS GRÓF NICZKY GYÖRGY ÉS BATTHYÁNY XAVERIA KISASSZONY HÁZASSÁGA
ALKALMATOSSÁGÁVAL
A TARCSAI SAVANYÓ VIZRÜL
MÉLTÓSÁGOS SZILY JÁNOS ÚRNAK
BUCSUZÓ ÉNEK

NEGYEDIK KÖNYV - PÁSZTORI VERSEK

ECLOGA PRIMA
ECLOGA SECUNDA - PÁSZTORVERSENGÉS
ECLOGA TERTIA - MEGINT PÁSZTORVERSENGÉS
ECLOGA QUARTA - AZ AGGÓDÓ PÁSZTOR
ECLOGA QUINTA - ISMÉT PÁSZTORI VERSENGÉS
ECLOGA SEXTA - A KESERGŐ PÁSZTOROK

FÜGGELÉK

BETÉTVERSEK A CAESAR CÍMŰ SZÍNJÁTÉKHOZ

NEM SZERETEM, NEM GYÜLÖLÖM...
FELFUALKODOTTNAK MEGFORDULT SZERENCSEJE
A MEGFORDULT SZERENCSEN VALÓ EPEKEDÉS

KÉTES HITELŰ VERS

AZ ÚJDON ÚJ POLICIA

TÉLI ÉJTSZAKÁK

VERSEK

ELSŐ KÖNYV VILÁGI DALOK

KISZTÓ ÉNEK ODA PROVOCANS

Uri nemzet eredete,
Deli, jeles, ép termete,
Gyöngyös, köves szép ruhája,
Ruhájánál szebb arcája;
De mit használ, ha hamis?

Szeme kökény, csillag fénye,
Ámor csuda építménye,
Tüzet lobbant pillantása,
Mint az egek villámlása,
De mit használ, ha hamis?

Alabastrum fejr nyaka,
Piros rózsát nyit ajaka,
Sima márvány picin álla,
Tiszta hónál tisztább válla,
De mit használ, ha hamis?

Pindus hegyén szebb verseket
Nem mondanak, énekeket,
Mint mikor ő torkát nyitja
És hárfáját megindítja;
De mit használ, ha hamis?

Szép mikor varr, szép mikor ír,
Szép, ha nevet, szép mikor sir,
Szép, mikor ül, szép mikor áll,
Jól hajt térdet, cifrán sétál,
De mit használ, ha hamis?

Tréfás, nyájos, hizelkedő,
Bátor, vidám, kedveskedő,
Sokkal biztat mosolgása,
Tellyes tárház ajánlása,
De mit használ, ha hamis?

FELELŐ ÉNEK

ODA RESPONDENS

Híres főrend nemzetében,
Nincsen hiba természetben,
Jól hordozták, jól nevelték,
Volt is okok, hogy kedvelték;
De nem tetszik, tudom mért!

Tiszta szeme s ábrázatja,
Téjbe mártott arcallatja,
Hol rózsák is elmulatnak,
S egybekevert szint mutatnak;
De nem tetszik, tudom mért!

Magossan költ nagy homloka,
Sugár cédrus ép dereka,
Vállát veri szög hajával,
Hajnal hasad ajakával;
De nem tetszik, tudom mért!

Lovát Mars úgy nem ugratja
Jobban mint ő nem forgatja,
Mint az evet felültében,
Meg sem mozdul lágy nyergében:
De nem tetszik, tudom mért!

Táncos, elmés, emberséges,
Törvénytudó, mesterséges,
Jámbor, józan, mértékletes,
Takarékos, kellemetes;
De nem tetszik, tudom mért!

Kedvlegelő nyájassága,
Szívébresztő vidámsága,
Teljes öröm barátsága,
Paradicsom társasága;
De nem tetszik, tudom mért:
Mert hamisnak mond, azért!

TAVASZ

Királyi mulatság erdőkben sétálni,
Árnyékos utcáin fel s alá járkálni,
Fülemile éneklésén,
Gyöngé szellők legyezésén
Örömet nevelni,
Kedve szerint élni.

Az ócsó nyulakat bokorbul kivenni,
Fiatal madárcák fészket felkeverni,
Hegyet-völgyet megkerülni,
Friss források mellett ülni,
Ebédre megtérni,
Jó lakáshoz férni.

A sötét gondokat magos szegre tenni,
Feladott étkekből jóízűen enni,
Enni, meg nem csömörleni,
Közbevigan beszélteni
Friss borokat inni,
A vizet dicsírni.

Eszem-iszom után könyökére dűlni,
Egy fél órácskáig álomba merűlni;
Könnyű testtel felserkenni,
Holmi dolgán általmenni,
Nagy labdát ugratni,
Játékkal mulatni.

Diana udvarát megint látogatni,
Ernyős sátoriban mint reggel mulatni,
A kakukkal szerencsáját
Megpróbálni jövődjét,
Hegyek ellen állni,
Ekhóval tréfálni.

Pintyőke sirását, galambnak nyögését,
A játékos rigók hangos fűtyülését,
Gerlicéknek busulását,
Társak után bujdosását
Szemre, fűlre venni,
Más gonddal nem lenni.

Erdőkből kimenni mezők térségére,
A lenyugvó napnak nézni szekerére,
Pásztor után sétálgatni,
Muzsikáját meghallgatni,
Corydon dudáját,
Mopsus furugláját.

Görbe trombitákat otthon fuvattatni,
Vacsora után is nyugtig így mulatni:
Ugy-e pajtás, megpróbáltad,
Amint mondám, úgy találtad:
Királyi multság,
Ártatlan bolondság.

NÁDASDI

Rettentő Mársnak fajzati,
Ti bátor seregek!
Bellona igaz magzati,
Jól vitézkedtetek:
Meggyőztük burgus kölykeit,
Fejünkre eskütt ölveit,
Már dicsekedjete,
Már dicsekedjete!

Megvertük kevély táborát,
Vágtuk mint barmokat,
Letéptük sűrű sátorát,
Raktunk testhalmokat,
Gázoltuk bűdös véreket
És kikergettük lelkeket,
Kin örvendezzete,
Kin örvendezzete!

Elnyertük Schweidniz várát,
Villám pattantyuit,
Boroszló tornyos falait,
Mennydörgő álgúit:
Rabszija fűtük emberét,
Prédára adtuk mindenét,
Istent dicsirjete,
Istent dicsirjete.

Mondjon az egész táborunk
Hál'adó éneket,
Puskánk, álgunk, puskaorunk
Hasitson egeket.
Forgassunk nagy poharakat,
Igyunk Te Deum-borokat;
Nékem is töltsete,
Nékem is töltsete!

Uj lármát hallok fiaim,
Uj erő üt reánk!
Menjünk elejbe bajnakim,
Rivadjon trombitánk.
Ujitsunk rajtok sebeket,
Rágjunk apróra sziveket;
Megye: kövessete,
Megye: kövessete!

CLORINDA

Gyenge Clorinda
Hűs kikeletben,
Egy szép ligetben
 Fel s alá jár.
Siess Dorindo,
Szívét epesztve,
Kezét terjesztve
 Csak reád vár.

Megjött Dorindo:
Egy kis bokorban
Hajnali korban
 Leültek már.
Nyugszik Dorindo,
Igen sietett,
Sokat ígetett,
 Hallgat a pár.

Kezdi Clorinda:
Pásztor, hol jártál?
Kivel tréfáltál?
 Engem elhagysz!
Hamis Dorindo!
Mintha nem tudnám,
És tapasztalnám,
 Mással mulatsz.

Ne hidd Clorinda,
Mezei nymphám,
Édes báránycám,
 Mert ez a szív
- Esküszöm Pánra,
A nagy istenre,
Égre, tengerre -
 Tehozzád hív!

Lator Dorindo,
Ott a fenyőben,
Vagy a füzesben.
 - Nem tudod már?
Idegen társsal
Eperjet szedtél
Vigan nevettél,
 Csak tagadd bár!

Nem úgy Clorinda:
Kivel sétáltam,
Akit imádtam,
Nem földi kép;
Hanem istenség,
Nagyobb náladnál,
Szentebb náladnál,
De nem oly szép!

A szüz Diána
Vadat kergetvén,
Sokat megejtven
Egy kanhoz lőtt;
Aztot nyomozván
Az erdőt járta,
Fel nem találta,
Énhozzám jött.

Ha úgy van, pásztor,
Igen követlek,
Megint szeretlek,
Mint hű nymphád;
Keljünk Dorindo;
A nyájt elhagytam,
Sokat mulattam,
Isten hozzád!

ADDIO!

Köszönöm, hogy hamis voltál,
Mert láncamrul leóldottál.
Eddig gondban, kinban éltem,
Hogy hívem vagy, mig azt véltem
Fáradt szívem, pihenj már,
Veszteséged semmi kár.

De hitetlen, állhatatlan!
Tovább ne légy alkalmatlan.
Tudva vagyon álnokságad,
Azért nem kell barátságad!
Ne' a kosár, vidd veled,
Benne obsit-leveled.

SZERENCSE

A szerencse változásin
Tanult elme nem indul,
Ide s oda rándulásin
Nem sértődik, nem mozdul.
Csak úgy nézi csúf játékát,
Mint a forgó karikát,
Csak úgy nézi csúf játékát
Mint a forgó karikát.

Ma hiteget, hízkelkedik,
Szárnyán visel, fenn hordoz;
Hólnap megint mérgeskedik,
Bosszuságot, gondot hoz.
Rád szegezi kész táborát
S meg felszedi sátorát,
Rád szegezi kész táborát
S meg felszedi sátorát.

Ma felbillent első fokra,
Ápolgat és mosolog,
Kebelébe ragad csókra,
- Már megbánta, tébolog.
Nálad tölti ebéd korát,
Másutt eszik vacsorát.
Nálad tölti ebéd korát,
Másutt eszik vacsorát.

Csak árulás biztatása,
Tárházokkal ha imád;
Öröm-öröm ajánlása:
Visszarántja, amit ad.
Szerencséire csak úgy tekints:
Ajándékja álmokincs -
Szerencséire csak úgy tekints:
Ajándékja álmokincs.

Kopasz, bénna és vak jószág,
Agyarkodó, fondorló;
Felkendőzött, aggott óság,
Nyughatatlan kóborló.
A szerencsét jól megismerd,
S amint szolgált, úgy dicsírd -
A szerencsét jól megismerd,
S amint szolgált, úgy dicsírd.

TÜNDÉRKERT

Mély álmambul felserkentem,
A hajnal már felpirult,
Egy virágos kertnek mentem,
A harmattal megújult.

Láttam, miként bontogatja
Az éj setét sátorát.
Luna asszony mint oszlatja
A csillagok táborát.

Csudát mondok. A virágok,
Flóra színes magzati,
Vetemények, gyümölcs-ágok,
Pomonának rajzati.

Nyájaskodtak és tréfáltak,
Minden falat megörült.
Ugrándoztak, lejtőt jártak,
Míg a zephyr-szél fűtült.

A nárcissus hyacinttal,
Ruta, kapor, pipacs, mák,
Majorán a rozmarinnal
Bársonyvirág, violák

Egymás derekába kapnak,
Megforgatják társakat;
A többinek példát adnak,
Kik kéméllik talpakat.

A gyöngyvirág alig kezdi,
Máris a tüskébe hág,
Sebbe esvén, el is végzi,
Szánja sok virágos ág.

A napvirág jön utána,
Fejet hajtván előlép,
Hogy páratlan, igen bánja,
Tiszteli az egész nép.

Liliom is nagy csendessen
Hozza mosdott fiait,
Merevenen, de rendessen
Rakogatja inait.

A rózsza még most öltözik
Fitogatja kebelét,
Festőfüvel még kendőzik,
Csinosgatja levelét.

Fut a szegfű, mert érkezik,
Félti tarka homlokát,
Most is arrul emlékezik,
Hogy megszúrta oldalát.

Nyomában a bokros puszpán
Ingatja zöld ágait,
Sok színben jön a tulipán,
Nézik gyöngé tagjait.

Egy szép virág a kökörcsén,
Néha híres gyermek volt,
Elájulván, el is esvén
A lejtő közt majd megholt.

Eztet Venus elragadta,
Csak ő tudja, hová lett,
Talán orvosának adta,
Egyszer már feléledett.

Csengővirág van nyomában,
Késéri a százszorszép,
Rendes egy pár ő magában,
Flora előtt kedves kép.

Ezek térdet, fejet hajtván,
Megtisztelik párjakat;
Mosologva kezet adván
Cifrán rakják lábukat.

Tüskebokor az egressel
Nagy nehezen táncra kelt,
Távul jártak két lépéssel,
Egyik a másiktul félt.

Egyszer-egyszer ölbe kapván
Megvérezték magokat,
Az útifű tapogatván
Meggyógyította azokat.

A kalapos gomba magán
Vezet sok pár sereget,
Forgolódik virgunc talpán,
Hippet, hoppot emleget.

Répa, retek csingolódnak,
Tök és dinnye hasán jár,
Az ugorkák forgolódnak,
Ki-ki mohón lejtőt vár.

Menta, Pluto szolgálója,
Nyughatatlan rossz leány,
Mindenkinek udvarlója,
A borsókra fittyet hány.

Nem türhetik, poznájakkal
Ide oda kergetik,
Lövöldözik zöld magokkal,
Ezt a babok nevetik.

A káposzták otthon hagyták
Redős nagy szoknyájokat
És fejenként elosztották
Jó friss táncra magokat.

De keveset mulathattak,
Rut forgószeél indula,
A többivel elszaladtak, -
Csak álom volt, elmula.

UTRAVALÓ

Ne marasszuk, elmehet,
Amint tetszik, úgy vehet
A faképtől végbúcsút,
Előtte az országút!

Hajdi! elment jó korán,
Éjfél után szaporán.
A kakas is megörült,
Vigan szólott, hogy felült.

Minden lova rugjon fel,
A rudszege hulljon el,
Repedjen a gyeplőszij,
Pincetokja folyjon ki.

A forgószeél kergesse,
Záporosó vezesse,
Igen finom ember volt,
Jó, hogy tőlünk elpatkólt!

TARKA MADÁR

Egy kis tarka madár vig kedvében
Szép gyümölcsös kertnek ment reptében.
Ha én tarka madár volnék,
És is veled elrepülnék
Tarka madár!

A kis tarka madár ott akadott,
Mert két lépvesszőcske közt ragadott.
Ha én tarka madár volnék,
Soha veled nem repülnék,
Tarka madár!

A kis tarka madárt kézre kapták,
Nem bántották, szépen ápolgatták.
Ha én tarka madár volnék,
Mégis veled elrepülnék,
Tarka madár!

A kis tarka madárt, jaj, fogságba,
Szorossan bezárták kalitkába!
Ha én tarka madár volnék,
Soha veled nem repülnék,
Tarka madár!

A kis tarka madárt jól tartották,
Cukorfalatokkal meghizlalták.
Ha én tarka madár volnék,
Mégis veled elrepülnék,
Tarka madár!

A kis tarka madárt kifosztották
Tarka tollaibul, nyársra vonták.
Ha én tarka madár volnék,
Soha veled nem repülnék,
Tarka madár!

A HAJNAL

A szép hajnal mihelyt hasad
Mindenek megujulnak,
A setétség gyorsan szalad,
Erdők megvidámulnak,
A madárcák felserkennek,
Rázogatják szárnyokat;
Éneklésre készülgetnek,
Próbálgatják torkokat.

Harmat gyöngyét hullogatja
Arany haja szálain;
S aranyhaját lobogtatja
Alabástrom vállain.

Piros rózsák mosolyognak,
Kinyitják kebeleket,
Rozmarintok illatoznak,
Újítyák leveleket.

Vannak gondban a pókokcsák,
Hállójokat sétálják,
Hol megszakadt, foltozgatják,
Legyek útját elállják.

Prédát várnak, lesben állnak,
Fülánkokot készítnek;
Fia vagy, légy! a halálnak,
Ha hallóba kerítnek.

Madarászok lépvesszőkkel
Rakják készült fájokat;
Gunnyójokban mesterséggel
Fújjak csalárd sípjokat.

Jön a rigó, harkály, szarka,
Felzendül a tollas nép.
Mátyás kiált, oda farka;
Sok baglyokat fog a lép.

Bús gerlice vesztett társát
Felkeresni útnak megy;
Zokog, sírja árva sorsát,
Nyögésétül zeng a hegy,

Fáradságát nem sajnálja,
Erdőt, bércet megkerül,
Méglen himét feltalálja,
Zöld ágakra le nem ül.

Kelj fel, pásztor! hull a harmat,
Hinti hajnal gyöngyeit.
Siet pásztor, szakaszt álmat,
Hágja hegyek teteit.

Juhoskái vigan járnak
A harmatos völgyeket;
A mezőket beretválnak
És nevelik tölgyöket.

Nyulacskák is kibaktatnak
Tavaszi vetésekből,
A szarvasok ugrándoznak
A friss forrásvizekről.

Erdő szélén farkas kullog,
Husra feni fogait,
Barlangjában medve morog,
És szoptatja kölkét.

Már a récék sem alusznak,
Úsznak a patakokon.
A parasztok hason másznak,
Vigyáznak a partokon.

Ha puskájuk szerencsét hoz,
Vigassággal megtérnek,
Napkeletkor tisztartóhoz
Bátrabban bemehetnek.

Úthoz fognak szarándokok
A hajnali hívesben,
Izzadoznak a kovácsok
Homlokig a műhelyben.
Elmélkednek a deákok
Irnak, törik fejeket.
Félnek, netán preceptorok
Megszegdelje bőrüket.
De már a nap a tengerről
Emelgeti szekerét.
A hajnal is az egekről
Elindítja kerekét.
Napkeletkor egyéb dolgok
Fárasztják embereket.
Versírásban kik boldogok,
Megmondhatják ezeket.

NEM MIND VIGASÁG A VIGASÁG

Azon senki ne építsen,
Hogy engem lát vigadni,
Mert örömet, ahol nincsen,
Néha lehet mutatni.
Hogyha olykor talál érne
Örömnél holmi gőze,
Másnak okát nem kell kérni,
Mert ahhoz semmi köze.
Vidám legyek vagy kedvetlen:
Senki arrul nem tehet,
Indulatom szemlélhetlen;
Napvilágra nem kelhet.
Mert örömemnek ösztönét
Valaminthogy titkolom,
Úgy bánatom eredetét
Másoknak nem panaszlom.
Ebben s abban volt már részem,
Még a szerencse hagyta,
Bút s örömet érzett szívem,
Tudja, aki próbálta.
De már lelkem eztet, aztot
Okosan viselheti.
Aki mihez hozzászokott,
Aztat könnyen tűrheti.

ERDŐ

Magos hegyek, szelíd erdők,
Pán istennek sátora,
Hantos halmok, hives ernyők,
Diánának udvara!

Szüz nympháknak vig utcái!
Úgy tetszik, hogy újulok,
Dryadesek palotái,
Ha hozzátok járulok.

Itt a Hajnal gyengén festi
Az erdőknek tetejét,
Jön a Flóra és éleszti
A virágok mezejét.

Jön a harmat, alig várja,
Sylvanusnak völgyeit
Gyenge lábbal hogy megjárja,
És elhintse gyöngyeit.

Pán megfujja trombitáját
Echó néki válaszol,
Viszik szelek ily postáját:
Kelj fel, aki aluszol.

Erre ki-ki meleg ágát
Elfelejt, talpra kél,
Odarugja nyoszolyáját,
És az egész erdő él.

Támad a nap új sugárral.
Hegyet völgyet vidámit.
Közli magát fél világgal,
Szárnyas nében kedvet nyit.

A madárcák megörülnek,
Ellepik az ágakat,
Hím és nőstény öszveülnek,
Énekelik álmakat.

Ásit Faunus és nyujtózik
Rut torháját kiveti,
Gubás testén vakaródzik,
Csufos álmát neveti.

Satyrusok napaeáknak
Szép jó regvelt mondanak;
Hizelkednek a nympháknak,
Mosdóvizet hordanak.

Feji Phyllis tejes nyáját,
És a völgynek vezeti,
Tityrus is ő csordáját
Gondos kézzel kergeti.

Együtt járnak a berkeket,
Elbeszélnek kárákat,
Emlegetik szerelmeket,
És tegnapi táncakat.

Siet Phoebus, és szekerét
Másra bizza, ide tér;
Egen hagyja fényes székét,
Az erdőktől szállást kér.

Itt van hűg személyében,
Sétálja az utakat,
Arany puzdra van kezében,
Nyilazza a vadakat.

Fut a szarvas, vadkan íget,
Rókák féltik farkokat,
Sok a hajtó, zeng a liget,
Hull sok drága dám-falat.

Megpihenvén ebéd után,
Sereggel a vadásznép
Egy szép gyöngyvírágos utcán
Új játékra öszvelép.

Itt van Daphnis, itt van Faunus,
Sok bozontos satyrus,
Sok sípossal jön Sylvanus,
Pásztorokkal Tityrus.

Látszanak sok friss napaeák,
Pásztorokat nézgetik,
Utánnak más gyenge nymphák
Kik magokat kelletik.

Elkeverve öszvekapnak,
Jól rángatják inakat,
Hol egymástul elszaladnak,
S magán ropják táncakat.

A vig nymphák elbujkálnak,
Satyrosok keresik,
Akit benne feltalálnak,
Tenyerekkel megszedik.

Dryadesek pásztorokkal
Himbáltatják magokat,
Szép virágos bokrétákkal,
Kifűzetvén azokat.

Satyrusok megverdődnek,
Tépik egymás szakállát,
Kis szarvakkal öklelődnek,
Hogy elnyerjék a pályát.

Igy járnak az erdő dolgát,
Ide semmi gond nem fér,
Itt találja nyugodalmát,
Akit bú és bánat vér.

Isten hozzád váras azért,
Boldog aki ide tér,
Mulatságért, vig óráért
Senki vámat itt nem kér.

CUPIDO

Rusticus, Poëta

R. Ki légyen Cupido, eddig nem tudhattam,
Noha öfelőle már sokat hallottam,
Kárhozzák, dicsirik; ki nagy ember lehet!
Széles e világon mert nagy csudákat tett.

P. Ne mondd nagy embernek: gyermek, picin falat,
Nincs nálánál latrabb a kerék ég alatt,
Szárnyas, ives, fáklás, mind a két szemén vak,
Ruhátlan, bujdosó, káros tüzeket rak!

R. Ha ily: rossz anyja volt, mostohán nevelte,
A tüzet kezéből hogy el nem emelte,
Nem gyermeknek való a fegyver és a tűz,
S minthogy ruhátlan jár, ritka dolog, ha szüz.

P. Amig a fickónak szárnyát ki nem tépik,
Sokfelé elrepdez, mindenütt bélépik,
Fecskefészkeket rak, aprósodik a ház,
A patvar irtsa ki, egy szó annyi mint száz.

SZAKÁCSÉNEK

A szakácsnak jól van dolga,
Télen, nyáran könnyen él.
Úr a szakács és nem szolga,
Mikor tetszik, akkor kél.
Mindjárt vannak udvarlói,
Szép jó regvelt mondanak,
Hizelkednek szolgálói,
Mosdóvizet hordanak.

Tiszta kötényt vesz magára,
Hármas kés van oldalán,
Bécsi acél pántlikára
Szépen függ a potrohán.
Hálósüveg van a fején,
Uri módon teszi fel,
Kis rojtocska a tetején,
A szakácsnak több nem kell.

A tüzet más rakogatja
És ha több kell, más hord fát,
A nyársát is más forgatja,
Ő csak fő gondjához lát.
Tehénhusa, kápostája,
Jó korán a tűznél áll,
Az inassa néz hozzája,
Ő még ásit és sétál.

Előveszi majorságát,
Öl, vág benne, bontogat.
Turja, gyurja szín tésztáját,
Belévalót válogat.
Elkészíti főzeményét,
Egynehány tál étkeit,
Nyársra való süteményét,
Számazza vendégeit.

A vadaknak különbsége,
Fenyős-, császármadárkák
Az ebédnek ékessége:
Fogol, vadkan, fácánkák,
Tornyos, lapos tortátája,
Pástétom és marcipán,
Mesterséges pogácsája
Megvan nemes asztalán.

Megdicsirik szép ebédjét,
Urak laknak, inas fal:
El nem hagyja hiv cselédjét,
Maga ehel meg nem hal.
Jóizüen eszik-iszik,
Mennyit gyomra, torka kér.
Naprul napra jobban hizik,
Bőribe is alig fér.

Ebéd után szunnyadozik,
Pipáz, kártyáz, eltréfál,
Hivalkodik, mulatozik,
Ide s oda elsétál.

A szakácsnak így van dolga,
Jobb hivatalt nem talál.
Ur a szakács és nem szolgál,
Konyhájában kis király!

PÁRAS ÉNEK DUETTO

Nehéz jó barátat,
Szives igaz társat
Találni;
De tőle nehezebb
És keservesebb
Elválni!

Mert a két szív
Olyan kincs,
Ha egymáshoz hív,
Mellynél drágább nincs.

REMETE

A kemény kősziklák kietlen kebelében
Járatlan barlangok elrejtett mély öblében,
A vadon erdők közt találtam kedvemet,
És lelkem-kihűltig itt töltöm életemet.

A büszke szín világ sétáljon fris bársonyban,
Egy kevés ronggyal is beérem én azonban.
Maholnap a kigyók felbontják testemet,
Az apró férgecskék elosztják béletem.

Tobzódó torkosok felkészült jólakási,
A borral töltöző iszákok tombolási
Nem kisztik torkomat; énnálom édes iz
Egy marok fügyökér, egy ital forrásviz.

Ha buba merülek, ha szívem kezd lankadni,
Ébreszt a forgó ég, vigasztalást tud adni,
Éjjel a csillagok vidítják szívemet,
A hajnal felderül, meghozza kedvemet.

Ha test, vér megindul, háborgat rut ostrommal,
Bőjttel sanyargatom, megtöröm ostorommal,
Tüskébe keverem áruló testemet,
Igy oltván tüzeit, megmentem lelkemet.

Eltelvén napjaim nem félek a haláltul,
Elválok örömet ez árnyék rossz világtul,
Ohajtva járulok tehozzád, Istenem:
Jutalmam, örököm, kincsem és mindenem.

A lelkem öltözik, reméllem, fényességbe,
A csontom itt hever, mig társul megyen égbe,
Egy buzgó gondolat engem itt temete;
Ha kérded, ki valék: - egy szegény remete!

PHYLLIS

Phyllis nyugszik, mély álomban
A szép Phyllis elmerült.

Ime Ámor jött azonban;
Loppal oldalához ült.

Félretészi tegzét, ivét,
Egy nyilával utat nyit,
És kilopja Phyllis szivét,
Kit sebessen el is vitt.

Serken Phyllis, észrevészi
Kárát s Ámor nyilait,
Minden dolgát félretészi
Siettetni inait.

Feltalálja udvarában,
Ámor szivek között jár.
Szinte kettő van markában,
Ime, ugymond, itt a kár!

Lator Ámor, ha elvetted,
Ha megloptál engemet,
Mondd meg, dévaj, hová tetted,
És add vissza szivemet.

Sirva fakad, jajjal közli
Nagy cseppekkel könyve hull,
Ámor gyengén mind letörli,
Mondván: Phylli, ne busull'.

Itt van szived, elrejtettem,
Jó helyen van, el nem vész,
Több szivekkel elkevertem,
Mutass reá, tied lész.

Im elődbe rakogatom,
Phylli, vigyázással légy,
Ki micsodás, megmutatom,
Szived helett mást ne végy.

Ez a nagy sziv alázatos.
Ez pedig pompára vágy,
Ez együgyü, akaratos,
És ez mindenkihez lágy.

Ez a picin válogató,
Ez udvari, ez paraszt,
Ez tudatlan halogató,
Sok sziveket elszalaszt.

Ez mosolgó, hizelkedő
Ez versengő béketlen,
Ez szemérmes, ez kérkedő,
Ez pityergő, izetlen.
Ez tárházat, kastélyt vadász,
Tetszik néki a kincses nép
Emez böcsületet horgász,
Ennek a' kell, aki szép.
Ez kendőzik, fürtet visszal,
Százszor tükeréhez fut,
Ez más erkölcsében piszkál,
Emez büszke, noha rut.
Válogasd ki, ha úgy kéred,
Ezek között van szived.
Phylli, látam, nem isméred,
Mellyik légyen a tied.
Még egy van itt, ez a furcsa,
Hamis, titkos, dévaj sziv,
Ehhez nem fér senki kulcsa,
Se nem igaz, se nem hiv.
Ha nem tudod, im megmondom:
A te szived, emeld el,
Tartsd magadnak, semmi gondom,
Mert ez senkinek sem kell.

NINCSEN NEVE

Egy agg-lant van Gyöngyös táján,
Rut szömölcsék ül pofáján,
Töpörödött ráncos bőre,
Ősszel tarkás minden szőre,
Utálatos ocsmán kép.
Három foga tart istrázsát,
S alig rágja a hig kását,
Gyomort kever bűdös szája,.
Tüdejével rothadt mája,
Semmi tagja már nem ép.
Rozsdás torka hóbög, hörög,
De a nyelve frissen pörög,
Nyughatatlan derekával,
Csipás szeme forgásával,
Keze úgy jár mint a csép.

Előbb kezdte Venus fatyját
Megismérni, mintsem atyját;
Him után sirt bölcsőjében
Gyulladozott szerelmében,
S még előtte volt a pép.

Felserdülvén, többre lépett,
Nyalogatott sok friss képet,
Aki tetszett szájizének,
És megfelelt vig kedvének,
Ahhoz ragadt mint a lép.

Sok kezek közt vásott nyaka,
Csókkal kopott két ajaka,
Üszög már kiperzselt szive,
De még benn van Ámor nyive,
Forrton-forr az ó cserép.

Természetét erőlteti,
Apadt mellét kifeszíti,
Tarát, farát ékesíti,
Vitorláit kiteríti,
Arra nyerit, aki szép.

Parázs tüzét lobbantatja
Már megszokta, nem hagyhatja.
Várj, tejetlen gubás kecske,
Nőszton nősző vén menyecske,
Megjön urad, jól megtép!

FORGANDÓ SZERENCSE

Fortuna szekerén okossan ülj,
Ugy forgasd tengelét, hogy ki ne dülj,
Ha szépen vezetett,
Ha miben kedvezett,
Ha miben kedvezett, meg ne örülj,
Fortuna szekerén okossan ülj -
Fortuna szekerén okossan ülj.

Jó kedve s kereke egyaránt jár,
Forgandó, váltazó, ma kinccsel vár,
Holnap lenyomorít,
És megint bóldogit,
És megint bóldogit, elhiggyed bár,
Jó kedve s kereke egyaránt jár -
Jó kedve s kereke egyaránt jár.

Érdemre nem tekint, szemtelen, vak,
Kire ma vont-aranyt, holnap szűrt rak,
Tudják, kik táborát
Lakták és udvarát,
Lakták és udvarát, sok nagy urak,
Érdemre nem tekint, szemtelen, vak,
Érdemre nem tekint, szemtelen, vak.

Hol édes jó anyád, hol mostohád,
Dolgárul senkinek számot nem ad.
Meböcsül, megaláz,
Magasztal, legyaláz,
Magasztal, legyaláz, bút hoz reád,
Hol édes jó anyád, hol mostohád,
Hol édes jó anyád, hol mostohád!

A PIPÁRUL

Olasz sonetto formára

Hiv társam, dohányos börböncém,
Te tisztitod fejemet,
Szép pipám, égő kis kemencém,
Te enyhited mellyemet.

Füstecskéd kereng, forog, játszik,
És megvallom, vigasztal,
De alig tűnik, s már nem is látszik,
Azért engem meg is csal.

Sőt nem csal, leckét ad elmémnek,
Mert így lesz vége életemnek,
Élő ember, gondold meg:

Mint a füst oszlik hirtelenül,
Ugy magad is, fontold meg,
Elcseppensz egykor véletlenül!

TAVASZI ÜDŐ

Már a mord télnek
S fene szeleknek
Hullanak napjai, s multon mulnak;
Virágzó fáknak,
Gyöngyvirágoknak
Jádzó szemei nyilton nyílnak.

Kertek palánkja,
Mezők virágja
Zöldellő színben öltözködik,
Mosolyog Flóra,
Pírul orcája,
Narcissus előtt kevélykedik.

Jönnek a fecskék,
A kis gyermekeskék
A violáknak szépét szedik,
A gyöngye Nymphák
Kerteket ássák,
S a virágoknak ágyát vetik.

Erdők újjúlnak,
Rétek sárgulnak,
Hegyek és völgyek mind változnak:
Amott rózsákkal,
Itt tulipákkal
Ligetes berkek illatoznak.

A dám vadaknak,
Kis madárcáknak
Közlött zengése völgyekben hat;
Echo Phillisnek,
Pán seregeknek
Tavaszi karban salvét fujat.

Kesely pinyekkel
Verset énekel
A bojtorványos tengelice;
Szája megszáradt,
Már el is fáradt
A szépen zengő fülemile.

De éjfél korban
Ül a zöld karban,
Szokott nótáját megint kezdi:
Vig zengésével
S trillás nyelvével
Az egész erdőt felserkenti.

A hajnal pírul,
Harmat is lehull,
Vidám sugárral a nap felkél,
Hangos szólással
S madárzúgással,
Vélnéd, az egész erdő hogy él.

Sivölt a rigó,
Csacsog a szajkó,
A galambok is nyájaskodnak:
Egymásra nézve
Fordúlnak rendre,
Felborzott tollal burukkolnak.

A gonosz varjúk
Egybe tódulnak
Midőn ezt látják és korognak:
Meggörbült nyakkal
S dugúlt torokkal
Kár! Kár! kiáltván csúfolódnak.

A für tilinkál
Faunus fufullyál,
Hangos zúgással verset szólnak;
A kis gedácskák,
Gyöngé báránycák
Együtt küzködnék és táncolnak.

Menjünk, kedvesim!
És bölcs pajtásim
A zöld erdőbe sétálgatni;
Komor kedvünket,
Fáradt elménket
Nyájas játékkal vigasztalni.

Pan Satyrussal
Flóra Faunussal
Driadesek közt itten jádzik:
Mosolygó Nymphák
Zsengéjét hordják
A violáknak, s fürtben kötik,

Itt van Diána,
Chloris utánna,
Jönnek elénkbe a sok Nymphák:
Rózsapártákkal,
Szép bokrétákkal
Várnak bennünket a Napaeák.

MÁSODIK KÖNYV VALLÁSOS ÉNEKEK

SZENT ISTVÁN KIRÁLYHOZ

Dicső István, nagy királyunk,
Téged ég s föld magasztal,
Téged tisztel kis országunk,
Első szent urának vall.

Tőled vette fényességét,
Méltóságát, érdemét,
Koronája ékességét,
Hitit, kincsét, mindenét.

Elbujdostál, megkerestünk,
Áldott légyen a szent ég!
Országunkba bévezettünk,
Szívünk örömében ég!

Drága kincsünk, feltaláltunk:
Magyarország, vigadozz!
Itt van, kit óhajtva vártunk,
Ezer áldásokat hoz.

Ime a te reménységed
Inségedben idenézz:
Isten után erősséged
Mególtalmaz ez a kéz.

Megvigasztal minnyájunkat,
Hatalmunkban vastagit,
Megtágítja országunkat,
Végig megtart, böldegit.

Budán nyugszik; Buda vára,
E szentséget megböcsüld!
Atyja után, nem sokára,
Biztat az ég: Imrét küld.

István mellett itt lesz fia,
Megtestesült angyalunk,
Megszerzi ezt két Mária,
Égi s földi asszonyunk.

SZENT IMRE HERCEGRÜL

Magasztaló szent versekkel
Dicsőítsük az eget,
És üdvöző énekekkel
Szűz szent Imre herceget:

Nemzetünknek buzgó népe
(Most érkezik kincsetek,
A hercegek példás képe:)
Zöld ágokat hintsetek.

Szent Imre jön, ki éltében
Eskütt szűz és angyal vólt,
Házassága kötelében
Szűz társával szüzen hólt.

Erdő, mező virágozzon,
Rózsák emelkedjetek,
Sziget, liget illatozzon,
Liliomok, keljetek!

Szent herceg jön; hangos szókkal
Tornyok, harangozzatok,
Sugár álgyuk, tarackokkal
Öröm-uj-hirt adjatok.

Keresztünkkel villogjatok
Országunknak hegyei,
És vigabban induljatok
Négy címeres vizei.

Szent herceg jön: szent testének
Térdet, fejet hajtsatok.
Az ő nagy megszerzőjének
Örök hálát mondjatok.

Áldjuk Istent nagy szentében!
Hivek, könyörögjete;
Óltalmában, érdemében
Hogy részesek legyetek.

AZ UR JÉZUSHOZ

Jézus, szivem szép szerelme!
Az én lelkem gerjedelme
Buzgón szeret tégedet;
Nem azért, hogy üdvözüljen,
Tüzzre, kinra ne kerüljen, -
Másként szeret tégedet.

Ingyen Uram, te szerettél,
Teremtettél, megszenteltél,
Megváltottál engemet:

Ugy, én szívem szép szerelme!
Az én lelkem gerjedelme
Ingyen szeret tégedet.

Ebben a hiv szeretetben,
Hóltig való tiszteletben
Vigan ontom véretem,

Vigan néked én Istenem,
Drága kincsem és mindenem,
Feláldozom éltetemet!

A FESZÜLETHEZ

Szüzek, ifjak sirjatok,
Mélyen szomorkodjatok,
Keseregjen minden szív,
Aki Jézussához hiv.

Nincsen abban irgalom,
Hozzád buzgó fájdalom,
Aki téged meg nem szán,
Ó Jézus, a keresztfán.

Gyenge testén sebeit,
Vérrel buzgó kékeit
Aki látja, és nem sir,
Élő hittel az nem bir.

A kősziklák repednek.
Nap és hold setétednek,
Minden állat megindul,
Csak a bűnes nem búsul.

Szállj szivedbe, sirasd meg
Bűneidet; gondold meg:
Hogy az Isten fia vólt,
Aki érted így meghólt!

A SZÜZ MÁRIÁHOZ

Ó Istennek kedvese
Szentléleknek jegyese,
Szüz Mária, ritka kincs!
Isten után mássad nincs.

Téged ég-föld magasztal,
Nagy királynéjának vall,
Mária, méltóságod nagy,
Angyaloknál feljebb vagy.

Szüz méhedben fogadtad,
Szüz emlővel szoptattad,
Szüzen szülted fiadat,
Mindenható uradat.

Kis nyájadat oltalmazd,
A bünt tőle távoztasd,
Te légy a mi gyámolunk,
Könyörülő asszonyunk.

Engedd: téged kövessünk,
Tiszta szívvel szeressünk,
Égjen bennünk ez a tűz,
Hozzád, kegyességes Szüz!

SZENT EMIDHEZ

Ó, szent Emid, hired nagy!
Csudatévő martyr vagy,
Te nevedben sok gyógyult,
Ínségébül szabadult.

Kérésedre, drága szent,
A föld indulástul ment,
Olaszország a tanu,
Sok más város és falu.

Mi is hozzád járulunk,
Lábaidhoz borulunk,
Nagy hatalmu szent Emid!
Kérésünket égbe vidd.

Te légy a mi szószóllónk,
Föld rémülvén óltalmunk.
Enyhítsd Urunk haragját,
Távoztassad ostorát.

HARMADIK KÖNYV ALKALMI ÉS VEGYES KÖLTEMÉNYEK

MÉLTÓSÁGOS GRÓF BATTHYÁNY LAJOSNAK mikor palatinussá lett, 1751. esztendőben

Meghólt Pálffy János, bajnokja hazánknak,
És már egek közt jár nagy lelke atyánknak,
Hire földet futja szép emlékezettel,
S dücsőségét közli sok külső nemzettel.

Pálffy János után árván hagyattattunk,
De kis árvaságra utána maradtunk,
Mert Batthyány Lajos jön vigasztalással,
Nádor-ispányságra fényes méltósággal.

Nem szörnyű uraság ő szeme forgása,
Hatalom, erőszak nem kedve járása,
Oltalom, irgalom látszik cimerében,
Hajlandó nyájához igyenes szívében.

Egy vitéz oroszlányt metszet pecsétjére,
Irgalmas pelikánt annak tetejére.
A vadak királyja kardot tart körmével,
Pelikán fiait táplálja vérével.

Ebből, Magyarország, reménységet vehetsz,
Benne bizakodván bátorságban lehetsz,
Tudja, akarja is hasznát hazájának,
Előmenetelét tartja sajátjának.

Gyászbul frissebb színben már azért öltözzünk,
Öröm-szózatokkal vigan örvendezzünk,
Békéljünk kezéhez alázatos csókkal,
Hogy reánk áradjon tárházak sok jókkal.

Mondjuk: a nagy Isten tartsa egészségben,
Érdeméhez képest fényes dicsőségben,
Méltóságos háza magasztalására,
Egész Magyarország vigasztalására!

AZON MÉLTÓSÁGNAK NEVE NAPJÁRA az ország gyűlésekor 1751. esztendőben

Magyarország egén kitetsző fényesség,
Nádor-ispánysági fennjáró ékesség,
Felséges, értékes, érdemes méltóság,
Akinél udvart tart tündeklő sok jószág.

Uri szeléd erkölcs, mély titku bölcsesség,
Asszonyunk s hazánkhoz mértéklett nagy hivség
Semmit sem mulató helyes elrendelés,
Igyenes rendtartás, bátor eltekéllés.

Figyelem, szorgalom, vigyázó okosság,
Feltett dolgaiban gyémánt állandóság,
És sereges több jó, kívül ország ismér,
Becsül, tisztel, szeret, magasztalva dicsér.

Tanu e jeles nap: ime gyülekeznek,
Himes, köves, gyöngyös gálában érkeznek
Főuri vendégek az ország színével,
Szoros a palota inneplő népével.

Éljen, minthogy ilyen! azt mondják egy szóval,
Szeresse meg Isten lelki, testi jóval
Nagy Lajos urunkat nyomos sok időikkel,
Mennyei áldással megtölt esztendőikkel.

Ülje békességgel nádor-ispány székit,
Ötöd izig lássa számos maradékot,
Hercegi és grófi édes unokáit
Vigadozva töltse közöttök óráit!

Ez az egész ország elméje járása,
Tehozzád hajlandó szívének forgása,
Mellybül a közjó is vigasztalást vészen, -
Hajlik a kegyes ég, biztat, hogy meglészen.

MÁRIA TERÉZIA KIRÁLYNÉ ASSZONYUNKHOZ

Koronáknak koronája,
Asszonyunk! Felséged nagy,
Nagy császárnak unokája,
Vére, társa, anyja vagy.

Felségek közt te vagy felső,
Kincsek közt legnagyobb kincs,
Te nemedben te vagy első,
Az élők közt mássad nincs.

Nagy a hired, nagy hirednél
- Igaz a szó, elhihedd -
Külső, belső nemzeteknél
Több és nagyobb érdemed.

Ki merné azt megszámlálni?
Minden számot fölülmul,
Alig győzhetjük csudálni,
Szaporodik és ujul.

A többit most mélységében
Tisztelnem kell (érzem jól),
Érdemidnek tengerében
Gyenge pennám egyrül szól.

Megszerzeted országunknak
Legjelesebb tetemét,
És megadtad oltárunknak
Az ő csudás erejét.

Nagy Leopold, olvashattad,
Fáradozott ezekért,
Nagy Teréza, tealattad
Rejtett kincsünk hazatért.

Megmutattad kis nyájadhoz
A te igaz szívedet,
Megmutattad országodhoz
Anyaj szeretettedet.

Amit szívunk, lelkünk kívánt,
Nagy óhajtva keresett,
Örökébe hoztad Istvánt,
Ki Lajossal elveszett.

Ezer hálá legyen azért
Néked és mély köszönet
Az ily jeles ajándékért,
És örök emlékezet.

Márványt, aranyt fejtegetssünk,
Ezer oszlopképeket
Asszonyunknak eregetssünk,
Véssük környül ezeket.

A csillagok írják égben,
Nagy Teréza, nevedet,
Amig tart a magyar vérben
El nem felejt tégedet!

**MÉLTÓSÁGOS VITÉZ GRÓF NÁDASDI FERENC
HORVÁTORSZÁGI BÁNNAK
írtam ezen koporsós verseket még éltemben
és megküldöttem 1777-dikben**

Amig engedte,
Ki számba vette
Embernek esetét,
Halálát, életét:
A nagy Isten,

Forgattam karomat,
Bajvivó kardomat,
Kiszántam életemet,
Hogy ontsam véremet
Asszonyomért.

Mártnak kockáját,
Kétes próbáját
Sebes pattantyuit,
Füstelgő álguit
Bátran néztem!

Rontottam fegyverét,
Koncoltam emberét,
Döntöttem falait,
Megvettem várait
Ellenségnek.

Nyitottam erét,
Gázaltam vérét,
Besáncolt táborát,
Sok festett sátorát
Letapodtam.

Felkapták nevemet,
Terjesztvén hiremet
Világ négy részein,
Bellona mezein
Sok nemzetek.

Most immár nyugszom,
Békén aluszom.
Hallád-e bujdosó,
Te jámbor utazó,
Állj meg, ki vagy?

Nem szerzek háborut,
Hozz laurus-koszorut
Becsüld meg tetemet,
Nádasdi fekszik itt, -
Elballagatsz.

**MÉLTÓSÁGOS GRÓF NICZKY GYÖRGY
ÉS BATTHYÁNY XAVERIA KISASSZONY
HÁZASSÁGA ALKALMATOSSÁGÁVAL,
mely történt a rohonci várban
1774-dik esztendőben, 13. novembris**

Fegyvert rántva látok több vitéz orosz lányt
Nilus partján termett irgalmas pelikánt,
Koronás sasokat, fénylő csillagokkal,
Címert támogató körmös griff vadakkal.

Ezek már jegyesek! Ti köz pecsétetek;
Batthyány-, Niczky-vér, vő- s meny-cimeretek.
Vajon mit jelentnek? igen szorgos gondom,
Oedipe, add kulcsát; jövőndölve mondom:

A pelikán meggyőz mindent szerelmével,
Fiait táplálja tulajdon vérével,
Az oroszlány és griff meghalnak társakért,
Hűség, állandóság nagy benne párjakért.

Jövőndölve mondom: cimeres jeleket
Meggyőzik, úgy nézzed ezen jegyeseket.
Nagyobb léssen benne az eskütt egyesség,
A tartós szeretet, hőtig való hűség.

Példájak ragyogni fog a csillagokkal,
Nyomás esztendőig élnek a sasokkal.
Éljetek állandó tenyésző hűségben,
Egymást vigasztaló igaz szivességben.

A TARCSAI SAVANYÓ VIZRÜL, mikor azon kutnak felállítása után a századik esztendejét emlegettük 1775-ben

Ennek a forrásnak nevelő nymphája,
Mindenféle rendek itató dajkája.
Hozzád szól, jó vendég: értsed szavaimat
Amint felszámaztad folyó napjaimat.

Beköszönt, úgy látam, századik esztendőm,
Saeculum-fejező teljes nyomos időm,
Keresd: feltalálád kutamnak a torkán,
Márvány kerítőmnek látszatos homlokán.

Virágokkal azért hintsd meg udvaromat,
Fürtés bokrétákkal rakd meg oldalomat.
Szivárvány hajtások függjenek fölöttem
Rózsakoszorukkal füzve körülettem.

Dob- és trombitaszó harsogjon egekben,
Feleljen az ekhó a szomszéd hegyekben.
Öregek és aprók gyűljenek számassan,
A nyers ifjak táncát járjanak párassan.

Engem emlegetve vigan mulassanak.
S ha megérdemlettem, innepet tartsanak.
Megfizetem százszor, akár bennem igyál,
Akár vizeimmal feredve mosódjál.

**MÉLTÓSÁGOS SZILY JÁNOS ÚRNAK,
szombathelyi első érdemes püspöknek, mikor azon
püspökségbe beállott, 1777. esztendőben**

ÍRTAM APÁTHIBAN 26. AUGUSTI

Két sugár borostyánt tavaszi zöldében
Látok Szily úrnak nemes címerében,
Mit jelent? Urának zöldellő épségét,
Kellő és állandó teljes egészségét.

Bátor oroszlányt is írat pecsétjére;
Mit példáz? ennek is menjünk már végére.
Oroszlány-bátorság van Szily szívében,
Igaz állandóság eltekéllésében.

Medve vadat látok! Medve csillagzatja
Az ég felső sarkán magát ragyogtatja.
Tengerbe nem merül, el nem alkonyodik,
Csillagok közt első, fennyen uralkodik.

Első püspök Szily ezen megyéjében,
Fenn van hire, ragyog tündeklő fényében.
Tengeri veszélyben medve csillag utat
A bus révészeknek igazítva mutat.

Utat mutat Szily kétséges nyájának,
Mely is viszont tartja biztos kormányának,
Éljen, vezéreljen, követvén eleit,
Töltse bé példássan cimeres jeleit.

A drága Szily-név irva légyen égben,
A föld színén pedig légyen dicsőségben
Ez az egész megye buzgó óhajtása,
Tehozzád hajlandó szívének járása.

BUCSUZÓ ÉNEK

S.
Nehéz bucsut adni, venni,
Csak most érzi bús szívem.
Kín tetőled távul lenni,
Már megvallom, jó hivem!
Édes vala barátságod,
De keserű elválásod.

Z.
Könnyű bucsut adni, venni,
Úgy itéli én szívem.
De egymástul távul lenni,
Keserves kin, jó hivem!
Ha állandó barátságod,
Tűrhetőbb lesz elválásod.

S.

Azért szivem, ne bucsuzzunk,

Mert a két sziv ha elvál,

(A bucsutól csak irtózzunk!)

Bucsuszókat nem talál.

Eredj azért jó H...;

Enyim valál, most is az vagy.

Z.

Azért szivem! csak bucsuzzunk:

A bucsu csak szóbul áll.

A bucsutól ne irtózzunk,

A mi szivünk el nem vál.

Veled jár, kel K...,

És más társot ő nem kíván.

NEGYEDIK KÖNYV PÁSZTORI VERSEK

Méltóságos gróf Fekete Györgynek mikor országunk bírása lett

ECLOGA PRIMA

*Tityrus, Meliboeus, Mirtyillus, Menalcas. Meliboeus
neve alatt értsed a mondott méltóságot.*

TITYRUS

Ide felénk pásztor avval a dudával,
Menalcas is itt lesz jó sipos társával,
Uj csákóm van, látod, uj kankó vállamon,
Uj varrott ing rajtam, uj bocskor lábamon.
Tejünk, túrónk, sajtunk, van öreg gesztenyénk,
Ómánk, szivánk, körténk, szép puha berkenyénk,
Répánk, borsónk, lencsénk csörgés szalánnával,
Szeretem a lencsét csörgés szalánnával. -
Geci, faragj nyársat, süsd meg a kis kecskét!

MIRTYILLUS

Mi dolog ez pásztor? kis királlyá lettél?
Még eddig nem láttuk, hogy vendégeskedtél.
Most látom, csudálom felduzzadt kedvedet,
Kinek sütöd-főződ, pajtás, ebédedet?

TITYRUS

Turd el, majd megmondom, puffaszd fel dudádat,
Mondd el a minapi vig lengyel nótádat,
Ugy tetszik, Menalcas jön másad magával,
Jó sipos, jó lantos, furuglyás társával.
- Geci, faragj nyársat, süsd meg a kis kecskét!

Nyájos a tűz, ülj le, lágy gyep van alattad,
Okát örömömnek ha még nem hallottad,
Egy nagy hires pásztor...

MIRTYILLUS

Nyilván Meliboeus?

TITYRUS

Az! ha tudsz deákul: servet illum Deus!
Pásztorok bíróját, nyájunk reménységét,
Oltalmát, örömét, fényes dicsőségét
Nem mondhatom mind ki, még több van eszemben,
Azonban tisztelem igyenes szivemben.

MENALCAS

Már nem titok pajtás, tudja minden helység,
Nyilván emlegeti az egész vidékség,
Lejtőt jár a pásztor, láttam, merre jöttem,
Versenyt ugrándoztak utánam, előttem.
Száz ostopattanás hallik a völgyekben,
Száz vig kürtölések legelő hegyekben,
A felelő ekhó felkapja, duplázza,
Csak az egy irégység kaján fejét rázza!

TITYRUS

- Geci, faragj nyársat, süsd meg a bárányt is.

MENALCAS

Többet mondok, juhász, ég már az erdőség,
Örömtűz-rakással lángol a mezőség,
Meliboeus nevét számtalan sok dudás
Égig magasztalja, számtalan furuglyás.
Illy szókat is hallék: Meliboeus éljen!
Bárány a farkastul már többé ne féljen,
Igazságszerető, törvényes, értelmes,
Vigyázó, szorgalmas, kegyes és kegyelmes.

TITYRUS

Elkészült az ebéd, jertek, falatozzunk,
Kecskével, báránnyal vigan vagdalkozzunk.
Kinek kell a lencse? ki tart a borsóval?
Itt a lány cipó is a boros korsóval.
Igyunk közbe-közbe, tudjuk: miért, kiért,
A nagy Meliboeus jó egészségéért.
Éljen Veszprém, Pápa, Meliboeus éljen,
Pásztorok, hajtsatok néki térdet mélyen.

ECLOGA SECUNDA PÁSZTORVERSENGÉS

Corydon, Tityrus

Minap egy kis kanász más juhászgyermekkel
Őszve kezde veszni pásztori versekkel.
Corydon feltette félmázsás ártányát,
Tityrus kecskéjét s legjobb békát.

CORYDON

Tityre, ha tetszik, e hegyek aljában,
A kiterjedt bükkfák ernyős sátorában,
Legelőre hajtván csordánkat, nyájunkat,
Pásztori versekkel mulassuk magunkat.

Mese azért juhász, ha meg tudsz felelni,
Ez a kövér ártány nálad fog telelni,
Jó makkon hizlaltam Bakony erdejében,
Most vagyon kellemös legjobb idejében.

Mese, mese - mi az? Hires e világon
Neve írva vagyon gazdag terjedt ágon.
Redős és bokrétás, bubos és kalapos,
Néha alól, néha pedig felől lapos?

TITYRUS

Mese, mese mi az? Ha kulcsát találád,
Igért báránnyal zsíros lészen tálad.
Piros, poskos, kövér, még csak picin falat,
Nincs hozzá hasonló a kerék ég alatt.

CORYDON

Mese mese mi az? Nincsen az erdőben
Fel nem találtatik a tágas mezőben,
Nem fér a pajtába, nem fér a pincébe,
De szép könnyen befér egy hajszál végébe.

TITYRUS

Mese: Mellyik madár repdez szárnya nélkül,
És mellyik eszi meg aztat szája nélkül?
Ha előtalálod, vidd el furuglyámat,
És ha jobban tetszik, ezt az új dudámat.
A dudát Pán adta nékem vig kedvében,
Nincs hozzá hasonló kilenc vármegyében,
A furuglyát pedig adá - mi a neve? -
Aki egy nagy turót ebédre megeve.

CORYDON

Mese mese mi az: Jár-kél lába nélkül?
Mese mese mi az: megáll talpa nélkül?
Ha előtalálod, tied lesz kobakom,
Vagy ha jobban tetszik, légrádi bicsakom.

A bicsakról szólván: Mopsus a Bettának
Adá, mondván: „Tartsd szívem zálogának.”
A bolond megbánta, Betta észrevette,
Panaszos bicsakját elejbe vetette.

Egyiknek sem kellett, azért felemeltem,
S minthogy mind a kettőt összebekéltettem,
Reménkedve kértek, hogy tartsam magamnak,
Tartom attul fogva kedves bicsakomnak.

TITYRUS

Hallád-e te pásztor, az ebek ugatnak,
Nyilván a farkasok juhokat szaggatnak,
Minap is a Fari egy nagyot kergetett,
Szegény a farkassal egy verembe esett.

CORYDON

Keljünk, a kanok is már kerékbe vették
Az aprókat, minap csak alig menthették,
Magokat nem félttem, bátran viaskodnak,
Nem tagadom, gyakran farkasbőrt is adnak.

ECLOGA TERTIA MEGINT PÁSZTORVERSENGÉS

Thyrsis, Menalcas, Mopsus

Egy mohos kősziklán két kecskés leüle,
Beljebb a sűrűben más pásztor fűtyüle,
Hallják és nézgélik, végre megismérik,
Jőne ki s közellyebb, mind a ketten kéri.

Kijött; Menalcas volt, igen hires sipos,
Tiszta pásztorgyermekek, kondor hajú, fitos,
Megszólítja Thyrsis: Ne vond meg magadat,
Hadd halljuk, jó pásztor, kedves szép szavadat!

Minap a vár alján legelvén vájkáltam,
Reménységem kívül egy kupát találtam,
A Moerisnak szántam, de már úgy fogadom,
Mondd el énekedet, csak tenéked adom.

MENALCAS

Kezdem: Szép a tavasz, a tavaszt szeretem,
Ahol kedvem tartja, ágyamat vethetem,
Kibujik a földből Vesta kis cselédje,
Uránnak az eperj, a nymphák ebéde.

Öltözik az erdő, virágokon járok,
A zöld mezőségnek bársonyán sétálok.
A kies szellőcskék gyengén lengedeznek,
A tiszta patakok nyersen csergedeznek.

Gyöngyöt fal a nyájam, hizik, szaporodik,
Vigan vagyok magam, szívem nem aggódik,
Merre járok-kelek, madárcsák repdeznek
Fölöttem, előttem énekkel kedveznek.

THYRSIS

Mint az eresztett méz, oly édes éneked,
Azért a szép kupát méltán elveheted.
Nem rossz az ajándék, ha jól megvizsgálod,
A szép tavaszt itt is, ime, feltalálod.

Bokrosodik az ág; hant, liget változik,
Sok nemes virággal hegy-völgy illatozik,
Játszik, hever a nyáj, és egymást nézgéli,
Pásztor és ebek közt napját bátran éli.

A kecskés gyermekek karikát futtatnak.
Sokféle játékkal magok közt mulatnak.
Még több szép van rajta, feltalálad, vendég,
Kedves énekedért ime az ajándék.

MOPSUS

Hadd nyissam már én is torkomat és számat,
Nem kérek érette se kupát, se vámat;
Szépen bög a tehény, mikor borját hija,
Mekeg a vig kecske, mikor anyját szija.

THYRSIS

Fald beljebb sipodat, ha nem tudsz szebbeket,
Paraszt Corydontul tanultad ezeket,
Tiszta Heliconnak Hippocrene vize
Isméretlen nálad, vagy nem tetszik ize.

MOPSUS

Mikor ezt hallották a nymphák, nevettek,
Koszorút, bokrétát utánnam vetettek,
A fába metszették szép emlékezetre,
Valamit, nem tom mit, mondtak végezetre.

THYRSIS

Azt, hogy mocskos versed disztelen magába,
Nem illik a muzsák kényes udvarába.

MOPSUS

Ilyen leányvárba Mopsus még nem lakott;
Akinek nem tetszik, fejje meg a bakot.

THYRSIS

Többnek szól a levél, több füzfa-verseket
Látunk imitt-amott, ki türné ezeket?
Rövid beszédemnek e' legyen sommája,
Letörött alattok Pindus lajtorjája.

A többit, úgy tetszik, már hozzá tudhatod,
Ha reájok találsz, fülökbe sughatod.
Hasad a dél, menjünk kiki ő dolgára,
Mopse, békéljünk meg szépen utoljára.

ECLOGA QUARTA AZ AGGÓDÓ PÁSZTOR

Alcon, Moeris

Tátra hegye alján Moeris pajtására
Alconra akadott, szives barátjára.
Kecskés vala Moeris, Alcon pedig juhász,
Alcon jó sipos volt, Moeris jó madarász.

ALCON

Buban vagyok Moeri! tegnapi álmamban
Egy szép almát tarték szorított markomban,
Kitekerte egyki hamissan kezembül,
Most sem verhetem ki aggódó eszembül.

Vajjon mint jelenthet? nem várom jó végét,
Mert érzem szívemnek nagy keserüségét,
A bagoly is huhog, Alexist sem látom,
Ime bum és gondom, vigasztalj barátom.

MOERIS

Alexist szeretted, már nem tagadhatod,
Corydont ismeréd, azt is megvallhatod,
Nála van szép almád, láttam szemeimmal,
Lágyan beszél vele, hallám füleimmal.

ALCON

Kést vertél szívembe, mint vihette végbe!

MOERIS

Nem tölt sokba, csak egy dévaj mesterségbe.
Egy kis tökkobakkal addig csalogatta,
Amíg a gyermeket magához csatlotta.

Reá vala metszve tudós gyenge kézzel
Egy felfordult méhkas tele lépes mézzel,
Zeng-dong kerülette a méhek rajzatja,
Látszik, kis hajlékát mellyik mint tapasztja.

Másfelül Apolló Admetus gulyáját,
Amphysus vizéhez mint vezeti nyáját,
Hylas kuthoz mint ment, nymphák mint szerették
Herculestől féltvén ötet mint rejtették.

Ezeket Corydon renddel mutogatja,
S csufos ajándékját néki fitogtatja,
Mosolog Alexis, tapsol vig kedvében
És a bolond pásztor döglik örömében.

ALCON

Oda vagyok Moeri, holnapig nem élek,
A mérges haláltul de immár mit félek,
Ha halva nem találsz még ma merevenyen,
Temess el itt engem, Moeri, elevenyen.

MOERIS

Lassan, lassan juhász, kéméld életedet,
Elődbe, öledbe hozom gyermekedet.
Van nékem kis baltám, Bagdaton csinálták,
Nyelét, markolatját gyöngyházzal futtatták.

Van egy drága sipom, amint Pán beszélte,
Hermesnél Apollo látván elcserélte
Egy aranyvesszőért; erdőket, köveket
Vonszon nagy ereje és kemény sziveket.

Tudom, ha meglátja, el fog tüle válni.
A hitván kobakot s urát megutálni.
Szegény biztatás ez! Én is adogattam,
Sok szép ajándékkal jól megrakogattam.

Volt egy pásztortáskám, béllése, varrása
Teljes csuda annak, s himes megírása:
Bikakép van rajta, leányt hordoz hátán,
Kapaszkodik a szüz, segítséget kíván.

Amott Argus pásztor tehenét legeli,
Amíg ő aluszik, Hermes elemeli,
Fejét veszti Argus, és a páva farkán
Juno száz szemeit elosztotta tarkán.

Emett Adonisnak látszik vérzett ujja
S miként kéri anyját, hogy a sebét fujja;
Itt a kertben mulat Aegle a hugával,
Együtt jádzadoznak az arany almával.

Ezt a jeles táskát vetettem nyakába,
És sok szépet belé, de mind csak héába,
Tennen látad Moeri, mi jó hasznát vettem,
Őtet, vig kedvemet vele elvesztettem.

Keljünk: kis gondom van, ott-azon az ágan,
Segits, megköszönöm szépen más világan.

MOERIS

Ott akarsz fulladni? Gondold meg magadat,
Szánd meg árvaságra kelendő nyájadat.
Kicsúfol Corydon, függve fog találni,

ALCON

Hát a vízbe ugrom.

MOERIS

Partrul fog piszkálni.

ALCON

Tudom, mint halok meg: vannak még havasok
Kifekszem, megesznek ottan a farkasok.

ECLOGA QUINTA ISMÉT PÁSZTORI VERSENGÉS

Micon, Thyrsis, Palaemon

MICON

Thyrsi, furuglyázzunk, van most módunk benne.

THYRSIS

Volna, ha Manalcas ebédért nem menne;
Kire bizzam a nyájt? a part mellett járkál,
Lator az a nagy bak, öklelődik, szurkál.

Minap két ridéket a vízbe ugratott,
Ott vesztek, nem ettem az nap egy falatot!

MICON

Hadd őrizze Mopsus, nem mostani legény,
Hanemha tőlem félsz, magad mentő, szegény!

THYRSIS

Hallottam a minap a szőlők aljában
Egy kis bodzafának bűdös árnyékában,
Csikorgó nádsíppal kinoztad versedet,
Nyassán, perjén mondád nyálas énekedet.

MICON

Láttunk a szilvásban, mikor loppal ettél,
Leugatott az eb, a csallánba estél;
Lappangva bürökből kis sipot faragtál,
Versent a békákkal valamit károgtál.

THYRSIS

Már ne gyalázkodjál, keljünk a próbára,
Meválík, ki léssen nyertes utoljára.
Tegyünk fel valamit, én szép habpipámat,

MICON

Én egy ostornyélre való szij szerszámat.
Palaemon érkezik, köztünk bíró lehet,
Kezdd el, majd kitetszik, ki mennyire mehet.

THYRSIS

Te hitál ki, téged illet a sor, kezdd el.
Kezdd el, de úgy gondold, hogy Thyrsis megfelel.

MICON

Felfordult a világ, eltörött tengele,
Régi csapásának se nyoma, se hele,
A hegyek költöznek, a sütő nap megáll,
A föld kerületté kerengőbe járkál.

THYRSIS

Felforrott a tenger, tüzes habot forgat,
Városok omlanak, a szükség nyomorgat,
Galatheát szánam, színében változik,
Bánatos arcája ázik, siránkozik.

MICON

A baglok huhognak, rut ebek ugatnak,
Farkasok dühödnek, juhokat szaggatnak,
Pán azt mondá nekünk: ezek gonosz jelek,
Fergetegek lesznek, rontó, vesztes telek.

THYRSIS

Büdös már a rózsa, méreg az orvosság,
Zászlót emel, tombol a gonosz ravaszság,
Fejér már a holló, fekete a hattyú,
Másnak örökébe száll a hitván fattyu.

MICON

Megfordult a játék: több a vak a hatnál,
Többet nyom egy lator latban tiz jámbornál,
Nincsen már kelete a finom aranynak,
Vagyon ellenében a rozsdás salaknak.

THYRSIS

Magos repülésre elindult sok szarka,
De heába evez, nem bírja a farka,
A vakondak utat mutat a szemesnek,
Tanulatlan elme leckét ad eszesnek.

MICON

A forgott juhászok messze kergettetnek,
És a sohannajak előkerestetnek,
Aegon vasat pendét, nem kell erre tanu,
Nem kell a bizonyosság, elég a vád s gyanu.

THYRSIS

Pásztor az ő nyáját már maga széllyeszi,
Ártatlan csordáját szántsándékkal veszi,
A révész elveti evező lapátját,
Al- s felszélnek hagyja hánykódó csónakját.

PALAEMON

Elég Thyrsi! tartsd meg kedves habpipádat,
Te is Micon, feltett cifra szerszámadat,
Nyertes mind a kettő, jól kitett magáért,
Egyik sem tartozik a monda mondáért.

Vedd el ajándékul, Micon, tomborámat,
És te pedig Thyrsi jó rezes baltámat,
Menjen ki-ki immár fogyatékné nyájához,
Vigyázzan és lassan mint lehet, dolgához.

Én sem mondok ellent, zurzavarban élünk,
Üstekes csillagot mutat az ég, félünk,
Előttünk, utánunk csak a keserves kár,
Magam elbujdosom, ahol pásztor nem jár.

ECLOGA SEXTA A KESERGŐ PÁSZTOROK

Moeris, Mopsus, Menalcas

MOERIS

Pásztor, kinek fonyod szirmos ostorodat?
Vedd elő telekes téli bocskorodat,
Más szelek fujnak most, lemosták nevünket,
Felturták, elhányták kevés mindenünket.

Se nyájunk, se erőnk, ahol legelhessünk,
Nincs gúnyónk, hajlékunk, ahol telelhessünk.
Eltiltotta a Pán, Pán kivetköztetett,
A vak szerencséének balszárnyára vetett.

MOPSUS

Hallottam, nem hittem, vallyon ki hihette,
Aki reménységét váltig le nem tette?
Szaporodik csudám, szaporodik gondom,
Nem tudom, vétek-e, nem-e, ha kimondom:
Pán haragja vége-fogyta életemnek.

MOERIS

Lézzegünk, bujdosunk, se szelünk, se partunk,
Azt sem tudjuk: mihez, azt sem: merre tartsunk,
Ily keserves igyunk bár özönt fakasszon,
Bár tengert árasszon, nincsen benne haszon.

MOPSUS

Már azt is elhiszem: szántó vizén arat,
Bárány farkast kerget, a nyul ver agarat,
A tél rózsákat hoz, a nyár kemény jeget,
A mord éjszaki szél izzasztó meleget.

Métely juhnak, dér virágnak,
Horog halnak, tör madárnak,
Darázs méhnek, aszal rétnek:
Pán haragja vége-fogyta életemnek.

MOERIS

Pásztorok esetén sirtak kis virágok,
Busultak, fonnyadtak szép zöldellő ágok,
Egymásra borulván sirtak a napaeák,
Fákkal élő-haló dryades szüz nymphák.

Magos sugár fáknak lecsüggött tetejek,
S mint tölök kitellett, szomorkodott fejek,
Nevezetes vizek fenéig apadtak,
Erdő, mező, berek, fű, fa elhervadtak.

MOPSUS

Daphnis megint kővé válna, ha most élne,
Elő pásztorokkal ő meg nem cserélne,
Sebesedne szive erdők pusztulásin,
Legelő hegyeknek szörnyű változásin.
Pán haragja vége-fogyta életemnek.

MOERIS

Pán alatt (ugy hallik) nem szolgált az idő,
Gyümölcstelen, meddő vala az esztendő,
A gazdák is vallják: vékonyan maradtak,
Többet vetettek be, hogysem learattak.

MOPSUS

A Pán botja alatt a nyáj hullott, veszett,
Rosszul birta magát, egyvelesleg esett,
Sok eltévedett, ó be keserves kár
Ó be gonosz idők! de nincs haszna immár.

A hegyek szentségi tőlünk elköltöztek,
Szomorú arcával tőlünk bucsút vettek.
Elkölt hírek-nevek, fényes böcsületek,
Számakra elrendelt régi tiszteletek.
Pán haragja vége-fogyta életemnek.

MENALCAS

Tarka hirrel jöttem, a Pánt eltemették,
Az új Pánt víg szóval székébe ültették,
Kulcsos városokban már fennnyen hirlelik,
A folyó posták is pofássan kürtelik.

Fele neve Pius, felét elragadta,
Ki nagy szél fújt akkor, fülem nem hallhatta,
Pánnak termett, mondják, égig magasztalják.
Hogy onnan adatott, mindnyájan azt vallják.

Okos, igaz, bátor, nyája megőrzője,
Ellenkezőinek erős ellenzője,
Farkas gyapjat nem rug ő pálcája alatt,
Ment lészen mellette öreg s apró falat.

Nyáját és pásztorit előkeresteti,
Tátva hagyott aklát megint betéteti,
Tágas legelőhelyt ad a juhászoknak,
Jussát, igazságát megszerzi azoknak.

Feltámad meginten a pásztorok napja,
Ama dicső névnek elborult csillagja,
Fogyott seregének kiterül zászlója,
Napkeletről nyugtig forog lobogója.

MOPSUS

Érzi már az erdő, kifakad zöldsége,
Felvont sátorinak szinlik ékessége,
Futnak a patakok, csörögnek, vidulnak,
Hegy, völgy, sziget, liget szépen megújulnak.

Thymfű juhnak, nap virágnak,
Friss viz halnak, társ madárnak,
Fű-kert méhnek, eső rétnek:
A kegyes és jó Pán élte életemnek.

MOERIS

Éljen, vigasztaljon a Pán mindnyájunkat,
Gyűjtse, szaporítsa elosztott nyájunkat.

MOPSUS

Én már hitten hiszem, megváltja sorsomat,
Azért végigfonyom szirmos ostoromat.

FÜGGELÉK

BETÉTVERSEK A CAESAR CÍMŰ SZÍNJÁTÉKHOZ

NEM SZERETEM, NEM GYÜLÖLÖM...

Nem szeretem, nem gyűlölöm,
Nem keresem, nem kerülöm.
De mégis
Nála nélkül nem lehetek
Én is.
Csak tisztetem, csak becsülöm,
De mégis
Nála nélkül lélekzetet nem vehetek.

FELFUVALKODOTTNAK MEGFORDULT SZERENCSEJE

Így jár, ki felfúvalkodik,
Magas helyre ágaskodik!
A szerencse megalázza,
Véletlenül legyalázza;
Kiveti öléből,
Kiveti kedvéből.
El ne bízd magadat,
Hogy ne valld károdat:
Édes barátom!
Fogadd tanácsom.

A MEGFORDÚLT SZERENCSEN VALÓ EPEKEDÉS

Az epeszti szívemet,
Keseríti kedvemet,
Hogy szerencsém változott,
Tőlem messze távozott.
Nincsen ember, ki megszánjon,
Vigasztalást ki kívánjon.
Nem segítenek,
Nem enyhítenek,
Megútáltak az egek.

KÉTES HITELŰ VERS

AZ ÚJDON ÚJ POLICIA

Az újdón új policiát
Ha kívánod ü ü ü:
E világnak praktikáját
Ha nem bánod ü ü ü.
De vígyázva kell szóllanom,
Trala trilom tralala:
Sokat is félbe harapnom,
Ne talántan ü ü ü.

Mostani világnak dolga
Csak olyan, mint ü ü ü.
Ebben mindjárt léssen szolgál,
Ki minden színt ü ü ü.
Ki mindenkör akar nyerni
Trala trilom tralala:
Akartva is kell veszteni,
De azonban ü ü ü.

Ki nem tud jól levet csapni,
Mindenképen ü ü ü.
Magas polcra nem fog kapni,
Hanem szépen ü ü ü.
Szemmel, szóval csalogassad,
Trala, trilom tralala:
Szívedet ki ne mutassad,
Hanem egy kis ü ü ü.

Ábrázatod változtassad,
Mások belső ü ü ü.
Kedvedet alkalmaztassad,
De csak külső ü ü ü.
Néha mérget is kell falnod,
Trala trilom tralala:
Azokat is csókolgatnod,
Kiket inkább ü ü ü.

Ne higgy most senki nyelvének,
Noha mindjárt ü ü ü:
Se levele pecsétjének,
Mert az is már ü ü ü.
Jegen várat építeni,
Trala trilom tralala:
Avagy az embernek hinni,
Higyd el, csaknem ü ü ü.

Sokaknak mosolyog szájok,
Midőn belül ü ü ü.
Vagy sírásra áll orcájok
De csak felül ü ü ü.
Azt vélnéd, hogy benned nyugszik,
Trala trilom tralala:
De szívekben kigyó fekszik,
Hanem vigyázz ü ü ü.
Keveset kell most szóllani,
A többit fel ü ü ü:
Sokat tünni s elhallgatni,
Magában el ü ü ü.
Nem jó mindent pápaszemmel
Trala trilom tralala:
Hanem sokszor csak félszemmel,
Újjai közt ü ü ü.
Ha fel akarsz akasztatni,
Csak parányit, ü ü ü.
Ha pedig magasztaltatni,
Ezer annyit ü ü ü.
Erkölcse most kereskedni
Trala trilom tralala:
Pénzen s vétken meg kell venni,
Amit szíved ü ü ü.
Asszonyok is felhézának,
Noha rövid ü ü ü:
Uraikon uralkodnak,
Mintha övék ü ü ü:
De csak tudnák, mért bolhások,
Trala trilom tralala:
Talám büszke vágyódások
Egy kevéssé ü ü ü.
Az ő nyelvek, mint a posta,
Soha nyugtát ü ü ü:
Szívek pedig, mint a rosta,
Semmi titkot ü ü ü.
Mindent dobbal, trombitával,
Trala trilom tralala:
Jaj! ki ilyen rút marhával,
Hallgassunk, mert ü ü ü.

TÉLI ÉJTSZAKÁK

**VAGYIS A TÉLI ESTIDŐNEK UNALMAIT
ENYHÍTŐ BESZÉDEK**

ELSŐ ÉJTSZAKA

Hollósi, Szilágyi, Báthori

Szilágyi egy kastélos úrnak látogatására rándúla, hogy nyavalás léttében vigasztalná. Reménységén kívül jobbacskán találá. Tüzelője mellett üldögélvén dohányozott vala. Háta megett egy inas könyvet olvasa. Békőszönnvén a vendég, a szokott üdvözlések után leülének. Szilágyi így kezdé: Hollósi uram (e' vala a gazdának a neve), hogy igazán megvalljam, nem jöttem, amint mondják, csak pipát gyújtani, hanem megunván otthonn magamat, egypár napra szállást kérek.

HOLLÓSI. Akarom, hogy látogatásával megbecsült az Úr, tovább ittmaradásával pedig vigasztalni fog, azon kívül is a télnek szinte szívébe vagyunk, nehezen mennek az unalmas órák. Mondhatom, hogy álmatlan éjszakáimnak alig várhatom végét. Hozzám ígérte magát Báthori úr is, minden szempillantásban várom, többen lészünk azért, és reményilem, vigan. Ugy tetszik, máris érkezik. Inas! hadd itt a könyvet, gyujts fáklyát, vezesd fel az urat.

BÁTHORI. Itt vagyok udvarlására az Úrnak.

HOLLÓSI. Tegyük le a bundát.

BÁTHORI. Minthogy azt mondják: *Szűr, hozz fát, palást, rakj tüzet, bunda, nyugodjál* - szót fogadok. Most egyszer valóban teljes hasznát vettem, nélküle átaljárt volna a kemény szél.

SZILÁGYI. Csak igazat tart: *A tél tél, de a szél szél*. A szél csípő, mérges fullánkja a télnek.

BÁTHORI. Ha merem kérdezni, mi szép könyvet forgat az Úr?

HOLLÓSI. Spanyol az [első] authora, azt írta homlokára: Noches de Invierno: azaz Téli éjszakák. Német nyelvre fordították, és nyomtatták Norinbergábann.

BÁTHORI. Belétekéntének, de nem tudok a könyvnek nyelvéhez.

SZILÁGYI. Én sem ismerem, se közlérül, se taurül azokat a szegletes betűket; vallyon mit mond?

HOLLÓSI. Szer kívül való historiákat emleget: nem egyébre, hanem mulatásra való.

BÁTHORI. Tudom, hogy Szilágyi uram nagy barátja a historiás könyveknek, én is jó kedvvel olvasom, de örömelebb hallom.

SZILÁGYI. Ha merjük búsítani az urat (lévén ahoz kedvünk és ürességünk), legalább egyecskérül tudósiton.

HOLLÓSI. Többrül is, ha tetszik, de nem egy végbe, mert hosszalak, ebbe is, ha unalmas léssen, bé lehet vágni, vagy kérdéssel, vagy más mi beszéddel. Azonban ha Cupido kis király a historiába keveri magát, meg ne ártson. Én ugyan részemrül csendesen jártatom, mert tudom, hogy a *mocskos beszélgetés erkölcsvesztegetés*.

BÁTHORI. Minket ne féltsen, serpenyőre lövöldöz, megtompúl nyila, úgy termettünk.

HOLLÓSI. Annyi mint az a tehát: Olaszországban, Ferrára városában udvart tartott Normandus, azon tartománynak hercege. Két jóraló fia vólt. Az öregbiknek neve Mauritius, a másiknak Paulus Cassius. Egyik is, másik is a fegyverforogásban nagyon előment és messze elhiresedett. Ez a két egytestvér igen szerette egymást, semmi viszontagság, semmi bal történet fel nem háboríthatta egyikét a másik ellen, azon egy szívvel, egy akarattal valának, mintha a két testet csak egy lélek bírta vólna. A hercegasszony körül sok nemes udvarló

kisasszony tartózkodott. A többi között egy Angelica névű, mely is megfelelt nevének, mert angyali hatalmas szépség volt, és sok szemeket vert. Elsőben is megtetszett Mauritiusnak, és viszont kivallott nagy hajlandósággal volt hozzá Angelica; mindazonáltal ez a köztük való alku titok volt az udvar előtt.

Az öreg herceg, Normandus, nem tudván fia dolgát, hasonlóképen utánna járt, nehezen birt szívével miatta. Hol az irigy bánat (zelotypia) háborgatta, és nem tudta, ki ellen, hol másképen nyughatatlankodott. Nem tűrvén kínját, előhivatá egy forgott, meghitt belső tanácsossát Vincentiust, kinyilatkoztatá szándékát Angelica eránt, és bajos nyaváláját miatta, arra kéri vala, [hogy] légyen foganatos eszköze, közbennjárója ebben a dologban, titkon okoson forgo-lódjon, édesítse szívét kívánságához. Biztassa tárházasa ajándékokkal, ha ez nem elég, méltósá-gos állapottal, ha ez sem elég, jövődöbéli házassággal, következendőképen hercegi titulussal. Ha, úgymond, ezen ügyemnek emberséged által jó végét érem, és látom, atyámfia! Jó urad lések, és minden reménységeden felyül megjutalmazom fáradságodat. Erre Vincentius hűségét, minden erejét és kitelhető mesterségét ezer fogadásokkal ajánlotta; arról intvén az öreg urat, hogy időtül várna, és ha közbe-közbe nehéz válaszok érkeznének, meg ne ijedne. - Ezzel fejét hajtván elbúcsuza urától.

Kevés idő múlva meglesvén magános létét Angelicának, költséges ünneplőbe öltözvén, bé-lopta magát szobájába, sok himes udvari beszéddel tartotta, és gyakorta valami kis mosoly-gásra is fakasztotta. Szellőztető gyenge ruhában vala a szűz és hajadon, egypár olasz bokréta rengett a fűrték közt. Tetétül fogva talpig megjárta szemével Vince, és egyszersmind annyi tüzet rakott maga szíve alá, hogy mind a két pofáján kinézne és reszketne miatta. Így léttében vagy elfelejtvén vagy készakartva félretakarván ura ügyét, maga számára kezde kaszálni. Addig s még addig és mind közellyebb példázott langaló szerelmével, amíg Angelica észre-vette röjtött horgát, álnok fogását, ostoba merészkedését és fertelmes szándékát. Akkor fel-hevűlvén, haragos szemmel, kemény szókkal kezdé feddeni, és hogy mindjárt végbúcsút venne tőle, megparancsolá.

Szinét megváltoztatván, morgolódván visszapironkoda Vince ur, és más ártalmas csapásokra vetemedett. Hogy azért bosszuját Angelicán kitölthesse, és uránál böcsületét fenntarthassa, azt hordotta Normandus herceg fülébe hazuggal, hogy [a] reá bizott követségben hiven eljár-t volna, lágyúlt is már a kegyes, de melegen reá, asszonyi finnyaságtul viseltetvén, nekikemény-kedett, és már kőnél kövebb.

Eleibe raktam, úgymond, a jövődöbéli szép tartást, a drága kincseket, biztattam azzal, hogy hercegséged megunt társán kész kiadni, csakhogy Angelicát helyébe ültesse, hercegasszonnyá tehesse, és mellette lehessen hóltig. Erre az vala a felelet: meggondolom magamat. Visz-kettettem azután kedvét azzal, venné méltó gondba kinyilt szerencsáját, minthogy ezen úttal magát és egész rokonságát boldoggá teheti. Itt megrázta magát, és kerék válaszul azt felelé: „Ki-ki koholja maga szerencsáját, az én szerencsémre lészen másnak gondja. Erre képest, ha az egész világnak kincsét tornyosan tetézve előmbé rakná az ur, és minden boldogságával megkönyékezne, mégsem bírná arra szívemet, amit tőlem kíván, gyomromból útálom azt a vén...”

Minthogy ezt képtelen bosszúságnak tartottam, többre nem igyekeztem. Felsőges uram! az juta eszembe: amihez szép szóval nem férhettünk, annak fenyegetéssel és erőn erővel tegyük szerét. Így intéztem el a dolgot. Egy hozzám hallgató, jól termett fiatal szolga rabom vagyon, ötöt bocsátom levéllel Angelicához. Az írásban pedig nem lészen egyéb, hanem mintha a rab követ maga ügyét forgatná, és régen felgyúlladt szerelmével megkínálná a kisasszonyt, és hogy előbb helyéből nem mozdulna, amég vigasztalást tőle nem venne. Én pedig tüstént nyomában lések, és mintha valami fertelmességen rajtakaptam volna őket, nagy mérgesen

rabomra ütök, és agyonlövöm, lármázok az udvarban, elragadom a levelet, beadom hercegségnek, bévádolom Angelicát. Hercegséged törvényt láttasson reá, és ítélje halálra; kétségkívül az akaratos kisasszony megdöbben reá, lábaihoz fog borulni hatalmas urának, hogy életét megmenthesse, és mindenre reá fog állani kész jó szívvvel.

Normandus ezeket hallván, és mint a tiszta igazságot befalván, jó darabig gázolt zavaros gondolataiban, azután mint a bolond szerelemtől megszállt és vakult ember, a szélső végére nem tekéntvén a veszedelemnek, helybehagyá a Vincének gonosz fogásait, biztatta, bátorította, igazgatta, hogy mennél előbb végbemenjen az elintézett gyilkosság. Értésére legyen itt annak, aki ezeket olvassa, hogy se az öreg ur nem tudta Mauritius szíve járását Angelicához, se Mauritius atyjának és Vincének törekedését, se Angelica Normandus hajlandó kedvét hozzá.

Azonban semmit sem mulatott el Vince ur, előhivatá a fiatal rabot, kezébe adá az áruló levelet, és megparancsolá, mitévő legyen. A legény bátran eljárja dolgában, igyenessen béméne Angelicához. A jámbor szűz, látván Vince emberét, elrémüle, a szolga térdén nyújtja a levelet. Angelica szemére hánja vala mind maga, mind urának szemtelenséget, még fel sem szakasztá a levelet, máris ott termett Vince, s egynéhány szitkokat okádván, egy[pár] golyobicsot lőtt fejébe rabjának, ki mindjárt arcul esett Angelica lábaihoz. Közös lévén e dologban a herceg, mihelyest a lövést hallá, odasietett a főurakkal, kik udvarlására valának, halva találák a rabot, elolvasák a levelet, helybehagyják Vince cselekedetét. Bűnösnek vallják Angelicát a legénnyel való cimborázása miatt. Elnémula Angelica, a sok kérdésre egy szót sem tudott felelni; elvitették azért, és bézaraták egy toronyba a palotának a végén.

Elterjedvén hire ennek a mocskos történetnek, értékre lett *Corazzo* nevű helységben Angelica atyjafiainak. Ketten közülök kitámadván mellette, *Ferrarába* siettek a herceg eleibe, térdre esvén azon kéri vala, fogná pártját szerelmes hugoknak, kinek eddig való jámborságát fontos próbákkal tudják, és mostani ártatlanságáru sem kételkednek. Minthogy pedig az embertelen Vince fegyveressen ment oda, ahol nem volt szüksége reá, okvetlenül ő a mozditója, feje, mestere ennek a szomorú esetnek, nem más. Engedje meg azért hercegsége, hogy Vincentiussal halálos bajt vijanak; a dolognak kimenetele megmutatja, ki mellett legyen az igazság. Nemes eleink így szakasztották végét az efféle pörnek. Hát kérjük, várjuk is, úgy mint nemes személyek, hercegségedtől, mutasson helyt, szabjon időt megharcolásunkra.

Ezeket értvén Normandus megcsükkent elméjében, és nem tudta, mitévő legyen. Azonban így okoskodván magában: ha elvész Vince, nem leszen bizonyosága bátorságomnak, minthogy kivüle senki sem tudja szándékaimat; ha Vince él, és elvesznek az atyafiak, nem lesznek árulóim; az okra nézve reáállá. Mindjárt azért tudtára adaték a dolog Vincének, ki is valamennyire bizván karja erejébe és fegyvere élébe, nagy göggel előállá, és sok főuraknak jelenlétébenn azt mondá: „Tagadhatatlan igazság, hogy a lator rabot és latrabb Angelicát tétében rajtkaptam: kész vagyok azért nyolc nap múlva hajnaltól fogva setét estig ezen igazságért megharcolni akárkivel.”

Meglévén már a kötött alkú köztök, ki-ki fegyveréhez látott, hogy legjobban a viadalra készüljen. Mauritius herceg, aki tisztelte és becsülettel szerette Angelicát, sajnosan fajdolta, hogy így keverik hírét, nevét; erre képest alattombann ő is fegyverkezett, és meg akart jelenni védelmére. Vince látván, hogy elközelít az elidőzött nap, és több vitézekkel léend dolga, meg-gondolá magát, és mást végeze. Elméne Paulus Cassiushoz, az ifiabb herceghez, arrul panas-zolkodván, hogy megcsükkent erejében, és nem felelhetne meg ígéretének, nagyon kéri vala, hogy magára vállalná a verekedést, mindazonáltal titkon, és hogy legbátorságosabb volna, ha ugyan Vince szobájában öltöznék az ő elkészült fegyverébe. A fiatal herceg nagyon megörült ennek az alkalmatosságnak, mellyben erejét, bátorságát, tanult és gyakorlott

mesterségét megmutathatja. Vigan kezét adta Vincének arra, hogy képét fogja viselni, és reméllyi, hogy győzedelmessen. Azonban tágos szép helyt választottak a bajnokoknak, alját meghintették versenyeges fevénnel, megkerítették festett támaszokkal, két nyilást hagyván a két oldalán. A hercegnek különös állást építettek és jobbra, balra mást az udvarhoz tartozandó főméltóságoknak. A hercegasszony szín népével az oda szolgáló folyosót foglalja el, *Angelicát* magához vévén, és biztatván jó szerencsével, alól számtalan sok nép csoportozott öszve, hogy a vitézkedést látná.

Készen lévén minden, elérkezett a herold (azaz a bajnokmester) nyolc zászlóval, tizenkét trombitással, hat harcoló kopjával, mellyek az udvari inasok kezekben valának, hogy ha a szükség úgy kívánná, a harcolóknak nyujtanák. Megjelent a herceg is, meggyszínű virágokra metélt tar bársony hosszú köntösben, fekete tábattal borított csapkaforma kalap volt fején, keskeny karimával, egy kis bokréta ékesítette, melynek foglalója két öreg gyémántbul állott. Belső öltözete vont ezüst volt. Mihelyt fellépett állásra, jel adatott, harsogtak a trombiták, és egyszermint előszágulda Paulus Cassius, Vince képében. Oly vidám nyerseség és bajnoki bátorság nézett ki belőlle, hogy Márs hadi istenben nem kívánhatnál többet. Tetétül fogva talpig acélbann vala, mellyet itt-amott ezüst virágokkal megfuttatott. A kardsziját drágakövekkel megrakta. Jól megkeményített sisakján fehér, feketével egyveledett tóllazat ingott. Vércseszínű haragos mén volt alatta, könnyű kazul nyereg rajta, általtördelt és bévert aranymajcokkal gazdag szerszáma mintegy játszott a ragyagó Nappal. Illy készülékben egyszer-kétszer megjárta a vetekedő helynek piacát. Azután rendelyt helyén megállapodván fejet hajtott, és kopiája lebecsátásával megtisztelte a herceget és az egész udvart. Erre másodszor megszólamlott a trombitaszer.

Azonnal előléptetett a két vitéz, *Angelicának* atyjafiai, két szerecsen lovon, szépen pallérozott vasderék és karvas volt rajtok, hasonló tollas sisak fejeken, a lóra való ékes szerszám arannyal és zöld sodrott selemmel egybeszótt munka vala, mellynek fűrtjei szépen rengettek mind a homlokán, mind szűgyén és mellyén a lovaknak. Szemközt lévén a vitézek, jól adatott a viadalra. Akkor nagy sebesen egymásra rugaszkodtak olly hatalmas öklelésekkel, hogy hangja a szomszéd falakrul megtérne, és a csomós somfa kópiák egy s más részről darabokra törtenek. Kihez képest kardot rántván más viadalt kezdetek. Minthogy pedig vasnak a vason nem volt foganatja, jó darabig forgatták egymást kemény csapásokkal, amig *Cassius* a mellyvasnak küldöke alá fere, és halálosan megsebesitené ellenségét, aki mindjárt főmeredek lehulla a lováról, és arcul elterült. Erre mindjárt hallatott a trombiták rivadása, és látszatott az arra való zászlóknak vig forgatása. *Cassius* egyet, kettőt ugratván lovával, új kopiát vévén [markába], csendessen várta második küszködő társát.

Nem is késett, két ugrással ott vala, de szerencsétlenül járt, igyenetlen erővel kapott *Cassius*-ba, megszikámlott a pallérozott acélon kopiája, *Cassius* pedig egyenessen úgy akasztotta mellyéhez, hogy első ökleléssel kivetette nyergébül, ki is hanyatt esvén, amig lábára kapott, addig mint sebes gyík rajta volt *Cassius* pallosával, és markolatig testébe verte, otthagyván vérében megint lovára ült, körültekéntgetvén, kivel köllene tovább megvini.

Szinte akkor érkezett egy ismeretlen vitéz fejedelmi készülékkel és szörnyű méltósággal. Senki sem gondolta volna, se atyja, se öccse, *Cassius*, se *Angelica*, kinek védelmére jött, hogy *Mauritius* légyen. Aliglan lépett a kerékbe, megrázván ebanum fából hornyolt kopiáját, ellenségére akart ütni, de a herold nem engedé meg addig, amig a holttesteket el nem emelnék, és a vérrel festett részeit az udvarnak tiszta fevénnel meg nem hintenék. Addiglan azért, amint engedte játékos, nyughatatlan paripája, helyben maradott.

Nem győzte az udvar dicsérni persiai, jól megtermett lovát, annak magossan költ nyakát, szároz fejét, széles melljét, vékony lábát, kis körmét. Csodálták mások a válogatott szer-
számát rajta. Tengerszinű vont arany csáprággal kengyelig meg volt terítve, skofiomos sűrű
rójtok minden szélén. Homlokán, melljén terepes, rubintos rózsák tizenkét rétű zománcos
csengő boncsok nyakán, minden szijazata veres bársonnyal bélelve belől, kívül rakva
külömbféle drágakövekkel, melyek megütköztén a nappal, mindenfelé szikrát hánytak.

Maga talpig arannyal borított, páncélba öltözött, bal karján gyémántos perec volt. Sisakján, s
lová fején tornyossan költ, körös-körűly lehajló igen ritka tollazat látszott, tetején pedig egy
pár hajfürt, Angelicának ajándéka. Jobbik válláról bal[oldala] felé fegyvertartó széles, kék
bársonyheveder függött, gyenge himvarrással és napkeleti gyöngyökkel kiékesítve. Illy
készülettel minden embernek szemét és szívét magához vonzotta.

Elkészült azonban a hely. A herold jelt adott a trombitásoknak és vitézeknek, azok lármázása
alatt a bajnokok villámsebességgel egymásra rohantak, ki-ki nyerge kápájához szegezvén
kopiáját, irányzóba vette ellenségét, és azon igyekezett, hogy székeből kiejthesse, de a vigyázó
vitézek arra tanított lóvoknak félreugrásával el tudták kerülni. Nem is mindenkor, mert
hatalmas öklelésekkel úgy megrázták egymást, hogy aliglan tarthatták magokat nyergekbenn.
Horpadni kezdett a vasderék testeken és a sisak fejekben, a szigonyos kopiák pedig töredezni.
Elveté azért mind a kettő, és oldalfegyverhez nyula, sok erős és haszontalan csapások után
kerék futtatásra csalta Mauritius Cassiust, holott észrevette Mauritius, hogy Cassius gallér-
jának csatolatja megbomolván elvált egymástól. Arrafelé ment azért [éles] törével és karjának
minden erejével, és általverte gégéjét Cassiusnak, ki is mindjárt lankadni kezdte erejébenn,
húllott kezéből fegyvere, maga lassanként ledüle lováról. Nagy vig kiáltás támada mindjárt a
nép között. A lobogók és trombitások nevelték a vigságot. A hercegasszony örvendetes kedv-
mutatással vigasztalta Angelicát, kinek élete, bátorsága, becsületének fennmaradása meg-
bizonyított. Angelica borito fátyolát letévén, megköszönte a hercegasszonynak és a
többinek szivességét, és kiváltképen emberségét a győzedelmes vitéznek, kit meg is ismère
haja fürtjeiről, de elhallgatta nevét.

Mauritius azonban leszálla lováról, kezdé sisakját bontogatni ellenségének, hogy fejét venné,
és Angelicának ajándéku bemutatná. De ime az útálatos Vince helyébe maga tulajdon
szerelmes szép öcsét, *Cassiust* találá halva. Ezen rettenetes elijedésében és vigasztalhatatlan
keservébenn otthagya mindjárt testvérét, lovára üle, és senkitől sem bucsuzván, azon ismeretlen
képében sebes nyargalással kiméne a városul, és egész tartományul tizenöt mérföldnyire.

Egy sűrű [vadon] erdőre akada, bémene, leszálla lováról, egy terepely fának törökéhez düle.
Illy magános létében kiönté árját bánatjának, ezernyi ezer panaszokkal búsítván az egeket,
forro siralmi közt ütögetvén melljét, átkozza vala karját, melly jó öccsén, szive mássán
hóhétkodott. Mindenek felett átkozta Vincentiusnak atyját, ki nemzette; anyját, ki méhében
hordozta és szoptatta; magát Vincentiust, aki ördögös mesterségével illy útálatos mészár-
székra igazította az egyetértő, egymást igazán szerető atyjafiakat. Méltó vagy, ugymond, hogy
a föld elnyeljen, az ég megútáljon, a tűz megemésszen, az Isten megverjen. Azután Nor-
mándusra, atyjára neheztelt, és feddegette, hogy illyen latroknak ad helyt [maga] udvarában.
„Tanulhattál volna, ugymond, a külső példákbul, melly veszedelmes légyen az árulókra bizni
titkát és életét a fejedelmeknek. Honnénd tudod, hogy *Valentinianust* Arbogastus, legked-
vesebb embere ölte légyen meg? *Martianust*, a konstancinápoli császárt Arduarius, pohár-
nokja méreggel felkevert itallal végezte ki a világbul? Caracallát törrel verte által meghitt
szolgája, *Martianus*. Ki tudja, nem ha ma, holnap nem szaporitod-e magad is e szomorú
példákat.” Igy aggódván és hánykolódván jó darabig, egyszersmind lovára üle, és a *libumumi* rév-
parthoz siet, ott vetköztén, egy calabriai hajóval megszegődött, és Neapolis városa felé eveztetett.

Térjünk Ferrarába Angelicához. Ő egyrészt üszött örömeiben, hogy megnyerte életét, hírét, jó nevét, jámborságának igaz bérét és jutalmát. Másrészt repedett szíve fájdalomában, hogy elvesztette két atyjafiát, főképen pedig, hogy elröppent előle Mauritius, és szemtől-szembe nem köszönhetette meg védelmét és szabadulását. Ami az öreg herceget illeti, vigasztalhatatlan vala vitéz fia halála miatt, sokszor emlegetvén Cassiust, és megsiratván, keresteti vala Mauritiust, hogy általa vigasztalást venne, de senki semmi bizonyosságot nem tudta mondani felőle.

Itt megpihene Hollósi, Szilágyi pedig nem tűrheté, hogy ne értekezne Vincentiusról. „Mi hasznát vette, ugymond, a lator Vince ennek a mézarlásnak?”

Hollósi. Megmondom: azon hevenyében, hogy fiát vérben látta, elfordult tőle és felforrott mérgében a birákat magával elvévén, egyenesen Vincentius szállására ment, tátva-nyitva találá a két első szobát, Vince benn vala a harmadikában, kezével, lábával egy erős oszlophoz kötve, csurgott szeme egypár hamis cseppekkel. „Mi dolog ez?” - ugymond a herceg; az agg róka így mentegeté magát: „Felséges uram! Szinte mikor a verekedésre készülnék, és egyben raknám szerszámomat, érkeze Cassius, sokat törekedett, hogy ő vitézkedhetnék helyettem, én pedig egyáltalában nem akarnám, féltvén életét és tulajdon becsületemet, megfordult, két ismeretlen embert hozott magával, kik engemet megtámadván, nagy erőszakkal ideszorítottak. Az idegeneket elküldötte, szobámban vetkőzött (íme, bizonyosságul a köntöse), fegyverembe öltözött.” Ezzel a zsiros hazugsággal elámitotta a gyáva herceget és a birákat, holott, hogy kiszapulhassa magát a mocskos latorságból, meghitt két emberével vitte végbe maga ezen fogását. Elhitte a herceg, elhitték a birák, és Vince megint bészegelte magát ura kedvébe.

Elhagyván a roszt embert Normandus, a hercegasszony látogatására méne; alig pihene már gyötrelmében kedves fia szörnyű halála miatt, senkit sem ismére, senkinek sem felelt, harmadnapra kelvén kibúcsúza lelke testéből, és az egész udvar szomorú, hosszas gyászba öltözött.

SZILÁGYI. Hová lett Mauritius?

HOLLÓSI. Holnap, ha úgy engedi az idő és alkalmatosság, felkeresem, most egyszer itt végzem, azonkívül is talán alkalmatlan hosszú beszédemet megunta Báthori uram.

BÁTHORI. Sőt kedvemet találta az úr véle, és mondhatom, akár tettében úgy lett légyen, amint a beszéd előnkbe adta, akár nem; de egyről-másra változása miatt gyönyörűséges, és a szépek közül egy. Hanem egy kérdésre adott okot az úr, igazítson el benne.

HOLLÓSI. Mi lehet?

BÁTHORI. Azon akadtam meg: hogy lehet a jó ügynek igazságát egy kópiavégre, vagy egy szál kardra bízni? Nékem úgy tetszik, hogy nem hiteles próbák ezek: rajtaveszhet az ártatlan, mert nem a jámborság, hanem a vitézség választja a győzedelmet.

HOLLÓSI. Polidorus Virgilius azt írja, hogy az igazságnak hatalmas ereje nem engedi más kimenetelét a dolognak; veszt a bűnös, nyer a büntelen. Példákkal támogatja mondását. Godvinus herceg, ugymond, Angliában Aeniat, a második Eduárd királynak anyját házosságtöréssel vádolta vala bé. Elhitte Eduárd, hirtelen mérgében mint anyját, mint bűnös párját a vincesteri püspököt kemény fogságba veté az ország törvényje szerint, melyben sinlódván a jámbor királyné, azt izené fiának, hogy látogatná meg legalább csak egyszer. Megcselekedte Eduárd, együtt lévén anyja fiával, Aenia azt mondá: Fiam, esküszöm a tiszta egekre, hogy tiszta vagyok attúl a fertelmes büntől, mellyről vádolnak, és ha hazugul mondom, emészen meg a tűz, melly előttünk vagyon. Erre a nagy rakás tűzbe lépett; ott hevere jó darabig, amíg fia megparancsolta, hogy kivennék belőle. Ugy találta Eduárd, hogy a tűz nemhogy magának

nem, de még köntösének sem ártott meg. Ezen álmétkodván a király, ártatlanságáért vallást tett, és nagy magasztalások közt előbbi méltóságára emelte.

Albertus Crantius, híres, Németországról való historicus beszéli, hogy Henrie császár házostársul elvette volna Sigefrid leányát, melynél szüzebb szűz és jámborabb asszony nem találkozott azon időben. Ugy tetszett az irigységnek, hogy a szép egyességet köztök zavarná, és bontogatná. Egy fő méltóság azt hordogatta Henrie fülébe, hogy a császárné nem volna tellyes idegen egy más uri személyhez, hogy igen szerelmes szemekkel keresi kedvét. Hirévé lett a Cunigundának; eltúrte egy darabig, és minekutánna megsokallotta volna, illy rendeltetést tett: hogy mikor a császár meglátogatná, szinte akkor hat tűzes vass szálót hoznának szobájába; e' meglévén, mesztelen lábbal mind megjárta, és urához fordulván: Ime, ugymond, semmit sem tehet rajtam ez a hatalmas elementom: ebből észre veheted ártatlanságomat, és bizvást leteheded minden gyanúdat felőlem. A császár térdére esett előtte, és megkövette.

A Vestalis szüzek, ha szüzességekről megfeledkeztek, elevenyen a föld alá temették; ugymind: Oppia, Martia, Scotilia és többen. Egyvalaki közülök, bizván ártatlanságához, róstaival kezdett vizet meríteni. Látván a birák, hogy csudaképen megállja a rósta a vizet, elhitték, hogy büntelen.

A spanyolokról szólván: Bachust nagy hírű isméri az urak, aki széllal járta a világot, és feldúlt egynehány országot: megtérván Indiából azt a tartományt is elfoglalta. Pánt küldé oda, hogy helytartója lenne; kiról azután Paniának és utóbb Hispániának neveztetett, amint írja Gáza, az aquileai püspök szép könyvében. Pogányok lévén törvény nélkül éltek. A becsületre szinte úgy, mint az életekre kényes számat tartottak. Ezek keszték a mondott verekedést, és pör támadván köztök, ki bűnös, ki ártatlan, a mezőn bajvivással végeztek iránta, sokak jelenlétében, tellyessen elhitetvén magokkal, hogy a bűnös félnek kellessék elveszni. Megrögzött ez a szokás a régiségnél, egy országról más országra terjedett; és volt kelete Francia-, Német-, Olaszországokban.

Minthogy pedig némellykor réaigazódott, hogy a jó ügy lett nyertes, nem lehetett kiverni fejből, hogy igaz és csallhatatlan próba ne volna. A szemesebb világ jobban megtekéntvén a dolgot, a keresztény fejedelmek, az egyházi törvények a tűz, víz, verekedő próbákat bizonytalanoknak, elégteleneknek tartják az igazságnak kinyilatkoztatására, és tiltják.

Ime, Báthori uram! feleltem a szép és méltó kérdésére.

BÁTHORI. Megnyugszom rajta, és köszönöm.

HOLLÓSI. Vár minket a vékony vacsora, ha úgy tetszik, üljünk hozzá.

MÁSODIK ÉJTSZAKA

Hollósi, Szilágyi, Báthori

Másnapra kelvén déllest foglalatosságiban vala Hollósi ur. Báthori, Szilágyi urak vadászkodva mulattak, és későn érkeztek haza, egy bokor fenyőssel és egypár nyúllal gazdálkodván a konyhának, azért csak vacsora után ülnek össze.

SZILÁGYI. Nehéz-nehezen vártam azt az órát, minthogy igen kívánom tudni végét a tegnapi historiának.

HOLLÓSI. Rajtam nem mulik, ha eltűri Báthori ur is.

BÁTHORI. Sőt én is kívánom.

HOLLÓSI. Ha ki nem kopott elmémből, *mint a magyaré tokjából*, elbeszéllem a többit is. Elindula, amint mondám tegnap, Mauritius herceg egy calabriai hajón Neapolis felé. Megtelve jó széllel a vitorlyák, nagyhamar nem messze valának a révparttól. Nyugta felé vala a nap, változni kezdettek a szelek, nemsokára reá fenekérül háborodni a tenger, hovatovább iszonyú morgással rengetni hajjait, és fennhordozni. Szaporodtak a setétes felhők terhessen, mellyeket egybekergetvén és felforralván a kemény szelek, oly tüzes villámlásokat bocsátottak, hogy égni látszott a tenger, és a hatalmas mennydörgésekre remegni a gálya. A hajók előtt jádzó delphin halak fenekére szállottak a víznek, és a halászó madarak menedéket keresni a kősziklák között. A hajósok felszedték a vitorlyákat, nem tudták, mely része felé a tengernek ragadtattak. Nagyon féltek hol a hajónak törésétől, hol elmerülésétől. Ivott a hajó, repedtek a kötelek, hasadott az arbocfa, az egymást érő menydörgések és sikótó éjtszakai szelek miat nem érthették egymást, se nem igazúlhattak el magok között a révészek. Illy rettentő veszedelemben valának három nap és három egész éjjel, amig ritkulni kezdettek a felhők, csendesedni a szél, nyugodni a tenger, derülni az ég, szolgálni a nap: akkor vették észre, hogy nyugotrul napkelet felé kergettettek a hámatlan szelek által, és hogy az Euxinum tengertől nem volnának messze. Kihez képest Neapolis helett Konstancinápol volna előttük.

Megpihenvén azért, hálát adának az Istennek, szárogatni és rendbe szedni kezdek a vitorlyákat, és amennyire lehetett, helyrehozni a romladozott hajót, vigadozni, hogy most egyszer túl volnának minden veszedelmen. De ime mást végzett irántok a gonosz szerencse. Lesben vala egy kóborló török hajó, látván, hogy fegyvertelenek, véletlenül reájok ütött, és feldúlván a gályát, rabokká lettek minyájon. A kapitán a martalékkal igyenesen Konstancinápol felé sietett, hogy ott a fő uraknak jó áran eladhassa rabjait és más egyéb nyereségét.

Akkor időben Szelim szultán Ottomán, a harmadik török császár birta a napkeleti császárságot. Fényes udvart tartott Konstancinápolban, nagy dicséretessen uralkodott, keményen fentartotta az igazságot. Egyetlenegy fia vala, Mustafa. Szerette őtet az atyja, az udvar, és az egész ország kegyes erkölcsére nézve és más jeles okokért nagyra becsülte.

Az említett tengeri rablókapitán egyéb prédáját és rabjait itt-amott elosztá. Mauritius (kinek ennek utána Bernád lesz a neve, mert maga változtatta meg) mondám, Mauritius vagyis már Bernádot, delisége miatt Mustafa hercegnek ajándékozta. Mustafa pedig egy török kisasszonynak adá inasul, hogy általa üzeneteket venne, és viszont küldene.

A török kisasszonyt *Zaydának* hiták, és jegyben vala titkon Mustafával. Mustafa igen szerette, és az ő kedvéért ezer multságokat indított. Különös ferdőket, ritka madártartó házakat építtetett, selyem hálókka halásztatott a tanyákban, a narancsos kertekben szép sétáló lyugasokat eregetett. Több török méltóságok is, hogy Mustafának jó szívét megérdemelhessék,

versent iparkodtak Zaydának kedveskedni. Az egy Piali bassának nem tetszett a dolog. Írígylette Mustafa szerencsáját Zaydához, minden kitelhető módokat gondolt ki, hogy maga részére csalván közelebb való barátságba eshessék véle. Bernádot hivatá magához, hogy elsőbben kitanúlhassa szívét általa, tanácskozott, sok puha izenetekkel terhelte.

Bernád, aki nemes udvarban nevelkedett, és ettől a hatalmas urtól méltán félhetett, magára változtatta a dolgát, de úgy tudta a róka farkát csóválni, hogy se őtet, se Mustafát, se asszonyát meg ne bántaná. Pialit elhitette, hogy jó rendben legyen a dolga, Mustafa előtt eltitkolt mindent, és asszonyának semmi jelt nem adta Piali szándékáról.

Ugy történt azonban, hogy a császár vig jókedvében *saraot*, azaz egy esti táncot parancsola. Hivatalos volt erre a mulatságra színe az egész városnak. Megjelent sok úri főméltóság, sok dáma, vigan voltak, forgott a tánc. Mustafa szemét csak Zaydára szegezte, és a többi között észrevette, hogy a kerengőben Piali bassa Zayda oldalához furja magát, és súgdal fülébe. Ezen úgy megnehezelt, hogy eleibe rándulván, egy erős nyakoncsapással legyalázta, és fegyveréhez nyúlván többre igyekezett. Piali legalább hogy életét megtartaná, a császár trónusa körül keresett menedéket.

Ezen a nem remélt történeten nagyon megütköztek a vendégek, kétfelé oszlott a palotán, és mély hallgatással várta végét. Azonban Piali lábához borult a császárnak, és így kezdé panaszát: Hatalmas uram! ugymond, képtelen gyalázatot vallottam, nagy személynél jelenlétében, amint láthatta felséged, Mustafa fiad arcúl csapott, életemre is járt. Ezt a keserves bosszúságot fegyveremmel és az ő vérével nagy könnyen tórolhattam volna; de nem akartam vétetni illy jó uram ellen. Reád bízom azért ügyemet. Vétett Mustafa törvényei ellen, ezen palotának méltósága ellen, [ezen úri rendeknek, kik ide gyülekeztek, tekintete ellen,] vétett ellenem és, ami a legtöbb, ellened, győzedelmes császár! Azt kívánom azért, büntetlenül ne maradjon.

Piali bassa nagy ember volt az országban és az udvarban. Szelim császár a békesség és hadnak dolgában ő eszén járt, legtitkosabb ügyében se nem kezdett, se nem végzett semmit hite nélkül. Hiv, iparkodó, hasznos méltóság volt. Azért szerette őtet, és szépen meghallgatta mostani panaszát. Egy darabig forgatván elméjében és fontolván, azt parancsolá hogy Mustafát (mert elillant) kézre kerítsék, a héttornyú épületbe vigyék, jó zár és vigyázat alatt legyen keresztláncon.

Ezzel kiméne a császár a palotából, a hivatalosok is hazafelé elindulának. Amig fogságban vala Mustafa, törvényt láttatott reá az atyja, és halálra ítélte. Völt hire, hogy Szelim szultán császár két kézzel kapott legyen ehhez az alkalmatossághoz, attúl tartván, netalán a jancsárok magát kivétvén székéből, Mustafát ültessék helyébe, mert kedvelték és érdemesnek tartották lenni.

Mihelyt tudtára lett Konstancinápol városának a császár kemény végzése fia eránt: nagyon felháborodott a helység, itt-amott csoportosan öszvegyülekezett, tanácskozott, s azon egyezett meg, hogy földig való gyászba öltöztvén mennének a császár eleibe Mustafa életéért könyörögni. Megjelent a népnek színe, a kis és nagy tanács, a vezérek, a főméltóságok, az országnak nagyjai. Mikor már mind együtt volnának, magok közül választottak egy bölcs szavatudó tudós öreg méltóságot, aki szót szóllana. Ki is meggondolván magát, a császár lábaihoz borula nagy alázatossan, megsimitván szakálát, melyére tévén két kezét, így kezdé:

Világbiró nagy császár, tágos országidnak okos gondviselője, vigyázó atyja és megbecsülhetetlen kincse! Ezek a gyászba öltözött előtted térdeplő híveid és szolgálid általam néked nyomos hosszú életet, erős, állandó egészséget, kinyílt szerencsét és mindenbenn boldogulást kívánnak. Értvén pedig, hogy fiadat, Mustafát életének virágában a hóhér pallosa által a

keserű halálnak ölébe szántad, magadat, minket, országodat legnagyobb gyönyörűségétül meg akarván fosztani, tudtadra adják, hogy keserves busulással bétöltötted az egész várost. Zokogó sirások, jajgatások hallatnak az útszakon és minden szegleten. Aprók, nagyok keseregnek, és vigasztalhatatlanok. Nézd bárcsak ezeknek is szemekből hulló cseppeiket, halljad hozzád ható fohászkodásikat. Azon esedezünk, enyhítsd szívünket, hogy a nehéz fájdalom le ne nyomhassa. Győzd meg magadat, kivel semmi ellenség nem bír, lágyulj keménységről az irgalomra, szánd meg szép jó fiadat, tartsd meg maradékokat, éljen hercegünk!

Szent a törvény, szent annak fenntartása, tudjuk. Tudjuk azt is, hogy az a törvény, melyet a természet oltott belénk, előbbvaló annál, amit kész kedvünk szerzett. És mikor ezek össze kapnak, méltóbb az természet törvényéhez ragaszkodni. A természet törvénye pedig azt hozza magával, hogy maradékinkra vigyázó gondunk legyen, azok fennmaradásokra törekedjünk, veszedelmektől őket mentjük, mert holtunk után is benne, és általak unokáinkba élünk. Ezen okon termett bennünk a magzatinkhoz való forró szeretet.

Ebből az sül ki, hogy életét vévén fiadnak, magad életed fonalába vágysz, és leendő unokáidon gyilkoskodol, azoknak magvát szakasztván fiadban.

Más [egy] kötelességedről emlékeztetlek. Jusson eszedbe, Szelim szultán Ottomán, hogy császáruk vagy, atyánk is vagy, tartozol véle, hogy éltedben gondunkat viseljed, és holtod után jó nyomban hagyjad országot, népedet. Ezen kötelességed megcsonkúl, ha elvesztjük Mustafát, utánnad országló jövődöbéli urunkat. Zűrzavar támad, felforgatják a reánk fenekedő szomszédok országunkat, nemzetünket, vérünkben fognak feretzní. Mit mondandnak maradékink? Piali bassa ellen vétett Mustafa, és minyájunkat büntetsz meg, még holtunk után is.

Nem felejtethed el, hogy bűnös fiad, és törvény alá esett. Értsed, hogy hirtelenség volt, melyről azt mondja a görög Aristoteles, hogy annak első indulása nincsen az emberi hatalomban. Amiről pedig nem tehetünk, arról a törvény sem kívánhat számat tölünk. Ennek józan értelme szép, kellemetes mentséget ad elődbe, hogy nyakoncsapássért halálos pallóssal ne fizetess. A mód nélkül keménykedő igazság nem igazság.

Ha példa kell: ime, Zeleucus, amint Valerius Maximus írja, törvényt szabott, hogy aki házasságtörésben találtatik, annak mind a két szemét tolják ki. Fiát rajtakapták, megítélte, de úgy, hogy a törvénynek ereje fenmaradna, atyai jóvólta is kinézne belőle. Tudniillik fiának egy szemét, magának is egy szemét kivájatta. Akkor ugyan egekig magasztalták dolgát, és utóbb is örök emlékezetben lészen jeles szép cselekedete. Fűzve adhatnék elődbe az efféle példákbul, de nem akarlak fárasztani, minthogy önnön magad hallottál is, olvastál is benne.

Utoljára a kegyes Titus mondására emlékeztetlek. Azt mondá vala: „Nem illik, hogy egy császár valakit szomorúan bocsásson el magátul.” Hadd tellyesedjék ez bé legalább most egyszer rajtunk, akik itt nagy sereggel vagyunk, és vigasztaltatva kívánunk tőled elválni.

A császár ezekre illy választ ada: „Sokat aprétotál össze, jó követ, nehezen türtem. Megfelelek rend szerént. Ázik a város, úgy mondád, siralommal, és aggódik forró fohászkodásokkal. Meghül fohászkodások, és kiszárad siralmok csak két nap mulva is. Jobb, hogy most sirjanak, mikor senki sem bántja, hogysem akkor, mikor Mustafa, az a mérges gyík uralkodna rajtok, és kényszeritené az effélékre.

Mondád azt is, ha meghal fiam, nem élek maradékimbann. Nem is kívánom, nem is akarom, hogy tiszta véretem öszveszürje gyilkos vérével unokáimban egy ollyas, aki szemem láttára az egész ország színe előtt illy latorságot mert elkövetni.

Vittatod a természet törvényét, és nem veszed észre, hogy magad csapod nyakon magadat. Nemdenem természet törvénye ellen vagy az ártatlant megtámadni és fegyverrel életére járni? Ugy cselekedett Mustafa.

Hallám azt is, ha elvész Mustafa, nem hagyok maradékot utánam, következendőképpen zurzavar támad, és veszedelemben forog az ország külső ellensége miatt. Hallod-é, követ! Mustafa fejével nem csapom le fejét annyi hadverő vezéreimnek, akiket előttem látok. Lesz ezeknek gondja az országra, lesz Mahometnek és az Allának, ha igazságot tészek. Nem szakasztják le oly könnyen szarvait fényes holdunknak, akármint fenekedjenek, agyarkodjanak irigyink.

Zeulecus példája nem tetszik. Vétett, mert bűnös fiát nem büntette meg törvény szerint teljessen mind a két szemével. Egy az. Más az, hogy a büntelent is, ugymint magát megbüntette a törvény ellen. Noha jól történt, hogy ő is egy szemét vesztette, mert nem nézett jól mind a kettővel a törvénybe.

Hertelenségével mentegeted Mustafát, de ugyan azzal rontod ügyét. Mert herceg lévén, és jövődöbenn hatalmasabb, ki maradhatna menten és bátran illy hertelenkedő fejedelem alatt. Barátom! tágos utat nyitnál te minden erőszakra a hertelenségnek paizsa alatt, ha rajtad állana.

Titus példája mindaddig jó és szép, amíg a törvény ellent nem áll. Én is megcselekszem, ha szentül meg lehet, noha nem vadászok azzal hirt, nevet magamnak. Már fordulj meg, követ, nincs többre ürességem.”

Ezek után kikele székéből, és legbelsőbb szobájába költözött, gondban hagyván a könyörgőket, kik nagy csendessen eloszlanak. Másnap hajnalkor olly parancsolat jött az udvarból, hogy a fő piarcon egy négyszegletű tágos, magos faállás építtetessék, s fekete bársonnyal béboritassék földig. Hasonlóképen tronusülést a császár számára, és mind a két szárnyára vánkosos üléseket. Jobbik oldalán az állásnak téessék ki az igazságnak képe, melly alabástrom kőből vala kifaragva. Asszonyforma kép volt, ruhátlan, szem bekötve, haja széllal, jobb kezében mezitelen pallos, bal kezében serpenyős mérték, lába alatt a kerek világot képzelő golyóbis, homlokán illy írás: aki vagyok, mindenkor az valék, az is leszek: alól pedig illy értelmű betűk: födetlen vagyok, nyilván, nem titkon végezem dolgomat. Az első írás jelenti az igazságnak örök eredetét és örök időig szükséges fenmaradását. A másik, hogy az igazságnak szolgáltatása megkívánja, hogy nyilván légyen meg, hogy megrettenjen a gonoszság, látván büntetését, erősedjenek a jóban a jámborok.

Támadtakor a napnak szörnyü méltósággal jöddegele Szelim szultán az egész udvarával fekete köntösben, magával hozá Piali bassát, maga mellé ülteté, a többi állott. Tengeri sok nép gyülekezett öszve, nem találván elég helyt magoknak, még a házak ormozatját, csatornáit és a szomszéd tornyokat is ellepték. Látván a császár a népnek sokaságát, trombitával jelt adata, és meghagyá nagy büntetés alatt, hogy senki egy szót se szóllana, amíg végbe nem menne minden.

Azonközben a vigyázó Bernád Zaydának megjelenté, melly karban légyen Mustafa dolga, ha könyörögni akarna életéért, most volna ideje, mert egynéhány szempillantás mulva elveszti. Elkészült már erre előbb Zayda, rongyos feketében; nagy bátron az állásra erőlkedett, térdre esvén reménykedett, könyörgött a császár lábánál életéért Mustafának. Akadozott beszéddel a többi között ezeket mondá: „Hatalmas jó uram! Legdrágább kincsedet hoztam ide, méhembem van, igaz ügyes unokád. Ártatlan, szóllatlan, ennek szerelméért kérlek, és a nagy Allára kinyyszerítek, hadd, éljen uram, kivel én, noha titkon, igaz házasságban éltem. Se az én ügyemet, se a Mustafa ügyét nem vitatom okokkal, mert bölcs vagy, és tudhatod, mit kellene mondanom védelmére. Kegyelmet, irgalmat kérek számára. Életnek, halálnak ura vagy, kitelik

tőled egyik is, másik is. Eleget mutattad, mely erős szíved fogad pártját a törvényes igazságnak; lássa már ez a sokaság irgalmas kegyességednek is valami gyümölcsét. Ha különben nem lehet, és ember halálával kell adózni az elkövetett vétekért, elégedjél meg az én halálommal, vigan leteszem életemet Mustafa helett, szerelmes uramért!” Itt elájula. A császár elvitette, előparancsolá fiát.

El is érkezett szomorú készüléttel, láncon, fekete kamuka köntösben, a halál félelmétől elkékvülve. Hat jancsár volt körülötte, a mufti mellette. Minekutánna talpon meghallotta volna vétkét és annak elvégzett halálos büntetését, a hohér hatalma alá adaték illy parancsolattal, hogy látna dolgához. A herceg mindjárt egy fekete vánkossra letérdepüle, a császárhoz fordula, mondván: „Vérszopó, kegyetlen atyám! Dicsérem az igazságot benned; de a kemény engesztelhetetlen szived miatt Alla eleibe kívánlak.” Ezzel a hohér pallosa alá adá fejét, és mindjárt elvált gyenge testétől. Mindjárt reá olly rettenetes sikoltás, jajgatás következett a népben, hogy a császár nem maradhatna tovább, hanem maga is bőven könyvezvén, udvarába sietett. A halott másnap illendő pompával a konstancinápoli fő méltóságok vállain a temetőhelyre vitetett, és a császári *Almaratosba*, azaz: sirba helyeztetett.

Zayda asszony keservében nem tudta hová lenni, hol így, hol amúgy elszánta vala magát; utóljára mélyen fohászkodván, és csak Mustafát nevezvén, Bernád fegyveréhez nyúla, kifeszítvén melyét, abba kezdé akasztani, hogy reádüljön. Szinte akkor jókor érkeze Bernád, kirántá kezéből, s illy beszédet tartva vele: „Zayda! mit gondolsz? aprólékos boszuállás ez, amellyhez kezdettél. Nem akarná Mustafa, nevetné Szelim szultán, megítélne miatta a világ. Mást forraltam én szívémben a császár ellen, kin, tudom, megdöbben maga egész udvarával együtt.” Erre lecsendesedett a bús személy, és heveskedve kívánta tudni, mi móddal vinné végbe. Bernád tovább így folytató beszédét:

„Tudjad, asszonyom! hogy én, a mostani szolgád nem származtam a bogarakból, amint mondják. Hanem a híres francia királyok véréből való vagyok, és a ferrarai hercegnek utolsó maradékja. Régen megszántalak, és mondhatom, becsülettel szerettelek. Elkövetem kedvedért a boszuállást, de illy okon, ha Mahometnek rút vallását leteszed, a keresztény hithez részelkedel, és velem jegybe, házasságba akarsz lépni.”

Erre megvidula, lábaihoz borula, mindenre jókedvvel reááll, megígérvén, hogy akármelly szélére vinné a világnak, hiven követné: kivallván, hogy azonkívül is Mustafa után senkihez sem tapasztalta szíve indulását úgy, mint őhozzá; megtetszvé benne testi delisége, szép esze, jó szíve, jeles magaviselése, udvari erkölce. Arra kéri utóljára, hogy sebeskedne mind igéretivel mind ajánlásival...

Bernád tanult, forgott ember volt a tüzes mesterségben. Titkon sok gyújtó laptákat tapasztott öszve, melyeknek a víz sem ártott, hanem inkább gyúllasztotta, más sok idevaló szerszámmal egyetemben.

Azonban Zayda holt fiugyermekeket szüle, csak hatholnap volt, tudniillik a méreg és sok szübbeli szorongatások megfojtották méhében. Megerősedvén szülése után, Bernáddal hovatovább jobban elkészülvén, dolgokhoz látának egy szíved s akarattal.

Ime egy nem remélt [szép] alkalmatosság adá elő magát. Szelim császár, hogy Mustafának halálát elfelejtené, Cyprus szigetében szándékozott mulatni. Erre nézve parancsolatot adott ki, hogy tizennégy nap alatt tizenkét gálya készülne el, mennél jobban és szebben lehet, az udvar számára. A hajóskapitányok, hogy kedvét találnák a császárnak, pompásan kiékesítették a hajónak orrát, tatját vagy farát, oldalait, a vitorlyák rudjait, a kötelek ürkeit és csigáit, az arbocfáknak koszoruit hol látszatos festékekkel, hol ezüsttel, hol arannyal borították. Tafota lobogó zászlókkal, ezüstes holdokkal megrakták a belső kamaráknak allát török selemzőnye-

gekkel béterítették, oldalát, mennyezetét arannyal gyengén varott kárpitokkal bévonták. Fénylettek még az evezőlapátok és a vasmacskák is, sőtt a tengerben nyomván képeket, amint a jádzó habok azokat felkapták, úgy sokfelé verték ragyogványit. A hajóslegények, [a kormányozók] inneplőbe öltöztek. A muzsikaszor zengedezett, már szóllottak az álgýúk, készen vólt minden, de csak vacsórára ígerte magát a császár. Tehát minden tagjait a hajónak megrakták annak idejében égő, sűrű lámpásokkal, kiktől széllal csillagzott a tenger. Kisietett a város népe gyaloghajókban ezt a ritkaságot látni. Bernád sem szúnnyadozott, közikbe adá magát, megjárta a hajókat, egyet sem kerülván el, és tüzes szerszámát elhíntegetván, és mesterségesen a partéka alá és közé keverte a kanótokkal egyetembenn. Hazatérván Zaydának meghagyá, hogy mennél előbb útra készüljen.

Zayda már férfiu ruhába öltözött. Megyszínű, ezüsttel varrott selyem *kaftány* volt testén, varrott papucs lábán, öszveszedte haját, és egy gyenge foszlánnyal bétékert *turbántot* nyomott hegyébe. Rövid levelet irt, aztat holt fiával egy már elkészült szintésztába vagy pástétomba bérakta, illy készülettal sietett Bernáddal a gályák felé. A főkomornyéknak adá a bécsínált téasztát, hogy vacsorakor tétetnék szultán asztalára; úgy mint Fati császárné kedveskedő ajándékját. Fogadá a komornék, hogy megcselekszi. Erre Zayda szaporán ellillant, mert már érkezett a császár. Bernád Zaydát egy postahajóba emelte, és bátorságos helyen kirakta, ott hatta partékajánál, maga megfordult a hajóval, hogy ő is maga dolgát végezné.

Asztalhoz üle már a császár, előkerüle a szép téasztáetek az izenettel, kinek megörüle a Szelim, és felbontatá. De minthogy egy pecsétes írás vala a fedél alatt, nem merték tovább darabolni, hanem eleibe adák. A császár, látván a gyermeket, elhüle ijedtébenn és nem tudván mire vélni, belétekinte a levélbe, melyben ez vala írva: „Kegyetlen Szelim Szultán! megölted fiadat, fald bé unokádat. Néked küldi keze írásával a tégedet gyűlölő holtig való ellenséged, Zayda.” Ezeket olvasván, csaknem fortyant mérgében. Átkokat okádott, a gyermeket a tengerbe vettette. Zaydát kerestette a városban nagy áron.

Azonközbe Bernád az álgýúk kisütése és azok lángja alatt rend szerint nagy terhet vetegetett a tüzes golyóbisokbul a hajókba, kik is, ahová hullottak, ott ragadtak. Maga elszőkött Zaydához, és együtt a postahajón két keresztény jó evezőkkel sebessen mentek a mélyebb tenger felé, Olaszországnak tartván útjokat. Addig is, még láthatták, gyűlladozni kezde alja a gályáknak, fellebb kapván ereje a tűznek, a vitorlyákba, a szürkös vastag kötelekbe kapott, ezek által felment az arbocfáknak tetejére, és onnand lefelé, mindent fellobantván, és utálatos bűdös fűsttel bétöltvén. A tüzes hulladékok meggyujtották a portékákat, a kanótok, az egybefűzett tüzes szerszámok, a megszorult kényköves golyóbisok nagy ropogással kirugtak, mindenfelé repedeztek, és ólthatatlanul égtek. A sűrű kénköves fűst tekeredve fellövellett, szellőcskét indított, ebből derék szél támadott, és nagyobb tűzbe kevert mindent. Ami több, a puskaporos hordók szikrát kaptak, hatalmas erővel kiűtötték a hajóknak a talpát, ledöntötték a már gyalró arbocszálókat, ezek a szép szobákra esvén, azokat repesztvén, oda is bévítették a tüzet. Eképen tűzben, lángban vala minden. Eleget iparkodtak a hajósok, de nem volt semmi foganatja. Ebből a rettenetes veszedelemből kevesen menekedtek ki úszkálással, a többi vagy megfűlladott, vagy elégett, vagy a vízbe veszett. Első hírére a tűznek Szelim császárt vezetékahajójába ragadták Piali bassával, és a partra vitték. Onnan nézte keserves kárát főembereinek, gályái-nak, és nagy darab kincsének. Nem tűrhette sokáig, reszketett kezén, lábán, és azt parancsolta embereinek, hogy karokra emelvén hazavinnék. Nyolc nap mulva, amint azutánn a hír hozta, nagy keserűségében megholt.

Bernád Zaydával szerencsésen evezvén, kiméne a török határbul, tudniillik horgot vetvén a Fekete tengeren az Adriai tengerbe szálla, hol vizén, hol szárazon utazván, elérte a liburnumi révet. Minthogy pedig ezen híres partnál sok a járó, kelő kalmár, és sok uri vendég békőszön,

könnyen kitanulhatta atyja, anyja, Angelica állapotját, tudniillik, hogy öccse, Cassius halála után anyja, a hercegasszony kevés napokig élt, hogy atyja, Normandus hat holnap múlva mennyegzőt tartott Angelicával, és nehezen holt meg egynehány hetek után. Hogy Angelica özvegységét és gyászát az udvarban akarja kitölteni. Ezeket hitelesen megtudván, értésére adá Ferrára városának, hogy közel volna, és harminc nap alatt örökségébe akarna szállani.

Azonban ott helyben úgy történt, hogy a lator Vincébe akadott, ez a ravasz róka Normandus herceg halála után tüskébenn vala sok ellenségei miatt, és nem tudá, tovább kire támaszkodjon, titkon minden vagyonságát eladogatta, és főméltóság lévén, sok kincset tömött öszve, mindent elemelvén Liburnumba szökött. Mauritius, hogy tovább ne rosszalkodna, és egyszer valamikor megadná a dézmát, agyonlövé, minden kincsét és partékáját magához vévén. Evvel kirúházván magát olaszúl, Zaydát költséges férfiu török köntösbe öltöztetvén, egy darabig azon környékben mulata, hogy azonban Zayda az olasz nyelvet jobban felkapná, és a keresztény hitnek ágozati tanulásában előbb menne.

Mindezek után könnyüszerral, egypár szolgálával útba ereszkedett. Mikor már három mértföldnél távullyabb nem volna Ferrárától, követek érkeztek hintókkal, szolgarenddel és minden ide tartozó készülettel, és hercegi módon bévezették udvarába éjjel, amint maga kívánta. Másnap minden rendektől végbement a hóldulás. Angelica, ugymint mostohaanyja, kezét csókolván szerelmesen fogadta, Zaydával pedig megölelkezett. Nyolc nap múlva Zayda Ferrárának megyés-püspöke által diszes pompával megkereszteltetett, és egyetemben öszveadatott Mauritiussal; Angelica pedig Urbino herceggel. Sok uri méltóságok, külső, belső főrendek, követek és hercegek jelenlétében. Erre minden kigondolható és kitelhető vigságok következtek. És ebben áll Mauritiusnak historiája. Unalmas lehetett meghalgotása, mert hosszabb volt Szent Iván énekénél.

SZILÁGYI. Penig hogy tudom örvendetes végét Mauritius viszontagságinak, száz kérdés juta eszembe. De kedves beszédje az urnak, és az ujjabb egymást érő csuda történetek kiverték fejemből. Szelim császár keménységét mindazonáltal nem felejthetem el. Én azt tartom, hogy nagyon vétett, nem akarván lágyúlui, holott a bölcs követ annyi főurak nevébenn erőssen, okossan beszéllett néki. Elkerülhette volna minden veszedelmét, éltében is megmaradott volna, ha engedett volna a szép szónak.

BÁTHORI. Követem az urat, Szelim semmit sem vétett. A követ ugyan monda valamit: de többet mondott Szelim, és mindenekre emberül megfelelt. És ha elővesszük a régi példákat, az okos világ előtt nagyobb böcsületet vallottak azok, akik keménnyen megmaradtak az igazság-nak kiszolgáltatásában amazoknál, kik lágyabban forgatták; többet is használtak a közjónak.

Mikor Romulus Roma városát kezde építeni, csak felhánt földből állott kerítése, és azon tilalmas volt általmenni. Remus öccse csúful általugrotta, és azért Romulus öccsét megölette. A vad pogánság dicsérte iránta és méltán, mert evvel azt nyerte, hogy ereje és kelete volt a törvényes igazságnak. Utóbb ennek az igazságnak szolgáltatásával és jó rendtartással annyira ment, hogy marasztotta hiveit, a vidékséget magához kapcsolta, szaporodott, erősedett népe, és az az egy marok pásztorság úrává lett az egész világnak.

Zenes király fiát megölette, mert fejvesztés alatt meg vala a házasságtörés tiltva, és fia abban találtatott. Dicsérte dolgát a község.

Manlius Torquatus fiát, Titust azért hogy a polgármesterek rendelése ellen rend kívül harcölt meg, jóllehet győzedelmessen megverte ellenségét, megölette. Dicsérte a tanács.

A bölcs *Licurgus* törvényt szabott, hogy a fő asszonyok bizonyos napokon lecticában vagy kereketlen hintókban ne járjanak. Tulajdon felesége meg merte próbálni, és életét veszté parancsolatjából. Ki-ki helybenhatta.

Egyáltalában a kronika írások nagyobb dicsérettel emlegetik azokat, akik erős védelmezői voltak a törvénynek, azoknál, akik ráncát keresvén benne, engedtek hol a szép szónak, hol a szép pénznek, hol pedig félelemtől viseltetvén, nem merték annak rendi szerint forgatni az igazságnak büntető pallosát.

SZILÁGYI. Engedek az urnak.

HOLLÓSI. Méltán! én is Báthori uram ítéletéhez ragaszkodom, mert tudnivaló, hogy a lágy pásztor alatt gyapjat rúg a farkas. Amennyivel többet enged a boszút álló törvény, annyival jobban bátorkodik minden latorság. Szelim idejéről szólván: jobb volt akkor abbann a vadonvad nemzetségben keményen, hogysen lágyan bánni; minthogy akkor fennforgott a sokféle mészárlás: ki atyját, ki fiát, ki egy testvérét ölte meg, ügyetlenül.

BÁTHORI. Annyival is inkább helyén hagyom Szelim császár cselekedetét: neheztelek nagyon is Vincentiusra, aki kétszínű keszkenyővel addig játszadozott, itt hizelkedvén, ott dühös-ködvén, vagyis inkább két kaszával addig kaszált, amíg lerontotta Normandus fényes szép udvarát: elsőben érdemes vitéz fiát, Cassiust, azután az hercegasszonyt, Normandus feleségét, magát is Normandust és kevés héjával Mauritiust is abban a rettenetes szélvészben és tengeri háborúban, mikor Liburnumból Neapolis városába szándékozott, és csaknem a tengerbe veszett. Megvallom, szántam, uraim! Hadd tudhassam [egyszer]: honnan erednek azok a rút szelek, akik így legyalázzák és veszítik a roppant erős hajókat is?

SZILÁGYI. Én Hollósi uramra bízom a feleletet.

HOLLÓSI. Keveset tudok hozzá; beszédnek kedvéért azt a keveset is kimondom. Ugy olvastam, hogy a levegőég magában nyughatatlan, minduntalan forog, mindent megjár, még a tengernek fenekét is. Mindazonáltal ezen forgását még nem mondhatjuk szélnek. Azt tartják azért, hogy a szél nem egyéb, hanem a mondott levegőégnek külső erő által erős vagy erősebb megindítása. Mely erő miatt megütközvén magok közt a parácskák, sebessen jönnek, és továbbmennek. Ez a szél. Ha mikor kevés erő érdekli, csak lengedezik az ég, és kedves a szellő; ha hatalmas erő kergeti, alkalmatlan, sótt ártalmas, mert házokat bont, és fákat forgat ki gyökeréből. Ha délről indítatik meg, a napnak melegségével jön, és ha havat, fagyot talál, mind felengeszteli, mindent megszárit. Annak idejében ártalmas aszált okoz. Ha északról, legalább téli időben, mindent megszárit, fagyral; mert azon a naptul elhagyott tartománynak igen hideg csipő részecskéjét magával hordozza, és útjában mindent meghidegít. Már ez a kérdés: honnan támad a levegőégnek indítása? Azt tartják némelyek, hogy felhők okozzák, akárhol legyenek tudniillik, hatalmas terhel igen megnyomják a levegőövet, mely is megszorulván mintegy kinlódik, menekedést keres, és sebességgel, amerre legkönnyebben lehet, kirúg, kirúgván ő is szorongatja azt, ami előtte vagyon, eképen kergetvén egymást messze földre nyargalnak, amíg természet szerint való táguláshoz nem férnek.

Mások megént azt mondják, hogy a köszikláknak hézzag heleikből és a földnek mélséges nyílásibul itt-amott támodnak. Tudniillik a külső lebegő ég körülöttök forogván, ezekbe béerezkedvén, és a belső levegőég kifelé erőlkedvén, mintegy harcolnak, és egymást megszorítván vagy ezen vagy más uton kirohannak és sikóltva járnak aszerint, amint föllebb mondtam. Minthogy pedig a szárazról szólván, Siciliában sok és égtelen nagy kösziklás hegyek és azokban számtalan repedezések vannak, ott legjobban teremnek és legjobban járnak a szelek. Erre nézve a poéták eszek szerint ott tartja udvarát Aeolus, a szelek királya.

HARMADIK ÉJTSZAKA

Hollósi, Szilágyi, Báthori és Camilla

Harmadnapra kelvén, délután megkereste Szilágyi Báthorit, és egyrűl másra kerülén a beszéd köztők, Szilágyi így kezdte: Báthori uram, ujságot mondok: májnapság itt lészen társom, Camilla, idefűttenette szép hire historiáinknak. Örömet bölcsekedik, nem ártana megleckézni.

BÁTHORI. Uram, nem vagyunk ugyan idegen házban, de mégis vendégek vagyunk. Finnyásak az asszonyok, aprólékra is felűtik az orrokat, tartok tőle, netalántán valami háború támadjon.

SZILÁGYI. Mégis kérem az urat, cselekedje meg mulatság kedvéért; háborútul ne féljen.

BÁTHORI. Lásza az ur: irtson valami kis utat, a többit bizza réám, talállok én fonni való szösz, és szűni való fonalat, amint mondják. Ugy tetszik, vár bennünket gazdánk a tűznél.

SZILÁGYI. Menjen az ur előre, én sem kések. Ugy tetszik, jön.

BÁTHORI. Megyek.

HOLLÓSI. Hozta Isten az urat, hol vagyon Szilágyi ur?

BÁTHORI. Most érkezett felesége, fogadta, hogy nem késik.

HOLLÓSI. Ritka vendég házomnál, hol vagyon?

BÁTHORI. Ime, itt vagyon Szilágyi uram személyébenn. Feleljen meg helettem.

HOLLÓSI. Hol vagyon Camilla asszony?

SZILÁGYI. Szobámban vagyon, öltözik, ezennel itt terem az urnak udvarlására.

HOLLÓSI. Alkalmatlanul fog néki esni beszélgetésűnk.

SZILÁGYI. Sőt mohón várja, hogy része lehessen benne, nyilván hírét hallotta, azért rúgaszkodott ide, noha más szint adott utazásának. Tanúja lehetek, hogy othon éjfélig turkál a könyvekben; szerzett benne legalább két társzekérre való.

BÁTHORI. Találkoznak efféle asszonyságok.

SZILÁGYI. Ime! Itt vagyon.

HOLLÓSI. Örvendek jelenlétén az asszonynak. Már most csak férfú módon, minden alkalmatlan cerimoniákat takarjunk félre, ülön közinkbe az asszony; ujságos régiségeket emlegetűnk.

CAMILLA. Szót fogadok, leűlek, halgatok. Báthori urnak szavát hallottam. Tessék tovább folytatni.

BÁTHORI. Mondám: teremnek efféle asszonyok, leginkább külső országokban, akik igen megbarátkoznak a könyvekkel, minálunk egy kis szép csuda.

HOLLÓSI. Hallottam olly hírét egy olaszországbéli apáca szűznek, ki talán most is él, hogy a világ tudományiban és egyéb szép tanulásokban annyira előment, hogy akármelly bölc philosophussal fel mert tenni. Ezen okon a XIV. Benedek pápa réaszabadította, hogy férhez mehessen, és osztálossá tehesse maradékit bölcseességében, tudniillik tanítván és taníttatván őket, de maga nem akart réállani.

BÁTHORI. Én csak azokat emlegetem, kiket magam olvastam. A többi között messze elhiresedett *Angela Morata* olasz asszony, kinek levelei és versei többször mentek ki

nyomtatásban; ezekben megmutatta fenjáró szép eszét. - *Dacier Mariával* ma is dicsekedik Franciaország. Ez a tanúlt dáma a cretabéli Dictyst, azaz Trójai Veszedelemnek Historiáját maga nyelvére fordította, és a királynak béajánlotta. Nemcsak fordította pedig, hanem jobb rendbe hozta, héjányos heleit megrakta, sok szépet és tudnivalót adogatván hozzá, kellemetesebbé tette. Böcsületet vallott véle; szóval, tollal dicsérték munkáját, kézről-kézre ment az országban. Ez az a Dictys, kiből *Haller János* füzte hasonlóképen Magyar Hármas Historiájának első részét. Csak az, hogy abban csalatkozott meg, mint *Dacier* asszony, mint *Haller* ur, hogy az előttük való Dictyst annak tartotta lenni, aki jelen volt a trójai harcokban, holott az igaz Dictys legalább 1200 esztendővel előbb volt ennél, kit fordítottak, mert csak *Augustus* császár idejében írta valaki Dictus neve alatt.

CAMILLA. De bölcsen beszélgetnek az urak.

BÁTHORI. Még vagyon valami hátra. Hasonlóképen kitett magáért Berthonia szűz. Aki Csehországban lett a világra, és a férfiak truccára heles deák verseket irogatott holtig; és Prága városában nyomtatattak tisztos emlékezetire. Még egy ragyogó csillagot tudok a fehérségekben. Ennek dicséretes nagy neve Schurmann Anna Maria. Ez volt eddig e világ csudája az asszonyok között. Azért méltó, hogy életének legalább kiss részét lássuk magyarul is. Ezerhat-százhetedik esztendőben lett e világra *Coloniában*, nemes vérből. *Calvinus* hitén nevelkedett fel. Nagy eszét kimutatta első gyermekségében, mert hat esztendő korában már mesterséges képeket tudott metszeni a papirosra. Két esztendővel azután külömbféle ékes virágokat rajzolt. Megtanulta azután tellyessen az énekszót, a virginát, a képirást és faragást. Az ő keze írása oly ritkaság volt, hogy sokan megkivánták, és kincsek közé rakták. Gyémánttal az ablakokra metszette a híres ábrázatukat, úgy hogy ki-kí réájok ismerne. A lengyel királynét, *Ludovicát*, *Christinát*, a sveciai királynét beszéd közt úgy leírta, hogy csudálná a szűz keze után maga igaz ábrázatját. A magáét tükörbe nézve viaszbul szakasztott úgy ékessen kitapasztotta, nyakát gyöngyökkel oly mesterségesen megkerítette, hogy mindaddig napkeletinek tartották lenni a nézők, amég maga tűhegygel nem mutatta, hogy mind azon viasz. Tizenegy esztendő korában, mikor tanult bátyjait kikérdezték, ha megakadtak, ő sugta feleleteket füleikbe. Látván atya ezeket, kedve szerint réá szabadította a tanulásra. Megtanulta azért a deák, görög, zsidó, siriai, chaldeus, arabiai, szerecsen, spanyol, francia, angliai és olasz nyelveket, a philosophiát, az egek forgását, a theologiát az ahoz tartozandó tudományokkal, és mindezek között letartó, igen alázatos volt. Tizennégy esztendő korában házasságra kérte egy hollandiai *Cajets* névű bölcs gazdag ur, de nem tehette szerit, mert szűzen akart élni, úgy is holt meg hetvenkét esztendő lévén. Annnyira terjedett híre, hogy ország-világ, sok hercegi személyek kivánták látni. Sok bölcs uraknak vette leveleit, akik mélységes dolgokban kivántak tanácsával élni. Kinek-kinek megfelelt maga nyelvén. Sok könyveket írt külömbféle nyelveken. Én csak deák és francia munkáit láttam. Szépek. Ezekre nézve ki tizedik *Musának*, ki hollandiai *Minervának*, ki világ csudájának nevezte.

Amit eddig mondtam, megbizonyíthatnám legalább tiz hiteles tanuval, de légyen elég Heinsius *Daniel*, ki a híres *Gustavus Adolphus* sveciai királynak historicussa volt, és Velencében Szent Marcus felszentelt vitézzé, kinek írásiban ezeket fel lehet találni.

HOLLÓSI. Én is adogatok valamit hozzá az asszonyok böcsületiről, és szép eszeokről: Hajdani időkben érdemeseknek találták őket arra, hogy a titkos tanácskozásokban részek és helyek lenne. *Xerxes*, az a hatalmas *persiai* király úgy megbecsülte feleségét, hogy tanácsba jártatta, ki is a kazul hercegek között leüllepedett, és gyakrabban az ő végezésén nyugodott meg a gyűlés.

A régiebb *Gallusok*, ha megbomlott a békesség köztök, és villongások támadtak, jobbára az asszonyokra bízták a dolgot, kik közönségesen jó módot találtak a megbékeltetésre.

A kegyetlen *Claudius Nero* érdemes jó anyját *Agrippinát* úgy mint nagy elméjű császárnét fő dolgok fenforgásibann a tanácsban hivatta. Megjelent gyakortább, de sohasem akart közikbe ülni. *Justinianus* császár mikor Konstancinapoli városában rendbevette azokat a híres törvényes könyveket, mellyekkel most él a keresztény világ, látván, hogy igen elszaporodtak, és egybe valának keverve, hogy eligazúljon, sokaknak elméjét vette segítségül, holitt, amint maga vallja, nagy hasznát vette (segítségül vévén) a császárné tanácsának.

CAMILLA. Be szép dolgok ezek; bár most is úgy volna.

BÁTHORI. Már nincs úgy! Az asszonyok kicsusztak belőle. Megmondom, hogyan és mikor, legalább Görögországban. Szent Ágoston doctor, az Isten városáról írott könyvében így beszél el a történt dolgot:

Cecrops király idejébenn Atina városában hirtelen egy olajfa termett ki a földből, és más végén a városnak egy forráskút ugrott ki. Ez a dupla csuda nagyhamar fülébe ment *Cecrops*nak. Eszmélkedvén egy darabig azon nyugodott meg elméje, hogy követeket küldjön Appollo istenhez Delphus városába, kik értekeznének tőle, mit jelentene ez a ritka történet. Azt hozák vissza feleletül, hogy az olajfa *Minerva* istenasszonyt, a forráskut pedig a tengernek istenét, *Neptunust* jelentené. És minthogy most épül a [még] névetlen város, egyik vagy másik istenségre lehet nevezni. *Cecrops* ezt a világos feleletet vévén, öszvegyőjté a város népét, és a hozzá tartozandó szomszédságot is, egyvelesleg a férfiakat és asszonyokat, akkori rendtartás szerint. Eleiekbe adá, hogy rajtok állana, mellik istenségnak nevét visellje ennek utánna a város, *Minervának-e*, vagy *Neptunusnak*. Válasszanak azért szabad akarattal a kettő között egyet.

A férfiak egygyl egyig *Neptunust*, *Saturnus* fiát választották; az asszonyok egygyl egyig *Minervát*, *Jupiter* leányát. Minthogy pedig egy asszonnyal több volt a tanácsban a férfiaknál, ők nyerték meg a pört, és a helységnek Atina azaz asszony lett a neve. Erre igen felháborodott *Neptunus*, öszveszaporította vizeit, és addig öntögette a várost, hogy csaknem elmerülne. Nagy éjedésben, buban, gondban valának a helységnek lakosi, nem tudták mire vélni, se a veszedelmet eltávoztatni. - Utólljára az öregek azt gondolták, és előtalálták, hogy azért bünteti meg őket *Neptunus*, a tengernek istene, mert *Minervát*, csak istenasszonyt ültették eleibe. Tehát nagy ajándékokkal, áldozatokkal mentek képéhez, arra kerlelvén, hogy forditaná el tőlök ostorát. Erre *Neptunus* megkegyelmezett, visszarántá hajjait. De egyetembenn megparancsolá, hogy az asszonyokra három büntetés szálljon. *Első* az: hogy ennek utánna ne légyen se szovak, se helyek a tanácsban. *Második*: hogy a gyermekek ne anyjok, hanem atyjok nevét viselljék. *Harmadik*: hogy jövendőben az asszonyok görögül ne Atinának, hanem másként nevesztessenek.

CAMILLA. Mellyik újjából szopta ki az ur ezt a gyalázó mesét?

BÁTHORI. Mondám, szent Ágoston doctor beszél el. Forgassa fel az asszony két társzekérrel való könyveit, Testatusban (ha tud nyelvén) feltalálja, aki Eusebius Historiáját olvasván erre is akada, és való igaz történetnek itéli lenni. De nemcsak a görögöknél, hanem a fellyebb említett más nemes országokbann is kifogytak már a törvényes házokbul, és nem tudok oly országot, mely megkinálná mostanság az asszonyokat a tanácskozó férfiak gyűlésében a székkal.

CAMILLA. Elég rosszúl esett, ha akkor hasznokat vehették, mért most nem?

BÁTHORI. Azt mondják, hogy azon időkben az igaz együgyűség mellett maradván, személyválogatás nélkül úgy vették fel a dolgot, amint kellett, és helyessen okoskodtak: most sokfelé elosztván eszeket, haboznak, az emberi tekéntettől elragadtatván nem birnak magokkal, félre beszéllenek. Nem eszek, hanem kedvek szerint szóllanak a dologhoz, erőn erővel vitatják,

amit nem kellene, és hogy előkeljenek vélekedésekkel, ravaszkodnak. Álhatatlanok végzéseiben, gyarlók is. Azt is mondják: Nem állta meg a szerdék a nyársat, az asszony a titkot.

CAMILLA. Álhatatlanok is, gyarlók is? Ezt nem tűrhetem.

BÁTHORI. Az álhatatlanságról szólván, legalább ezt a rövid példát tűrje el az asszony. Dicsérettel emlegettem fellebb azt a híres *coloniai* szüzet, *Schurmann* Annát. Méltán is, mert mindazokat, akik eddig voltak és vagynak az asszonyi renden, egy csomóba vévén, nem birtak ezen egy személynek bölcsességével, és mégis ez a már külömben megbecsülhetetlen szűz oly nagy példát hagyta maga után álhatatlanságának, mellynek nincs párja, és pedig a hit dolgában. A lutheránus hitét megutálta, a Calvinus hitét, melyben nevelkedett, letette. Volt hire, hogy a pápistákhoz részelkedett, de ellene mondott némelly harcoló írásiban, 1652. esztendőben. Mer Hugo Grotius ellen támodott, aki öszve akarta békéltetni a catholica vallással a többi eretnekséget. *Labadit* követvén, vénségében egy hamis vallásról a másikra lépett. Soholt sem tudott megnyugodni. Utoljára egy különös fertelmes hitre adá magát, és abban holt meg. Ezen megbotránkozván a lutheránusok és calvinisták kiváltképen, amint előbb egekig magasztalták, úgy utóbb a pokolnak fenekéig lekárhoztatták. Ha már az ilyen tős gyökeres *cedrusfa* így ingadozott, mit mondjunk az ingó nádszálokról, ami az asszonyok gyarlóságát illeti?

CAMILLA. Ne példázzon az ur annyit reánk. Ha engedelmem volna réá, én is mondanék valamit.

HOLLÓSI. Ugy alkudtunk meg, hogy senki közülünk vámot ne füzessen a beszédért, szabad azért véle az asszony, sőt arra kérem, semmit se engedjen *Báthori* uramnak.

CAMILLA. Ugy kezdem, uraimék: Tagadhatatlan, hogy akármelly építmény szebb, tökéletesebb mindannál, amiből öszveállott, és kiépült. Szebb a roppant ház vagy palota, és tekéletesebb a mésznél, fővénynél, kőnél, mellyből egyberakatott és ékessen kikészült.

BÁTHORI. Be nagy feneket kerített az asszony beszédjének. Be messze fáraszt, tudniillik Eden kertbe, a paradicsomba, és azt akarja kitőjni belőle, hogy *Éva* asszony jobb, tekéletesebb *Ádámnál*, merthogy annak oldalából épült fel.

CAMILLA. Szinte azt.

BÁTHORI. Ha valamiként elvétette volna magát az asszony, keresse fel és vegye észbe: ebből nem következik több, hanem hogy *Éva* jobb és tekéletesebb *Ádámnak* egy oldalcsontjánál, nem pedig, hogy jobb és tekéletesebb az egész *Ádámnál*. Az is következik, hogy *Ádám* maga egyedül annyi asszonynak felelhet meg, mennyi oldalcsonttal birt.

Megint más részről az asszony ellen az következik, hogy minden fia és leány magzat jobb, tekéletesebb anyjánál, mert annak véréből támadott [résszerint, és emberi korra jutott.] Ha pedig tulajdon fia *Camilla* asszonynak és ezen okon más minden anyának jobb, tekéletesebb, hogysen a szülőanyja, az egész férfiúi rend jobb, tekéletesebb az egész asszonyi rendnél. Ime, micsoda *labyrinthusba* vagy *utvesztő kertbe* keverte magát az asszony, nehéz ebből kihatólni. Azt tartják a bölcsék: hogy az emberi nemzetnek *Adam* volt tekéletes formája és első képe, a többi csak mássa, és utánna való, azért alábbvaló.

CAMILLA. Tudom, hogy a kevély férfioknak ez a paizsa. Evvel harcolnak meg, és vínak az előbbségre, melyre sokan érdemetlenek.

BÁTHORI. Már azért héában kotlik eszek az előbségre, mert Isten és természet elejikke ültette a férfiakat, és megáldotta nagyobb ésszel, erővel, több más tökéletességgel. Mondhatom, ha az asszonyok tejét nem kellene szopnunk, többre mennénk, sok nem jó maradna el tőlünk. Sok méreg foly belénk tőlek, és sokképen gyarlódunk miattok.

CAMILLA. Szépen füzeti meg anyja tejét az ur. Nem érdemel többet Báthori asszony, ki az urat kilenc holnapig kinossan hordozta méhében, vérével táplálta, és annyira gyúlladozván szerelme, még a piros vért is tejjé főzte eledelére.

BÁTHORI. Ez a víz más malmot hajt. Nincs arról kérdés, mennyibe telljék viselése, hordozása, táplálása a kisdednek; arról sincsen, mint szeressék magok gyümölcsét, kit a világra hoztak. Tudni való, hogy minden tehén maga borját nyalja. Hanem arról volt a szó, mennyi rosszal érkezik napfényre a kisdéd, melynek okai az anyák, minthogy magok sok rosszal tele vannak. Még anyja emlőiről csügg a gyermek, máris kezd mérgeskedni. Mert tőle szopta. Egyébként is tudja a gömbölő világ, hogy rosszalkodások miatt sok országok pusztultak el, sok híres város omlott le, sok véres harcok következtek.

CAMILLA. Csendessen *Báthori* uram! Tagadhatja-e az ur, hogy még a jóhoz is fér a szó, és még a tekéletességek között is találkozok fellyebb- s alábvaló. Találkozott a nemes angyalok közt egy nemtelen *Lucifer*. Nem csuda azért, hogyha a mi nemünkben is vagyunk hetes vázsony, és nem minden asszony legjobb asszony. - Való, hogy az erős, szép *Troja* vára a *Görög Ilona* miatt odalett; és amint hallottam ezelőtt hat esztendővel azoktól, kik látták, négy barom vont a szekér elvihetné kőmaradékját. Való hogy *Persepolis* az ocsmány *Thais* miatt üszeggé, hamuvá vált. *Caba* elvesztette Spanyolországot. De jusszon eszébe az urnak az is, ki s micsoda vala *Tanaquil*, *Romulus* felesége, kit úgy megbecsült a romai *Capitolium*, hogy fonyó rokkáját a kincsek közé helyeztette. Ki vala *Lucretia*. Mely mély böcsület szerető *Penelope* és *Polixena*. Mely igaz szeretettel urához *Arthemisia*, aki Mausolus halála után annak, úgy mint férjének, hamvát italban magához vette. Ki vala *Amigunda*. Mikor érném végét, ha mind előszámlálnám azokat, akik ezt a szép koszorút fűzhetnék.

Ellenben a rossz, gonosz férfiak (követem az urakat) csordája, éktelen a sokasága. A leg-híresebbek legrosszabbak voltak. *Hotnerus* császárgó, *Nagy Sándor* vakmerő, *Caesar* hírnév vadászó, *Pompejus* felfuvalkodó, *Demetrius* fertelmes, *Hannibál* hitszegő, *Vespasianus* fősvény. Hogy szót ne szaporítsak, az egész régiségben nehéz tiszta magot találni. Férfiak vallása: hogy minden volt jó császárnak neveket egy kerék gyűrűre fel lehetne írni. A többi mind bélyeges volt.

BÁTHORI. Sokat hordott reám az asszony, megfelelek rend szerint. Első, minthogy maga gyalázza a *Görög Ilonát*, *Thaist* és a többi, maradjanak azért gyalázatukban; azután dicséri *Tanaquil*-t, de valóban dicséretesebb vala ura, *Romulus*, *Roma* városának első alkotója, kinek dicső nevet adtak, és csaknem Isten gyanánt tisztelték. Dicséri az asszony *Lucretiát*, ki magamagát szégyenében törrel általverte, merthogy erőszakot tett rajta *Sextus Tarquinius*. *Szent Ágoston* nem dicséri. Én pedig azt mondom, hogy ura dicséretesebb volt, mert *Sextust*, atyját, a királyt és az egész *Tarquinius* nemzetséget kiigazította *Romából*. Dicséri *Penelopét*, mert hű, okos, álhatatos vala; de nagyobb dicséretet érdemel ura, *Ulysses* herceg, aki a többiekkel *Troját* felvén tiz egész esztendeig ezer veszedelmek között forogván bujdosott, utánna járt, amíg otthonos galyibáitul megmentené jó társát. Dicséri *Arthemisiát*; való, jót tett urával, olly költséges temetőépületet csináltatott neki, hogy alig bírta el az ország kincse, de valóban *Mausolus*, a *ciriai* király ura megérdemlette, mert kezére adta az országnak pálcáját minden hatalmával. Azután *Arthemisia*, melly becsületszerető és tisztességes asszony lett légyen, abból is kitetszik, hogy egy testvérbátyjához ment férhez. Látja azért az asszony, hogy

ha többet nem nyom a latban a férfiak érdeme, legalább égyarányúlt oszlik az asszonyok érdemével fejrül feje. És így *Camilla* asszony semmit sem nyer maga részére szép példáival.

A többiről szólván: *Homerust* csácsogónak mondá, de nem szinte jól, mert ez az okos, ékes beszédű ember illy tiszteletben volt régenten, hogy nagy *Sándor* feje vánkosa alá tette, és szerette olvasni. Más valaki aranybötűkkel iratta le. *Ptolomaeus Philadelphus*, Aegyptus királlyá *Zoilust*, azt a mardozó gaz embert, merthogy a mondott *Homerus* ellen gyalázkodott, kipanacsolta udvarából, és azután, minthogy másban is vétkesnek találtatott, felakasztatta. *Homerus* mindenkor a versszerzőknak hercege volt, és az tartja magát legszerencsésebbnek, aki legközelebb járhat hozzá.

Sándort vakmerőnek mondá az asszony. Mit vesztett vele? Feldúlta a világot, és birta, amíg Babilonban meg nem holt. *Caesart* hirnévvadászónak. Ez nem vétek katonában, aki hirért mégyen a mezőre [és becsületért]. *Pompejust* felfuvalkodottnak; aki pedig csak uri méltóságához [képest] viselte magát, szelid volt, senkinek sem ártott.

Vespasianus császárt fősvénynek, holott amit kapott Jerusalemben városának felverése alkalmatosságával, Rómába vitte, és a templomokat gazdagította meg vele. *Hannibált* hitszegőnek; én ezt nem olvastam. Azt tudom, hogy rettenetes esküdt ellensége volt Romának, és minekutánna négyszer megverte volna erős táborát, országán kívül hadakozván, elfogyott népe, otthon pedig veszedelemben lévén, *Carthago* városába haza siette *Affricába*. Holitt nem állhatá meg *Scipio* romai fejedelem erejét, Syriába szaladott a nagy *Antiochushoz*. Itt sem találván biztos nyugodalmat, elszánta magát, és méregitallal végzé életét.

Hogy pedig az asszony minden volt jó császárnak neveket [egyetlen] egy *kerék gyűrűre* felírhatná, hallám; mások is mondják, de ellenben azt is mondják, hogy minden jó tekéletes asszonynak neve egy *tűhegyre* reáférne. De én ezre nem mernék jó lelkiismerettel megesküdni.

CAMILLA. Nehéz az urral példázni; mást mondok azért: Meg kell engedni, hogy az igaz tisztességes szeretet nagy része (az erkölcs dolgában) a tekéleteségnek. Ez pedig nagyobb mértékkel megvagyon az asszonyokbann, kiválképen férjekhez, hogysem viszont. Azért gondokat viselik éltekben, és holtok után csaknem ölik magokat keservekben, siratják, szomoruan gyászollják.

BÁTHORI. Ennek a heveskedő nagy szeretetnek örömet hallanám próbáját.

CAMILLA. Sokbul egyet mondok. Németországban *Conradus* császár egy fő város alá méne hadi táborával. Ezt úgy megkerítette népével, hogy a megszorult erősség kifogyván éléséből, és semmi külső segítséget nem remélhetvén, kételen vala véle, hogy megadná magát. Béméne a győzedelmes császár, térden várta az őszve csoportozott [asszonyság], arra kérvén, hogy semmi bántások ne lenne. Megkegyelmezett nékiek, megengedé, hogy kimehetnének szabadon, és amit elbirhatnának legjobb kincsekből, azt is kivihetnék. Az asszonyok egyébhez nem nyúlván férjekhez sietének, és ki-ki maga urát mint legdrágább kincsét vállára vévén, úgy hordozoskoda ki, és [meg]menté vala a veszedelemtől. Széles e világon nem lehet ennél világosabb példa. A császár megdicsérte őket. Mit mond Báthori uram hozzá?

BÁTHORI. Ezekre ezt. Meglehet, hogy szeretik az asszonyok önön urakat, de miként, mikor, meddig, bizontalan. Az bizonyosabb, hogy magokért szeretik. Ha siratják, sirások olyan, mint a záporosó: zajos, csattagó, hamar mulik. Reájok igazodik a közmondás: egy szemekkel sirnak, más szemekkel, ők tudják, mire mosolyognak. A szép példára én is egy szépet mondok:

Irja *Caenobius* és mások sokan, hogy *Belus* az aszíriai, és egyetemben babyloniai király egy fiat hagyott légyen utánna, kinek *Danaus* volt a neve. Ezen *Danausnak* ötven leánya vala, és

testvérőcsének *Aegyptusnak* annyi fia. *Aegyptus* ötven fiával megkínálta *Danausnak* ötven leányit, hogy őszveházasodnának; Danaus nem akarta, mert oly jövendölés volt felőle, hogy unokája által fog történni halála. Azonban kivervén ezt fejéből és nem maraszthatván már tovább leányit, ugyancsak reáállott. Meglévén a házosság köztök, arra kényszerítette leányit, hogy ki-ki első éjjel urát megölne nyugtában. Végbe is ment, mert negyvenkilenc ártatlan urát legjobb álmában kegyetlenül megölte. Az ötvenedik, tudniillik *Hypermnestra* megkönyörült társán, *Linceuson*, ez az egyetlenegy maradott meg azért életében. *Danauson* boszút állott *Linceus*. A negyvenkilenc mennyasszonyra pedig illy büntetés szállott: hogy feneketlen hordót kell nékiek tölteni *Styx* vizén túl, a Plutó országában. Ez a felelet, jó asszonyom. És kitezik belőle, mely tűzben, lángban mártott szerelemmel viseltetnek az asszonyok urokhöz.

CAMILLA. Nem győzöm csudálni, mert valóban belénk termett a könyörületesség; ezt igen szépen megbizonyíthatom egy romai példával: Egy uri öreg ember nagy vétke miatt tömlőcbe vettetett, hogy ott éhel meghalljon. Kemény vigyázat alatt volt, senki feléje sem mehetett. Megtudta ezt okos[, jó] leánya, megkereste az őrzőket, addig reménykedett, mesterkedett pénzzel, szép szóval, amíg kinyerte, hogy mindennap egyszer bús atyjának vigasztalására hozzá mehetne. Jött azért, és ment, mindenkor tisztán kikerestetett, hozna-e valami eledelt magával; úgy találtak, hogy nem. Azonban tulajdon tejével tartotta és táplálta. Csudálván a birák, hogy annyi ideig az öreg rab nem tudna meghalni, végére mentek a dolognak, és úgy tudódott ki, ami történt. A birák megdicsérték az asszonyt, szabadon bocsátották atyját, holtig való böcsületes tartásokra a város tárházából esztendőnként megjárt a kifüzetés. Lerontották a tömlőcöt, a Könyörületesség Istenasszonyának tisztességére és egyetemben örök emlékezetre templomot építettek helyébe. Ez ám a tündöklő példa, és egyetemben [erős] bizonsága annak, amit mondék, hogy az asszonyok szívébe ugyancsak belé termett a könyörületesség.

BÁTHORI. Helyén hagyom a példát. Csak az, hogy az asszonyok közül egyik rak, a másik oszt (a régi időkről beszélvén). Egyik szoptatja atyját, a másik öli, amint *Fülöpön* [meg]történt, *Nagy Sándor* atyján, mikor *Cleopatrát*, leányát kiházosítván lakodalmot tartott. Egyik fertelmességről a másikra vetemednek.

Aesont, atyjokat leányai ifjítani akarván, rézkádba tették, és agyonforrasztották. A *brennei* asszonyok gyermekeiket megölték, megették, amint *Gaza* püspök írja. *Lamia*, a *lybiai* királyné egyre ölette a gyermekeket, csak irigységből, mert magának nem volt. Ezt bizonyítja Herodotus. A híres *Medaea* szép öccsét, *Absyrtust* darabokra szaggatta, a tenger partján elhintette, hogy *Jázonnal* elszökhessen. Így bánnak az asszonyok az emberi vérrel, magok rokonságival.

HOLLÓSI. Lator ember, Báthori uram. Azonban az asszony *dáma* módon kitett magaért.

CAMILLA. Amint kitellett gyarlóságomtul.

BÁTHORI. Vivát! kivallotta gyarlóságát, szent a békesség köztünk.

CAMILLA. Még több vagyon hátra.

BÁTHORI. Elég volt. [Vár már a vacsora]. Inkább hónap szép historiát mondjon helyébe.

CAMILLA. Megcselekszem.

SZILÁGYI. Lesz abban valami sárkány?

CAMILLA. Csak azért is léssen.

HOLLÓSI. Menjünk, feladták az étket.

NEGYPEDIK ÉJTSZAKA

Hollóst, Szilágyi, Báthori, Camilla

Vacsora után [Másnap a beszéd előtt] Camilla asszony félreszedte magát, hogy valamit igazítson fején, köntösén és tisztesebben megjelenhessen. Amig késett, összeültek az urak. Szilágyi azonban Báthorihoz fordulván azt mondá: Uram! én Kegyelmednek nagy adóssa maradok társommal tett fáradságáért, szívem szerint ment végbe a vita. Ha jövődöben réám támad, tanúltam annyit ma, hogy megtorkolhassam. Arrúl pedig előre követem Báthori uramat, hogy ne nehezteljen, ha alkalmatlan historiájával izetlenkedik inkább köztünk, hogysen vigasztaljon minket. Ime! Ide lépcel már a Sybilla.

CAMILLA. Uraim! itt vagyok. Elkezdjem-e?

HOLLÓSI. Csak azt várjuk.

CAMILLA. Tehát kezdem. Görögországban nagy méltósággal uralkodott, ha jól mondom, egy kevély, erőszakos, gonosz király, Nicephorus, aki minden eszt, kedvét csak arra költötte, hogy országát tágítsa, hatalmát vastagíthassa, kincsét szaporíthassa, a szomszéd királyokat megtörhesse. Nagy szálla vala szemében a szomszéd Bolgárország, kinek ügyes ura Dardanus vala. Szép udvart tartott, jó rendbe vette tartományát, jól szolgáltatta az igazságot, okosan parancsolt népének, előmenetelesen forgatta a gazdaság dolgát, boldogul, szerencsésen folyt minden, s minthogy szerette mindennek felett a békességet, és senkinek sem vétett, nem tartott se belső, se külső háborutul.

Amint mondám, ez a szép ország igen verte szemét Nicephorusnak. Erre képest hadi népet győjté, és az ország szélén táborossan elrendelteté. Követeket bocsátott előre Dardanushoz, kik által azt izené kemény parancsolattal, hogy szállana le királyi szekérül, egész országát, győjtött kincsét adná Nicephorus hatalma alá, emlékezne meg arrúl, hogy már görbe öregségre jutott, semmi fiumaradékja nincsen, az egyetlenegy leánya pedig [a Seraphina], az ország törvénye szerint nem léphetne a királyi méltóságra. Néki [Nicephorusnak], ellenben két arra való fia volna. A vérség is Nicephorus és Dardanus között megkíváná, hogy egyik vagy másik üljen helyébe.

Erre a reménytelen izenetre elhüle a jó Dardanus; magához térvén, minden tisztelettel így felele: „Értettem szándékát Nicephorus királynak. Légyen tudtára, ha egyik fia házasságot köt Seraphina leányommal, annak engedem országomat, hogy tellyes hatalommal bírassa, és légyen ura minden ingó és ingatlan vagyonságimnak, egyebet nem kívánván, hanem öregségemhez képest bátorságos, nyugodt lakást, tisztas ruházatot és tartást ezen udvaromban. Ha pedig erre nem akarna állni a jó király, kételen lészek vele, hogy a napkeleti császárnak bejelentsem ügyemet.”

Erre a fenyegetésre a görög király mérgessen felindula, minthogy egy részről a kevélységtől viseltetvén, nagyobb házosságra ásita fiával, másrészről, mert Dardanus országát egyáltaljában [igen] megkívánta. Erre nézve az előre bocsátott népéhez nagy országos haddal hozzáüte, hogy egyszersmind lenyomhassa a fegyvertelen és készületlen Dardanust. Ezen mérgességét és erőszakos törekedését a görög királynak könnyen elkerülhette vagy megronthatta volna a bölcs *Dardanus*, hogyha tudományával akart volna élni. Mert a bájolásnak és ördögös varázslásnak nagy mestere volt. Atyja udvarába tanulta, és oly messze ment vele, hogy sok országokban nem volt hozzá hasonló. De minthogy megfogadta az Istennek, hogy senki ártalmára nem fordítja ezen mesterségét, utolsó mostani szükségében sem akart hozzá fordulni;

hanem a szeléd csendességhez részelkedvén, szedegetett valami kevés hadinépet maga oltalmára, Seraphinát megintvén, szerezne útravalót, készülne a bújdosásra.

Azonban Nicephorus minden erejével megtámadván mint valami árvíz, az egész tartományát elfolyta, erős helyeit elfoglalta, Dardanust azokból kiszorította, és mindenütt inába lévén addig téréngette, amíg egész országából kikergette. Már azért se országa, se udvara, se udvarlója, se bátorságos szállása, se költsége nem lévén, nem tudá hová fordulni. Attul is tartván, netalántán kegyetlen ellensége mind magának, mind kedves leányának életére járna, lappangva járatlan utakon a sűrű erdők felé ballagott. Benn lévén, hol nyúgodván, hol tovább menvén, illen beszédet tartott Seraphinával:

- Tudhatod, valhatod, édes magzatom! hogy anyád halála után is nem voltál megúnt gyermekem. Nagy gonddal, szépen neveltelek, gyengén ruháztalak, kezemen hordoztalak, mint a karmadarat, mindenkor szerettelek. Te valál legdrágább kincsem, nyugodt örömem, egyede-negy vigasztalásom. Te valál udvaromnak ékessége, reménységemnek záloga, országomnak dicsőssége. Mostani állapotodat tekintvén, látom, nem vagy egyéb, hanem egy mindenéből kifosztott öreg embernek szegény bújdosó társa. Ime a vadon erdőnek setétes öble a te világos ékes palotád, a sértő tüskés ösvény, kin járunk, a te kies mulató lugasid, ez a néma magánosság a te zengő, vig udvarod, az ártalmas fenevadak a te udvarlóid, a fű és gyökér eledeled. Erre jutottunk én s te, Seraphina, azért téged ugyan hozzád való szeretetemnek bőségéhez képest szűbül szánlak.

- Engem ami illet, könnyebben tűröm sorsomat, mert tudom, hogy nem vagyok azok a királyok közül az első, akik fényes méltóságukról lehengeredvén, nyomorúttul végezték életüket. Jut eszembe *Geta* példája, kit tulajdon öccse megrontott, meg is ölt. Forog elmémben a második *Justiniánus* császár esete, kit maga szolgája, Leoncius számkivetésbe küldött, éspedig gyalázatosan, mert előbb mind a két fülét lemetszettette. *Ludovicus Piust* vagy *Jámbor Lajost* jámbortalan két fia a római imperiombul kikergette. *Belizarius*, az a híres győzedelmes ur, aki Róma városának falait megint helyrehozta, mint járt utóljára! Kitolták szemeit, koldusságra jutott. Nem akarlak több effélékkel keseríteni, noha ennékem enyhítés-re volnának, hanem azt adogatom elődbe, hogy ez a gömbölő világ így forog. A viszonytagok egymást érik, éspedig szörnyű hamarsággal. Felütőt, levetőt játszik velünk a szerencse; ma dücsőségre emel, holnap porba kever. Ma sereggel vagynak körülöttünk tisztelőink, holnap szíves barátink is máshoz szökvén elhagynak. Ma bővségbenn úszkálván, nem tudjuk, hová rakjuk kincsünket; holnap nem tudjuk, hol találjuk fel szükséges eledelünket, amint rajtunk történt. Mikor egyikének támad, a másiknak lenyugszik szerencsés csillagja. Sőt a természetnek is megvagynak az ő változásai.

Ime ez a bokros zöld erdő, melly most kikeletre gazdagon felöltözik, majd ősszel kivetkőzik; ezek a magos fák, kik most a felhőkkel játszadoznak, egy kemény fejszének éle miatt maholnap ledűlnek; a gyümölcsös őszi napokat megszorítja a tél, és helyébe áll; az előttünk való tenger dagad, apad. Az *elementumok* megharcolnak, a víz ellensége a tűznek. A fényes nap homályosodik, fogyatkozik, a hold nem szolgál; az ég hol tiszta és csendes, hol pedig felyhőkkel setétedik, és a tüzes villámlások közt morog és gyúl. Nincsen benne tartós állandóság. De, amint kezdém mondani, az emberi nemzetben legnagyobb a nyúghatatlan változás és fenekedő háborúság, egyik a másiknak rágó férge és halála. Akarom erre nézve, hogy az emberi társaságtól el kellett válnunk; de ugy tetszik, még nem vagyunk elég távol tőle, menjünk azért tovább.

Seraphina ezeket szíve gyökerére bocsátván, ímígyen kezde:

- Engem szerető [jó] atyám! Köszönöm a szép oktatást. Kitanúltam amennyire érkezhettem kis eszemmel, kik valánk, s mi vagyunk. Kitanultam a világ hívságát, hitszegő változásait, törekedő csalárdságait, a szerencsének csuf játékit. Pompát, dicsőséget, könnyű életet, vig napokat ígértem magamnak; most látom, hogy csak álmadoztam. Bátor azért megnyugszik lelkem rajta, kerüljük az egész emberi nemzetet, menjünk el a hamis világ elől, amíg mozog a lélek bennem, el nem hagylak, és ha annyi jártani erőm léssen, követni foglak a világ végéig.

Erre kezét fogván atyjának, kivezeté az erdőből a tenger felé. A parthoz érkezvén megállapoda az öreg király, és minthogy egy elkészült útra való üres hajót láta a révnél, belészállta Seraphinával, és evezte.

Útjában *Seraphinára* tekintvén, úgy mond vala: Leányom! ujságot fogsz látni egy óra múlva az *Adriai* tengerben, mellyben vagyunk; meg ne rettenj, melletted vagyok; ami fog történni, te kedvedért lesz meg. - Eltölt az idő, derék mélységében valának a viznek. Túl nem léphette meg a szem a véget, innen csak a hegynek bércei látszattanak. Akkor Dardanus király elővette tudós vesszejét, megüté a tengert, és egyszersmind körös-körül messze földre eloszlott a tenger. A szározon találván magokat, kiléptek a hajóból... Mindjárt rá megüté az öreg ur a földet vesszejével, és ime egy tündérvár volt előttük, mely e világnak minden csudáit föllyülhaladta.

Lássuk legalább múltfélben kívül, belől. Ez az épület homlokát napkelet felé fordította. Nem volt se tengernek fenekén, se a földnek gyomrában oly drága ritkaság, mely nem ékesített volna rajta. Falai mind azon alabastrum kőből állottak, és lapos felfutó oszlopok hyacintbul. Kristalablakjai magoktól nyíltak a kedves szellőnek, és záródtak éjszakára. Három magos torony volt elején, egyikének a tetején finom vert aranybul a nap volt, a másíknak vert ezüstbül a hold, mind a kettő csuda sebességgel forgott, és szikrát hányt. A középső tornyon eleven sárkány ült, mely a várot őrzötte, az órákat és vendégeket hirdette ki. Az udvarnak a közepén egy tágos öblű kút állott, zöld chrisopas kőből kifaragva, ennek föcskendő csévéje sokképen jádzott szökő vizével. A grádicsnak fokai vörös jaspisbul, az ajtók ragasztói, a paloták belső falai merő gyöngyházbul állottak; a talpa pediglen simított drágakövekkel virágossan vala elosztva.

A szobák menyezetét saphir és smaragd kövek borították, a függő gyertyatartókat pedig öreg gyémánt és rubintok elkeverve. Ezeket csodálta, de megismerte Seraphina, hanem a szép képekrül értékezett. Az első palotában nem vólt több négy táblánál, hogy el ne fogná a szép falakat. Dardanus odavezeté leányát, mondván: „Seraphina! ez a drága kép eleinkre emlékeztet. Trója híres váras, kit az első Dardanus kezde építeni Asiában. Tíz esztendeig víjták a görögök, és porrá lett. Ez a másodík, Carthago városa, Didó királyné építette Africában, szegény megölte magát keservében hogy Aeneas hirtelen elhatta. A harmadík Babylon városa, ez is főképen Semiramis királynénak köszönheti erejét és ékességét, noha mások kezdték. A negyedík Ninive városa, Ninus építette. Itt laktak előbb az assyriai monarchák, azután Babylonba költöztek.”

A másodík palota rakva vólt sok képekkel, egy végbe; odaszóllitá Seraphinát és úgy mond: „Ezek a te eleid ágrúl-ágra. Ez az első Dardanus balra, te vagy az utólsó, ez a te képed. A többít hagyjuk másszorra. Menjünk a kertbe, te járd meg, amíg én nyugszom.”

A kert minden tagjaira nézve hercegi módon ki vala ékesítve. Zsinyórra igazított setétes és világos erdők, tágos virágos táblák, faragott képek, mind azon napkeleti gyöngyök, álló pyramis vagy hegyes oszlopok, kreták, útvesztő labyrinthus kertek, és amit a szem megkivánhat, vagy az elme meggondolhat, megvala benne. A többi között huszonnégy madárház

aranyos rostély alatt. Ezek zajos zengése kicsalta az adriai syrenákat és tengeri nymphákat, kik versent énekeltek a madarakkal, és a vig delfin halak szokások szerint mulatoztak, a Triton névű tengeri állatok tágos gyöngyházos csigákba ülven sétáltak, kürteltek a víz színén.

Seraphina a márvány-folyosókrul, mellyek az egész kertet kikerítették, ezeket látá, és hallá, igen gyönyörködven benne, és alig tudta elválni tőlek. Megfordulván felkeresé atyját, és rend szerint mind elbeszéllé néki. Ki is, hogy jókedvét marasztaná és nevelné, naponként új s meg új gyönyörködtető változásokkal kedveskedett néki.

Azonközben járt az idő, és már másfél esztendő múlt el ebben a gyönyörűséges lakásban, hogy egykor Seraphina illen beszédet tartott atyjával: „Megvallom, hogy ez a szívem szerint való helység és vig napjaim már régen elfelejtették vélem előbbi mind boldog állapotomat, mind a réá következő keserűségemet. Mert az előbbi jó napjaim ezekhez képest semmiiek, és az utóbbi keserű sorsom édes mézzé vált. Nem tapasztalok unalmat magamban, hogy elváltam az emberi társaságtól és attúl a gyülevész ártalmas sokaságtúl. Hanem az juta eszembe, és nem keveset fogyasztja szívemet: ha téged elvesztlek, jó atyám! hová lések? Nem lévén eleim, se maradékom, se gyámolóm, se vigasztaló társom. Szégyen talán kimon-dani, de ilyesmire nyughatatlankodik természetem. A madaraktól tanultam a minap, láttam, hogy nemek szerint a többitül elválnak, és csak ketten-ketten édeskednek magok között. Ez azért legnagyobb kérésem. Fenjáró szép bölcseséged szerint találj és szerezz nékem királyi véremhez, fiatal esztendőimhez képest illendő, érdemes mellettem valót, egyéb-re nem kényszerítlek.”

Itt elpirula az ártatlan. Dardanus jól értvén aggodalmát, szép reménységgel felbízta.

Térjünk Nicephorushoz Görögországba. Ez a telhetetlen, kevély király nem elégedvén meg azzal, hogy Dardanust mindenéből kifosztotta, országából kikergette, hanem azon fellül minden emlékezetes képeit és címerét lerontotta, valahol voltak, és a magáé helyébe fel-állította költséges munkával. - Azonban az óroszkodó halál öreá is irányozván nyilával, nehéz betegségbe ejtette.

Látván azért végét életének, előhivatá országának nagyjait, főtanácsit, és azok jelenlétekben az ország szokása szerint ifjabbik fiát, Julianust előálltá, mondván: Ime! Az ország színe előtt néked adom koronámat, pálcámat, te vagy utánam való király, ura, mind Görög- mind Bolgárországnak. Viseld jó gondját mind a kettőnek. Hátrább maradt bátyád, Valentinianus; mert együgyű, bártortalan, igen jámbor.

Erre, még élteben Nicephorusnak meglett a hódulás és pompás béiktatás. Nemsokára az érdemetlen, gonosz király kiadá lelkét.

Valentinianus látván, hogy elesett kezérül a királyi hatalom, mely a természet rendi szerint őtet illette volna, ugymint első fiát atyjának, és az egész ország Julianushoz hajulván, úgy tekintene réá mint idegenre, neheztelésében, szégyenében azt végezé el magában, hogy a konstancinápoli császárnak szárnya alá folyamodik, ügyét reá bizza, tanácsot, segítséget remélvén tőle.

Erre nézve nagy titkon, szigetrül szigetre erőlkedvén, kiment az egész országból, és az *Adriai*-tenger felé sietett, hogy ott hajót kapván Konstancinápol felé evezhessen. Már közel vala a Fényes Várhoz, és a sárkány egyet rivada; *Dardanus* egy öreg hajós embernek képében eleibe méne a hajójával. Öszvetalálkozván és szóllalkozván, megalkudott a vendég a hajóssal, és ez megígérte, hogy oda vinné Valentinianust, hová akarná. Felültette, és horgot vetvén, ugyancsak maga várához evezett véle. A köröskörül nagyon feldagadott tenger miatt csak akkor látta a roppant épületet, mikor Dardanus őtet letette. Megdöbbent első tekintésekor, de annak utánna hogy megjárta volna szemével némely részeit, nagyon vigadozott, hogy

odahozta a szerencse. Azonban Dardanus félre vonta magát, és egyszersmind királyi öltözetben fordula meg Valentinianus herceg üdvezlésére, elbeszélvén neki, ki volna, és miért vette volna itt lakását. Valentinianus sem titkolta el se ügyét, se nevét.

Ezzel felmenének a grádicson, és ime *Seraphina* jött eleibek, hogy a vendéget fogadná. Kire, noha azon kívül is első szépség volt az országban, annyi kegyes szint borított az atyja, hogy Valentinianus elragadtatván hozzá való szerelmében csaknem imádná. Kemény atyját, eleibe ülő öccsét, ügyét Konstancinápolban elfelejtvén, csak Seraphinát forgatta elméjében, röviden szólván a dologról, kikérte, könnyen elnyerte atyjátúl, hogy házostársa lenne. Gazdagon elkészült a menyegzős lakodalom, jelen voltak az Oceanum-tengernek szigetiben lakozó hercegi és más főméltóságok; megszerezte ezt Dardanus vesseje.

Hadd vigadozzanak azonbann: el ne felejtsük Julianust, aki minekutánna béült volna mind Görög-, mind Bolgárországnak királyi székében, ő is jegyrül, házasságrul kezdett eszmélkedni; és minthogy atyjának fia vala, kevélységében osztályossá lett. A napkeleti császárnak leányára vágyódott. Szép nává szedett össze, diszes pompával, nagy ajándékokkal, repült inkább, hogysem ment Konstancinápol felé. Pénzzel utat nyitván magának, hamar beszínlette magát az udvarba. Kémeskedvén közlő-távól, magához édesítette jóakarói által, és bejelentvén szándékát a császárnak, látja vala, hogy nem volna idegen ehhez a dologhoz, sőt önként örömet kezére adná már arra való leányát. A többi szemközt ment végbe. Széllyelfutott mindjárt hire ennek a házasságnak. Megvidúlt a császár, nem kéméllette a költséget az udvar; telhetetlen vala Konstancinápol városa a sokféle mulatsággal. Nagy pompával kezdődött és végződött a menyegző. Harminc nap múlva a nyertes Julianus elemelte társát, és megindult hajóival, hogy maga országába visszamenne.

Csak az, hogy ennek a szép szerencsének is megvolt az ő rágó férge. Szépen, vigan eveztek egy darabig a Fekete-tengerben, azután az Adriaiba bocsátkozván már ellenében valának a tündérvárnak; hogy egyszersmind hajnalkor a tenger, a szelek, a felhők felháborodtak, és rútul játszottak a hajókkal, összeüttetvén az ellenkező szelek, törték, nagy tornyos magosságra emelvén, onnan isszonyú mélségre kergetvén meritették. Kit a tolongó habok borítottak el, kit megint a mérges szelek forgattak fel. A sokbul csak négy marada meg, akik még birtak magokkal. Egyikén maga vala Julianus, társával, s a többin udvarához tartozandó szín népe.

Dardanus bosszankodván, hogy olly közel járna udvarához ez a kölletlen vendég, eleibek méne, és ágyéig kiállván a vízből, megrázá ősz szakállát, keményen megszóllítá Julianust, szemére hányván mind azokat, mellyeket neki el köllett szenvedni miatta, mind országában, mellyet latrúl elfoglalt, mind kinos bujdosásában. Azután haragossan úgy mond: „Te pedig, gonosz király, aki bátyádnak ügyes uraságába ügyetlenül beszállottál, ide mertél jönni? Hogy lakásomat bontogasd, vendégeimet háborgasd, azért büntetett meg a tenger, megtörte kevély székedet, legyalázott. Én, Dardanus parancsolom néked, fordulj meg, keress más utat, ha ennek a mélységnek fenekén nem akarsz halni. Jövendőt mondok, értsed; ha szót fogadsz, meglátod országodat e négy maradék hajóiddal, bévezeted társodat. Ezt megengedték az irgalmas istenek, de hét hét múlva elmetszik életed fonalát, atyádhoz küldenek, hogy együtt lakoljatok.”

Erre a kemény beszédjére nem várta meg a feleletet Dardanus, hanem a vízbe bocsátkozott, és egyszersmind királyi köntösében ott termett a vendégek között. Ezeket lassan-lassan elosztatván csak hárman maradának: maga, leánya és Valentinianus. Seraphina elválaszthatatlanul ura mellett lévén, megjárta vele a tanyákat, mutogatván a halaknak ritkaságait: hol pedig a vadkerteket, csodálván azoknak eddig nem látott különbségét, azután a gyümölcsös kerteket, holitt színre, izre mind megvölt, amit tengeren innend s túl előhozott a természet.

Julianus azonban rettegő félelmében másfelé fordult, és rongyos hajóival ugyancsak Delcia városában maga udvarába verdődött, nehéz fenyegetését Dardanusnak nem tudván elfelejteni, addig aggódott, amíg mély szomorúságba, innen derék nyavalába esett, senki sem tudván segíteni rajta, nehezen holt meg. Bújábann utánna ment ujdon-uj felesége is. Halálát sokképen himezték, hámozták; ki utazásának, ki Isten büntetésének tulajdonította; mindazonáltal tisztességessen eltemették.

Árván maradván mind a görögök, mind a bolgárok, öszvegyültek országossan, azt végezték, hogy Dardanust a bolgárok keresnék fel, a görögök Valentinianust, és egyikét is, másikat is kínálnák [meg] maga országával. Széllel jártak azért a követek mind tengeren, mind szárazon. Minthogy pedig Dardanust minap meglátták a Velencei-tengeren, noha lakását nem tudták, elsőben is odafelé fáradott egy úri bolgár követ, tisztos, erős gallyával. Egyéb dolgai is lévén Ancona városábann, ott kötött ki. Tudakozódott alatt-fön, a várban, a révnél Dardanus felől, de senkitől bizonyos híret nem vehette. Tehát éjszak felé vette útját, amennyire lehetett, a part mellett maradván és nem tudván, hogy már közel volna az öreg király udvarához.

Megrivada megint a sárkány, és Dardanus, szokása szerint, egy öreg hajós képében a követek eleibe evezett; elérvén őket, kitanulta, mi dolog végébe jönnének, és azt mondá: ha nem egyéb szándékok volna, eresztenék le a vasmacskát, maradnának helybenn, egy óra mulva megvigasztalná őket, megtudá egyetemben általok Julianus házasságát, halálát, a két ország kívánságát. Ezzel szertelen sebességgel bésietett tündérvárába, előhívá Seraphinát és Valentinianust, meghagyá nekik, hogy minden időhallasztás nélkül készen legyenek, és semmit magokkal el ne vinnének. Ha úgy vagyon, ugymond *Seraphina*, máris készen vagyunk.

Bészállván a kész hajóba, azt akarván mondani: Isten hozzád, szép vár! megfordula, de már semmit sem látta belőle. Igen közel lévén a gallyához, kiszállottak; a hajó elenyészett, Valentinianus és Seraphina csudáltak magokat, hogy egyszersmind királyi köntösben volnának Dardanussal egyetembenn.

Eképen sétáló félben a gallyához jutának. Reájok ismervén a bolgár követ, nagy örömmel, alázatos térdhajlással fogadá őket, és kívánja vala tudni Dardanus parancsolatját, hogy már mitévő legyen. Dardanus azt felelé: „Jó követ, teljesítsd bé az ország akaratját, vigy haza bennünket. Bocsáss előre egy postahajót, hogy tudhassák jövetelünket.”

Meg is lön azonnal. Bésegítvén a gallyába a követ nagy három vendégeit, felszedetvé a vasmacskákat, hozzáfogtak munkájokhoz az evezők, a vitorlyák is megteltek jó széllel, minden akadék nélkül szerencsésen elérkeztek Bolgárországba, és bészállottak a delciai udvarba.

Tele volt már a palota az ország nagyjaival, kik szokás szerint leültetvén Dardanust, eleibe vitték a királyi koronát és pálcát, egy akarattal igaz ügyes uroknak vallották lenni, és hatalma alá adák magokat. Erre Dardanus: „Köszönöm, ugymond, szivességetek. Ha ügyes uratok vagyok, ügyessen adhatom vejemnek jegyül, adom is. Ime azért, *Valentiniane*, tied ez a korona, pálca, ország, birjad egészséggel, békeséggel, dicsőséggel.”

Ezzel felkéle és bucsúza a vendégektől.

Harmad nap mulva Görögországba mentek, ott is minden ahoz tartozandó pompával béállott a királyságba Valentinianus. Ez meglévén, magános életre adá magát Dardanus, és ez az ő historiája. Ha unalmas nem volt, akarom.

HOLLÓSI. Nem volt unalmas, sőt izt adott többre. Egy kis *enthusiasmus*, vagy *poetás álom* keverte magát belé, de nem vesztegette meg se erejét, se rendit a historiának, sőt ékesítette, és alkalmatosságot nyújtott többféle kérdésekre. Ugy gondolom.

SZILÁGYI. Nincs különben; [de] nem is alkudhatom meg magammal a *sárkányok* iránt, vannak-e, voltak-e valóbann?

CAMILLA. AZ uram nem felelheti el a *sárkányt*.

HOLLÓSI. Beszéllek a dologhoz, hogy megkéméljem Báthori uramat, aki vacsora előtt eleget fáradozott. Olvasván Lengyelországnak historiáját, egy *Cracus* hercegre akadtam, aki Kráko városának építője volt. Inti az author olvasóját, hogy ezt a Cracust öszve ne keverje a másik Cracussal, aki csehországi herceg vala és a Vável névű hegyen nagy erős kastélyt rakatott. Erről ezen alkalmatossággal azt beszéli, hogy mikor a hegynek allán köveket fejtenének, egy barlangot találtak, abban iszonyu nagy *sárkányt*, ki körül, belül nagy károkat tett, és hogy ez a Cracus ölte volna meg, kénköbül és szurokból öszvegyúrt tésztát vetvén eleibe ededelül.

Lucanus versekbe foglalta Romának belső háboruit. Kilencedik könyvében azt írja, hogy Affricában sereggel találatnak nagy, mérges, szárnyos sárkányok. Ezek megtámodják az egész csordákat, az erős hatalmas bikákat, megszorítván farkokkal, kétfelé szakasztják.

Zára Antal érdemes püspök és felette tanult ember nem meri tagadni (amint maga vallja) hogy ne legyenek szárnyos sárkányok, mintazonáltal azt mondja, hogy szárnyaik nem tollasok, hanem hártyaformán igen kemény és héjas bőrből állanak.

Athanasius Kircherus jesuita a föld gyomráról írott könyvében mondja, hogy egy mesterlegény éjjel utazván az erdőkben, mély verembe esett. Azon éjjel érkezett egy éktelen *sárkány*, és belé szállott mint maga fészkébe. Másnap ki- s bément, nem bántotta. Harmadnap mulva a legény, nem tudván másként magán segíteni, észrevette indulását a *sárkánynak*, farkára kapott, kiment vele, és megmenekedett a *sárkányi* veszedelemtől.

Már az első régiségben támadott hire a *sárkányoknak*, mikor Jazon Phryxus aranygyapját vagy egybegyőjtött kincsét elvitte, azt mondták, hogy sárkányt ölt meg előbb, és úgy fért hozzá. *Amphiaraus*, mikor Thebe városát víták, sárkányképet viselt paizsán. A bölcs siriai királyok cimere sárkány.

Minthogy azért országos historiák, nevezetes authorok, sőt még a Szentírás [is] zsoltárban és másutt is emlegeti a sárkányokat: megengedhetjük, hogy voltak és vannak.

CAMILLA. Vagynak-e hasonlóképen Syrénák vagy tengeri énekes szép Nymphák és Triton állatok, vagy [csak] a mulató poeták álmadozási?

HOLLÓSI. Már nincs kétség benne. Vannak azért, igen világos, hiteles példákat tudunk felőlek. *Theodorus Beza* sok könyveket írt, egyikében vallja maga felül, hogy egykor, mikor nagy háborúban volna a tenger, és iszonyú habokat forgatna, kiméne a parthoz, látja vala, hogy a bús tenger sokféle [csoda] halakat vetett ki a fövényre, a többi között egy Syrenát; ágyéig asszonykép volt, a többi halformára termett. Ez az állat kiterülve feküdt a szárazon, nehéz teste miatt nem tudot magán segíteni. Megszánta *Beza*, addig taszigálta, amíg elég vizet kapott, és erre vigan elúszott.

Plinius írja, hogy *Portugallia* országban, *Lisabona* városában az urak követeket küldettek *Tiberius romai* császárhoz, kik néki bójelentsék, hogy náluk a szomszéd vizekben egy Triton, vagy tengeri ember gyakortáb előadja magát. A tengert néző kösziklák mélységében tartózkodik, és valami tengeri csigát vévén szájához, hangossan kürtöl.

Octavianus császárnak hasonlóképen hirül bémondották, hogy *Franciaországnak* némely révein egynehány *Syrénákat* találtak halva a hajósok.

Tropezőn György, híres tanult ember írja maga felől, hogy egykor a tenger partján sétálván egy állatot láta, melly vékonyáig tellyes asszonyi kép volt, és mikor jobban és tovább kívánta volna megtekinteni, hertelen a vízbe bűkött.

Írja egy újab author, hogy első *Ferdinánd* császárnak fia 1548. esztendőben egy *Syrenát* kapott ajándékul, de már nem élt, mindazonáltal *Genuáig* vitte, holott sokan látták, és csudálták.

Patucho Ferenc, *Portugalliában* a királyi gálláknak fő gondviselője, a tengeren forgott ember beszéllette, hogy Siciliában, Messina város tájékán, *Pharonál*, hol igen megszorúlt a tenger, maga látott volna gyakorta efféle *Syrénákat*, akik édesen énekeltek, de nem értelmessen.

Ki győzné mind előhozni, amit itt-amott irtak-firtak az authorok a Syrenák felől? utóljára mondhatom, hogy *Cardinalis Bellarminus*ban magam olvastam a *Syrenákról* ezeket: hogy tudniillik vagynak, hogy ujjaik között hártások, hogy kezek könyökeit nem görbíthetik meg, erre nézve mikor magzatjokat szoptatják, honaljok alá veszik, és mereven kézzel szoritják mellyekhez. Ime, *Camilla* asszony, a felelet.

CAMILLA. Szépen köszönöm. Ha másszor másnak elbeszéllem historiámat, tudom; [hogy] előkerül [ez] a kérdés, és én legalább tudok reá felelni.

BÁTHORI. Ha merném az urat búsítani, én kívánnám tudni, mint vitte végbe *Dardanus* szép várát, mint jövendőlhetette meg *Julianus* halálát, mint hasithatta meg a tengert és egyéb csudait vesszejének.

HOLLÓSI. Csak annyit tudunk, Báthori uram, amennyiről emlékezünk. Azért ami eszembe jut, kimondom. A többi a könyvekből kell megtanulnunk. Igen tágos, és sokfelé ágozódik ez a *materia*. Nehéz áltolgázolni benne. Annyi mint az: a tündér mesterség, vagyis az igen csodálatos dolgok állapota kétféle, és azért kétféle eredete vagyon. Egyik a természettől függ, vagy a természettel iparkodó mesterségtől. A másik [úgy vélik némellyek] az ördögtől. Az elsőről szólván bizonyos az, hogy sok telik ki a természettől, de nem telik ki az embernek esztől, hogy megfoghassa, azért ámúl-bámúl, csúdának tartja, és ha szemeivel nem látná, vagy illetessél nem tapasztalná, vagy igen hiteles emberektől nem hallaná, csigán sem vallaná meg, hogy úgy légyen. Lássuk aprónként ezeket a csudákat.

Asiaban, *Harpása* helységben egy temérdek kőszikla vagyon; ha ujaddal érdeked, megmozdul, ha egész testeddel akarod megindítani, ellent ál.

Nymphaeumban más kőszikla vagyon, ebből tűz jön ki magától, semmi eső nem olthatja, hanem inkább gyúllasztja.

Dodó helységben kút vagyon, ha az égő fáklyát belémártod, eloltja, és ha az elalúdt fáklyát megint belémártod, meggyújtja.

Illiricumban igen hideg kút vagyon, mely, ha ruhát vagy köntöst teritenek hegyibe, meggyújtja, úgy hogy lángolnak.

Százon is írják, hogy a *remona* halacska, noha igen kicsin, mégis a nagy terhes hajót sebes mentében megállítja, és úgy megtartja, hogy se szelek, se az evezők nem indíthatják tovább.

Ki nem tudja, hogy a *magnes* kő, ha tiszta, mindenkor az éjszaki sarkára fordul az égnek, és ha elrántják tőle, visszatér. Hogy a vasat rézen által is maga felé vonza. Hozzá ragaszkodván, csak külső erő választja el tőle. Hogy a *magnes* hegyek veszedelmesek a hajósoknak, mert magukhoz téríttik a gallyákat, és nem bocsátják másfelé, noha már hallatik, hogy találtak modot benne. Effélék azért a természetnek kitanulhatatlan csudái.

Mondám, hogy a finom mesterség is, mikor összekap a természettel, szörnyű dolgokat viszen végbe. Csak azokrul tészek emlékezetet, kikrül az egész tanult világ teszen bizonságot.

Archimedes az egeknek mindennemű forgását, a *planétáknak* járásit mesterségesen úgy ki tudta dolgozni rézben, hogy megindítván egyszer, magatul forgott minden, szinte úgy, mint az egen.

Ezen *syracusa*-béli bölcs megigérte, hogy a sok emberekkel és minden partékákkal megtölt legterhesebb hajókat távolrul, ülve, könnyű kézzel magához húzza. És meg is cselekedte *Hieron* király jelenlétében.

Mikor *Marcellus* romai hadi vezér *Syracusát* megszállotta, tavúrul, tűkör szerszámmal, tűz nélkül meggyújtotta az ellenség hajóit, s más egyéb mesterséggel úgy rontotta, vesztette a hadi népét, hogy a romai hadi nép azt mondaná: mi valóban nem emberekkel, hanem istenekkel harcolunk; nem tudjuk mint veszünk.

A *tarentumi Architás* fábul galambot faragott, melly magatul repdezett a levegőégben.

Severinus Boetius ércbül bikát öntetett, melly természet szerint böggött, kígyót, mely fügyült, madarakat, kik énekeltek, embereket, kik trombitáltak.

Feljebb említett *Zára Antal* püspök beszéli, hogy Németországban találkozott két kettős gyermek, egyik jobb oldalával minden erőssen bézárt ajtót kinyitott, a másik minden táva nyitott ajtót, hozzá fordulván bal oldalával, bézárt.

A másik része a tündér mesterségnek, [némellyek vélekedése szerint] nem egyéb, hanem az ördöggel megkötött szövetség, és így az ördögnek erejével és eszével mégyen végbe. Kezdője és feje is ő volt, és viszketette az emberek eszt erre a tudományra, ő köszörülte kívánságát az effélékre.

A Vizözön után, amennyire nyujthatjuk emlékezetünket, *Zoroaster* a *bactriai* király volt az első, akinek megtetszett ez a mesterség. Ő kötötte meg legelsőben az ebláncat a pokolbéli sátánnal, amint szent Ágoston és több más historicusok beszélik. Ő járt iskolájába, és nagy hamar legénybül mesterré lett. Első *remek* munkája az volt: *Ninus* királlyal hadakozván, nagyobb kelete volt a harcban ördögös mesterségének, hogysem fegyverének. Könyveket is irt errül a fekete iskolárul, de *Ninus* király elégette.

Zoroaster után a napkeleti országokban igen hamar elhatalmazott ez a mesterség, és tovább is folyamadott, úgy hogy nemsokára a világ megtelne garaboncás, ördögös, búbányos emberekkel, boszorkányokkal.

Már lássuk, mit vihetnek végbe az ördögök, tanítványok által: rút szeleket, ártalmas felyhőket, jeges esőket, villámlásokat, menyköveket, égi, tengeri háborút okozhatnak [, amint mondják].

Philostratus vallja, hogy *Apollonius*nál két hordót látott; mikor egyikét kinyitotta, azonnal szelek és záporosók támadtak, és mihelyt a másikat bezárta, lecsendesedett a háború, és tisztult az ég.

Zopatert megölették, mert ördögös mesterséggel megtartóztatta a szeleket, úgy hogy hajókon semmi élést nem vihettek Bizantiumba [vagy Konstancinapolba].

Aristaeus, amint *Pausanios* beszéli, arra tanította az embereket, mint lehessen jó napnyúgotti szeleket szerezni, és azokkal termékenné tenni a szántott-vetett földet.

Mathaeus Venetus vallja, hogy a *tatárok* és kiváltképen egy köztök vitézkedő zászlótartó sűrű setétséget támasztott, avval beborította az ellenség táborát, és úgy ment réája.

Turnelius írja, hogy egy *Bardenus* nevű ördögös ember felemelte a learatott és egybetakart gabonát egy szántóföldről, és másutt távul letetette láthatatlanképen.

Saxo Grammaticus Dánia országról irt historiájában azt hozza elő, hogy egy *Oller* nevű ember, fekete oskolája után, oly nagy hadi próbákat tett, hogy a *svecusok*, kik ellen harcolt, Istennek tartották lenni.

Diogenianus mondja, hogy az effesusok, némely jedzések, igék, bőrbőtülések után bizonyosan meggyőzték az ellenséget.

Oddo tengeri tolvaj minden hajó nélkül megjárta a tengereket, és ha gazdag gallyákra akadott, háborut, szeleket támasztott, és lesüllesztette őket, hogy prédát kaphasson.

Turuncus bizonyítja írásiban, hogy a *hunnusok*, mikor *Sígbert*, a *francusok* királlya ellen harcoltak, azoknak táborát bujdosó lelkekkel és egyéb ijezgető késértetekkel remítették, és úgy verték meg őket.

Ezeken kívül megcselekedhetik, hogy a barmok szőljanak, vagyis inkább az ördög általok valamit mondjon, jelt adjon, mint *Dardanus* sárkánya.

Szemfényvesztéssel végben vihetik, hogy az ember szép épületeket, palotákat, képet lássan, amint is *Dardanus* ördögösségével végbe vihette. Olvassuk *Spanyolország*nak historiájában, hogy az alatta való *Castella* országban a fő urak öszveültek tanácsot tartván a hadi dolgokról, dicsekedtek, melly vitéz emberek légyenek, és hogy a híres *Hector* és *Achilles* semmi sem volna hozzájuk képest. Egy *garaboncás* ember volt közöttök, kinek nem tetszett ez a kérdés, ezért ördögös mesterségével egyszersmint *Hectort* és *Achillest*, mind a kettőt maga képében eleibek állította a palotába, kik is mezitelen pallossal oly szörnyen viaskodtak, hogy a kérkedő *spanyolok* nem is mertek rájuk nézni, hanem szem bédugva az asztal alá bujkáltak, félre mentek. Minekutánna eltűnt volna a két vitéz, és lassan-lassan megint egybegyültek volna az urak, előáll a garaboncás, és szemekre hánta esztelen dicsekedéseket, mondván: Hogy mertek ezekkel a régi vitézekkel feltenni, holott rájuk nézni való bátorság sem találkozott bennetek?

A mondott ördöggel való cimborával kincset találtak, mások pénzt verettek, úgymint *Stephanus Fridrich*, kit is ezen latorságért *Rudolf* császár megégetetett. Agripát pedig ötödik Károly császár udvarából kikergettette, mert tilalmas mesterségével biztatta, hogy sok kincset szerez néki.

Mindezekből nyilván kitetszik, hogy *Dardanus tündér* épületét és ahoz tartozandó vig lakását, a tengernek nyílását, maga személylyé változását mind azon ördögös és azért tilalmas segítséggel vitte végbe.

Még egy kérdés vagyon hátra. Ebben ál: Mit nem vihetnek végbe az ördögök vagy magok vagy emberek által? Erre közönségessen a szent Atyák azt mondják, hogy a természetnek állandó rendtartását nem bonthatják fel. A csillagok, az egek forgását se nem keverhetik, se nem állithatják meg. Az ember lelke vagy szabad akaratja ellen nincsen foganatos erejek.

ÖTÖDIK ÉJTSZAKA

Báthori, Hollósi, Szilágyi

Az elidőzött korra öszveülének a beszélgetők. Szilágyi így kezdé: *Camilla* társamat elkésérem. Visszaküldött egy gyalog kis levéllel, nyitva vagyon, mintha országnak-világnak írta volna, azonban Báthori úrnak szóll. Nékem szóval azt mondá: Íme, egy kevés torna vetekedő társom orra alá, és egynehány szál túske szívébe.

BÁTHORI. Nékem a levelet?

HOLLÓSI. Ha közöltethető, kívánnám tudni, mit hoz.

BÁTHORI. Öregen olvasom, hogy megértsük. Így szóll. „Megvallom, hogy mérgemben lebetegedtem, merthogy keményen bánt az Úr velem, és ami keservebben esett, lealásította, és meggyalázta az egész fehérnépet, tudniillik, rossz réffel mérvén annak felséges érdemét. Ezen alkalmatossággal tükröt tartok az Úr előtt, tekintsen belé, és tanulja meg belőle, kik s mik légyünk.

Cornelia, a *Gracchus* felesége, fiait maga oktatta minden tisztességes tudományokra. A *philosophiát* nyilván tanította Roma városában. *Cicero*, főmestere a deák nyelvnek, vallja, hogy sokat tanult tőle. Sok híres orátorok éltek bölcs mondásával. Ő volt oka, hogy a *Gracchus* háza messze elhíresedett. Mint alkuszik meg ez az Úrnak mértékével?

Cassandra, a trójai királynak, Priamusnak leánya annyira ment bölcsességével, hogy a *lacedaemoniaiak* méltónak találták lenni, hogy emlékezetére templomot építenének. Ezt lehordotta volna az Úr gyűlölségből, ha akkor élt volna.

Cleobolina, *Cleobolus* leánya olly éles beszédű, és a *philosophiában* olly híres tudományú volt, hogy a görög bölcsek az ő írásiból támogatták magok vélekedéseket. Mint tetszik az Úrnak ez a tromf?

Cleopatra, *Aegyptus* országnak királynéja, *Ptolomaeus Auletés* leánya a különbféle országokból érkezett követ urakat, úgymint Arabiából, Szerecsenországból, Zsidó- és Syriaországból, Médiából, Romából, mindenikét maga nyelvén fogadta, és nemcsak értelmesen, hanem ékes beszéddel végezett vélek. Emellett görög nyelven szép, ritka könyveket írt a drága kenetekről, amint bizonyítja *Plutarchus*, *Antonius* életét írván, és ama nevezetes *Albertus Magnus*. Nyilván ezt az asszonyt is a hetes vászon közé számlálá az Úr.

Corianna, ki *Rhodusban* lett a világra, és *Plátó* idejében élt, olly ékes okos verseket írt, hogy *Homerus* munkáival feltehetne, és *Pindarust* meggyőzné. Nem fáj-e ez az Úrnak?

A *Cumai Sybilla* (a többiről nem szólván) könyvei, olly becsületben valának a romai tanácsnál, hogy a terhes dolgokban azokat elővennék, és értekeznének tőlek, hogy mitévők legyenek. Mert menyből érkezett ígéknek tartották lenni. Erre tudom, hogy lógatni fogja fejét az Úr.

Themistodea *Pithagorást*, a bölcsek csodáját oktatta.

Aspasiát örömezt hallgatták *Socrates* és *Pericles*, mind a ketten csodálták nagy elméjét és tudományát.

Aretha, *Aristippus* leánya huszonöt esztendeig tanította a legelmésebb ifjakat *Athenas* városában. Negyven könyveket írt. Azt metszették koporsós kövére: *Itt nyugszik Aretha, tündöklő világossága az egész Görögországnak*. Nem hül-e meg a vér az úrban, mikor ezeket

olvassa? Nem fárasztom most egyszer magamat többel, maradok az úrnak udvarlója, Camilla.”

BÁTHORI. Igazán mondják: *könnyebben felejtí a kígyó farka vágását, mintsem egy asszony legkisebb bosszúságát.* Szilágyi uram! Mondja meg társának, hogy a felül nevezett személyek amit tudtak, mind a férfiaktól tanulták, és azért miénk a becsület. De ne ízetlenkedjünk tovább. Hollósi uram! Vigasztaljon megint minket egy szép *historiával.*

HOLLÓSI. Szinte olly szándékban valék, már azért el is kezdem. Lecchus, a régiékből való egy lengyel király eltekéllé magábann, hogy már arra való, igen jól termett fiát kiházásitaná. Maga eleibe parancsolá azért, és e szókra fakada: Kazimir fiam! ugymond, megemlékezvén arról a közmondásról, hogy a jó nevelés sohasem esik drágán, nem kéméllettem költségemet, hogy meg ne lenne. Tapasztalom is jó foganatját. Tanulásidon, országunk törvényein általmentél: udvari, tábori dolgokban forgott vagy. Mindezekről azért félretakartam gondomat, és másra léptem. Tennen látod, micsoda egyedűlséggel vagyunk. Elhagyott minket jó anyád, testvéreid egyen kívül az egek felé költöztek. Más fiam nincsen, csak tebenned vagyon azért magva maradékimnak. Kivánnám erre nézve, ha megpárosodnál, és unokákkal megvigasztalnál. Nem kora, nem késő, beköszönt huszonnegyedik esztendő.

Eddig nem tapasztaltam benned, hogy idétlen sebeskedéssel vagy mohó vágyódással törekedtél volna az effélékre. Annyival is inkább magadra bízom a választást, ott szálljon meg kedved, ahol tetszik, nem vetek gátot benne. Csak arról emlékeztetek, ollyas légyen társod, melly hozzád is, énhozzám is illjék, kivel te megelégedjél, aki tégedet hűséggel szeressen, engem megbecsüljön. A többiről én tészek. Ezeket, jó fiam! hányjad meg józanan, csendes elmével, és maholnap add válaszát.

A fiatal herceg meggondolá magát és ezt felelé: Felséges uram! eddig mindenben szófogadó fiad valék, tovább is a tévő leszek, mindenek előtt peniglen illy fontos dologbann. Hallottam valamikor, *hogy útnak, szónak, házasságról való tanácskozásnak nincs vége.* Erre nézve nem haboztatom sokat elmémet, se felségedet nem tartóztatom válaszzommal, hanem ezen álló helyemben kimondom, mit végeztem.

Úgy tetszett a szerencsének, hogy a napokban kezemre kerítené képét egy macedoniai kisasszonynak. Megvallom, aliglen ütközött szemembe, már is béötötte magát szívembe.

A bölcs atya látván színe változását fiának, hamar bévága a beszédbe, mondván: Alkalmasint értem a többit. Egyetembenn kezén ragadá fiát, bévezeti legbelsőbb kamarájába, egy írott kép eleibe, és ugymond: Ez a személy csak tegnapi vendégem. Ez-e az, kiről meséltél? Amint arányzom, az, kinek távúlról nyújtod kezedet és gyűrűdet. Értsed azért: ez a hatalmas és gazdag Justinianusnak macedoniai királynak egyedenegy leánya. Hallom, hogy hatalmas szépség, és hogy belé nemzette legyen magát minden feddhetetlen jó erkölcs. Jövendőlvé mondom: tied léssen. Íme, vigyd el magaddal képét, mulass véle azonbann.

Erre Kazimir megcsókolá kezét atyjának, örömében megrekkene.

Elválván egymástól, Lecchus király országja nagyjaiból érdeemes követeket rendelt, kiket is egynéhány nap múlva tisztes készülettel és jeles ajándékokkal útba igazított Macedonia felé, hogy Justinianust nevével megkeresnék, és annak rendi szerint Kazimir fiának számára felkérnék *Irénét* a hercegi kisasszonyt, és egyetemben annak elemeléséről végeznének az udvarral. Kazimir azonban egy meghitt udvari inasának adá maga képét, hogy nyilván vagy titkon, amint jobb útját látná, nyújtaná bé a görög kisasszonynak. A kép alá ezen szókat írta vala: *Kazimir herceg, Iréne hercegi kisasszonynak zálogúl.*

A követek elkészülések szándékos bételése után Dáncika varasának révpartján beléptek a gályába, és jó szélnek megeresztvén a vitorlyákat, sebesen vígan úszkáltak Macedonia felé. Keresztüljárva az Archipelágust, megtalálták Justinianust Pela városában, maga fényes udvarában. Ki is nem tudván, mi dologban jönnének, maga eleibe bocsátotta a lengyel követeket, és fenkölt méltósággal fogadá, maga ülte, leánya talpán.

A szűz világoskék, habos *tubia* köntösbe öltözött, melly sűrűen rakva vala ezüsttel varott apró csillagokkal. Persiai módra csak bokáig ereszkedett le ruhája, aztat vékonyához szorította egy keskeny pártaöv. Haja gyöngyös, mesterséges fonyadékja legjobban ékesítette. Azonban a vendégek eljártak követségekben, helyesen kinyilatkoztatván szándékját uroknak. Alig tűrheté végét a goromba görög. Elparancsolá leányát magától. Ki is nagyhamar kiköltözött a palotából; kinn a lesben álló udvari inas Kazimir hercegnek képét kezébe adá; mosolygással fogadá, és tovább ballaga.

Justinianus csak magát látván a követekkel, felszedett szemöldökkel, tüztől gyulladt tekintettel így kezdé: Nem juthatott egyéb eszébe a lengyel királynak, hanem hogy illy méltatlan kéréssel búsítana. Valóban igen megmerészlette magát uratok. Azt izenem néki, nem medvének termett leányom. Egész Görögország színe és annak virágzó hercegi járnak utánna, mindenik eleibe ülhetne Kazimírnek, mégsem férhetek hozzá. Maholnap a konstanci-nápoli udvar is bészínli magát ezen ügyébe. Akkor is meggondolom magamat, érdemesnek találom-e, vagy nem. Elégedjék meg Lecchus a magához, fiához hasonlóval, fellyebb ne héjazzon. Ami az ajándékokat illeti, vigyék vissza, tartsa magának, fejtözzék vélek adossá-giból, vagy támogassa gyarló állapotját; nekem elég vagyon. Követek! ez a válasz, forduljatok hazafelé.

E szók után hátot mutata, és morogva elmene előlek.

A követek látván illy embertelenségét a büszke királynak, nem sürgették tovább a dolgot, hanem sok rútat mondván fejére kimentek udvarából, és megtekintvén egynéhány emlékezetes helységeket Macedoniában, úgymint *Veriát*, ahol ezüsbánya vagyon; Philippit, ahol előbb Szent Pál prédikálott; *Stagyrát*, ahol a bölcs *Aristoteles* a világra lett; *Diát*, ahol Nagy Sándor özvegyűjtötte népét a perzsák ellen: megint a tengerre kelének, és szomorú hírral hazaérkeztek Lengyelországba a szabott időre.

Várta vala már őket Lecchus nyughatatlanul, hogy öröm véghírt adhatna fiának. Azonban a követek, urok eleibe borúlván, nem mertek megszólamlani. Sokalván a mély hallgatást a király, megrivasztá őket, mondván: Hagyd tudjam meg már egyszer, széna-e vagy szalma? Mit végeztetek? Mint fogadott titeket Justinianus? Mit izent? Mint búcsúzott töletek?

Akkor rend szerint elbeszéltették, mint jártak vele, mit végeztek, mint váltak el tőle.

Értvén ezeket Lecchus, elhült gorombaságán a hitván görögnek. Azonban a visszahozott ajándékokat a követekre osztván, megköszönte fáradságokat. Ezek után belső szobájába rejtván magát, olly szándékokat forgatott, hogy, a pusztító népét előre bocsátván, országának minden erejével megtámadná Justinianust, és Macedoniát tövéből felforgatná. Meg is cselekedte volna, de szinte akkor országbíró haddal érkezett a némettség ellene. Ezekkel kellett néki előbb szembeszállani maga nyájának védelmére.

Más részről Kazimir hercegnek keservesen fáj a bosszúság, a gyalázatvallás, mindenek felett pedig, hogy keresztül állván dolgában az irigy szerencse, elesett kezéről Iréné. Kerülte az udvar népét, atyját, hugát, senkinek sem mert szeme eleibe menni szégyenében. Habzó gondolataiban az juta eszébe: ki sok kemény fának lágy gyümölcse, sok vadon vad atyának szelíd és engesztelhető a magzatja. Ki tudja, ha négy fal és csak négy szem között lészünk, nem édesedik-e hozzám Iréné. A szerencse próbával jó. Ezek után szükséges partékáját

öszerakogatván, titkon nagy hamar elkészüle, nem is gondolván azzal, hogy a német ellenség kegyetlenül rabol, öl, vág édes hazájában, hogy már szívében tombol Lengyelországnak, hogy jámbor vén atyja alig bírhatta terhét a hadakozásnak. Alattomban özveszöllalkozott két értelmes, meghitt révésszel, kilopta magát az udvarból éjszakának idején, a Balticum-tengerre szállott, ott horgot vetvén, az Euxinum vagy Fekete-tengerre költ, hogy utól ne érnék. Innen igyenes úttal Macedonia felé hajókázott minden veszedelem nélkül, és a zöld reménységnek vitorlyái alatt szerencsésen bément Görögországba. Udvarához érkezvén Justinianusnak, általellenében megszállott; ott kereskedvén és egyről másról értekezvén, megtudá, hogy a király sok urakkal s csaknem egész udvari népével az arcadiai hegyekre kiment vadászni; a hercegi kisasszony pedig helyben volna kevesedmagával.

Másnapra kelvén, szerelme hevében néki bátorodott, bémene az udvarba, csaknem pusztán találá; közelítvén Iréne lakásához egy udvarló leányra akada, ki a folyosónak egyik ablakjára dülvén könyökével, várja vala, míg asszonya dallesti álmát kialunná. Ezt udvariásan megtisztelvén Kazimir, egyetemben inasának kezéből, kit evégre fogadott, kivévén egy kötés ritka nyusztot, néki adá ajándékkul, kérvén, hogy meg ne vetné. Tapsolva fogadá a leányzó, és örömeiben minden tőle kitelhető szolgálatját ajánlá. Nyájaskodni is kezdte, mondván: Jövevény urfi! nekem úgy tetszik, hogy nem szinte idegen érdemes szép személyed nálam, másszor is láttalak; hanem mit parancsolsz?

Kazimír úgymond: Ha kedvedet találtam, tegyd szerét, hogy a hercegi kisasszonnyal szembe lehessek.

A leányzó nagy készen azt felelé: Megcselekszem, sőt szóllok is melletted, hanem engedd meg előbb, hogy még egyszer szemedbe nézhessek. Erre, nem kell több, úgymond, már bizonyosan tudom, ki légy. Egyik kis ujjom nem olly hasonló a másik kis ujjomhoz, mint a benn levő képed, mellyet küldöttél, tehozzád. Kazimir vagy. Értsed herceg! azt apolgatta előbb asszonyom, azután szófájára dült és elszenderede. Futok, virrasztom, hírt adok felőled. Tudom, felugrik párnás vánkosáról, és terjesztett öllel fogad.

Amint mondá, úgy lőn; aliglan vette hírét kedves vendégjének Iréné, talpán volt. Ő kifelé, Kazimir béfelé sietett, és úgy állott szemközt a két hercegi személy, mint a néma bálvány, egymást tekintelvén tetőtől fogva talpig, és csodálván. Az úrfi megfélekezvén minden udvariságról, a kisasszony arról is, hogy kellő rendbe szedné köntösét. Ezt a jóízű álom, azt a szemérem úgy felpiritotta, hogy mind a kettőnek lángolna ábrázatja.

Azonban Iréne görög bátorsággal így kezdé: Noha nem kétlem, hogy Kazimír herceg ne légy, de mégis magad vallásából akarom megtudni; felelj azért, nem vallod semmi kárát.

Kazimír: Az vagyok, úgymond, teéretted bujdosó szolgád, nevemről szándékomat is tudhatod. Megijesztett ugyan kemény atyád, de a hozzád való becsületes, teljes szeretet mégis arra bátorított, hogy - -

Elég, úgymond Iréné, ne búsulj, atyám keménységével ne aggódjál, magam is utálom esztendőről esztendőre halogatását, és kényes válogatását tovább nem tűrhetem. Száz kérőkön kiadott, jobbára mocskosan, kiket én nem láttam. Te valál az utolsó, és most kivallom, első felső vagy, kit szívembe írtalak; vallom tovább, úgy érzem szívemet, hogy megtellett veled, és már senki más nem fér belé, nem is kell. Most egyszer ez elég, holnap reggel hét órakor együtt légyünk, és barátságosan. Engedj időt, hogy szándékimmal számot vethessek. Erre térdet-fejet hajtván egymásnak, elválnak.

Az elidőzött órakor másnap együtt valának. Teljes pompában vala Iréne, országokat érő kincsek látszattanak rajta. Így kezdé vala a beszédet: Íme! úgymond, herceg! te kedvedért inneplőbe öltöttem, ebből kitanúlhatod, hogy kedvellek és becsüllek. Megkivántál, vallod;

hajlandó vagyok szándékodra, vallom. Ha te engem úgy kedvelsz, mint én téged, tekéletes páros köztünk a szeretet és kötés. Felelj!

Erre Kazimír letekervén újjáról gyűrűjét, oda nyújtá a hercegi kisasszonynak, mondván: E' legyen részemről a legközelebb bizonyság.

Viszont Iréne a magáét lerántá, és mind a kettőt látszatosan felemelé, mondván: Látod, herceg! kerék gyűrű mind a kettő, egyiknek sem találod végét. Úgy kívánnám, hűségünknek, mostanság öszvekött szeretetünknek holtig ne lássuk végét. Íme, a gyűrű kezemmel együtt, vegyd jó neven, és ennek utánna tarts sajátodnak. Hívem, Kazimír! rövid az idő, reánk üthet atyám, kettészakaszthatja láncunkat, végezzünk magunkról.

Hevenyében azért tanácsot tartottak; azon egyeztek meg, hogy még azon a napon Kazimír Irénét azon a hajón, mellyel érkezett, elvinné magával Lengyelországba. Melly dolog végbe is ment. Tudniillik azonban Kazimír elkészítette az alkalmatosságot, Iréne férfiruhába öltözött, estvefelé loppal kiment az udvarból. Egy magas oszlopnál megvárta Kazimír, kezén fogva az parthoz vezette, ott a kész hajóba ülének, s egyszersmind elröppentek.

Ki vala terítve fölöttek az égnek csillagos serege, szarvára fogyott a hóld, de mégis azon tiszta képét szépen mutogatta a tengerben, és a rezgő habokkal vígan játszódozott. Lengedezett a napkeleti Eurus szél, és hasznosan késerte vala a hajót. Lebegtek, csattogtak a vitorlyák. Példázott, nyájaskodott a két hercegi szökevény. Elbeszélé Kazimír, mint járt legyen az udvarló leányzóval. Iréne azt hozta vala elő: Vallyon nem ítélte-e meg, tengeri társom, mikor én olly bátran árultam magamat néked, és mintegy erővel fogtam kezét veled? Bár elhigyd, ha nem siettem volna úgy, amint láttad, nem értük volna végét szándékunknak. Holnap megtérvén atyám, kiszorúltunk volna mind az időből, mind az alkalmatosságból.

Kazimír azt mondá: Nincs panasz iránta, jólesett. Hanem nem ütköztél-e meg azon, hogy én kérő lévén, tíz szót sem szóllottam ügyöm mellett?

Azt felelé Iréne: A kérők nagy feneket szoktak keríteni beszédeknek, arra nem volt időnk, azért magam vezérlettem dolgunkat, és a legrövidebb utat vettem elő. Mondhatom azt is, aki igazán és vigyázva szeret, hallgatását is érti kedvesének.

Több efélékkel töltötték az időt. Azonban Kazimír szorgalmasan inti vala a hajósokat, hogy az arcadiai hegyeket kerülnék, netalántán Justinianus kezébe kerülnének.

Éjfél tájkor vala már, változni kezdett a tenger, dagadott, morgott, borúlni az ég, a szelek támadni, és egymással viaskodni. Erre olly iszonyú égi tengeri háború következett, hogy utolsó veszedelembé volna a hajó miatta. Úgy forgatta a hatalmas víz, mint a lapdát; orrát, farát, oldalát úgy csapdozta, hogy csaknem elválna egymástól. Hol a haboknak tornyos tetején hordozta, hol megint iszonyú mélységekre lecsapta. Az ég tüzes villámlásokkal gyulladozott, és szórta a mennyköveket hatalmas pattanásokkal. A révészek nem bírtak a hajóval, kétségbeestek, minekutánna két óráig vesződtek volna. A jegyesek egymásra borúlván, siralmas arcával vég búcsút vévén egymástól, minden szempillantásban várták kimúlásokat. Akkor ízben támada a kegyetlen Aquilo szele, és minden erejével túrta a már felforrott tengert, kergette hajjait, mellyek öszvesűrűdvén és egymást csapdozván, a partra, mellyhez közel valának, egyszersmind kirúgták a hajót, holitt minynyájan elterültek fél halva.

Az evezők előbb éledezvén, a két hercegi személyt továbbvitték alkalmatosabb helyre. Ezek is lassan-lassan vérszemet kapván arról értekeztek, hol volnának; de a borult ég és egyetemben az éjjeli setéség miatt nem tudhatták, hol legyenek. Azonban, mintha csak a bujdosókra fenekedett volna a zörgölődő ég és a haragos tenger, és már kitöltötte volna rajtok bosszúját, csendesedni kezdte. Ritkultak a felhők. Aeolus visszarántotta kemény szeleit, Neptunus

lecsillapította háborodott vizeit. Úgy megállott a tenger, mint a síma márvány. Pirúlni kezdett a hajnal, támadott a nap, és megadta színét mindennek. A bús utazóknak is, amint lehetett, meghozta kedveket.

Csak az, hogy körültekintvén, nem láttak egyebet a vadon erdőknél, félelmes sűrűségénél, a felhőkkel játszó magas kőszaloknál: se ember, se éneklő madár, se csavargó vad nem látszott az egész környékben. Kazimír meghagyá a révészeknek, hogy a romladozott hajót foltoznák. Maga kezén foga társát, és fellyebb vezetvén, addig ballaga, amíg egy tiszta forráskútra akadna, holitt nyugodalomra leültette. Vig arcával vala Iréne, Kazimír búsula. Ezt nem állhatá el a menyasszony, megszóllítá, mondván: Mid fáj, min aggódol, remete társom! Vídúlnod kellene azon, hogy a könnyörülő ég most egyszer megszánt, megmentett minket az irtóztató veszedelemtől. Örülnöd kellene azon is, hogy én atyámat, hazámat, mindenemet elhagyván te öledbe vettem magamat, és azért személyemben megnyerted azt, kit megkívántál, ki után messze országról fáradoztál. Íme, férfiuruhában veled jár, kél, és most előtted ül Iréne, vidúlj azért. Vagy de talán az bánt, hogy nincsenek udvarlókink? Értsed, barátom! ketten vagyunk, elegen vagyunk. Vagy de talán máris meguntál mint alkalmatlan terhedet?

Mindezekre okosan megfelelt Kazimír. Azután az ártatlanok közt nagy vita támadt, mellyik a kettő között szeretné jobban a másikat. Holitt alkalmatosságot kapván, az herceg oktató Irénét *Plátó* könyveiből, a tilalmas, tisztátlan szeretetről, és másrésről a tisztességes, igaz szeretetről. Hosszú beszédét így fejezé vala be: A fertelmes, tilalmas szeretet baromi indulatokból áll, ingó, vándorló, csalárd, hamis, csak magát keresi, szereti, se maga, se társának becsületével nem aggódik. A tisztességes, igaz szeretet az égből származik. Nem hasonlik, nem változik, állandó, hű, napról napra erősödik. Szinte úgy szereti társát, mint magát, szinte úgy keresi hasznát, és becsülete fennmaradását, mint magának.

Már fenjára a nap, Kazimírnak az juthat eszébe, hogy kémленé ki az helységnek csinját, ha nem akadna-e szerencsére valami legelő nyájra vagy pásztori hajlékra, ahol jobban kinyugosztalhatnak magokat, míg rongyos hajójok épülne. Ezen szándékát kinyilatkoztatá Irénének. Ki is helyben hagyá, és már kele, hogy vele menne. De belebeszéllé a herceg, hogy nem volna annyi jártani ereje, nem győzhetné a tüskéses, járatlan utakat, kémellené magát, mulatna a környékben, várná meg, még megfordúlna. Kazimír azonban lassan-lassan, nagy kínal általverte magát a bokros helyeken, és felerőlkedett a hegyek tetejére. Körültekintvén úgy találá, hogy napnyugott felé a tágas erdőség olly messze nyújtózna, hogy az emberi szem nem érhetné végét. Éjszak és napnyugot felé bekerítené a tenger, és szigetre szorítaná. Se juhász, se csorda, se ember, se vad, a sasokon kívül nem lagná. Mind azon zordon vadság volt.

Megfordulván azért jobbra tért, és leereszkedett egy setétes völgy felé. Alig lépett belé, íme a sűrűből reá ütött egynéhány szerecsenforma tolvaj. Környűlfogván, fegyveréhez kapván, rabul vévén, irgalmatlanul lehurcolták a tenger felé, és minden időhallasztás nélkül, azon a hajón, mellyen érkezett, a révészekkel egyetemben elragadták, Valona felé tartván útjokat. Ott volt fészkek, és beyek a rablóknak. Odaérkezvén és a bey eleibe menvén, Kazimírt mint jeles rabot néki ajándékozták. Ki is látván ritka deliségét, úri öltözetit, szép fegyverét, kérdi vala: ki légyen. Liceusnak nevezte magát, és hogy egy lengyel gazdag kalmárnak fia vólna. A bey erre ezeket mondá: Akárki légy, és ki fia légy, most enyim vagy. Neked úgyan kegyelem, udvaromba fogsz inaskodni, becsüld meg magadat, légy jó szolgám. Hanem, legények, a többi rabokat, kiket minap hoztatok, indítsátok meg, hogy foltozzák gályáimat, mellyeket a minapi rut szélvész legyalázott. Amint Kazimír, kinek ennek utána ebben az udvarban Liceus lesz a neve, megörült élete fennmaradásán, úgy szíveszakadva kesergett Irénétől való elválása miatt. Ezer gondolatokkal gyötrődött bús elméje, és sehonnan sem várhatta vigasztalását.

De térjünk Irénéhez. Egyedüliségében szépen mulatta vala magát egy darabig a görög fabulákból, így s amúgy példázván. A napnak emelvén szemeit, mosolyogva mondá: Te tündöklő, de hamis nap! Te árultad el *Venus* és *Mars* titkos szerelmét, világos orcáddal reájok szolgálván, mikor a setétben együtt volnának, csak az hogy *Alectrion*, Márs inasa vétett, nem mondá bé, amint meg vala parancsolva neki, mikor támadnál, merthogy szegény elaludta. Most azért adózik. Kakassá változtatták, és éjjel nappal kell szólni néki. A kútba tekintvén Iréne, eszébe jutta az ifjú *Narcissus* példája, ki forró szomjúságát egy tiszta kútnak vitte, és meglátván maga szép képét benne, másnak vélte, avval addig szerelmeskedett, addig ütögette mellét, hogy hozzá nem férhetne, amíg ellankadna és elterülne halva; elvégre *Narcissus* virággá vált. A tengerre nézvén: Íme, úgymond, a tengeren úszkált *Leánder*, *Heró* leányhoz éjszakának idején a hóldvilágnál, és mind addig úszkált oda és vissza, amíg szegény beléveszett a vízbe. Te is, szerencsétlen *Ariadne*, megemlegetheted a tengert, mikor a parton hagyott *Theseus*, a háládatlan *Theseus*! és tőled elszökött.

Itt egyszersmind megakada szívében, és úgymond: De vallyon csak játszik-e bújdosó elmém? ki tudja, ha nem példázok-e én magamra? Kazimír elment, itt hagyott, sokáig késik, hová lett? Mért nem jön? Nem tetszik dolgom.

Ez az aggodalom jobban-jobban megszorítá szívét, felugrik ülő helyéből, a partnak fut, de csak pusztá helyét találja a hajónak.

Oda vagyok! úgymond. Visszatér, bujdosik az erdőben, tüskén, bokron által, véres lábbal, siralmas arcával, tépett hajjal, dobogó szívvel keresi, és híja vala nevén Kazimírt, de haszontalanul, csak a kösziklákban és völgyekben lakozó *Eccho* felele néki.

A tetejét járván egy iszonyú hegynek, mindenfelé forgatta vala gondos szemeit, kimondhatatlan keserűségével látá, és az zöld vitorlyákból megismeré, hogy Kazimír hajója idegen emberekkel nagy sebesen menne a tengeren, és más ország felé tartaná útját.

Már, úgymond, tudton tudom, mind a két szemem bizonyosága, hogy Kazimír elhagyá Irénét, jegyesem jegyesét. Búba merült, árva szívem, elviselheted-e ezt a kínos bosszúságot? Elbírhatsz-e? Kazimír! Kazimír! felségesen beszélgettel kevéssel ezelőtt a tiszta, igaz, állandó szeretetről, és most meghazudtolván szavaidat, gyalázatos pártolással elhagysz. Kazimír! Elámítottál elsőbben ajándék képeddel, azután tetszetes termeteddel, kicsaltál atyám kebeléből, fényes udvaromból, minden bőségnél kincses tárházából, és most hirtelen elhagysz. Kazimír herceg! Te mondád a többi között, hogy szerelmes hazádat tűzben-lángban, lakosait utolsó veszedelemben, édes vén atyádat a német ellenség véres pallosai között hagyta, hogy engem felkeresnél, magadévá tehetnél, és máris futsz tőlem. Herceg! Herceg! Holtig való szeretetre alkudtunk meg, és máris elhagysz.

Mint fér ez az agg álnokság fiatal, szép arcádhhoz? Ez a nem szépen mosdott erkölcsöd királyi véredhez? ez a titkos, mesterséges elszökésed királyi paroládhoz? De én, esztelen, mit vesződöm avval, aki távol vagyon már tőlem, és ezeket nem hallja? Magammal vagyon méltó közöm és pöröm, magam vagyok mindezeknek feje és oka. Előbb szerettem, hogysem láttam, előbb kínáltam magamat néki, hogysem ismertem, előbb vettem ölébe magamat, hogysem szívébe néztem volna, előbb nyújtottam kezemet néki, hogysem megkívánta volna, én sürgettem és siettettem kötésünket, elmenetelünket. Tudniillik, szememmel kezdettem ezt a játékot, és nem eszemmel. Tanuljatok példamból, Görögországnak leányi! Addig ne lépjeteek vízbe, míg követ nem látjátok, addig ne menjeteek alkura senki idegennel, míg legalább fele részét szívének ki nem tanúltátok. Az is ide való: néha a legszebb gyümölcs legártalmasabb.

Eddig noha szomorúan, de csendesen adá vala elő méltó panaszt Iréne. Nem sokára utánna kékülni, sárgülni kezdett felforrott mérgében, verte tiszta mellét, vetkőzött, öltözött, köszik-

láknek, tengernek futott, így s amúgy akart tulajdon életére járni. Új, szokatlan panaszokkal terhelte az egeket. Kemény fenyegetéseket kevert közbe-közbe, míg szegényke rettenetes szíve fájdalmának nagy terhe alatt arcúl esett, és halálos bágyadások között aliglan pihegett. Fél óra múlva megint támada, és ezekre fakadott: Nem gyűlölhetem Kazimírt, nála nélkül nem lehetek, szárazon, vizen addig keresem, míg életem hallad, és ha a föld el nem nyelte, vagy az ég fel nem ragadta, reméllem, feltalálom. Erre ment, én is már megyek.

Amig Iréne Kazimír után bujdosik, lássuk a *macedoniai* királynak, Justiniánusnak dolgát. Mondám előbb fellyebb, hogy Justiniánus, szokás szerint, az arcadiai hegyekre kitért Felisenus fiával és az egész udvarával vadászni. Úgy történt, hogy a király számos vadat meg-ejtvén népével, egy erdei kannak ágyékába akasztotta volna nyilát, azt dárdájával kergetvén és mindenütt inában lévén egyszersmind elveszté, és kiunt fáradságából. Azonban olly mélyen bevágatott lovával az útvesztő erdőbe, hogy már ki nem tudna menni belőle. Elővevén azért vadászó kürtét, többször ada jelt magáról népének, hol volna. De minthogy a játszó *Eccho* sokfelől adá hangját, emberei nem tudtak eligazúlni. Sokfelé oszolván azért, erre-amarra is keresték. Ketten később ugyancsak reája találtak. Ezek térdre esvén elbeszélék vala rettegve, miképen fia, *Felisenus* megsebesítvén egy nyöstén oroszlányt, utánna nyargala, és a vad, mérgében megfordulván, ellene támada, lerántá lováról, és minket megsajdítván, az ártatlan herceget a sűrűbe hurcolá, eddig nyilván fel is marcangolta. Lóháton nem mehettünk feléje, gyalog nem mertünk oltalmára menni.

A király első mérgében fegyvert ránta, és ki akarta rajtok tölteni bosszúját, de meggondolván magát, jobbnak találá, hogy Felisenusért küldené őket, minthogy tudnák, merre volna. Azért kemény parancsolattal meghagyá, hogy tüstént mennének, és szerelmes fiát, amint találnák, halva vagy elevenen, hozzák eleibe. Maga leszálla lováról, és azon környékben marada, emlegetvén és siratván egyetlen fiát, sok csúnya mondásokat okáda ki. A többi között ezeket: Utálatos egek! miért kellett így megsebesíteni szívemet. Átkozott föld! Nem tudtál előbb elsűlyedni avval a fenekedő vaddal, hogysem fiamba kapna. Roszalkodó, írigy szerencse! Melly szörnyű keserűségre változtattad víg kedvemet. Tik pediglen, hitetlen szolgálaim, fegyveresen lévén, nem mertetek segítségére sietni tulajdon hercegeknek!

Így morgolódván és lovát vezetvén, hol elő, hol hátra ballaga. Íme azonban egy ismeretlen iszonyú emberi kép lép vala eleibe. Egy darab tehénbőr fődötte testét, agg öregség látszott ábrázatján, és kiszáradt tagjain. Száz ránc szántotta keresztül homlokát, és beesett arcját, szálos szemöldöke befogta vérben úszó szemeit, horgos orra száját, rút egybeveszett szakála melljét. Reszketett fejével, ingott lábával, alig támogathatta magát csomós botjával. Ez a garaboncás személy meglátá Justiniánust, nagy bátran eleibe állapoda, és illy nyelven beszéle vele:

- Király! hallom szóról szóra, amiket mondottál. Mit rútalmazod az egeket, kik reád szülik a napot? Mit rágalmazod a drága földet, amely téged hordoz, és mindennapi eledellel tart? A szerencsét, mellynek nagy adósa vagy, és még nem tudod jövődödét? Ha ezt a kis aggodalmadat nem tudod békés türelmességgel elviselni, mint tűröd el a többit? Értsed azért: nemcsak Felisenus fiadtól, hanem Iréne kedves leányodtól is megfosztattál. Nincsen már udvarodban, nincsen Pela városában, nincsen a macedoniai földön, elhagyott, cimborás társával elszökött, ez már megtörtént. Azonban meg se gondold, hogy a te gonoszságidhoz képest ezek nagy mennyei csapások légyenek.

- Jusson eszedbe dölfös kevélységed, kegyetlenséged, igazságtalanságod, kaján írigységed, gyilkosságod, ragadmányaid, háladatlanságod, embertelenséged és több eféle latorságid. Ezekkel jeleskedtél, tomboltál, felverted országodat, felháborítottad a jámbor szomszéd és távulabb esett hercegeket. Rúgoldoztál az istenek ellen. Ezekért gyűlöl országod népe,

fegyverrel fenyeget a vidékség, megútált az ég. Halljad most a többit. Eddig *Pela* városában, ama nevezetes Nagy Sándornak trónusszékén ültél, fennyen és tágosan uralkodtál, már úgy végeztek irántad az istenek, le kell szállanod róla, ki kell költöznöd országodból, el kell felejtened puha, kényes életedet. A vadon erdőkön, kietlen pusztákon kell laknod, terítened asztalodat, vetni ágyadat, szárazon, tengeren bujdosnod, fogságon, rabságon általmenned, felkeresned gyermekeidet.

Iréne leányod él, Felisenus fiad frisen vagyon. Mert az oroszlány, amint embereid hazugúl hordották füleidbe, nem ölte meg, hanem barlangja felé hurcolta, ott a halászkódtól, kik fáért oda felé mentek, megijedvén, helyben hagyta, rongyossan ugyan, de elevenen. Ezeket kínos fárodságod után feltalálod, szinte akkor, mikor egymás ellen támadnak halálos bajvívással. Engedj azért a hatalmas isteneknek, lágyulj, törd meg kemény nyakadat, ne boszontsad tovább. Én azonban a te képedet és személyedet fogom viselni *Macedoniában*, kellemes, jó rendbe veszem országodat. És a többi. Isten veled!

Borzadozott a király ezeket hallván, és csak elhitte magával, hogy az eltűnt jövőmondó az Istennek követe légyen, minthogy olly iszonyú menydörgéssel vette búcsúját, hogy hegy, völgy és az egész kősziklás erdő még akkor is remegne tőle. Ezen okon minden ígését mélyen bécsoztotta szívébe. Ezért mindjárt reá szabadjába bécsoztotta paripáját drága szerszámával együtt, vetkezett fegyveréből és külső királyi köntöséből. Egy tölgyfának árnyéka alá ment, ott leülvén tágos mező[t] ada gondolatinak, mély fohászkodási közt ezekre is fakada.

Azt gondolám, úgy mond, hogy első szülte volnék a szerencsének és minden földi bódogságnak. Ki volt mostanság Görögországban nagyobb nálamnál? És már ki kisebb? Hová lettem? Ki vagyok? Mi vagyok? A szerencse játéka, a földnek csúfja, az égnek átkozatja vagyok. Lézzegésre, vándorlásra, bujdosásra, utolsó nyomorúságra jutottam. Jól esett, megkívánta az ég ezt az áldozatot, és én tartozom véle, mint adóval számtalan sok haszontalanságimért, amellyekben kedvemet töltöttem, és az élő isteneket boszontottam. Most nyílnak szemeim, igazabb színben látom az én volt és elmúlt gyönyörűségeimet.

Szerettem a roppant udvart, tornyozott, kevély épületét, az egyikből a másikba nyíló szobáknak hosszú rendét, a palotáknak egymást győző ékességét, festékes írásokat és kövekkel tündöklő menyezeti és több ide tartozandó rakott, nemes szépségét; most ásitó unalom ér, ha eszemben forgatom. Kellett, szégyenlem, a gazdagon terített asztal, köröskörül a színes vendég, a tengeren innen s túl megszerzett ritkaságnak külömbisége, a torkosságnak mindenféle nyalánksági, a gyémántos, rubintos poharak, a napkeleti tartományok válogatott borai; most mindezeket gyomromból utálom. Vadásztam, selyemhálókka halásztam. Társa voltam a fegyverforgatásnak, a játékos bajvívásnak, kópia-, dárdaökleléseknek, sebes szekerekkel vagy lovakkal való futtatásnak, és egyéb vitézkedő mulatásnak; most ellensége vagyok. Nem volt utolsó gyönyörűségem a tellyes karokkal megrakott musikának egybezen-gése, a gyenge énekek, a páros vagy forgó tánc. A görög *theátrumok* mulató, elmés játéki most nem tetszenek. Mindenek felett megkívántam a ruha pompát, vont arany, vont ezüst köntösök alatt nyögtem. Királyi székemben bálványnak tartottam magamat, megvártam, hogy sereggel legyenek körülöttem tisztelőim, hogy nagy udvari farkkal kísérjenek. Most látom, hogy visszaértettem a dolgot, mert ha egy csomóba veszem mindazokat, és a többit is, amivel ámit a család világ, tapasztalom, hogy vagy testfárasztó, vagy egészségbontó, vagy idő- és pénz-vesztegető, vagy léleksértő vagy hamisan tündérkedő hívságok és haszontalanságok voltak. És azért, kik tudjátok, tiszta egek és szent istenek, vígan és csendes szívvel elállok tőlök, nem kéntelenségéből, hanem kész jóakaratomból.

Több efélet forgatván elméjében és így okoskodván a már megjámborodott király, kele, és nagy darab földet bécsozt.

Irène leánya hasonlóképen bujdosott vala keresztül az arcadiai hegyeken, amíg túlsó végére érkezett. Ott már szelídülni és lassan-lassan vadságából vetközni kezdett az erdő, ritkúlt sűrűsége, közbe-közbe lapos hantok, gyöpös, virágos völgyek látszattanak, legelő mezők, és hizláló rétek, mellyeket a hegyekből kifolyó vizek itattak. Tovább menvén, feles nyájra, birkásokra, juhász leányokra, pásztori cselédre akadott. Ezeket távúlról látván megvidúla szívében, a szomszéd tiszta fakadéknak ment, mosódott, rendbe szedte köntösét, férfiú módon megereszté haját, olly szándékkal, hogy közikbe állana. Mintegy hivalkodva sétála azért feléjük. A legények kerékbe vévén és szándékát értvén a főpásztor eleibe vitték. Lecchus vala a főpásztor, tudniillik a feljebb említett lengyel király, kit nagy véres vetekedés után a győzedelmes németység kikergetett országából. Attól tartván azért, netalántán rabbá esnék, életét is vesztené, Sylvia névű leányával, egynehány híveivel, szép darab pénzzel jó korán kibontakozott országából. Itt-amott lappangván egy darabig, visszaküldé embereit, magános életre adá magát. Azonban megtetszett néki az ártatlan bátorságos pásztori élet, itt a szép erdő végén telepedett le. Számos juhokat, kecskéket, teheneket szerzett össze, pásztori cselédet mellé, szép törvény alatt, hogy eképen életét is táplálná, és holmikor az erdei, és mezei gyönyörűséget megköstolná, amíg a szerencse mást jobban parancsolna.

Lecchus eleibe menvén Irène, teljes illendőséggel előhozta ügyét és kívánságát. Azonban Lecchus megtekintvén tiszta kezeit, személyét, természetét, gondolá magában: Ez sem termett pásztori alacsony hivatalra, lehet valami tüskéje, melly faggatja és közinkbe hozta. Kérdezé vala, mi a neve, és ki légyen.

Thirsis, úgymond, a nevem, egy főember mellett voltam, utaztunk a tenger és erdő között, a kóborlók reánk szaporodtak, erőhatalommal lenyomták uramat, megköttették, elvitték magokkal. Még a vita tartott, elbújtam, már hogy életemet vontassam, ide folyamodtam.

Lecchus: Ha ugyan, Thirsi, köztünk maradhatsz, nem lészel terhünkre, próbáld meg a pásztori vig életet. Sylvia leányom! jó gondod légyen erre a jövevényre, add meg néki szokásunk szerint a kalapot és a többit.

Sylvia kezén fogván Thirsist, elvezeti nyári ernyős lakásába. Zöld ágokkal bé vala fonyva, és kívül-belül eleven virágokkal kiékesítve. Útjában simogatá, biztatá az új pásztort, hogy jobb léssen dolga. Azonban oldalló szemekkel mind megtekintelvén, telhetetlen vala reánézésében, ott már helyben nyakába veté a pásztori táskát, megpántlikázta kalapját, kezébe adá szép szál kallangos botját, megüté vállát, mondván: Íme, *Thirsi*, felszentelvelek a pásztorságra, légy jó barátom.

E' megléven, megjárta véle a szép környéket, mutogatá a kies erdei sétáló utcákat: Itt, úgymond, jeles napokon versent futnak a pásztorok.

Továbbmenvén: Látod-e ezt a meghámozott sugár fát? Ezen mászkál a férfiúcseléd; aki tetejét éri, megajándékoztatik atyámtól. Ezen a kerek kopár piacon pedig táncot tartunk. A többit másszorra tartom, hanem térjünk megint hajlékomba.

Oda érkezvén leülteti ezen szókkal: Elfáradtál, Thirsi, nyugodjál. Én azonban hírt adok felőled urunknak, maradj helyben, amíg megfordulok.

Kele Thirsis, hogy megköszönné hozzá mutatott jó voltát, feledtében lány módon hajtott térdet. Sylvia barátságos tréfának vélvén mosolygott, Irène pedig vagy Thirsis derekasan kinevette magát. Most egyszer így válának el egymástól.

Nagyhamar megint összekeverülvén mélyebb barátságra lépett Sylvia Thirsissel: szíve mássának, legkedvesebb barátjának, minden gyönyörűségének nevezvén. Thirsisnek egy falka nyájt bíztak gondviselésére, mindjárt odahajtá Sylvia maga részét, és együtt legelt vele. Vízre

mene Thirsis maga juhaival. Sylvia társul ment vele. Hazahajtja Thirsis este felé, énekkel kísérte Sylvia. Napszámra új bokkrétákkal megajándékozta, maga keze süteményével kereste kedvét, és szer kívül hízelkedett néki. Thirsis ezeket úgy vette fel, mint leány jövődébéli szeretőjének, mert valóságos férfiúnak tartotta. Ezzel nemsokára bajt szerzett mind magának, mind Thirsisnek, eképen.

Felisenus, Justinianusnak fia, kit a halászok az oroszlány torkából kiszabadítottak, hasonlóképen ebbe a szigetbe került. Mert azon halászok őket hajójokba vévén, egy darabig hordoztak, és hogy tovább terhekre ne lenne, itt letették. Erre nézve, míg hírt adna maga felől atyjának, itt mulatott, és a pásztorokhoz adá magát, Sylviával ismeretségbe, azután nagy mély barátságba esvén, úgy alkudott meg vele, hogy az ő kedvéért ki nem menne a szigetből, és egy esztendő forgása után tisztos házasságba kötelezné magát vele, és már szent volt ez a kötés köztük, de titkos.

Ezen Felisenus megvigyázzván Sylviát, úgymond vala magában: Mi dolog ez? Sylvia teljesen kihűlt hozzám való szerelméből, idegenkedik, szeme lesütve kerül, és pedig csak arról fogva, miolta az újdónúj pásztor bészínlette magát nálunk. Hozzá részelkedett, utánna jár, nem tud tőle elválni, kezén hordozza, mint a karmadarat. Ki tudja, nem ha! Állhatatlan Sylvia! arcáról arcára vándorolsz, egytől elrántod szívedet, és másnak árulod. Egytől futsz, és a másikhöz láncolod magadat.

Igy meggyanúlván Sylviát, egyszersmind a bú és írgy bánat úgy elhatalmazott rajta, hogy helyét nem találná. Sírva, ríva járta a magános erdőket, terjesztvén kezeit, fünek, fának panaszkodott, hogy illy mocskosan kiadott rajta, fenyegette Thirsist távúlról, hogy lekörömséli síma arcáját, utóljára mérges vádolásokkal ment a fő pásztor, tudniillik Lecchus eleibe.

Minthogy pedig Felisenus nem tudott hiteles bizonyságokkal előkelni, és a pörbe fogott Thirsis bátor arcával mindent tagadott, a tisztos barátságon kívül, mellyel Sylviához vala, Sylvia pedig olly szép himet adott minden dolgának, hogy Felisenus elő nem mehetett vádolásával. Lecchus azt végezé: Gyenge a nádszál, de mégis valami szél hajtogatja. Felisenusnak is lehet valami oka ezen forró indulására. Leányom büntetését, ha kitudódik vétke, magamra vállalom; Felisenus és Thirsis pörének ejtse végét a bajvívás a mi törvényünk szerint.

Tizennégy nap múlva azért menjenek ki a sík mezőre, parittyázzon egymásra a két fél, az egész pásztorság szeme láttára, vérző sebig. Megválík, ki mellett légyen az igazság.

Tudatlan vala mind a kettő ebben, és azért nagy gonddal készültenek a harcra.

Amíg ennek végét lássuk, keressük fel a sínlődő görög királyt, Justinianust, kit a több gondjai között ez a kettő leginkább háborgatott, mint s hogy töltsé bé az isteneknek szándékát, és mint találhassa fel édes gyermekeit. Erre nézve sokat fáradozott, hevet, hideget tűrt, sokat lapátozott a tengeren, sok helységet megjárt a szárazon, még ötet is felkapták a szerecsen kóborlók, és ugyan Veronába vitték a bey eleibe úgy mint egy híres rabot. Az ő megöszült vénsége és méltóságos tekintete meglágyította szívét a pogánynak, nem bántotta, se terhes, se mocskos munkára nem szorította, hanem lovászmesterének rendelte, hogy híres persiai lovaira gondot viselne. Ezen hivatalját mély fejhajtással megköszönte, és amint legjobban tudta, úgy járt el szolgálatjában.

Egykor mélyebben merült gondolatiba, eképen beszélgete magával: Amint látom, minden vídamság, könnyebbülés kiköltözött belőlem, és minden bú, bánat, aggodalom, keserűség belé szállott szívembe, tömve, tetézve lakja. Meg vala jövődölve, fejemre tellett, érzem sullyát. De jól esett, a többi között dicsekedtél lovaiddal, gyönyörködtél benne, drága áron sok országokból kiszedtél a javát, kényesebben bántál velek, mintsem cselédeddel; méltán adózol miatta. Ime, az istálló palotád, a lovak bűze járja orrodat az illatozó fűszerszám helyett. Reád

szállott egész terhkel az istenek átka, sujtogat ostora, tör, ront, emészt. Vagynak-e több nyilaid, ártalmas szerencse? Ne kéméld, bocsásd szegény fejemre, teljék kedve az égnek. De mit aggódol, Justiniane? Kiderül a te fényes napod is, mellyen atyai szívedet és szemeidet megvigasztalod, kezét fogván édes gyermekeiddel. De hol? Mikor? Eleget nyomoztalak téged, szépséges leányom, Iréne! mióta hallottam, hogy megunván udvaromat, elhagyta. Kerestelek, egyetlenegy fiam, Felisene! Értvén, hogy még élsz, megírtam a kevély *Aténát*, *Corinthust*, *Spártát*, a száz kapus *Thebe* városát, és a többit is; nincs híretek benne. Mégse búsulj, Justiniane, akik mindent tudnak, tudják az istenek, hol légyetek, nem hazudnak; előmbe, ölembe kerítik magzatimat.

Fülhegygel mind meghallá ezeket Kazimir, aki titkon vigyázott; ki, kivel, mit beszéllene. Nem is kételkedhetett benne, hogy a lovászmester szájából a görög király, Justinianus, Irénének az atya ne beszéllene. Csodálván egy darabig a szerencse viszontagságát és szívből szánván az öreg urat, elejbe méne, lábaihoz borúla, kezét csókolá, és áztatá sűrű könyveivel. Justinianus reá tekintvén, úgymond: Hagyj békét, fiam, téged, is, amint látom, bal kézen hordoz a szerencse. Ki vagy? mi bajod? mi sorsodat siratod?

Kazimir: Rab társad vagyok, felséges uram! a szerencsétlen Kazimír, Lecchusnak, a lengyel királynak fia.

Azután elbeszéli vala néki, mint ismérkedett meg Iréne leányával, köz akarattal mint mentek ki az udvarból, mit szenvedtek a tengeri háborúban, utóljára mint szakadtak el egymástól, és hogy Irénét férfiuköntösben az arcadiai szigetben hagyá. Ezt ugyancsak keservesen és hercegi illendőséggel adván eleibe, kéri vala, engedné meg nekik vétkeiket.

Justinianus mélyen fohászkodván, és igen megtekintvén Kazimirt, nyakára dűle, mondván: Kinek nem engednék meg illy keserves ügyömben. Látom pedig termetedről, deliségedből, emberségedről, hogy az lehetsz, kinek mondád magadat, és hogy jó kézbe volna Iréne, ha nálad volna; bár volna.

Vizont lassú szóval elbeszéli néki, mint vesztette légyen el fiát, Felisenust, mint fenyegette, mint biztatta légyen ötet a garaboncsás jövendőmondó, azután mint vált el maga országától, miket szenvedett, mennyit bújosott, mint esett légyen ezen rabságába. Hosszúra terjedett köztök a panasz, amíg Kazimir ezekre fakada:

Felséges uram! adhatom tudtadra, hogy ezen fogságomban a bey engem megkéméllett, és az udvari inassággal megbecsült. Többször forgolódván azért körülötte, engem a Fatima kisasszony, a bey leánya szemre kapott. Eleintén csak jó kegyességét mutatta hozzám, most vallja, hogy mindenek felett szeret. Hihetem is, mert szerelmesen hízelkedik, nagyon kínálja magát, nyilván kér és könyörög, hogy én ötet innen elemeljem, elvigyem, elvegyem, hogy holtig velem élhessen; eddig feleletemet nem vette, úgy viseltem magamat, hogy Irénének semmi panasza nem lehet ellenem.

JUSTINIÁNUS: Fiam, mire való beszéd ez?

KAZIMIR: Arra való, bey urunk a másik tengeren túl vagy, hogy számos rabjait eladhassa, bémondom Fatima kisasszonynak, hogy ezen szép alkalmatossággal elvihetném magammal hazámba, és ha úgy tetszenék néki, adná ki fegyveremet, adna útra való költséget, hogy eltarthassam, adna hatalmat, hogy a kereskedő halászokkal a hajó iránt végezhessek, maga pedig készüljön, de titkon, és tőlem várja, még kiszóllítom.

Nagyon tetszett Justinianusnak Kazimir tanácsa, kérte is, hogy ne hallassa. Még azon órában végezett Fatima kisasszonnyal, ki is örömeiben nemcsak köntösét, fegyverét, eltelt költséget, hanem a drágaságokból is nem keveset nyujta kezébe. Mindezeket fellyül írva parancsolá a

hajósoknak, hogy két személynek, ugymind Liceusnak, vagyis Kazimirnak és más egy személynek számára egy sebes ép hajót tartsanak készen. Ezen jó hírrel megfordúla Kazimir, és mindenről tudósítá az öreg urat, kinek is örömeiben hulltanak könyvei. Másnapra estvére rendelték elmeneteleket. Aznap reggel Kazimir bérakván partékáját a hajóba, Justinianus elkészülvén, ugyancsak setétkor béléptek a hajóba mind a ketten, és elmentek Macedonia felé szerencsésen. Utjokban lévén az arcadiai sziget, kiszállottak pihenésre.

Azonban nagyon lármázott a szomszéd erdő, ostorpattanások, hangos sípok, nagy hahota hallattanak. Kazimir egyik hajósát oda felé küldé, menne végére a dolognak, és hozna hírt felőle. A másiknak, míg a hajókikötéssel vesződnék, hirtelen kirántván kardját, lecsapta nyakáról fejét, és testével együtt a tengerbe vetette. Elérkezvén a másik hajós, azt hozá, hogy öszvecsoportozott a pásztorság, és szer kívül vígan vagyon, ennek is fordultában általverte oldalát, és azon tengerbe temette.

JUSTINIÁNUS: Mi dolog ez, Kazimir?

KAZIMIR: Uram! ezek a hajósok cimbarások a tengeri rabló tolvajokkal, rajtaveszthetnének, jobb azért őket másvilágra küldeni. Azután ezek veszvén, nem léssen, aki vagy Fatimának, vagy a beynek elárúlja dolgunkat.

JUSTINIÁNUS: Látom, Kazimir, hogy udvari, bölcs is, vitéz is vagy, megelégedhetik veled leányom. De hol, mikor találom fel?

KAZIMIR: Ebben a szigeten hagytam, menjünk a pásztorok közé, értekezzünk felőle.

Ballagván azért, egy sűrűn általverték magokat, itt azonnal egy gyönyörűséges térség adá vala magát elő, és ugyancsak szemre való mulatság. Egy fennkölt dombocskán Lecchus üldögél vala, kiterített zöld kalap fején, egy kis zöld ág rajta. Pásztori bot kezében, ezt csatra kötött bokros pántlika ékesítette. A pásztorság nagy helyt fogott bé, és párosan járt kerékben. A férfiak füttyültek, a leányok virágos koszorúkkal, eresztett hajjal énekeket mondtak. A két bajvívók, Thirsis és Felisenus a keréknek közepén megállapodának. Kalaposan ugyan, de a bot helyett halálos parittyá vala kezekben, adandó jelét várván az ütközetnek. Minthogy pedig vendégek érkeztek, úgymint *Justinianus* és *Kazimir*, a főpásztor eloszlatta a sereget, és eleibek ment.

Legislegelső volt Lecchus király, a főpásztor, aki megismérte fiát, Kazimirt, de nem szállhatott egy szót is örömeiben: azután Kazimir herceg atyját, de e' sem mondhatott egy ígét is keservében, arról emlékezvén, hogy olly szörnyű veszedelemben elhagyván atyját, egyetemben repedett szive, hogy pásztori alacson hivatalban találta, nem tudván okát. Felisenus amoda vetvén paritytyáját, atyjához futott, és megtöltötte örömmel. Iréne Kazimirhoz folyamodott, félvén atyjától, de Kazimir herceg Justinianus eleibe vezeté a megbékülésre. Első vala a macedoniai király, aki megszólamlott, és ég felé tekintvén ezeket mondá: Jók az istenek, megigérték, meg is adták szerelmes gyermekeimet! Akarom, hogy látlak, édes fiam Felisene; úgy gondolám, hogy már gyomrába hordott a kemény oroszlány, penig hogy más-ként esett. Te is itt vagy, szerettem Iréne leányom. Örülök, bizvást oldala mellett maradhatsz *Kazimir* hercegnek, kinél anya nem szülhet se jobbat, se bölcsebbet, se vitézebbet, se szebbet, ő az én szabadítóm és megváltóm.

Hárman köszönték meg ezen jóakarátját Justinianusnak: elsőbben Kazimir herceg, hogy már az ő engedelmeivel bírhatja *Irénet*; azután Iréne, hogy úgy megdicsérte Kazimirt, és maga kész akarattal ajánlotta néki; utoljára Lecchus lengyel király, hogy megbecsülte fiát, Kazimirt szép leányával. Elbujt Sylvia szégyenében; csak akkor tudta meg, hogy akivel olly hevesen szerelmeskedett és csaknem erővel jegybe akart lépni, leány légyen. Mosolygott Iréne, elő-

csalván, és azt mondá néki: Íme Sylvia, Felisenus az én egytestvér öcsém, menj hozzá helyettem, ő valóságos férfiú, én valóságos leány vagyok.

Tetszett a két királynak a mondás, javaslották a kínálást, sürgették a két egyben illő hercegi nőöket. Csakhamar fellobbant az előbbi szeretet köztök, összeállott az alku az egész társaság vigasztalására.

Azonban nagy trombitaharsogás hallatik, és egyszersmind ott termett a garaboncás jövődömondó.

Értsétek, úgymond, beszédemet. Te, Justiniáne! Megengesztelted békességes tűréseddel az egeket, végét érted búdnak és bujdosásidnak, előtted vagynak gyermekeid, két hajód vár a parton, hogy visszavigyen udvarodba. Eddig képedet viseltem Macedoniában, szép, jó rendben találod országodat. Neked pedig, lengyel Lecchus! jó hírt hoztam, meghólt a német herceg, aki Litváig elfoglalta országodat. A kozákokat büntetlenül ne hagyj, ők szakadtak ki a rendből, és bontogatták táborodat. Azt is adhatom tudtadra, a muszka hitetlen, kétfelül kaszál. Vár néped, és keres.

Ezzel, mint a villám, eltűnt. Míg a két öreg király tanácskozott, mitévők lennének, Kazimir Felisenuszal a partnák mentek, hogy megtudnák, ott volnának-e a hajók.

Valósággal ott találák a két hajót. Megisméri vala Felisenus embereit, és úgymond Kazimirhoz: Ezekkel szokott atyám pompát tartani, mikor a szomszéd hercegeket meg akarta látogatni.

Míg ezeket nézéli vala Kazimir, három görög lépett ki a partra, három köteléssel. Kérdi vala Felisenus: Ki számára? Azt felelék: Meg volt hagyva az udvarban, hogy urunknak királyunknak szolgáltassuk kezébe.

Jertek, úgymond Felisenus, velünk, oda vezetünk.

Ott letévén a partékát, egyik közülük azt mondá: Felséges uram! hat személyre terítettünk, készül az ebéd.

Justiniánus visszaküldé őket, mondván: Menjetek, nemsokára ott leszünk.

Felbontotta a kötelékeket, inneplő egész öltözet vala benne, mind a királyok, mind a hercegek és a hercegi kisasszonyok számára. Ezt látván a görög király: Arról aggódtam, úgymond, hogy rongyosan ne menjünk haza; jól vagyon, akár mint történt. Öltözzünk, ki-ki legyen maga komornyékja, nem árul el bennünket az erdő.

A férfiak készen valának: Iréne és Sylvia nem érkeztek többre, csak pásztorkalapot nyomtak fejekre.

Búcsút vévén az erdőtől, elballagtak. Lecchus király mentében elszóllíta egynehány pásztort, ezeket mondá nékik: Atyámfiak! Elválunk, ami itt enyém volt, reátok marad, osszátok el magatok közt békességesen, és bírjátok.

Megköszömvén vígan siettek az osztályra. Az úri vendégek a hajóba szállván asztalhoz ültek, és azon szempillantásban megindult a két hajó, víg kiáltással.

Ebéd felett szapora volt a tréfa. Kazimir azt mondá: Éljen a Fatima kisasszony, tudom, hogy ő is megemlékezik rólunk.

Nevette Justiniánus, és kifejtette a víg példát. Felisenus azt mondá Sylviának: Éljen a szoknyás vőlegényed!

Tapsok Lecchus király és viszont Justiniánusnak elbeszélé a történt dolgot. Iréne Felisenus-hoz fordulván: Nem szégyenled-e, öcsém, hogy nénéddel halálos parittyás bajvívásra kimentél a mezőn?

Ezt maga magyarázta ki Kazimirnek. Sylvia nem tudott egyebet mondani, hanem hogy: Éljen a garaboncás deák. Ezt minnyájan lehangosabban nevelték. Megínt Iréne kezdé: Mit mond nyusztos szolgáló leányom, Kazimir, ha együtt lát bennünket?

Ezt is kívánták tudni, kiváltképen Justiniánus. Értvén a dolgot, dicsérte szép eszét Kazimirnek. Eképen nyájoskodtak ezek a nagy személyek, hogy mult bajokat inkább felejtsek.

Ebéd után nem volt egyéb dolgok, elbeszéllették magok között, kiki mint járt. Mint váltak a királyok el országoktól, Lecchus mint szeretett belé a pásztori csendes, víg életbe, és melly rendet tartott légyen. Justiniánus mint pökte ki gyomrából a világi tündér hívságot. Kazimir mint kéntelenített elhagyni Irénét, melly erőszakkal bántak vele a rablók, melly kegyes volt hozzája a bey, mint akadott Justiniánusra, mint szabadultak ki mind a ketten a rabságból. Egész estig tartott a kerékbe járó, hosszú beszéd. Vacsora után a két hercegi kisasszony pásztori szép énekkel tartották a társaságot, másnap estve felé szerencsésen érkeztek Péla városába.

Nyolc nap mulva meglett a menyegző Felisenus és Sylvia között minden kigondolható pompával. Ezt megvárta a lengyel király, azután búcsúzott Justiniánustól, és az ő engedel-mével elemelte a szép Irénét fia, Kazimir számára. A görög király egy darabig elkésérte, azután legszebb hajójába ültette Kazimirrel és Irénével, országokat érő jegybéli ajándékkal, és így küldé maga országába, ki is szaporán utazván, nemsokára odaérkezett. A szélén meg-pihenvén, a hajót visszaküldé. Mihelyt ottléttét megtudták a főurak, lóvas seregekkel, szép üdvözléssel fogadták, Krako városába udvarába késérték. Ott is egy hónap mulva meglett a díszes, menyegzős lakodalom. És így beteljesedett Lecchus király jövendölése, hogy Iréne kezére kerül Kazimirnek. Uraim! Ez a vége a historiámnak.

BÁTHORI. Köszönjük. Alkalmas forgással és változással ment dolga a két öreg királynak. Ebből kitetszik, hogy a nagy személyekkel is játszik a szerencse. Igazán mondják: *sima sarkú és állhatatlan*. Boldog az, aki mind a két szerencsében megáll, el nem bízza magát a jóban, el nem hagyja magát, mikor roszalkodik. Hanem egynéhány kérdésre adott alkalmatosságot az úr, ha megengedi, előhozom.

HOLLÓSI. Szabad, sőt akarom, mert kérdésekkel és feleletekkel kivilágosodik, és értelmesebbé válik a beszéd.

BÁTHORI. Többször hallottuk a bey nevet ebben a historiábann, vajjon kik és mik lehetnek.

HOLLÓSI. Méltó kérdés, örömet felelek reá. *Bey* arabiai szó. Annyit téssen mint *úr* vagy *nagy*; azoknak adatik, kik valamelly tartományt bírnak, vagy annak parancsolnak. Aki *Aegyiptomban* a török császár nevébenn parancsol, *bey*. Illyen vala *Mahometh bey*, *Gjobbe bey*, *Murath bey*, *Mustafa bey* és a többi. Ezek felső *Aegyiptomban*, *Cayro* városában, mellyet *Memphisnek* is, *Babylonnak* is hínak, de nem értik azt a *Babyloniát*, melly *Chaldeában* fekszik, ahol *Babylon* tornya volt, mondám, ebben a *Cayro* nagy helységben tartottak udvart. Leghíresebb és hatalmasabb vala mi időnkben az *Aly bey*. Ez a török igát lerázta nyakáról, a császárnak megtagadta az adót, pénzt veretett, huszonnégy alatta való beyt tartott, magának foglalta az egész *Aegyiptom* országát. Ez a híres, hatalmas *bey* ezelőtt hat esztendővel még élt, 1772. esztendőbenn holt meg.

Továbbá ezt az *arabiai* szót bey a konstancinápolyi törökök megrontották, mert a *beyt bégnek* mondják, Nagy Sándort *Scander bégnek*, *Castriotust* vitézsége miatt második Sándornak vagy *Scander bégnek*. Mikor a török még Budát bírta, híres volt a pécsi *Olay bég*.

Az *Aegyiptomi Cayron* kívül másutt is vagynak *beyek*, ugymint a *tunisi*, *tripolisi*, *algieri bey*.

Csaknem elfelejtém, amit még akarék mondani. Ez az: *pascia* vagy *bascia* hasonlóképpen *arabiai* szó. A mostani szomszéd törökök ezt is megvesztegették, mert közönségesen csak *basáknak* mondják, minthogy pedig a *pasciak* vicekirályok, és nem minden *basa* az, azokat *sangják basáknak* nevezik.

BÁTHORI. Bölcsen. Emlegeti vala a historia a többi között a tengeri rabló tolvajokat, méltóztassék erről is tudósítani minket, kik légyenek, és mit csináljanak a rabokkal.

HOLLÓSI. Messzére mutat ez a kérdés, nem tudom, a mi rövidségünkre nézve megszoríthatom-e elegendőképpen a feleletet. Uraim! tengeri rablók is vagynak, olyanok is, akik a pogányok között a szárazon rabolnak és fosztanak; mind a két rendbéliek híresek és hatalmasak. Az utolsók miatt nehéz vagy Szerencsenországba, vagy az *arabiai* vagy az *aegyiptomi* pusztákon utazni. Erre nézve, mikor a törökök *Meccha* felé, a *Mahomet* koporsójához búcsút járnak, vagy pedig a gazdag kalmárok *Arabiába* és *Aegyiptomba* indulnak azon országok drágaságát megszerezni, sereggel és fegyveresen járnak, néha háromszáz is vagyon egy társaságban, több is. Ezek valami vezér alá adják magokat. Néha a főbasák a vezérek, kik fegyveres néppel kísérik és oltalmazzák őket. Ezt a társaságot pedig *caravanának* nevezik. Ahol s amint tetszik a vezérnek, úgy szállnak meg, kelnek, indulnak. Ő kémeskedik, ő vigyáz, ő sáncoltatja bé táborformán a sereget és annak marháját, ugymint a szamarakat, öszvéreket, tevéket. Minnyájan nagy vigyázatban vagynak, mégis néha rajtavesztenek. Mert vagy hasonló vagy nagyobb erővel rájuk esnek a kóborlók, és hol keveset, hol többet elcsípnek vagy a marhából vagy az áruból vagy az emberekből, amint hozzájuk férhetnek. Néha a setétben megtámadják véletlenül, és az egész *caravanát* felferik, elfoglalják jószágokat, és őket rabul elviszik magokkal.

A tengeri rablókról szólván, ezeknek *Africában* három fő fészkek vagy városok vagyon: *Tunis*, *Tripoli*, *Algier*; mindeniknek külömb *beye* vagyon, *republica* vagy községképen élnek. A *diván* vagy főtanács végez mindenekről, az választja a *beyt*, kit ők magok között *deynek* neveznek.

Leghatalmasabb a három között *Algier*. Ez a város a *Mediterraneum*-tengernek sarkán fekszik. A lapon kezdődik, de mind feljebb-feljebb mintegy garádicsonként a kősziklákra vagyon építve. Útzái olly szorosak, hogy két ember nehezen jár egymás mellett. Attól történt, hogy árnyékban lehessenek, minthogy a nap igen süti a várost. Ásott kútja nincsen, de vagynak benne legalább száz ugró kútak és víztartó, kőből faragott kádok. Tizenötezer házból áll. Ezeknek fedele lapos: estvefelé itt mulatnak, és messze látnak a tengerbe. Törökök, szerencsenek, görögök, zsidók lakják, kik jobbára mind kereskednek.

Hat nagy és tágos rabház vagyon benne. Száztíz *moschea* vagy könyörgésre való épület, hatvan fürdőház a tenger felé. Tizennyolcezer gyümölcsös kert körülötte. Százezer ember, húszezernyi keresztyén rab jobbára. Tizenkét ezer fegyveres nép őrzi. Igen erős révpartja vagyon, ezt két kastély védelmezi, rakva álgúkkal és minden szükséges hadi szerszámmal.

Barbarosa, az a kegyetlen tengeri török rabló 1516. esztendőben felverte, és *Asán* nevű fiára hagyta. Most magok bírják az algirieket. A török császár ugyan magának tulajdonítja a helységet, basát tart benne, de ennek egyéb dolga nincsen, hanem hogy az adót szedi bé. Azért adóznak pedig, mert noha szinte hatalma alá nem, de mégis oltalma alá vették magokat, senkitől

sem félnek. 1686. esztendőbenn ellenek ment XIV. Lajos francia király, de semmit sem tehetett nékiek.

Ezek a leghíresebb és hatalmasabb tengeri rablók, kik szüntelen kóborolják a tengert, meglesik az érkező hajókat, meghágják, pusztítják; akiket benne találhatnak, vagy ölik, vagy rabságra viszik. Eképen károsodnak, vesznek sok spanyol, francia, danus, hollandiai és több más hajók, ha különös szövetséggel nincsenek velek. A *tunis*- és *tripoli*-béliek azon fának ágai, de nem olly hatalmasok.

Tett vala kérdést Báthori uram a rabságról, tartozom a felelettel. Mondom azért. A keresztények és pogányok közül ki így, ki amúgy, mindenestül hatféleképen esnek a rabságba.

1. A georgianusok minden esztendőbenn adó gyanánt bizonyos számú férfiú és leány gyermekeket küldenek a török császárnak, holitt a szemrevaló tiszta leányokat kiválogatja számára, és ezek már rabok.
2. Az abassiai nyomorúlt nemzetség kéntelenségéből pénzen eladja gyermekeit, és ezek így válnak rabokká.
3. Akiket a feljebb említett tengeri rablók elvisznek magokkal ragadományképen, nálok rabságba esnek.
4. Akiket a törökök hadi, tábori alkalmatossággal megfognak, és elvisznek magokkal, raboknak tartják azokat.
5. Kiket a krimi vagy *circassai* tatárok itt-amott ellopnak, kötözve elvisznek, vagy felpörzsölvén a helységeket elragadnak, rabságra szorúlnak.
6. Azok a szerecsenek, kik atyjoktól, anyjoktól elhagyatván lézzegnek, a kereskedőktől felszedetnek a gazdag városokban, ugymint *Memphis*, *Ephezus*, *Corynthusban* eladatnak. Akik megveszik, azoknak szolgájok, rabok.

Arról is vala kérdés, mint bánnak velek. Erre is egypár szót. A gazdag rabokat vagy megláncoltatják, vagy másképen kereskednek vélek. Ebből élnek és gazdagodnak. A munkára termelt rabokkal amint a szükség, alkalmatosság vagy haszon hozza magával, úgy bánnak: a gyenge rabokkal, mind a két nemről szólván, gyalázatosan. Íme a dupla felelet, Báthori uram. Szilágyi uramnak régen mozog szája, nyilván valami kérdésre fakad.

SZILÁGYI. Nincs különben. A kozákok jutottak eszembe, kik *Lecchus* király táborát bontogatták, urokat elhagyták, országát elvesztették. Mi rossz emberek lehetnek?

HOLLÓSI. A kozákok eleintén gyülevész, tudadan, goromba emberek voltak, lopással, ragadománnyal tengették életeket, szórva, hintve, itt-amott lappangva különösen lézzegtek. Lassan-lassan öszveszoktak, barátságot tartottak, idővel megsaporodtak, seregesen egybeállottak, rendbe szedték magokat, és alkalmasan elhatalmaztak. Azután tanácsot tartván, mint folytassák tovább becsületesebben és előmenetelesebben dolgokat, azt végezték, hogy valamelly hercegnek vagy királynak oltalma alá adnák magokat. Azon akadtak meg, a muszkához-e vagy inkább a lengyelhez vetemedjenek. Jobban tetszett a lengyelség. Ezekhez részelkedtek illy okkal-móddal, hogy ők a lengyeleknek fognak szolgálni a hadi dolgokban szívesen, híven, erejek szerint, nem kívánván egyebet tőlük, hanem engednék meg, hogy tulajdon törvények és szokások szerint szabadon élhessenek, és ha valami külső hatalom háborgatná őket, mególtalmaznák. Úgy lön, és sok időnkig abban marada. Látván pedig a lengyelek, hogy hasznos szolgálatot tesznek, szorítani kezdték őket és teljesen hatalmok alá vetni. Ezt megsajdítván a kozákok egyszersmind elhagyák a lengyeleket, és a muszka részére állottak, mái napig is mellette vagynak. Napkelet felé, amint Konstancinápoly a Fekete-tengeren innen fekszik, úgy

ők túl laknak, a *Boristhenes* vize mellett. Négy vármegyére osztották magokat, fővárosok *Koltowa*, a muszka hitén élnek, egy főkapitány alatt. Lehetnek valami tizenennyolcezeren. Íme a válasz, Szilágyi uram.

BÁTHORI. Mind az új hírekben, mind beszéd közben nevezik a kozákokat többször is, meg nem tudtam úgy dolgot, mint most. Jó, szép kérdés volt.

SZILÁGYI. Akarom, hogy tetszett az Úrnak, még egy kérdésem legyen. Gyakorta hallottuk az előbbeni historiában az irtóztató és rettenetes tengeri háborúkat, melyek miatt sok szépen felépült és elkészült hajók vagy vesztek, vagy vesznek, vagy utolsó veszedelembé forognak. Amint most is megtörtént *Kazimir* és *Iréne* hercegi személyeken, kiknek csak egy hajszálon függött életek. Gondoltam azért, talán sohasem kellett volna a hajókázást elővenni, legalább a lator tengeren nem járni, azonkívül is talán nagyobb kárát valljuk, hogysem hasznát vegyük ennek a vakmerő járásnak. Azt is akarnám tudni, ki lehetett első, aki a hajó dolgába mert kapni, és a gonosz tengerre bizni életét.

BÁTHORI. Hatalmas két dolgot mozgat az úr. Mondja először: Talán sohasem kellett volna elővenni a hajókázást, mert talán nagyobb a kára, hogysem haszna. Erre az okos, értelmes világ így felel: Különös szerencsénknek tarthatjuk, hogy hajón járhatunk, minthogy által nem lábolhatjuk a tengert, mellynek derék mélysége háromszáz ölnyire megyen, amint a forgott révészek mondják. Ha egyik része a világnak nem segítené a másikat, hová lennénk? Ha a tenger nem hordozna minket ide s oda, honnan szereznék konyhára való sokféle fűszer-számat, patikába való sok orvosló gyökereket, gyümölcsöket, keneteket, indiai pézmákat, élesztő, gyógyító termést, a méreg ellen valót? Hogyan férnénk az arany- ezüstbányákhoz? Az édes mienk kevés. Magyar- és Erdélyországon kívül Európában nemigen terem az arany. Honnan szereznék gyémántot, gyöngyöket, hal- és elefántcsontot, napnyugotti cukrot? Ki győzné mind előhozni? Bizonyos az, hogy sok országokat gazdagít meg a tenger, és egyáltalában nagyobb hasznát vettük, hogysem kárát vallottuk volna eddig. Hasznos emberünk volt azért, aki feltalálta a tengeri paripát, tudniillik a hajót.

Másik ága Szilágyi uram kérdésének abból áll, ki lehetett az, aki az első hajónak munkájába kezdett. *Diodorus* azt vitatja, hogy *Neptunus* lett légyen, és azért a tenger istenének neveztetik. *Florianus de Campo* azt teszi hozzá: hogy ez a *Neptunus* spányol volt, de nem mondja helyesen, mert félretétven a fabulákat, *Neptunus Phoeniciából* származott. *Eusebius (De Praeparatione Evangelii)* ezt a becsületet a *samotraciai* nemzetnek adja (ezek egy görög-országi szigetben laknak), és azt mondják, hogy ők építették az első hajót. József, a tudós, híres zsidó a *Noe* bárkáját tartja első hajónak lenni, mellynek semmi égi, se tengeri háború nem ártott, hanem Örményországban elfogyván vize, az *Ararát* névű hegyen megállott, és ott veszett. Ez ugyan igazat tart, de a mi kérdésünk másra mutat, tudniillik kik voltak a vízözön után az első hajósok. Én azt mondom, hogy *Noe* unokái, *Jáphet* fiai. Mert amint a Szentírás mondja, ezek osztották el magok között a szigeteket, azokhoz pedig hajó nélkül nem férhettek.

Eleintén gyenge, hitvány szerrel volt a hajó dolga, csak a part mellett turbikáltak. Azután a görögök megkivánván *Aetes* aranygyapját vagy nagy kincsét, mellyet *Phrixus* ott letett, erősebb szerszámmal vágtak bé a tengerbe, tudniillik *Jázon* herceg negyvenkilenced magával Troján által *Colchisba* evezett érette, és elemelte. E volt a vízözön után az első leghíresebb hajózás. Idővel többre, nagyobbra ment. Ezerkétszáz hajóból álló *náva* vitte a görögöket Agamemnon vezérlése alatt Trója ellen. Utóbb a görög városok, mind magok ellen, mind pedig a romaiakkal hajós tábort indítottak, és a vizen harcoltak meg. Iparkodott a régiség versent hogy előbb s előbb mozdíthassa a hajós mesterséget. *Typhis* feltalálta a kormányt,

mások az arbocfát, a vitorlyákat, a vasmacskákat. Ezek reánk maradtak a pogányoktól, de mi jobb rendbe vettük, adogattunk is hozzá.

A régiek csak akkor tudtak éjjel járni, mikor csillagzott. Mi a mágnes millye után a csillagok nélkül eligazodunk. Való, hogy a *magnes* követ már ezerkétszáz esztendővel Urunk születése előtt a chinabéli nemzetség *Chimvam király* alatt megismérte, de nem tudta úgy hasznát venni, mint mi.

A régiek megjárták *Europát, Asiát, Africát*, de *Americának* hírét sem hallották, jóllehet *America* annyit foglal bé, mint *Europa, Asia, Africa* egyetemben.

Mi azért 1492. esztendőbenn beléptünk *Americába* *Colombus* embersége által; 1497. *Americus Vesputius* vezérlése által beljebb, sőt szívébe mentünk; 1519. utat mutatván *Magellanes*, már keresztül jártuk, és lakjuk, kimondhatatlan hasznunkkal. A velencebéliek egykor csak *Candiáig* mentek, és amint magok vallják, egy fordulással egész országot érő kincset hoztak haza.

BÁTHORI. Ne fárasszuk Hollósi uramat többet, meglelédhetünk ezekkel. A szép historiáját pedig és bölcs oktatását köszönjük.

HOLLÓSI. Ha úgy tetszik *azért* az uraknak, menjünk nyugodni.

HATODIK ÉJTSZAKA

Báthori, Hollósi, Szilágyi

BÁTHORI. Minthogy Szilágyi uramért kitett *Camilla* asszony, Hollósi uram pedig már sokat fáradott, hogy kerekbe menjen a beszéd, tartozott kötelességemnek látom lenni, hogy magam is valamivel előlépjek. Ha megengedik azért az urak, egy tettében történt valóságos dologról beszéllek. Nem olly régiség, hogy a még élő emberek emlékezetin túl volna. Csak ötven esztendőkre mutat, és csodálatos.

HOLLÓSI. Kedvem szerint fog esni, ha valami emlékezetes dologról fog tudósítani az úr, sőt alig várom.

BÁTHORI. Hosszú és igen tekerékes, de ketté lehet vágni, hogy holnapra is maradjon belőle. Kezdem azért. Egy bizonyos molnármester, *Arnet György* a neve, *Erwil* helységben előmenetelenen üzte mesterségét, véletlenül egy fiatal egyházi személlyel öszvetalálkozott, és azt gondolván, hogy tulajdon fia légyen, úgy szollítá meg mint magzatját. Emez vonakodni kezdte és arról tudósítani a molnárt, hogy hamis vélekedésben volt felőle, gondolná meg magát. A molnár ezt bosszúságul vette, kötödni kezdte vele, egyáltalában elhitetvén magával, hogy az előtte való személy igaz fia légyen, és gonoszúl akarja eltagadni édesatyját. Erre nézve megfogató, és szoros fogságba vetteté.

Lássuk azért, ki vala az a személy. *Karger János* a neve, az austriai Belgiumban, *Roth* névű helységben lett a világra, atyja *Karger Guilielm*, anyja *Tuhtmann Katalin*. Tizenegy esztendő korában árván maradt atyjától, anyja özvegyiségre jutott tíz gyermekeivel. Látván János szorult ügyét édesanyjának, nem akart tovább terhére lenni otthon maradásával, hanem *Colonia* felé gyalogolt, hogy tanulásra adná magát, és ha úgy engedné az Isten, egyházi hivatalra lépne. *Coloniában* azért in *Collegio Montanistarum* folytatta tanulását egész a *theologiáig*, egy káptalanbéli úrnak lévén szolgálatjában, kapott szükségire valót, ki is látván jóindulatját, szép magaviselését, és hogy Németországba kíváncznék, nem tartóztatta, szándéka bételésére útravalóval becsületesen megajándékozta.

Coloniától búcsút vévén, *Frankfurt*, *Moguntia*, *Norinberga*, *Prága*, *Bécs* városokon általmenvén, Magyarországra bélépett és Pozsonyban letelepedett 1726. esztendőben, minden úttal nyomozván szerencsáját. Minthogy pedig nem látszott kedvezni, visszarándula Bécsbe. Holitt megszánta egy a *Bellicumhoz* tartozandó *consiliarius* úr, kinek *Sallier* a neve, és megvigasztalta háromezer forintból álló pensioval. Illy erőt kapván *theologiáját* dícséretesen elvégezte. Pappá is felszenteltetett 1728. esztendőben Breitenbuccher által, aki akkor *generalis vicarius* volt a bécsi érseknél, *cardinal* Kollonits Zsigmondnál. Első miséjét pedig az udvari kápolnában mondotta el.

Mindezeken általmenvén hazafelé igyekezett szegény anyjához. Hogy pedig otthon hivatala szerint becsületesen élélhessen, könyörgő levelet nyújta bé Magdolna császárnénak, hogy az ő hatalmas közbejárása által valami káplánságot nyerhetne *Belgiumban*, maga hazájában. Ezen levelére nemcsak azt nyerte meg, amit kért, hanem bőséges költséget is hosszú útjára. Ezzel magához vévén kevés partékáját és szükséges hites leveleit, vígan útaza Belgium felé. Eddig már láttuk, ki s mi légyen *Karger János*, kinek ezután csak *abbé* lesz a neve, nagyobb különbség kedvéért.

Nézzük már dolgát *Arnet Györgynek*, a molnárnak. Értékes ember vala. Fiát szépen nevelte, *Moguntióban* a *jezsuitáknál* jártatta iskolába. A gyermek jól tanult, a *philosophiát* elvégezvén, minthogy buzgó volt Istenéhez, ugyanazon *Moguntia* körül, a Szent Jakab hegyén, beállott a

Szent Benedek szerzetébe. Két esztendő múlva atyja kérésére megnyeré az előljáróitól, hogy más helyen, úgymint *Salisburgumban* végezhetné *theológiáját*. Ezen alkalmatossággal kicsapott az útból, Bécsset, Grécet, Velencét megjárta, Romáig ment atyja híre nélkül. Mindazonáltal tellyes becsülettel viselte magát mindenütt, nagyon megerősödött sokféle szép tudományokban, és amint utóbb meg lesz mondva, maga jókedvéből visszament kalastromába.

Azonban nem tudván atyja, hová lett légyen tekergő fia, gondban vala miatta. Értekezett, tudakozódott, kerestette csodálván, hogy annyi ideig semmi hírt nem adna maga felől. Megszóllította az országos kocsisokat, kik az *imperiumi* fő városokat fel s alá járkák, ha szerencsére nem akadtak-e volna reá. A többi között *Wagner Pétert*, aki ötöt ezelőtt négy esztendővel *Frankfurtból Norinbergába* vitte, ezt nagyon kéri vala, menne végére, hová vetemedett légyen, hol késik, mi okból, ígervén neki harminc forintot, ha visszahozná. Ez a kocsis, a többi is (ébresztvén őket a harminc forint) nem kéméllették fáradságokat, leiratták *Arnetnek*, a molnár fiának képét, és utazván minden városban, minden vendégházban mutogatván értekeztek, ha nem fordúlt-e meg nálok egy ilyen személy.

Úgy történt, hogy a molnár fia *salisburgumi* útjában általmenvén *Norinbergán*, a *furti* vendégházban megszállott, és ott helyben egynehány társaival vígan mulatott. Ez ada alkalmatosságot a vendégfogadósnénak, hogy akkor ismeretségébe esnék, és a fiatal, víg vendégnek ábrázatját alkalmasin benyomná mind a két szemébe, és megtudná a kocsisból, hogy a molnár fia volna, *Arnet*.

Az *abbé, Karger János*, egy esztendővel utóbb, mikor *Belgiumból* Bécsen által Pozsonyig ment, szinte abba a vendégházba szállott, és hasonlóképp egynehány nap mulatott. A gazdasszony ezt is látván, *Arnetről* megemlékezvén, egybe keverte a két vendégnek igen hasonló ábrázatját. Minthogy pedig *Arnet*, a molnár fia egyházi, az *abbé* pedig még akkor világi köntösben vala, nem tudta eligazulni vélekedésében.

Azonban az *abbé* minden dolgán általesvén Bécsben, megfordult 1726. esztendőben már papi köntösben, hogy gyámoltalan anyját és rokonait lássa. Ezen útjába is *Furtba* szálla, de nem az előbbeni vendégfogadóba, a *Hattyúnál*. A molnárnak felbízott kocsis, Péter szinte ott forgolódott vala a vendégház körül akkor, meglátá, jól szemébe nézett a vendégnek, s minthogy tudta, hogy a molnár fia pappá lett, és ez is papi ruhában vala, hasonló is a leírt képhez, az *abbét* a molnár fiának vélte lenni, de nem merte megszóllítani.

Másnap reggel felkeresé, és ilyen beszédet tartá vele: Uram! úgymond, én téged ismerlek, már egyszer *Frankfurtba* vittelek.

Az *abbé* azt felelé: Ez lehetetlen, mi egymást sohasem láttuk. De mégis, úgymond a kocsis, ha az vagy, akinek tartalak lenni, úgymint az *etwili* molnár fiának, minthogy *Frankfurtba* akarsz megint menni, ingyen elviszlek, mert az atyád énnékem harminc forintot ígért, ha feltalállak, és hazaviszlek. Az *abbé* erre azt mondá: Atyámfia, az én atyám régen megholt. Anyám élhet, ezt keresem, az ő kedvéért utazok. Megcsalatkoztál személyemben. Erre a kocsis megnehezelt, nem is akart már helyt adni néki kocsiában. Közbejárula a gazda és hét forintba megalkudván, ugyancsak felültette. Az *abbé* utazótársait megtekintvén, nem tetszetek, a garázda kocsis is megútálván, kiszálla a kocsiából, és egy szegény legénynek adá helyét Isten nevében.

Partékástúl azért helyben marada, és a *Hattyútól* a másik vendégfogadóba méne. Alig látá meg már papi köntösben a gazdasszony, nem kételkedé benne, hogy *Arnet* ne légyen, kit a kocsisok annyit keresnek, tudniillik a molnár fia. Szépen fogadván a vendéget, azt mondá vala: úgy tetszik, másszor is volt már szerencsém az urat megvendégelnem, mikor olly vígan volt nálunk.

Az *abbé* nem tudván horgas szándékát a gazdasszonynak, és meg is emlékeztén arról, hogy előbb is egyszer már ott tartott szállást, reáhagyá. Evvel megerősödött az asszony vélekedésében, hogy vendége a mólnár fia legyen. E' volt magva az utóbbi háborúnak.

A *frankfurti* kocsis is megfordult, és nem akart a Hattyúhoz szállani, hanem a most említett gazdasszonyhoz, ki is hevenyében elbeszéli vala, hogy a molnár fiának csak tegnap adott ebédet, viszont a kocsis emlegeti vala, hogy csak tegnapelőtt szállott legyen vele, a Hattyúnál, de, úgymond, hatalmasan tagadja, és nem akar a mólnár fia lenni. Erre az asszony: Mindjárt hulljon el az órrom, ha nem az, jól lát az én két szemem. Maga sem tagadja, hogy akkor is ide szállott, mikor *Frankfurtba* vitted.

Emlékezem, úgymond a kocsis, most is oda vittem volna, de kiszállott a kocsimból. Asszonyom! ha pörre fakad a dolog, légy bizonságom, harminc forinttal meggazdagítod erszényemet.

Ne búsulj, *Péter*, azt felelé, híved leszek, csigán sem mondok egyebet.

De menjünk tovább. *Frankfurtban* az *abbé* megint öszveakadott a tekergő kocsissal. Holitt az történt, hogy a sok öszveszaporodott szekerek tolakodása miatt egyik sem mehetett előbb. Ezt látván az *abbé*, kiszálla a kocsiából, legszükségesebb partékáját hóna alá vévén, gyalog méne az belső kapúhoz. Minthogy pedig gyalogszerrel vala és ismételten, megállíták, és *passus* leveleit kívánták látni. Odanyújtá a kapusoknak, de az uraimék nem értették, tehát két késérő katonákkal, a fő istrázához kelleték néki menni. Holitt úgy találák, hogy az *abbé*nek ki s bé és akárhová akarná, szabad járása volna. A kocsis meglátá, hogy vezetik az *abbét*, gondolá magában: No, megadja a mólnár fia a dézmát, és az én harminc forintom oda vagon.

Ami több, az *abbé* nem késett *Frankfurtban*, hanem hajóba szállott a *Menus* vizén, és *Moguntia* felé ment. A kocsis, úgy hozván utazása, hasonlóképen szárazon odament. A mólnár is egyszersmind ott termett; a város útszáit járván és kóborló fiát gonddal keresvén, véletlenül a kocsisra akada. No *Péter*, úgymond, hol a fiam? hallottad e hírét?

Ígenis, azt felelé, egy pap ült a kocsimba, de megint kiszállott, annak kell lenni, a *furti* vendégfogadóné látta, és bizonyosan annak tartja. Dolog, ha még nincsen itt helyben, mert csak tegnap barkedezott ide.

A molnár erre ezeket mondá: Meglehet, feleségem is sok álmod látott felőle, utólszor azt álmodta, mintha hazajött volna, és kapcáit foltoztatná. Jer, fiam! keressük fel.

Mentést mentek, a vendégfogadósoktól azt tudták meg, hogy érkezett ugyan, de el is ment *Salsig* felé. *Salsig Moguntiatól* tíz mértföld. Odasiettek azért, és ott találák fogadott szállásán.

Megtele örömmel a mólnár, hogy fiára akadt, de egyetemben neheztele reá, hogy előtte lévén, semmi jelét nem adná fiúi kötelességének. Erre nézve csak fel s alá járdogála a szobában, csípőire tévén kezét, lóggatván fejét, és valamit forralván szívében. Az *abbé* csendesesen üldögele a meleg kemence mellett, csodálván a mólnárnak cinkoskodását. Nem türheté tovább a mólnár, így szólítá meg: Hallád-e, te jobbik, honnan jöttél? hová mész? hol vagynak *passus* leveleid?

Az *abbé* erre ezt: Mi okon kívánod? nem látszik rajtad, hogy hivatalod legyen, és reád bízták volna a járó-kelő utazóknak e' béli megvizsgálását. Mutasd meg előbb, mi jó ügyel kívánod, akkor én sem tartok ellent.

Erre felpattant a mólnár: Így felelsz atyádnak?

Elmosolyoda az *abbé*, mondván: Aki volt atyám, meghalálozott még kis koromban; a kocsis, ki engem *Frankfurtba* akart vinni, azt monda, hogy egy mólnárnak a fia vagyok, magad is annak mondogd magadat, e' képen három atyám volna.

Azon izbe bé talált lépni a kocsis is, más köntösben szántsándékkal, de mégis reáismért az *abbé*, és ezen szókkal pirongatá: Te is itt vagy, dévaj, aki harminc forintért el akartál árulni a mólnárnak, mint Júdás Krisztust; hánszor rágtam füledbe, hogy én fia nem vagyok a te mondad mólnárnak. Fájt a szembe való mondás az úrfinak, nagy hevesen azért felkiálta: Mind a hét szentségre mondom, hogy az úr ennek a becsületes mólnárnak a fia, és ha különben vagy, engem fullasszanak meg a leglátszatosabb akasztófán. Jóízűen falta ezt a mólnár, vastagodott vélekedésébenn; az *abbéhez* fordúla, mondván: Ha ugyan csak nem vagy fiam, esküdjél meg reá, hogy elhigylem.

Elhültek erre a kemény erőltetésre mindazok, akik jelen voltak; az *abbé* pedig azonnal elővette a nyakáról a feszületet, és felszóval monda: *Amint igaz, hogy Jézus Krisztus megholt értünk a keresztfán, úgy igaz, hogy te nem vagy atyám.*

Evvel sem elégedett meg a mólnár, tovább is kívánta látni *passusit*. A jámbor *abbé* előhozá, és megmutatá, hogy lenyugasztalná. De minthogy deákul nem tudott, a helyben lévő *plébánusért* küldött, ki is forgatván, és belétekíntvén, azt monda a mólnárnak: Uram! ne háborgasd magadat, se ezt az érdemes embert, itt nem találom fel az *Arnet* nevet, hanem a Kargert, ki a luxemburgi tartományban lett a világra, nem a mi földünkön, azért nem a te fiad.

Ez sem vala elég, azt felelé: *Ki-ki faraghat magának kedve szerint való passust, hamis most a világ.*

Erre a *plébánus*: Én jónak találom, ha nem hiszed, lássad. Bécstől fogva eddig mind elhitték, máskülömben itt nem volna nálunk, itt egyéb dolgom nincsen, Isten hozzád.

Alig mene el dolgára a *plébánus*, a mólnár megint búsítani kezdé az *abbét*, és csaknem éjfélíg alkalmatlankodott. Megsokalván a jámbor pap a sok ízetlenséget, kemény szóval akarta eligazítani magától, mondván: Takarodjál, hagyd végezhessem tartozott imádságimat.

Erre a mólnár: Nem lehet Isten előtt kedves imádságod, mikor így gyötröd atyádat.

Több hajóslegények voltak a korcsmán, akik látták, hallották, mint foly a dolog, neheztelni kezdetek a garázdás mólnárra. Egyik már közülök kitekerte egy faszéknek a lábát, és a mólnárhoz kezdé mérni, de tartóztatta az *abbé*, mondván: Jó barátom! hagyd abba, én kedvemért cselekeszed, tudom, de nékem, utazó embernek bajt szereznel véle.

A hajós mindazonáltal fenyegetőképen a mólnárhoz fordúla, mondván: Ha érted, hagyj békét ennek a szent atyának, aki jóra való ember, és útunkban mindennap elmondotta szent miséjét.

A mólnár evvel nem aggódott, arra kényszeríti vala az *abbét*, hogy ötet, molnárt nevezné atyjának, vagy pedig, úgymond: Jer velem anyádhoz, ha ő téged nem ismér fiának lenni, én néked adok ötszáz forintot, azután elmehetsz békével Isten nevében. Az *abbé* így felele: Megcselekszem kétszáz forintért is, de add írva, hogy te is megcselekszed.

A mólnár erre nem akart hajúlui, az *abbé* nem akart heába költeni, és így ez a kötés magától elsemmisedett.

A forgósél megint mást ada a mólnár fejébe. Tehát, úgymond, add nékem írva, hogy nem vagy fiam, hagyd lássa feleségem.

Az *abbé* téntát, papirost kért; a mólnártól pedig: Mi a neve?

Erre haragjában a mólnár azt találá mondani: Elhagyott az eszed, nem tudod apádnak a nevét?

Ellenben az abbé: Megszédültél malmokban, hogy tudnám, mikor se szörödről, se nevedről eddig nem ismertelek.

A molnár meg erre: Tehát írd, amint akarod.

Az *abbé* csak azt írta:

„Ezen kezem írásomnak erejével bizonyítom, hogy se te, se feleséged fia nem vagyok. *Karger János, luxemburgi megyéből való pap* m[anu] p[ropria].”

Kezébe vévén a molnár az írást, búcsúza, mondván: Isten vezéreljen!

A pap viszont: Tégedet hasonlóképen! - gondolván, hogy már megmenekedett ettől a kísértettől; de megcsalatkozott. Mert gonoszabb szerencsétlenség orozkodott utána. Alig váltak el egymástól, máris megbánta dolgát a molnár, egyebet nem forgatván már felkevert elméjében, hanem hogy az *abbé* valóságos fia legyen. Másnap már felfelé méne a *Menus* vizén, egyszersmind megfordula, és lefolya, meglátá a másik hajót, melly az *abbét* hozta, már távúlról tele torokkal azt kiáltja: A parthoz, legények, avval a pappal, mert szökevény fiam, máskülömben vasra veretlek titeket.

Mit tehettek egyebet, a molnáré volt a hajó, kikötöttek a partra. Az *abbé* a *poppárti* vendégfogadóba szállott, a molnár sok emberrel utána, azt rikoltván: Elfajzott, gonosz fiú, nem akarod megismérni szüleidet, engem el akarsz tagadni, aki tenéked annyit kerestem, és nyomban akarlak hagyni holtom után, úgy mint egyetlenegy maradékomat.

Erre a kiáltásra és nagy vitára többen gyülekeztek öszve, kik azt mondák, hogy az *abbé* lábával tapodja maga szép szerencsáját, nem akarván atyjának ismérni azt, aki illy hatalmas és gazdag. Huszezer forint szép pénz, mellyel kínálja. Kik azt mondák: Locsog agyveleje a molnárnak, mikor erővel akarja, hogy fia legyen, aki nem az, és nem is akar lenni. A korcsmáros deákos ember lévén, megtekinté írásit az *abbének*, jól megvizsgálá pecsétjeit, azt mondá elvégre: Molnár gazda! ehhez a becsületes emberhez semmi közöd, nem fiad. Igen közel való híre vagyon itten atyádnak, magadnak, feleségednek, köztünk termettetek: ez pedig alsó Németországból való, amint hiteles bizonyági, sőt nyelve járása is kimutatják, másutt keresd azért tőled elrugaskodott, országokat kóborló fiadat, ennek hagyj békét, úgy tanácslom mint igaz jóakaród.

A mondott lármára asszonykák is érkeztek, kerékbe vévén a molnárt, azt mondák: Látjuk, hogy erőn-erővel fiat kívánsz, nem tudván, hová ontsad pénzedet, íme, egynehány szép férfiú gyermekeket hoztunk elődbe, válogass benne, fogadd fiadnak, neveljed, tartsad, mi nem tarthatjuk, ne kínozd ezt a szegényt.

Erre új villongás támadott a két fél között, az *abbé* nem tudott megmenekedni a molnártól, a molnár csaknem az ördögnek szánta magát. Dühödött mérgében, hogy minden ember csúfolja. Hol azt mondá: Eredj patvarba, te pribék, háládatlan gonosz gyermek, rongyosodjál, vessz el! Hol megínt azt: Csak elhigyd, te istentelen, akár fel-, akár alszélnek menj, inadba leszek, sőt mihelyt módját látom, vasra veretlek: megismértetem, megbecsültetem veled atyádat. Ezen mérges fenyegetések alatt az *abbé* maga hajójába szállott, a molnár is tulajdon magáéba. Előre ment a pap, utána a molnár *Oberlohnsteinig*, melly helység *Koblenztől* vagy *Confluentiától* csak két mérföldnyire esik. Odaérkezvén az *abbé* a vendégfogadóba szállott, a molnár az útszakat járta, eget, földet bétöltvén panaszival, segítséget kívánván a kapus tisztektől fia ellen, meg is nyerte végtére, mert tudták, hogy vagyonos ember, és meg lesz fizetve fáradságok.

Minekutánna azért a szegény *abbé* megszálla a vendégfogadóban, és különös szobájában egy darabig nyugodna, íme, két fegyveres ember érkezett, megállá ajtaját, törpe vasát a puska végére szegezé, és erős őrizetben tartá az abbét. Mit tehetne az erőszak ellen, Istennek ajánlotta ügyét, ártatlanságával vigasztalván magát és igazságra építvén reménységét.

Nemsokára elérkezett a molnár is egy kapitánnyal, és egy asszonnyal, mellyet el akara venni a molnár fia deákkorában, de megakadt kereke, máshoz ment a leány. Ezt a menyecskét azért hozta magával a molnár, mert reméllette, hogy részére fog beszélni. Az asszony sokáig tekintette az abbét, amíg ki nem tanulta; megelégelvén, félre lépe a molnárral, és lassú szóval azt mondá: Ki ismérhette fiadat jobban nálamnál? Mindennapi vendégem volt, szeretőm volt; addig néztünk egymás szemébe, még meg nem untuk, most is előttem a képe, de igazsággal mondom, hogy fiad ennél kisebb és tömöttebb, mindazonáltal nagyon hasonlít ábrázatjában hozzá. Már a *canicula* szele által-meg általjarta a molnár fejét, semmi hitelt nem ada a menyecskének, mondván: Attól fogva felhúzakodhatott, apadhatott is a sok tanulás miatt. Azért, kapitány uram! csak szedjük elő tőle minden déb-dáb írásit, leveleit, *passusit*, mind azon tolmács írások, és hamisak.

Reménykedett az *abbé*, kérvén a kapitányt, hogy legalább hagyná kezénél Magdolna császárné levelét, mellyet a *belgiumi gubernátornénak* írt mellette. Haszontalan volt törekedése, erővel kiragadta kezéből. Fenyegette az *abbé*, mondván, ne járna a molnár eszén, mert számadásra kél a dolog, és megbánja jövődőben. Ellenben vitézül bátorította a molnár a katonát, ki is erre mind elvitte magával. Nem tudván az *abbé*, hová viszi, hol teszi le, kinek kerülnek kezére.

Eképen a rab *abbé* szabadságától, leveleitől megfosztván, idegen földén lévén, és látván, hogy a molnár már úgy bánhat vele, mint akarja, nem tudá keservébenn, hová légyen, mihez tartsa magát. Azonban a molnárnak gonoszsága tovább ment. Még azon a napon elemelte innen, öszvére ültette, és a különös rabságból általvittette a közönséges fogságba. Sok granatéros késérte mint egy példás latort, számtalan nép láttára, kimondhatatlan gyalázatjára érdemes papi személyének. Reábámúlt az egész piac, nevette, csúfolta. Noha pedig jó zár alatt volt a tömlőc, de mégis három granatéros tartott istrázát éjjel-nappal. Kigondolható, melly vígan éneklött légyen szoros kalitkájában a szegény rab.

Jóllehet pediglen ártatlanságában valami kis vigasztalása lehetett, de másrésről nagyon gyötrötte az igazságtalanság és erőszak, mindenek felett pedig a félelem, netalántán egészségét, erejét megtörvén, a fogságban kellessék neki veszni. Idején korán a szent gyónáshoz készült. Volt is nyomos oka félelmének, mert úgy tartatott, mint egy veszni való bűnös, kenyér és víz mellett, mérges télben, semmi földözője nem lévén, egy marok szalmánál semmi egyéb alatta, mellyen azok heverték, kik a múlt napokban felakasztattak. Meg kell vallani, hogy ezek mind azon szörnyűségek, de mégis azokhoz képest, amellyek következnek, tűrhetők. Keményebb csapásokkal forgatta balsorsa, amint utóbb látni fogjuk.

Nem felejté el rabját a molnár, feleségével és érdemes két szerzetessel meglátogatta. Ezek a *moguntiai* kalastoromból érkeztek, tudniillik ahol a molnár fia béállott a szerzetbe, avégre pedig, hogy megtudnák, ki légyen az *abbé*. Apátúr vala egyik, a másik theologiae professor. A molnár a rabhoz közelítvén, illy cifrán kezdé: Jónapot, úrfi, mint tetszik a szállás? mégsem vagy-e fiam?

Az *abbé* erre: Eredj, embertelen, az én atyám, aki volt, meghólt, és keresztyén volt, te pogány vagy, se nem voltam, se nem vagyok fiad.

A molnár erre: Valóban, már magam is kétséges vagyok benne, de mégis vedd elő eszedet, talán az vagy.

Az *abbé* a szerzetesekhez fordulván, így szállítá meg őket: Akarom, hogy az urak látogatásomra jöttek. Bécsben a Balena jel alatt lévő gazda apátúr uramat általam különösen köszönteti. Személyem szerint akartam ezt az üzenetet bemondani, voltam is a kalastorom ajtajánál, de nem tudom, mi félelem tartóztatott, hogy bé nem mentem.

Az apátúr a mólnár kérésére és költségére érkezett, minthogy, amint mondtam, köztök volt fia, hogy ítéletet tenne felőle. Erősen tekintvén azért a rabra, így adá válaszáat: Domine Frater! ha békével volna hozzánk, csak elhigyd, azon órában találtál volna érdemedhez szabott helyecskét, a *paenitentia* tartásra, hol késtél eddig, mit ellenkezel atyáddal, és most minket is, anyádat is ide fárasztottad.

Az *abbé* ezekre azt felelé: Csalatkozásban vagy felőlem, szent Atya, és pedig duplán, mert én se Szent Benedek, se a mólnár fia nem vagyok.

Ezen dologról jó darabig tartott köztök a vetekedés és ellenmondás.

Azonban a mólnár forgatni kezdé az *abbé breviáriumját*, és egy szent énekre akadott, kit a mólnár fia csinált, és sokan dícsérték. Ezen az íráson kaptak minnyáján: az apátúr, a társa, a mólnár, a felesége, vallván, hogy többször látták a mólnár fiánál, aki gyakorta éneklette. Az apátúr azt mondá: Már betéve tudom, annyit hallottam *Arnet* szájából, mikor köztünk volt, nyilván azért ez az, akit keresünk. Tagadja ugyan szája, de elárulja írása, mellyet mi jól ismerünk.

Kérdezek azért, mint fért az énekhez, minthogy bizonyosan a mólnár fia írása és csinálmanya. Nem akadott meg feleletében az *abbé*, bátran kimondá: Én, úgymond, Bécsben a Spittelbergen, mikor oda szállottam, megláttam egy asztalon, és minthogy megtetszett, leírtam magamnak, és a többi.

Erre az Apátúr: Mondád, de nem csalsz meg minket.

Az *abbé* a mólnárhoz és mólnárnéhoz fordulván, megmutatá nekik a sebhelyt melly jobbik szemén vala, értekezvén tőlök, volna-e illy bélyeg fiok szemén. Megtekintvén az asszony, úgymond: Az Isten szállt belőled, igenis, hogy vagyon, fiam vagy, nem tagadhatod, már ha az egész világ ellent mondana, mégsem hinném. Tennen tudhatod, már szép eszedben voltál, mikor a lajtorjáról leestél, akkor történt rajtad.

Asszonyom! úgymond az *abbé*, nem a lajtorja, hanem egy kardvég lön az oka, nem is apró gyermekségemben, hanem koros ifjúságomban történt rajtam, és azért nem egyezünk meg. Másként is megbizonyíthatom, hogy nem vagy anyám, más jelt mutathatok.

Ne mondd, azonkívül is tudom, azt felelé a mólnárné, a lábodon vagyon, eb harapott meg, rajtad maradott jele. Igaz egek! mindent délszínre hoztok, és kinyilatkoztatok, hogy epedett szívemet vigasztaljátok, és mégis ez a hál'adatlan, kit méhemből, kit kezemen hordoztam, gyengén neveltem, kínos gonddal őriztem, ellenem rugoldoz, engem eltagad.

Az *abbé* nem keveset csodálván, hogy másvalakin is megvolnának a mondott jelek, így válaszola: Együgyű asszonyka! nem vetettél jól számot eszeddel. Hasonló egyik tojás a másikhöz, egy zsidó a másikhöz, egy malomkereked a másikhöz, de mégis nem egy vele. A te fiadat, amint vallod, az eb harapta meg, engem egy kan sértett meg agyarával. Fiadon másként történt, énrajtam másként, hasonló lehetünk azért, ebben is, másban is, de nem egyek, amint mondtam. Mondom, a te fiad nem vagyok. Várjunk az időtől, reánk szüli az igazságot, ne kínozzatok illy pogányúl. Ki tudná mind előbeszélleni, micsoda nagy vita volt tovább köztök a sebek miatt. Hol halgattak, hol összevesztek. A két szerzetesek nem tagadhatták, hogy ezek a jelek nem volnának meg a mólnár fián, és az apátúrnak úgy tetszett, mintha Bécsben is szállott volna vele, mikor ott vala a szerzetesek dolgában. Úgy gondolák azért egy-

résről, hogy ez a személy valóban a mólnár fia legyen, kit szerzetekbe bévettek, és *Salisburgumba* küldöttek.

Értvén pedig másrésről, hogy így okosodik az *abbé*, így mentegeti magát, illy bátran és állhatatosan ellentáll, holott semmi baja nem volna, sőt kíváncsi állapotja, ha megadná magát. Emellett, minthogy természet szerint nehéz hitelű dolog, hogy egy fiú, kit atyja, anyja szeret, gazdagsággal megkínál, minden ok nélkül eltagadja szüléit, a két szerzetes habozni kezdett. Hogy azért jobban végére mennének a dolognak, megint előlvették a kérdéseket, hol tanult, meddig, hol adta magát a kispapságra, ki szentelte fel, hogy misét mondhasson, hol, mikor, honnan jött, hová szándékozik menni? Öszvekevervén a kérdéseket, háromszor is előbb, utóbb azon egyre visszatérvén, ha nem változna-e feleletibenn. De az *abbé* mindenkor mindenre egyaránt felelt. Elvégre a szerzetes atyák a mólnárhoz közelítvén, kimondák: Nékünk úgy tetszik, hogy ez az ember hasonló ugyan fiadhoz, de nem az. Mert ez magosabb annál, tömöttebb az ennél, ez pedig szavára gyengébb.

Erre a mólnárral kimentek a rekeszből.

A mólnárné benn marada, leüle egy padkára, tetétől fogva talpig megjárta szemével az *abbét*, szomorkodott, fohászkodott, mert sok kérdésére semmi feleletet nem vett. A többi után azt mondja vala: Mitől vagyon fiam! hogy olly feketék a fogaid, holott olly fejérek voltak, mint a most hulló hó.

Erre az *abbé*: Áldott legyen az Isten! Látd-e, vagyon külömbiség köztünk, fiad fogai fejérek, az én fogaim feketék.

Minthogy bujdosott elméje az asszonynak, nem vette észre a mondást, másra rándúla. Nem akarod, úgymond, megismérni azt, aki kinnal szült, szoptatott, nevelt. Gondold meg, ha tovább keménysegédben maradsz, megölsz, mert nem bírok magammal, máris dobog a szívem, hűl, megáll a vér bennem, szánd meg szerető anyádat, egyetlenegy szóval erejét, egészségét, víg kedvét megtérítheted, cselekedd meg.

Ezeket végezvén, kifogyott beszédéből, sírándozván, mélyen halgatván, nagy keserve mind melyét, mind nyelvét elfogta. Megszánta az *abbé*, látván, mennyire viheti a gyarló asszonykát az anyai szerelem, még a tiszta elhittel által is, azért, hogy engesztelné keserűségét, ezeket adá értésére: Asszonyom! az irgalmas Isten vigasztalója a szomorúaknak, mi ketten ne tegyük le holtig reménységünket. Ami téged illet, elhigyd, megküldi fiadat akkor, mikor ingyen sem gondolod, aki én nem vagyok, a tiszta, szent egekre mondom.

Mégis a mólnárné arra kényszerítette, engedné meg, hogy kezéhez nyúlhasson, avégre, hogy a vér nem adna-e valami jelt, hogy fia volna. Ebben sem szegte meg kedvét, odanyújtá kezét. Akkor az asszony ötletet felkiálta: Bizonyára vérem vagy és fiam, érzem, haszontalanul tagadod.

Megunta már a sok ízetlenséget az *abbé*: Takarodjál, úgymond, asszony, nem tűrhetem tovább, egy ital bor jobb volna minden heábavaló édeskedésednél.

Azonnal borért küldött a mólnárné; érkezett, megkínálta vele az *abbét*: Igyál, úgymond, tudom mindenkor szomjús voltál reggel előbb is, ebből is tudom, hogy fiam vagy.

Az *abbé* erre: Ha mind fiaid, kik reggel isznak, vagy megkívánják a bort, igen megszorodtál fiaidra nézve.

És már inni akart; nem engedte az asszony, mondván: Ne, fiam, megártana éhomra, ime egy kevés biskóta, egyél előbb.

Evvel a kelleden kényeskedéssel újra felháborította az *abbét*, ki is haragos szemmel azt adá értésére: Már elég volt, se borod, se falatod, se személyed nem kell, hordd el magadat, ne alkalmatlankodjál.

Leszegezett szemmel, bús szívvel otthagya az asszony. Urát feltalálá a szállásán a két szerzetesekkel, úgy ment panasza, mint az árvíz, fia iránt, kit se édes szóval, se különben semmire sem bírhatta, a malomkőnél (úgy mondá vala) kövebb.

A szerzetesek, úgy mint tudós és istenfélő emberek, általmenvén minden próbán, öszveszóllakoztak, és még egyszer azt tanácslották a mólnárnak, szállana magába, lépne vissza kezdett útjából, míg becsülettel meglehet, bocsátaná el a rabot, mert noha külső jeleit hordozná, mégsem fia. Mondák vala az atyák, az eféle közel járó hasonlatosság miatt nagy családkozások, szörnyű esetek, sok vérontások történtének. Csak az, hogy malomban hegedültek, semmit sem végeztek.

A mólnárnak nem tetszett ez a lecke. Újra megparancsolá, hogy keményen tartanak a rabot, részekre pedig ne kéméllenék a költséget, meg lészen fizetve. Híztak az őrzők, ment a tisztek garatjára elég, azonban koplalt a száraz kenyér és sovány víz mellett az *abbé*. A mérges, fagyhaló tél megvette testét, keléseket fakasztott testén, keze, lába megdagadott, az álom elhagyta, senki sem találkozott, aki segítene, gyógyítana rajta, vagy törekedne mellette. Ily nagy inségben többször írt anyjához, a helybéli *plébánusnak*, de semmi választ nem vett. Tűrni és szenvedni kellett azért néki, míg az Istennek gondviselése mást nem rendelne felőle.

Minthogy pedig a gonosz hírnek szaporább a lépése, hogysem a jónak, nagyhamar körül-belül elterjedett az *abbé* dolga. A mólnár szép szint adott maga ügyének. A nép mindennap más nyelven beszélt, a korcsmákon, az útszakon, az úri asztalokon megfordult a mendemonda. Itt azt vitatták, hogy a mólnár érdeme szerint bánik fiával, másutt azt, hogy a mólnár esztelen, azt kínozza, és csaknem öli, akit fiának tart. Amazok azt, vallyon miért erőlteti pogány módon azt, aki minden sanyarúságon készebb általmenni, hogysem édes igaz atyját eltagadni, és mást fogadni helyébe.

Mások tovább mentek okoskodással, mondván: Ha a rab pap nem fia a mólnárnak, tudnivaló, hogy nagyot vét az igazság ellen, mikor így sanyargatja, és adózni fog iránta. Ha pedig fia, nagyobbat vét vére ellen, mert máris fonja fonalát annak a kötélnek, melly végét ejti életének. Ezen okból: mert az ifjú *Arnet*, jóllehet béesküdött a Szent Benedek szerzetébe, de még misét nem mondhatott, nincsen felszentelve. A rab pedig, aki fogva tartatik, naponként, mikor szabadságában volt, elmondotta miséjét. Következendőképen az Isten és az Anyaszentegyház törvényei ellen vétett, átokba esett, és halálos büntetés alá vetette fejét.

Ezt felkapták az értelmes emberek, bémondották a mólnárnak, javaslották, hogy [ha] a rabot ugyancsak fiának tartja, mennél előbb adassa meg szabadságát, máskülömben a hóhér pallosa alá keríti. Ezen sem indúlt meg ostobasága, csak azt veté feleletül: Kövessen meg rász fiam, lágyúljon, puhuljon, valljon atyjának. A többiről én tészek, szépen elalkalmaztatom a dolgot, vagyon pénzem.

Jóakarói viszont azt mondották: Atyámfia! veszedelmes dologba ártod magadat, mihelyt a Szentszék megtudja, nem fogja kérdezni, hány zsákkal legyen pénzed, hanem akaratod ellen is elemeli fiadat, és ha reábizonyodik az, ami eddig csak gyanú: szent igaz, hogy elvesztet gyermekedet.

Ennek sem volt foganatja. Elkészült jó darab pénzzel, ha mi ollyas történne.

Azonban ennek hírét vévén rabházában az *abbé*, tudniillik, hogy forog a gyanú a helységben, és fülről fültre jár a beszéd, mintha minden felszentelés nélkül itt-amott mondogatta volna el

miséjét, és vesztében volna rab feje, ott is csendes elmével vette fel úgy mint hamis költeményét a tudatlan pórnépnek, csak arról aggódván, hogy minden fegyveréből kifosztotta a kapitány, mellyel védelmezhetne volna igazságát, azaz minden hiteles bizonyító írásit kitekerte kezéből, és elvitte, mellyekkel megmutathatná, hogy jó lelkiismerettel és ügyes hatalommal misézett légyen.

Még nem szűne meg az a lárma, mást koholtak ellene a gonosz nyelvek. Azt tudniillik, hogy *Arnet*, a mólnár fia megölt légyen egy *Karger* nevű papot, és annak írásival egyetemben, annak neve alatt járja a világot, hogy több más gonoszságinak is fedelet adhasson. Erre nézve nem akarja atyjának vallani a mólnárt, mintha nem *Arnet*, hanem *Karger* volna.

Ez is fülébe röppent az *abbének*. Noha pedig igen setétes és mocskos hír vőlt, de semmit sem mozdíthatott állandó erős szívéen, tudván, hogy *Karger* papot senki sem ölte légyen meg, minthogy maga az, és élten él. Tudton tudván azt is, hogy írási nem kerültek az *Arnet* kezébe, minthogy a kapitány hatalma alatt vagynak, következendőképen ha kérdésre fakad a dolog, magától lerogyan ezen temérdek hazugságnak gyarmadája. Azután így kezde magában fohászkodni: O hamis világ! mint nem játszol a gyarló emberekkel; hatalmas Istenség! eltűrheted-e ezt az igazságtalanságot? Irgalmas Gondviselőm! ki te árvaságomban el nem hagytál, módot, alkalmatosságot nyújtottál, hogy iskoláimat előmenetelen végezhetném, és pedig idegen földön, aki te érdemtelen voltomat a szent papságra felemelted, és számtalan áldomásokkal megszerettél, reméllem, hogy ilyen mostani nagy háborúmban sem hagysz elveszni.

Hagyjuk egy kevésbé istenes gondolati közt a jámbor *abbét*.

Confluentia, vagy *Koblenz* városa (maradjunk ennekutánna a német név mellett) megtele evvel a hírrel, hogy az *etwili* mólnárnak fia *Oberlohnstein* helységben fogva tartatik, merthogy édesatyját és anyját erővel el akarja tagadni. És ezen felül, merthogy megszegte az Anyaszent-egyház törvényeit, miséket mondván, noha még senkisé sem szentelte fel légyen a papságra. A *treviri* érseki megyében fekszik *Koblenz* városa, itten szokás szerint mindenkor vőlt az érsek részéről egy érdemes egyházi személy és főtiszt, aki köz tagjaival, mikor kívántatott, törvényszéket tartott. Meghallván ezeket, szorgalmasan értekezett a dolog felül és hogy igazabban megtudhassa, megparancsolá, hogy a rabot eleibe hozzák, és előtte, *tanquam Judice competente* ítéltetnék meg.

A mólnárné, ki mindenütt leselkedett, fülhegygel felkapta a rossz hírt, befúrta magát a tömlöcbe. Átkozta urának hírtelenségét, keménységét, gondolatlanságát, és illy beszédet tartott az *abbével*: Fiam! úgymond, ne' egynehány száz forint, atyád híre nélkül hoztam ide, ha lehet, szabadulj vele, menj *Hollandiába*, vagy *Paris városába* két-három esztendőre, a papi tiszték életedre járnak. Nékem lesz gondom utóbbi szükségedre. Addig is elintézzük dolgotat mint legjobban lehet. Siess pedig! Isten hozzád! vezéreljen, tartson meg.

Az *abbé* látván, hogy az asszonyka megint terheli unalmas látogatásával és kelletlen pénzbéli ajánlásával, azt monda néki: Tartsad magadnak vagy igaz fiadnak hitván pénzedet; én nem mozdulok helyemből, az ártatlanság nem fél; férjen egyszer fejedbe: egy szó annyi, mint száz, nem vagyok fiad.

Erre meghagyá az örzőknek, hogy többé ezt az *africát* eleibe ne bocsátanak. Nem tűrheté az asszony, hogy ki ne beszélle né magát, hol átkozta, hol térden könyörgött, fogadná tanácsát, venné fel a pénzt, hogy ne mondhasák utóbb, hogy édesanyja lett légyen oka fia halálának.

Azonban a *treviri* főtiszt rendeltést tett, hogy a rabot mennél előbb *Koblenzbe* általemeljék. Egyszersmind megparancsolá, hogy az *ehrenbreitsteini* kastélyban szállást készítsenek számára, vasajtót, vasrúdat, lakatokat, hogy jó biztos őrizetben légyen. Minekutánna mind

végbement volna, kivették a szegény rabot a fogságból, számtalan nép szemeláttára a partig vezették fegyveres emberekkel, ott a hajóba ültették, és elvitték a másik quartéljába, tudniillik, egy fogságból a másikba. Holitt szorosan bezárták egy setétes hajlékba, senkit feléje nem bocsátottak. Félelmes setétségben vala azért éjjel-nappal, a télnek szívében, mérges hidegnél, igen szűk tartásnál, nem tudván jövődjét.

Jó darab idő múlva a fellyebb említett szerzetesekért küldött a főtiszt; elérkezett megint a szent Jakab hegyéről az apátúr azon előbbi társával. Megszóllítá őket a tiszt, volna-e valamely panaszok a mólnár fia ellen, minthogy köztök volt, miben tudnák vétkesnek lenni, mondanák elő. Az apátúr vallá, hogy bizonyos ítéletet nem tehetne felőle, a mólnár fia legyen-e, nem-e; mutatják ugyan valami külső jelek és ábrázatja is, hogy az legyen: meg más jelenségek, hogy nem az, azért kétes a dolog. Erre nézve nem akarja magát ebbe az ügybe keverni, hogy utóbb valami becstelenségére ne válna.

A mólnár látván, hogy már erősen fognak a dologhoz, és forr a pör: Nem gondoltam volna, úgymond, attól tartván titkon, hogy ha valami olyasba taláztatnék, életét vesztené miatta fia. Azért más hűrt kezde pendíteni. Itt-amott azt szórta a nép közé, hogy a rab nem az ő fia. De már ezt semmi beszédnek tartották mindazok, akik előtt olly fennyen vitézte előbb, hogy fia volna. Mert azt ítélték, hogy ez új fogása a mólnárnak, mellyel dupla gyalázatját akarná elkerülni, tudniillik, ha fia volna, és elveszne, hogy ne mondassék a mólnár fia elvesztetett, ha pedig fia nem volna, és elveszne, maga igazsággal mondhasa, hogy más ember gyermeke veszett el gonoszsági miatt.

A tisztok is másra léptek, nem találván tanúbizonyságot a szerzetesekben. Forgatni kezdék minden írásit, passusit, leveleit az *abbének*, minthogy a kapitány értvén ezen utolsó fogságát a rabnak, önként egészen mind kezekbe szolgáltatatta. Ezen általmenvén törvényesen kikérdezett a rab, és aprónként mindenekre igyenesen, igazán megfelelt. Látván az urak, hogy az írások, kérdések, feleletek szépen egyeznek, tovább mentek. A *treviri* főtiszt az egész szék nevével a bécsi *vicariusnak* írt ebben a dologban. Ki is becsületesen megfelelt, hogy tudniillik *Karger Jánost*, a *luxenburgi* megyéből valót 1728. esztendőbenn szeptembernek 18. napján annak rendi szerint misemondó papságra felszentelte: ami pedig *Arnetet* illeti, a Szent Benedek szerzetiből valót, semmit sem tudna felőle. Ebből azt végezték az urak, hogy az írás ugyan igazat tart, de nem ejti végét a pörnek, mert a rabot minden ember a mólnár fiának, tudniillik *Arnetnek* tartja, nem *Kargernak*. Ezen kellene legelsőbb általesni, *Arnet* legyen-e vagy *Karger* a rab.

Már harmadfél hólnapig tartott ezen fogsága az *abbének*, mégsem tudá, mire fordul kockája, és mikor lészen vége sok nyomorúságának. Többször írt hazafelé, de nem vehette válaszát. Sokat vetett szemére a törvényszék, de derék vád, se tanú nem lévén ellene, csak tagadással is könnyen általment minden, azt vetvén ellene, hogy minden bújának a feje az embertelen mólnár, és tőle származott a tudatlan népnek regéje, és se nem mertek büntetésre lépni vele, se nem merték elbocsátani. A pört folytató uraknak úgy tetszett, hogy a *rothi plébánusnak* írának, ahol, amint a rab vallja vala, a világra lett, megkereszteltetett, és atyafiai tartózkodnak, levelei is oda mutatnak. Háromszor írtak, de válasz nélkül maradtak.

Ez megint nagyon hátrálta dolgát, mert gyanúba esett, mintha hamiskodnék a bírakkal, oda igazítván őket, ahol nem lett a világra. Maga azért Isten nevében megint egy levelet bocsátott anyjához. Ezen írását egy katonára bízta, aki őtet őrizte, és becsületes megjutalmazással felbízta, ha emberül odaigazítaná anyjához. Fogadá az őrző katona, és valóban végbevitte. Egynehány nap múlva kezére került anyjának a levél. Az asszonyosság fiai előtt azonnal elolvasta, melegen reá a szomszédba ment tanácsot kérni, mitévő legyen. Azt nyeré válaszul:

ez a levél mind azon hamisság, ne adna hitelt néki, csak búsítani akarta, aki írta. Vetné pad alá, verné ki eszéből.

Ellenben két öccse az abbének, megtekintvén és megismervén igaz kezeírását bátyjoknak, és igaz pecsétjét is egyetemben, elkészültek minden hiteles írásokkal, és szükséges bizonyosságokkal. Utra adák magokat *Koblenz* felé, harminc mértföldnyire; negyednapra nagy sietve odaérkeztek szerencsésen, beköszönvén a *treviri* tisztekhez, előhozván és megbizonyítván, honnan jöttek, és kik légyenek, előkívánván bátyjokat és minden kíváncsi formán megbizonyítván, hogy vérek. Ez nagy változást okozott a *treviri* tiszteknél. Azonban a rab sem tudott semmit is felőle, az atyafiak sem nyertek engedelmet, hogy szembe lehessenek vele.

Másnapra kelvén az kívántak az urak megtudni a jövevényektől, megismernék-e bátyjokat, ha szemek eleibe kerülne. Azt felelék: minden bizonyosan, hogy úgy; ezzel szállásokra küldettek. A *curia* azonban azt végezte: Állítsanak hat egyházi személyt, kik azon magasságúak, és azon köntösbe légyenek, mint a rab, egy rendben. Köztök légyen a rab. E' meglévén, egyik atyafiát bezárván egy szobába, a másikat előhozták, és bévezették a törvényházba, ki mindjárt eleibe ment bátyjának, nyakára esvén, és körültekintvén: Uraim! úgymond, ez az én kedves bátyám.

Ezt elvezetvén és bécsukván, a másikat is előhozták; ez is hasonlóképen igyenesen bátyjához sietett, terjesztett kézzel, nagy álmélkodásokra azoknak, kik jelen voltak. Ebből kibizonyosodott először, ki légyen a rab, tudniillik *Karger János*, és nem a mólnárnak fia; másodsor, hogy a hiteles írások ötöt illetik és nem mást; harmadszor, minthogy ötöt illetik, és általok megbizonyíttatik, hogy felszenteltetett a misemondó papságra, jó ügygel elmondhatta szent miséjét; negyedszer, semmiben ment az a gyanú is, hogy valaki megölte volna *Kargert*, és írást elvette volna gonosz szándékból.

Egyéb nem lévén hátra, a tisztek az *actákat* kelő rendbe vették, és a végső *sententiára* léptek, hogy kimondják, és a *treviri* érseknek is megküldjék. Ezt kidolgozván, előállíták tisztessen az *abbét*, és értelmesen elolvastatták előtte. Ebben állott:

Minekutána *Karger János* misemondó világi pap, ki a *luxenburgi* megyében, *Roth* névű helységben lett a világra, személye szerint fogságban esett volna *Oberlohnsteinban*, az *etwili* mólnár, *Arnet* János rendelkezésre és kérésére, merthogy elhitette magával, hogy a Szent Benedek szerzetébe állott fia volna, és kóborlana. Amint is egynéhány bizonyosságot hozott előnkbe, hogy fiának ismertesse velünk, és elhitessen bennünket, hogy az légyen. Mi tisztek, józanan forgatván és megvizsgálván a dolgot, a felsalpörösnek bizonyoságit és bizonyító okait, úgy találtuk, hogy az *etwili* molnár, *Arnet* János teljesen kifogyott ügyéből, és helytelen vélekedésre építette dolgát, fiának tartván azt, aki nem az.

Ezek mellett erős kérdésekre vévén *Karger Jánost*, a rabot *ex officio, et coram Judice ordinario*, semmiben sem tapasztaltuk vétkesnek lenni, és hiteles írásaiból mindenből kitisztult előttünk. Erre nézve ártatlanságáról vallást tettünk a mólnár ellen, és amint *Karger János* maga kívánta, védelmére és igazulására, ezen végzésünket írásban kiadtuk néki, és szabadon bocsátottuk. *Reservatis omnibus ratione satisfactionis* a mólnár ellen. Végben ment *Koblenzben*, a *treviri* tisztségben, 1729. esztendőben a Tiztség pecsétje alatt. Alább.

Ex Mandato
J. B. Gwekdorff assessor, maga pecsétje alatt.

Az elolvasás után megadatott előbbi szabadsága minden írásival az *abbének*. Tartott pedig rabsága, az *ehrenbreitsteini* kastélyban három egész hónapig. *Oberlohnsteinban* egy hónapig. A *pátens levelet*, mellynek erejével az említett tisztek szép, hiteles vallást tettek ártatlanságáról, kezéhez vévén az *abbé*, fejet hajtott, és kiment a törvényházból vígan.

Követem az urakat, hogy eddig fárasztottam unalmas beszédemmel, azért félbeszakasztom, noha korán sincsen vége. Mindazonáltal, ha úgy tetszik, hogy a többit is előhozzam, hogy csonkán ne maradjon *historiám*, holnap elbeszéllem.

HOLLÓSI. Engem ugyan nem, hanem magát fárasztá az úr kedvünkért. Kedves volt a beszéd, a *historia* pedig ritka történetű és valóban csodálatos, el is várjuk a többit, tudniillik, mint szakadt nyaka a mólnárnak, és előkerül-e tekergő fia. Éjfél tájra vagyunk, ha úgy tetszik az uraknak, menjünk kedves nyugodalomra.

HETEDIK ÉJTSZAKA

Báthori, Hollósi, Szilágyi

Ezen estve mihelyt összeültek az urak, Báthori így kezdé: Uraim! ezen második része *historiának* pörös és halottas.

SZILÁGYI. Nyilván a mólnár felakasztotta magát.

BÁTHORI. Másként vagyon a dolog.

HOLLÓSI. Ne tartóztassuk.

BÁTHORI. Minekutánna azért kiszabadult volna az *abbé* kínos, dupla rabságából, első gondját arra fordította, hogy sebeiből gyógyúljon. A mólnár, ki mindenütt ólálkodott, nagyhamar megtudta, hogy gondolom-fia a *curiától* megnyerte szabadságát, és fejére tellett légyen a büntetés, hogy mindent megfizessen, a bosszúságért is tégyen. Csodálta, egyetemben reméllette, hogy már megismeri atyját. Csak elhiszem, úgymond, a rabságnak sanyarúsága és a nagyobb büntetésnek félelme eszére térítette a legényt. Más részről, minthogy a nyelves nép, aki nem tudta a pörnek se folyamatját, se végét, most is csak azt emlegeti, hogy a mólnár fia szentségtörésbe esett, miséket mondván hatalom nélkül, és hogy több latorságot elkövetett szerzetes köntösének szent fedele alatt.

Erre nézve a mólnár nem csendesedett le teljesen, a mólnárné pedig egészen felzavarodott, igen féltvén fiát. Azért ahol járt, kelt, nyájasan hirdette, hogy a volt rab nem fia, és csak azért tétette áristomba, hogy jobban megtudná, látván pedig, hogy nem az, ki akarta szabadítani, kész lévén mindent megfizetni, ami reá költ, azt is megjutalmazni, amit miatta szenvedett. Ezt az álnok mólnárné nem azért cselekedte, mintha valóban fiának nem tartotta volna, hanem azért, ha mocskos halálra kerülne, a gyalázat ne ragadna nemzetségére. De heába csergett a nép közt, mert amint maga alattombann, úgy a község az *abbét* szabadulása után is csak a mólnár fiának tartotta. Ez új keserűséget okozott az asszonynak.

Az *abbé* szabad szárnyán lévén nevette a zúrzavart. Sebeiből gyógyúlt, a hosszú bőjt után kedvén lakozott, lecsapott húsa teljesedett, jobb színre változott. Atyafiaival egynehány víg napokat töltvén, azokat öröndetes hírrel hazabocsátotta bús anyjokhoz, ígervén, hogy maga is, mihelyet dolgai engedik, elmégyen udvarlására. Ezek után a mólnár ellen való pöréhez készüle, öszveszedvén a hiteles tanúkat, kik jelen voltak, hallották, melly rútúl, melly erőszakosan bánt légyen papi személyével, következőképen melly bosszúsággal illette.

Elsőbben is a *treviri* fő tiszt eleibe, aki, amint mondám, *Koblenzben* tartott széket, hívatta a mólnárt, minthogy ott helyben történt gyalázatos megfogása, a piacon általhurcoltatása, mikor az *oberlohnsteini* fogságba vittetett fegyveres emberekkel, jelenléttében a *moguntiai electornak*, ki szinte akkor ment által a helységen.

Értvén a mólnár, hogy néki szóll a levél, és az elidőzött napra várja a bíró, mosolyogni kezdett, most is azt gondolván, hogy fia iránt támadott a pör. Megkötötte magát, se az első, se a második intésre nem jelent meg, azt adván okúl, hogy ő nem *treviri* határhoz, hanem a *moguntiai* érseki megyéhez tartozandó, erre nézve nem tartozik másutt megjelenni, *coram Judice competente*, a *moguntiai* bíráknál. Ebben ugyan, ha otthon termett gondolatja, megfúrta eszét a mólnár, a *curiának* meg kellett nyugodni feleletén.

De azonnal a *praeses* és az egész *treviri* udvari tanács levéllel megkereste a *moguntiai* helytartót, hogy parancsolná meg a mólnárnak, hogy jelenne meg előttük avégre, hogy személyében felelne meg azokra, melyekről a sértődött fél, *Karger János* igaz panaszt tett ellene. Íme a párja.

Nagyságos helytartó Uram!

Mi nem hallgathatjuk el, amint ezen írásunkból bőven kitetszik, mely igazságtalanul bánt legyen az *etwili* mólnár, *Arnet János*, egy, a *luxenburgi* megyéből való egyházi személlyel, *Karger Jánossal*, ötlet személye szerint az *oberlohnsteini* tömlöcbe vettétvén, mintha fia volna, ki a Szent Benedek szerzetébe beállott, és most nincs tudva, hol kóborol. A mólnár, hogy szint adjon dolgának, és támogassa ügyét, hozott ugyan egynéhány tanút, meg is hallgattuk, de minekutánna végére mentünk volna a dolognak, nem is mulófélben, hanem elég időt töltvén megvizsgálásában, tapasztaltuk, hogy a mólnár beadása, törekedése, mentsége helytelen, és mind azon maga megcsalatkozására vagyon építve. Ezen okon mi, úgymint a *treviri* érseki tisztviselők a rabot úgy mint büntelent, fogságából kibocsátottuk *cum exceptione*, hogy a mólnár tartozzék eleget tenni minden költségért és kárvallásért.

Minthogy pedig (amint a sértődött fél nekünk panaszul alázatosan beadta) többször megintette volna a mólnárt, *pro satisfactione et iustitia*, mi is törvényesen előnkbe kívántuk, hogy parancsolatunkat venné, és tenne eleget a nagy gyalázatért, melybe keverte az *abbét*, ötlet egy fogságból a másikba hurcoltatván, mérges télben csak hálóköntösében, sok nép szeme láttára és botránkozására, holott egy egész hónapig nyomorgott, és oka lőn, hogy azután az *ehrenbreitsteini* kastélybann sínlődött legyen vasban három hónapig. Azután, hogy tenne eleget minden költségért és kárvallásért. De ő, a mólnár, három rendbéli izenetünkre és írásunkra nem hallgatott, utóljára azt adá értésünkre, hogy ő más törvényszékhez tartozandó.

Erre nézve nem kerülhattuk el, hogy Nagyságodat meg ne keressük, kérvén tisztelettel, parancsolná hozzánk a feljebb nevezett akaratos molnárt, hogy adjon számot dolgáról, végezzen előttünk a mondott egyházi személlyel, tegyen törvény szerint eleget mindenről. Ezzel készek lévén mindenkor, mikor kívántatik hasonló szolgálattal tetszeteskedni, maradunk Nagyságodnak köteles jóakarói. Költ *treviri* érseki curiánkban 27. júni, 1729. esztendőben.

Ezt a levelet elolvassván, s meggondolván magát a *moguntiai* helytartó, azonnal parancsolatot adott, hogy az *etwili* mólnár mentést menne a *treviri* törvényszék eleibe, ahol panaszt tettek ellene, és ott helyben forgatná, és végezné pörét. Erre a parancsolatra a mólnár megrázta a fejét mondván: Semmi sem lesz belőle. Mind csak ahoz támaszkodván, hogy nem tartozik idegen bírónak fejet hajtani; azonközben másutt kaszált, és hogy ezen maga megkötésének mentséget adjon, a következő írást küldé meg a *trevirieknek*, maga otthon maradott. Így szól az írás:

Mi, Imre Károly, Breydenbachnak és Burrosheimnak ura, Isten kegyelméből a *moguntiai* érseki káptalannak dékánya, adjuk tudtára mindazoknak, kiket illet, hogy az *etwili* mólnár, *Arnet János* hozzánk folyamodott, arra kérvén minket, hogy hiteles mentőlevéllel segítsük ügyét ellenségei ellen; vallja, hogy egy egyházi személyt az *Oberlohnstein* fogságba tettetett, szinte mikor ő hercegsége, az *elector* általment, azt vélvén, hogy fia legyen, ki itt a mi szomszédságunkban a Szent Jakab hegyén lévő apáturságba a Szent Benedek szerzetébe állott, de már öt esztendőtől fogva semmi híre

nem hallatott. Hogy pedig jobban végére menne, a szent jakabi apátúrt egy társával oda vitette, hol a rab tartózkodott, kiktől teljesen kitanúlta, hogy a rab pap nem volna fia, és azért ki akarta bocsátani. Azon szerzetesek is vallást tettek előttünk, hogy evvel a rabbal semmi közök, és nem az ő szerzetekből való. Ezekre nézve mi is engedelmet adtunk, hogy a rabot kibocsáthatják. Mindazonáltal a mólnár, ki együgyű viselkedésében megcsalatkozott, fizesse meg, ami eddig a rabra költ.

Minthogy pedig a *treviri curia* maga hatalmából, vagyis inkább tetszéséből hozzányúlt a rabhoz, és általvittette maga kemény rekeszébe a mólnár híre nélkül és akaratja ellen, nem lehet semmiképen evvel az utolsó költséggel terhelni a mólnárt, hanem a *treviri curiára* száll, amelly *propria auctoritate* megfogatta, és maga zárja alá tette. Ezen tellyes akaratunknak bizonyosságára levelünkre nyomtuk az érseki káptalannak pecsétjét. Költ *Moquntiában*. Tempore Interregni 17. Maji 1829. esztendőbenn.

Ex Mandato Reverendissimi Capituli Metropol[itani]

Godefridus Petz

Ez a levél nagyon felháborította az *abbét*, mert látja vala egyrésről, hogy a két *curia*, a *treviri* és *moguntiai* öszvekapott, és verseng, másrésről, hogy nem erőltetheti a mólnárt a *koblenzi* törvényszékre, minthogy *ratione proprii domicilii* más bíró alatt vagyon, aki, amint láttuk, oltalmazza. Ezenfelül a megfogattatása és rabsága alkalmatosságával lett költségéről már tett a mólnár, és senkinek semmivel sem tartozik, hanem csak magának személye szerint az *abbénak*, kit sokképen megsértett, és még nem tett eleget. Hogy azért igazságához férhessen, másként intézte dolgát.

Látván pedig, hogy ezen új pörlekedése hosszú lánc, továbbra hagyta, meg akarván előbb fordulni Alsó-Németországon, *Belgiumbann*, hogy a felséges *gubernátornénak*, Mária Örzsébet asszonynak, Magdolna császárné írásit beadhassa; *Rothban*, minthogy útjában vala, édesanyját és kedves atyafiait tisztelhesse. *Luxemburgumnak* ment azért, és nem sok napokat töltvén szerencsésen hazaérkezett, megtöltvén egész rokonságát, kiváltképen jó anyját kimondhatatlan örömmel, ki egynehány esztendőktől fogva nem látta fiát, és nem is reméllette, hogy láthassa valamikor. Nyomorúsági után szíve szerint vigadozván egy darabig köztök, biztatván majdani visszajövetelével, búcsút vett tőlük, és *Námur* által *Bruxellába* ment. Alig érkezett oda, mindjárt nyert engedelmet, hogy a fejedelemasszony eleibe mehetne.

Nagy kegyesen fogadtatott. Kezébe nyújtván a császárné levelét, arról mentegeté vala magát az *abbé*, hogy régi *dátum* alatt volna, de úgymond: Kegyelmes Felséges Asszonyom! keserves emlékezetű okok tartoztattak, hogy nem siethettem vele.

Hagyd, értsük, úgymond a *gubernátorné*.

Akkor rend szerint elbeszélé vala néki, ami történt vele, kezdetétől fogva szélső végéig. Eltúrte hallgatással a felség, hol álmélkodván, hol szánakodván esetin. Ezt tapasztalván, az *abbé* arra bátorzkodott, hogy esedezne előtte, kérvén, fogná pártját annyiból, hogy érdemetlen személyét, de jó ügyét venné oltalma alá, a *moguntiai* új *electornál* pedig szót szóllana mellette, hogy pörét az ő engedelmével folytathassa törvény szerint a mólnár ellen, és amivel tartozik, mind megbántódott személyére, mind pedig tett költségére nézve igazság szerint tegyen eleget. Megígérte kegyesen a *gubernátorné*, meg is cselekedte, pecsétes, bészárt levelet adván kezébe, hogy maga vinné az *electorhoz*, *passus* szép levelet mellette, *de dato* 16. Augusti, 1729. Maga nevét maga írta alája, és ahoz bőséges költséget az útra.

Mihelyt evel megvigasztaltatott, visszafordult igyenesen Moguntia felé. Helyben lévén, bészínlette magát a *moguntiai* új érseknél és *electornál*, aki *Neuburgi Lajos Ferenc* vala.

Kezébe nyújtván a felséges *gubernátornénak* levelét (megvárván még elolvasná), el kezdé beszélni, mi történt légyen vele, és melly baja légyen egy az ő hatalma alatt lévő mólnártól. Az *elector* közbeszólla: Vettem Valami szelét ennek a dolognak, úgymond, és szemeimmel láttam, melly rútúl bántak egy egyházi személlyel, de olly hírét hozták, hogy misemondó papnak mondaná magát, és nem volna az, hogy szép leveleket hordozna magával, de azonban álnok lator, aki atyját is, maga nevét is eltagadja, hogy reá ne ismérhessenek. De mondd el a többit is, meghallgatlak.

Egy egész óráig tartott, amíg az *abbé* kibeszéllette volna magát. Értvén pedig a herceg a két egyházi személynek illy nagy hasonlatosságát, nagyon csodálkozott rajta. Azután, amint az *abbé* kívánta, tágos engedelmet adott néki, hogy törvényesen megkereshesse ellenségét, aki néki annyi bajt szerzett, és olly gyalázatba keverte, és hogy szabadon folytathassa pörét vele, akárhol akarja, mindazonáltal a tartománynak szokása szerint. Ki is adatott a mólnárt néző parancsolat iránta. Evvel megelégedvén az *abbé*, azon volt, hogy dolgához látna.

Amíg ő azért a *Justiniánust* és *Gratiánust* forgatta, a prókátorokkal, és akik ügyét felfogták, tanácskozott, lássuk, mit harsogatott felőle a széjjel járó *fama* trombitája. Alig szabadúla ki fogságából, körülbelül egyéb beszéd nem hallatott, hanem az *abbéról*. Legislegelsőbben azt mondák, hogy az *abbé* csak most rugta le a vasat lábáról, máris *Hollandiába* szökött élete mentségére, és hogy nemcsak a *treviri*, hanem a *mogutitiai* urak is utánna vagynak, és nyomozzák. Mások azt hirdették, hogy minden bizonynal az Alsó-Németországban volna, *Bruxellában*, hogy ő felsége a *gubernátorné* megfogatta, *Moguntia*ba küldi, hogy ott sok latorságinak jutalmát vegye. Mert jóllehet a *treviri* tisztek elbocsátották, de ez nem történt különben, hanem merthogy elámította őket, két legényt arra csalván pénzzel, hogy bátyjoknak mondaná, holott nem bátyjok. Ennek híre *Luxenburgig* ment, utánna rándúlt a másik hír is, hogy ő még nem arra való pap, és mégis misét mond. Elhitte az ostoba nép, elhitetvén magával, hogy senki sem szenteltethetik a misemondó papságra, hanem csak maga hazájában. Ez a sok mendemonda csoportosan fülébe ment szegény anyjának, és őtet az egész szegény házával nagyon megszorította.

Ezen setétes új hírt mások más leveleiben adák eleibe, hogy tudniillik az igazságszerető *gubernátorné* a *moguntiai electornak* ugyan az *abbé* által küldött légyen egy pecsétes, titkos levelet, melly sok gonoszról vádolja vala a követet. Erre az *abbét* az *elector* mély tömlöcbe vettette, törvényt tartatott reá, és már szárad az akasztófán. Erre a rettenetes szomorú hírre úgy ellankadott a már előbb bús anya, hogy alig találtak lelket benne. Egyik hűgát peniglen mindjárt feltörte a nyavala, esze nélkül ide-amoda tántorogván, veszedelmes helyeken forogván, olly nagyot esett, hogy egy fertály óra mulva kiadá lelkét; az öregasszony öt nap múlva utánna ment, a halálos bágyadások elnyomták minden elevenségét, erre egy forró hideglelés érkezett, és végét szakasztá életének.

Az egész ház gyázban vala és méltatlan gyalázatban. Az atyafiak nem mertek szégyenekben kilépni az útszára, még nem is tudván, igaz-e, nem-e, amit a gonosz nyelvek hangos dobra vertek. Azt végezték, hogy más emberséges emberek által kérdezkedjenek alattomban. Találkoztak jószívű szomszédok, akik odafáradtak, ahonnan ez a rossz szél fűjt, azt hozták vissza, hogy: Mind azon hamisság és költött hazugság, élten él bátyátok, testi szemeinkkel láttuk; honnan eredett légyen pedig ez az ártalmas hír, nem mehettünk végére.

Az *abbé* azonban, aki torkig benn vala a *pandectákban*, hogy s mint fegyverkezzen fel a mólnár ellen, aki, ha igaz nyelven akarunk beszélni, első oka lehetett ennek a siralmas esetnek, semmit sem tudott benne, mit forgat a hír felőle, s mi történt légyen anyjával és hűgával. Mihelyt pedig értésére esett, tüzesen fellobbant, felszóval hirdetvén, hogy a mólnárnak posztóba kellene várni fejét, és a *Ménus* vize fenekére fektetni, úgymint aki miatt nemcsak

annyit kellett néki szenvedni személyében, hanem azonkívül még anyjától és hugától is megfosztatott, kik már sírba vagynak, és kétség kívül lelkekkel égbe vitték panaszokat. Eképen felmérgeződén, szorgalmatosabban rendbe vette dolgát, hogy mennél előbb pörrel megtámadhassa a mólnárt, amint is előállott a törvényházban. Kérésére azonnal adatott melléje egy prókátor *ex officio*, kivel öszveszollalkozván 19. Septemberben, 1729. esztendőben kezdé panaszt, ezeket *állegálván*.

1. Mikor Bécsből *Moguntían* által *Bruxellába* akart menni, utjábann *Saltsig* névű helységben a mólnár egy *Wagner Péter* nevű kocssal (ki is evégre közönséges köntöséből általöltözött feketébe) utánna leselkedett, és megtámadta, azt vélvén és pörlekedve vitatván, hogy fia, minthogy pedig ő, *abbé*, tagadná, és írásiból megmutatná, hogy nem az, arra erőltette, hogy az Istenre esküdne meg, hogy nem fia; e' meglévén, nem elégedett meg.

2. Hanem sok bosszúbeszédekkel illetvén, szidalmazván, átkozván, utánna bárkázott a *Rhenus* vizén, mikor az *abbé Oberlohnstein* felé hajózott, és vassal, fogsággal fenyegette.

3. Hogy nem vévén tekintetbe érdemes papi személyét gyalázatosan bánt vele, és kisebbítette, e szokat mondván: hogy az *abbé* nem lévén felszentelt pap, és mégis misét mondana.

4. Hogy azt hirdette felőle, hogy a Szent Benedek szerzetéből kivetkőzött és szökött barát volna.

5. Hogy kevélyen megparancsolta az *abbének*, adná elő minden *passusit* és hites leveleit, mintha ő, a mólnár ahoz rendelt tiszt volna, hogy tudniillik az ő jelenlétében mások előtt is tenne bizonytságot maga felől, ki légyen. Ezt azért, hogy megmutathatná írásiból, hogy atyja-tagadó légyen.

6. Hogy nyilván mondomta, hogy ezek az írások hamis írások volnának, és az *abbé* tulajdon munkája. Éspedig noha a *saltsigi plébánus* mind elolvasván és jól megvizsgálván, szemébe mondaná, hogy jók, igazak, emellett megmagyarázván néki, hogy *fiáról*, *Arnetről* nem volna semmi emlékezet vagy jelenség benne, hanem csak *Kargerről*, azért *Kargerban* vagy az *abbében* ne keresse fiát; azt felelé: Ki-ki csinálhat magának eféléket, hamis most a világ. Ez az *abbé* ugyancsak fiam.

7. Hogy a vendégfogadóban nem hagyta elmondani breviáriumját, mondván: az ő imádsága nem kedves az Isten előtt. Sokan hallották.

8. Hogy erőltette szabad személyét, adná írva, hogy nem fia az *Arnet* mólnárnak, nem is isméri.

9. Hogy az *oberlohnsteini* vendégfogadóban, ahová szállott, nagy vakmerőséggel két fegyveres embert állíttatott szobája eleibe, és úgy őriztette mint rabját.

10. Hogy még azon a napon ezen magános szobájából és kis rabságából általvittette a közönséges tömlöcbe, számtalan nép láttára, csak egy hálóköntösben, melly néki kimondhatatlan gyalázatjára volt; holott egy hónapig nyomorgott.

11. Hogy ezen fogsága és rabsága, mellybe a mólnár mérgéből és szántszándékkal vettetett, oka lőn az utolsó rabságának *Ehrenbreitsteinban*, melly kínosabb vőlt, és három hónapig tartott.

12. Hogy egy kapitány által minden írásit elvettette a Magdolna császárné levelét sem becsúlván meg, mellyet a *belgiumi gubernátornénak* írt, noha császári pecséttel meg volt erősítve és zárva, következendőképen semmit sem hagyott kezében, amivel menthetné magát a mólnár ellen.

13. Hogy mocskosan bánt vele, kötődve, vetekedve, mocskolodván, kisebbítvén, reáfogván, hogy fia volna, holott mind *Popparton* a vendégfogadás, mind *Saltsigbann* a plébánus, mind fogságában a szent-jakabi apátúr, akik írásit és leveleit megtekintvén és figyelmetesen olvasgatván erősen szívére beszéllettek, hagyná békét az *abbének*, mert nem fia, de ő, a mólnár illy érdemes, értelmes embernek hitelt nem adott, és azért méltán mondhatja az *abbé*, hogy nem együgyűségével, hanem eltekéltt gonosz akaratossággal vétett.

14. Hogy partékája öszvemocskolódott, részre el is vezett, mikor egy fogságból a másikba hurcoltatott. Amint hasonlóképen köntöse is ronggyá lett, minthogy abban kellett néki hálni, nem lévén semmi más fölötte, alatta pedig nem egyéb egy marok bűdös szalmánál.

15. Hogy a dupla fogságban igen megrontotta egészségét a nedves lakás és hideg miatt, melly nagyon megártott mellyének, és most is fájdalmasan érzi. Ami több, azon hideg miatt kisebesedett mind keze, mind lába, és rűt fekélyek fakadtak ki testén. Úgyhogy a sebgyógyítók kezek alá került.

16. Hogy kéntelen volt vele, hogy *Moguntiába* fáradjon, dolgai hátramaradásával, kárával, alkalmas költséggel a mólnár kedvéért, hogy őtet megkeresné *in foro domicilii pro satisfactione in integram*.

Mindezekkel azért az *abbé*, *Karger János* könyörög a tiszt uraknak, tegyenek törvényes igazságot és rendelést, hogy a mólnár néki, *Kargernek* hozza helyre teljes becsületét, fordítsa meg kárvallását, fizesse meg miatta tett költségét, tegyen eleget mindazokért, amiket túrni és szenvedni kellett néki a két fogságban.

Ezeket amint írásba beadá, úgy írásban megküldék a mólnárnak, erős parancsolattal, jelenne meg, felelne meg mindazokra, mellyekről vádoltatik.

A mólnár elvégre kifogyott minden *exceptioból*, mint a magyaró tokjából, morgolódott, hánykolódott elméjében, látván, hogy az *elector* erőlteti, a törvényszék várja, a követek sarkallják, végre előpironkodott, és megjelent. És minthogy a vetekedések között nyölt fel, igen forgott volt, és ördög kölkének nevezték a pörpatvar dolgában. Elsőbben is azt tette fel: *non indiget Procuratore in suis petitionibus, causam enim suam dictis agere optime novit*. Azután e' volt első kérése, minthogy az *abbé*, *Karger* külső és idegen embernek mondja magát lenni, noha a felséges *elector* megparancsolta légyen, *in commissario suo clementissimo*, hogy a pör folyjon, és végbemenjen *via iuris summaria*, tégyen *cautiót* le előbb, hogyha pörét vesztené, lehessen mihez nyúlni a nyertes félnek a költség iránt. Erre egyéb választ nem nyert, hanem hogy lesz másnak gondja reá, ő azonbann időhallasztás nélkül készüljön az eleibe adatott *punctumok* rendi szerint a feleletre, és ne vontassa a pört.

Amíg a mólnár *replicájában* fáradozott, a mólnárné is aggódott, nem fért fejébe, hogy az *abbé* fia ne légyen, fájdolta azért nagyon, hogy törvényesen bánik atyja ellen. Haragudott, fohászkodott, sebesen sírt, átkozta magát, hogy illy gyermeket szült, átkozta urát, hogy olly kemény vólt fiához, kit lágyabb úttal könnyebben magához édesített volna, hol az egekre szegezte ázott szemeit, mondván: Miért adatok illyen elfajzott magzatot, ki szüléit üldözi, miért nem vezett el vagy méhembem vagy első földőjében. S több efélét.

Megint a forró szerelem gondolom-fiához arra kísztí vala: eredj *Moguntiába* ugyancsak jó darab pénzzel, talán most kap rajta, noha előbb megútálta. Őbenne is csak emberi szív lakik, nem kő, nem acél, kerül meg lágy szóval, vegyd elő a nyájaskodó szerelmet hízelkedéssel, az anyai mesterségnek legfoganatosabb eszközeit, talám engesztelődik. Erre fogta magát, és kétes reménységgel ugyancsak *Moguntiába* ment, nem tudván, hogy ura ott vagyon. Az *abbé* eleibe kéredzett, eleibe is ment, de elfordúla tőle, utóbb azt gondolván, hogy valami alku végébe érkezett, megszólítá, mit parancsolna, mondaná ki szabadon. Az asszony így kezdé:

Fiam! nem azért jöttem, hogy gyermekemnek valljad magadat, mert azonkívül is tudom, és elhitetem magammal, hogy nincsen külömben. Hanem - -

Belévága a beszédbe az *abbé*, mondván: Ezen a nyelven már többször untattál, és én annyiszor megfelelttem reá. Evvel a regével azért ne terheld tovább füleimet, és ha más egyéb újsággal nem érkeztél, poros útra igazítlak, elmehetsz, nem kellesz. Ezekre az asszony többet lármáza, hogysem ennek előtte. Sikoltva mondá: Boldogtalan gyermek! kővé váltál; tudod, és tagadod, hogy anyád vagyok, tudod, hogy atyáddal pörlekedel, és mégis megcselekszed. Mi szállott beléd, hogy így furdal, és ösztönöz? El akarod időnap előtt foglalni és magadnak takarni azt, amit számodra gyűjtöttünk, hogy úgy temess el minket mint koldúsokat. Én ugyan, már érzi szívem, mahólnap meghalok, de él az Isten, aki előbb-utóbb keményen meg fog büntetni. Ezeket haragosan kimondván elballaga. Hazamenvén vánkosára dült, égnek-földnek panaszkodott, addig kesergett, és tusakodott magával, amíg derék betegségbe esett, nem kellett néki se étel, se ital, az álom elhagyta, fogyott erejében, gyarlódott eszében. Tíz nap múlva kiejánlotta lelkét.

A molnár tisztiesen eltemetvén feleségét, pöréhez fogott, ahoz ragaszkodván *prima regula juris est negandi*. Azért vitézül

1. Tagadja vala, hogy az *abbét* fiának tartotta, sótt (úgymond) maga az *abbé* volt ennek a vélekedésnek mozdító oka, és ha az nem lett volna, abbamaradott volna a költség, következendőképen az *abbé* tartozik mindent megfizetni.
2. Tagadta, hogy ő, molnár az *abbét* fogságba tette, hanem egy darabig ugyan marasztotta a vendégfogadóba, avégre, hogy bizonyítaná meg, hogy nem légyen az, akinek mások tartják lenni, és ezt felesége kedvéért cselekedte.
3. Tagadta, hogy ő tett légyen rendeltetést vagy reállott volna, hogy fogságban vitessék. Hanem az helységnek előljárói akarták úgy.
4. Tagadta, hogy az ő rendeléséből vagy akaratjával lett légyen meg *Koblenzbe* által-hordoztatása, és *ehrenbreitsteini* hosszas fogsága az *abbének*. Hanem az *treviri* tisztek dolga volt, kik érette küldöttek, és hozzányúltak, noha eleget mondaná ő, molnár, hogy evvel az *abbével* semmi dolga nem volna.
5. Nyersen tagadta, hogy ötet valaki a törvényszék eleibe (mert ezt is szemére hánták) *citálta*, vagy kívánta volna törvényesen.
6. Hogy nem férhet eszébe, mi okra nézve kérhet tőle az *abbé* olly mód nélkül való *satisfactiót*, vagyis elégtételt, holott semmi ollyas bosszúsággal nem illette. Egyszóval minden hazugsági, mellyeket bokrosan előhozott az *abbé* ellene, egy morsát sem árthatnak igaz ügye mellett, amint is meg fogja mutatni, hogy a pörös félnek beadása mind azon mesterséges hamiskodás. De minthogy ezt végbe nem vihette, könyörgött *cum refusione expensarum*, hogy ettől a bajos pörtől mentenék meg.

Az *abbé* nem gondolta volna, hogy a molnár gazda olly szemtelenül csak a száraz tagadással mentegesse magát, holott tudhatta, hogy ellensége hiteles pirongságokkal torkába rekesztheti hazugságait. Csak az, hogy dévajság volt. A molnár szántsándékkal bánt így az *abbével*, hogy tudniillik kifárassza, és szabadságával meglegedvén önként elálljon a galibás pörlekedéstől. A prókátor úr, Stamm, és prókátor úr, Krumpinger, akik emberségesen felfogták ügyét az *abbének*, evvel semmit sem aggódtak, tudván a pörlekedőknek patvarkodásit, hanem szorgalmatosan körül, belül, ahol történt a dolog, öszveszedték a tanúkat, hogy a csavargó és ide-oda kapó molnárnak gonosz fogásit megtörjék, és magát legyalázzák.

Azonban más újság adá vala magát elő. Tudniillik a főtisztelendő *Nevel* úr a *moguntiai érsekségben suffraganeus, theologiának doctora*, és a szent *Quintin* névű helységnek érdemes pástora érkezett Romából, és egy levelet hozott a mólnárnak fiától. Ebben azt írja, hogy útjában vagyon hazafelé, és maholnap a kalastromába, ahová tartozandó, vissza fog menni. Azonban kéri jó atyját, fizesse meg *Nevel* urnak a hatvan forintokat, ki ő, *Nevel* úr annyit adott néki kölcsön fejében, hogy Romából visszajöhessen. *Nevel* úr egyetemben kezébe adá az *obligatoriát*.

Ezeket olvasván, csaknem fortyant mérgében, szitkot, átkot, kígyót, békát mondott fiára, hogy nem tudósította előbb, hanem csak utazó szekerén írt, és azért annyi rendetlenségnek és szerencsédenségnek lőn oka, sőt most is miatta tellyes zúrzavarban vagyon dolga. De már se ír, se más egyéb orvosság nem segíthetett rajta, meglett dolog volt. *Nevel* úrnak becsületesen letette a hatvan forintokat, szabódván, hogy tekergő fiát soha többet eleibe nem bocsátja, minthogy annyi bajt szerzett, édesanyját is megölte, atyját is minden kinnal szerzett vagyon-ságából maholnap ki fogja forgatni.

Azután minden csalárd és hamis fogásokat elővévén, mesterül le akarta verni ügyéről az abbét, rútul festvén személyét, erkölcsét és minden dolgát. Azt hírdetvén, hogy ez a hitván éhel holt pap csak arra költi esztét, mint kerülhesse meg, pénzére leselkedik. Ezer hazugságokat mint annyi pattantyúkat szegez ellene, áskál-véskél, ostromolja. Azért meg sem szűnik addiglan, míg az abbé meg nem bizonyítja mindazt, amit hazugul eleibe hordott. Sőt ha mindjárt egynéhány ezer forintjába telik is, előbb-utóbb lecsépeli.

Azonközben az ifjú *Arnet* személyében érkezett. Az atya nem engedte, hogy szeme eleibe menjen, hanem igyenesen a kalastromba igazította. Vagy akarta, vagy sem, oda kellett néki költözni. Köztök lévén, nem győzte az apátúr és társa, kik az *abbét* látták, a nagy hasonlatosságot a két személy között csodálni. Szakasztott egyik valának ábrázatokra nézve. Abban vala a különbség, hogy *Arnet* testesebb volt *Kargernél*, de kisebb, szavára pedig erősebb, amint a menyecske jól mondá.

Az apátúr büntetést szabott néki, minthogy két esztendeig tovább késett, és pedig idegen, messze országokban, hogysem engedelme hozta volna magával. Mindenre késznek mutatta magát a fiatal szerzetes, azt hozván elő, hogy ebbéli vétkéről ugyan magát nem menthetné, mindazonáltal ezen kimaradása nagy előmeneteles hasznára volt a sok szép tanulás dolgában és egyetemben szent szerzetének különös becsületére. Erről szép hiteles írásokat adott kezébe az apátúrnak, mellyekben nagy eszéről, tudományáról, jámbor erkölcséről, tisztaságáról felséges dícséretet valának. Ezeket méltó tekintetbe vévén és más részről látván mindenre kész voltát, kellő engedelmisségét, megbocsáta néki, és kedvébe fogadá.

A mólnár, noha hatalmasan neheztelt fiára, nem tűrheté, látni kívánta fiát. Szembe lévén vele, egy keveset, de keserűt vicsorodott. Akkor vette észre, hogy a nagy hasonlatosság miatt csalatkozott légyen meg, és hogy balgatagúl cselekedett, nem adván hitelt annyi okos, értelmes embereknek, kik le akarták beszélteni hamis vélekedéséről, de késő sülve vala. Tovább és mélyebben akart bébocsátkozni fiával a beszédbe, de táborba kellett néki menni az *abbé* ellen, azaz a törvényházba.

Holitt, amint ennekelötte, csak amellet maradt: *a törvényben jó a tagadás*, azért nyelve is csak arra járt, hogy másként vagyon a dolog. Erre nézve az *abbé*, hogy letromfolja a mólnárt, egymásután előhozta tanuit, és bizonyoságit eképen.

Ad 1. *ex allegatis propriis* vallja a tanú, *Krey János* úr *saltsigi plébánus*, hogy úgy vagyon, amint beadtam. Íme neve, levele és pecsétje, *de dato 13. Novembris, 1730*. Vallja ugyanezen említett levélben *Lauer János*, *saltsigi polgár*, hogy úgy vagyon.

Ad 2. 3. 4. Már vallást tett a törvényszék előtt három tanú, hogy úgy vagyon, és készek reá megesküdni, ha kívántatik. Az első tanú *Pley Eliás*, a *moguntiai* hajósmester, 38 esztendő. A második tanu, *Eberle János*, *moguntiai* hajóslegény, 30 esztendő. A harmadik tanu *Schweichardt Antal*, *niederlohnsteini* hajós, 21 esztendő.

Ad 5. Maga önként tudja a *treviri Curia*, amelly *citálta*.

Ad 6. Vallja a tanú, *Krey János* saltsigi plébánus úr, előbb említett pecsétetes levelében, hogy úgy vagyon. Hasonlóképen *Hannstein*, *saltsigi* kapitány.

Ad 7. 8. 9. Vallják, azaz vallást tettek felőle a törvényszék előtt, hogy úgy vagyon, az előbb megnevezett hajósok.

Ad 10. Vallja a tanú, *Hermannus*, *oberlohnsteini* plébánus úr, hogy úgy vagyon. Íme neve, levele és pecsétje *de dato 31. Novembris[!]*, 1730.

Ad 11. Magától kivilágosodik.

Ad 12. Vallja *Hannstein saltsigi* kapitány úr.

Ad 13. Vallják a tanúk, úgymint a szent jakabi apátúr, és a *saltsigi plébánus*, mondott levelében, hogy úgy vagyon.

Ad 14. Az első része magától megbizonyosodik, és kinéz rongyos köntösömön, a második részét bizonyítja az *oberlohnsteini plébánus* úrnak beadott levele, hogy úgy vagyon.

Ad 15. Vallják a tanuk, a *moguntiai* sebgyógyítók, *Torbont Gellér*, *chyryrgus juratus*, *Starek János*, *chyirurgus juratus*, *Hunrinek Jakab*, *chyirurgus juratus*, *Scapp György*, *chyirurgus juratus*, azon egy pecsétetes levélben *de dato 14. Aprilis*, 1731, hogy úgy vagyon. És vallja különös levelében *Kohler Gergely de dato 23. Junii*, 1731, úgy mint *chyirurgus practicus*, hogy úgy vagyon.

Mindezeket a pecsét alatt lévő vagy a törvényes kérdéseken általment győzhetetlen bizonyságokat írva beadván, elegendőképen megerősítette mindazokat, mellyeket maga részére állégált az *abbé*, és egyetemben helytelen hazug *replicáját* a mólnárnak lerontotta, magát pedig a mólnárt sajnosan megszorította. Ki is látván, hogy ez nem jó víz az ő malmára, megcsükkent. Nem is tudott egyébhez fogni, hanem a tagadáshoz, és hogy másként vagyon a dolog. De az *abbé* fülén fogva tartván az agg rókát, hatalmasan sürgeté, mondván: Mólnár gazda! az illetén bizonyságoknak mind a törvény, mind a bírák engednek, és azért kegyelmednek meg sem kellene moccani. Ha pedig emberül tudja, s akarja menteni magát, adja elő igaz hiteles okait csoportos tagadásinak.

Erre a dévaj molnár azt felelé: Ehhez több idő kívántatik. És így a *comissarius* urak nem végezhettek ebben az esztendőben, hanem *in statu quo* maradt a dolog, amíg bé nem állott az 1730. esztendő.

Ezenközben a molnár kereke forgott. Azon patvarkodott leginkább, hogy az *abbét* a nagy urakkal meggyűlöltesse, és maga részére takarja azoknak jóakarátját. Olly látszatja volt a dolgának, mintha *comissarius* uraimék is ingadoznának, vagy a hamis beszéd, vagy a csengő-pengő jószág miatt. Napról napra hajlandóbbak voltak a mólnárhoz, idegenebbek az *abbéhez*.

Elvégre 1731. esztendőben, 12. Aprilis kiadták a *comissarius* urak a *sententiat*; ebben áll: Ami a két pörös félt illeti, egyik s másik fél fizesse meg maga költségét különösen. Alkudjanak meg barátságosan, minthogy azon kívül is a mólnárnak minden törekedése *ex zelo paterno*, fiához való buzgó szeretetéből származott, és nem volt egyéb előtte, hanem hogy elveszett fiát

fiúi engedelmességre térítené, *nullo animo injuriando*, semmi bosszúúzéstól nem viseltetvén. Az *abbé* azért úgy vegye fel, mint a balszerencsének véletlen csapását.

A mólnár kacagott, csípőjén hordozta kezét. Az *abbének* ellenben visszatetszett a végezés. Nem elégedvén meg azért vele, azt adta értésére az uraknak, hogy *salvo commissionis honore* a *moguntiai* érseki udvari törvényszék eleibe viszi pörét s ügyét, remélvén szerencsésebb kimenetelét dolgának.

Ott helyben beadá panaszos levelét, minden hozzá tartozandó szükséges előbb említett próbaival, tudokra adván, mint bánt legyen véle a *commissio*. Az *apellatio* bévétetett, a *citatio* és *comparatio* megparancsoltatott *pro termino praefixo*, a tartománynak szokása szerint. Megjelentek a felek, dolgoztak urak. Mind jobban forgatta magát az *abbé*, a summában alábbhagyván, nem kívánt többet a mólnártól ötezer forintnál a bosszúságért, mellyel illetve, a kárvallásért, mellyet okozott, az időért, mellyet miatta elvesztegetett, a szerencséje hátramaradásával vallott gyalázatjáért, kínos sebeiért s a többi. Utóljára vallá, hogy az ötezer forintért nem szenvedné el másodszor a hasonló rabságot, a világ szeme előtt való pironsgágot, szemrehányást, csúfot, kisebbséget, melly messze országokra terjedt, és elvégre egészségének megrontását.

Fülett a mólnár, nem tudván, mit feleljen; kezdé ugyan, kezdé, de csak az került elő, amit *in retro actis* többször emlegetett, azt is zavarosan, rend nélkül, elejét-utólját egybekevervén. Kéntenítettvén utóljára, ha ollyasmi volna még, mondaná ki maga mentéségre, mindazonáltal rendet tartván, vagy pedig adná meg magát.

1. Azért azt kérdé vala, hogy amit az *abbé* beadott, panaszírás volna-e vagy közönséges beszéd?
2. Megvallotta ugyan, hogy megfogatta az *abbét*, és tömlöcbe tette, de csak azért, hogy megtudná, ki legyen, honnan jön, hová mégyen.
3. Megvallotta, hogy ő vittette által az *oberlohnsteini* fogságba, de csak azért, mert nem illett, hogy egy vendégfogadóba legyen rabsága egy szerzetes személynek. Ezen általvittetés pedig éjszakának idején történt, nem késérvén őtet más egyéb, hanem a kapitány, egy tizedes, két dragonos, akik partékáját hordozták, hogy magát ne terhelné.
4. Tagadta, hogy bosszúsággal, *sive reali, sive formali* illetve volna.
5. Hogy nem kívánt becsülete ellen véteni vagy őtet boszontani, hanem csak megtudni, hol lett a világra, és mi a neve?
6. Hogy az *oberlohnsteini* kvártélja szép szoba volt, nem volt olly szoros és rémető, nem is tartott tovább egynehány napnál.

Ezekre az *abbé* a törvényszék előtt röviden s helyesen megfelelt.

Ad 1. Hogy heáavaló kérdés.

Ad 2. et 3. Hogy amit előbb elhazudott, azt ugyan megvallja, mellyből mind dévajsa, mind állhatatlansága kitetszik. Egyébre nézve akármelly szándékból cselekedte, elég nagy vakmerőség és bosszúság volt egy világi személynek egyházi ellen ezt elkövetni, éspedig tiszta gyanúból vagy vélekedésből, amint már kivilágosodott.

Ad 4. et 5. Meghazudtolják az előhozott tanuk.

Ad 6. A latrok büdös sanyargató tömlöcét nem lehet szép szobának mondani. Fogsága pedig nem egynehány napig, hanem egész hólnapig tartott, amint bizonyítja a *saltsigi* pap. Azért a mólnár duplán hazudott.

Minekutánna az *abbé* eképen a mólnárnak hazugságit torkába verte volna, világosan megmutatván a törvényszék előtt, hogy vagy esze nélkül, vagy esze ellen beszéli, a *moguntiai* érseki udvari tanács *post factam conclusionem in causa* úgy végezett, hogy az *etwili* mólnár tartozik igazság szerint minden költségét megfizetni, minden kárát és veszteségét az *abbének* megfordítani, minden gyalázatért és bosszúságért eleget tenni.

Ez a *sententia* más és jobb színben vala, hogysen *commissarius* uraiméké. Nagyon megvigasztalta az *abbét*. Ellenben elkomorodott a mólnár, és túrta szájából mérgét, azt bömbölvén: Íme egyik törvényszék nyakon csapja a másikat. Ha úgy vagyon, én is egyet próbálok.

Ad instantiam proxime Superiorem, feljebb vitte ügyét, és *beneficio revisionis* akart nyerekedni, megint fenegetvén az *abbét*, mondván: Ez a gaz pap egy pénzt sem kap tőlem, ha mindjárt egynehány ezer forintomba telik is.

A *revisio* munkába ment. A felek együtt valának, újra forrott, forgott a pör. Látván a mólnár, hogy ember a gáton az *abbé*, azután, hogy otthon is múlton múlik dolga, ebből a heves fördőből sem gázolhat ki, attól is tartván, netalántán utóbb keményebb *sententiát* ne mondjanak fejére, lassan-lassan lágyúla. Azt adá értésére az *abbének*, hogy *ad amicabilem* barátságos alkura akar véle lépni. Az *abbé* nem tartott ellent, két három *conferentia*, vagyis öszvebeszélgetés után *Lehr* úr közbejárása által, ki különös titkos tanácsosa vala a felséges *moguntiai electornak*, meglett a végzés köztök. Ebben állott: az *abbé*, *Karger* felejtse el, ami eddig történt, a mólnár, *Arnet* tegye le a somma pénzt, amellybe alkudtak, *Karger Jánosnak*, az *abbének*.

Aki ezt a *historiát* francia nyelven írta, vallja, hogy szemével látta, mikor a mólnár arannyal, ezüsttel kifizette az *abbét*, de nem mehetett végére, mennyit fizetett légyen. És ebben áll az egész *historia*.

HOLLÓSI. Fejet hajtunk az úrnak a kedves beszéd miatt, úgy belemerültem az hallgatásba, hogy nem tudtam, vacsora előtt vagyunk-e vagy utánna. Tudom, ez éjjel émetten is, álmomban is megfordúl elmémben, mint bolgatja az emberek szerencsáját a változó szerencse, mellynek alkalmas példája az *abbé*. Kedvemért kérem az urat, ha írásban megvagyon, hagyd vehessem párját.

BÁTHORI. Amint a *luxenburg*i francia *exemplárból* fordítottam magyarra, úgy leíratom, és kezéhez szolgáltatom az úrnak.

SZILÁGYI. Valóban ritkaságos dolog volt *Arnetnek* és *Karger abbének* egymáshoz való hasonlatossága. Amint a beszédből kivehettem, 1. egyforma ábrázatok volt, 2. egyforma kelés egyiknek is, másiknak is azon a szemén, 3. egyforma seb egyiknek is, másiknak is azon a lábán, azon a helyen, 4. azon egyforma írása mind a kettőnek, kin az apátúr is megakadott. Adjuk hozzá: azonegy kocsi hordozta egyikét is, másikát is. Azonegy vendégfogadóban szállott *Furtban* egyik is, másik is, úgyhogy a gazdasszony egyikét a másikától nem tudná megválasztani. Azonegy vendégfogadóba tartózkodott Bécsben a *Spittelbergen* egyik is, másik is, nem csoda azért, ha a *Karger*, akaratja ellen, a vendégfogadósnét, a mólnárt, a kocsist, sőt a szentjakabi apátúrt is okos társával elámította. Engem bizonyára megcsalt volna, ha valaha *Arnetet* láttam volna.

HOLLÓSI. Megengedem, de minthogy *Karger*, az *abbé* erős tagadással és jeles bizonyságokkal ellent állott, esztelenül rögzött vélekedésébenn [a mólnár]. Azért bölcsen vették fel a szerzetesek, hogy hagyna alább, ne hinne szemének, mert az eféle közeljáró hasonlatosság miatt nagy csalatkozások, és szörnyűséges esetek történtenek. Akik a világi historiákban forgottak, tudják ezeket.

Olvastam magam is, hogy a nem valóságos Nero az igaz Nero neve alatt a római császárságra akarta magát verni, merthogy hasonlított hozzá. Ezen okon a hamis *Balduinus* az igaz *Balduinus* helyébe, a konstancinápoli császárságra ásitozott. A hamis *Clotarius* az igaz *Clotariusnak* kezéből csaknem kitekerte a francia királyi pálcát. A hamis *Alfonsus* elámította a spanyol urakat, és kevésbe állott, hogy el nem kapta az *aragoniai* koronát. A hamis második *Friderik* le akarta taszítani székéről az ügyes *Rudolfot*, a *Habsburgi* házból való császárt, ki azután maradékiban fiúi ágon a VI. Károly császárig országolt. Hasonlóképen a dévaj, sületlen *Smerdes* a persiai *monárhozt* már kezdte bírni, de egy asszony által elárúztatván rajtamentek a *mágusok*, és darabokra vagdalták. *Laodice*, *Antiochusnak*, *syriai* királynak felesége megölte urát, eltemette titkon, *Arsemon*, kihez szokott vala, fektette ura helyett a betegágyba, és mintegy hasonló volt *Antiochushoz*, annak tartotta az ország. *Arsemon* haldokló szóval úgy tette testamentomát mint a királyné kívánta, bevette *Syria* ország, és igen megcsalatkozott. Ki győzné mind előbeszélni a példákat, ahol a személyek közt való hasonlatosság atyákat, anyákat, nagy helységeket, okos nemzetségeket, tartományokat, országokat megcsalt, alkalmatosságot adott nagy villongásra, vérontásra. A mólnár gazdán is valamennyire rajta történt, jó darab pénzét és feleségét veszítette miatta. Káros bántódjék, én se nem szánom, se nem bánom, mért bakolta meg magát, miért agyaskodott.

SZILÁGYI. Jól mondá Báthori uram. Pörös és halottas volt a második része a *historiának*, megesett szívem a három személyen, a mólnárnén, a *Karger abbé* jó anyján és szegény hűgán. Az ártalmas elhíttetés mire nem viheti az embert!

HOLLÓSI. Megtörtént a férfiakon is, és gyakortább az asszonyi nemen. Amit egyszer gyenge elméjek felkap, avval úgy öszvekapcsolódik agyvelejek, hogy nem tudnak kitisztulni belőle. Kivált ha az akaratosság és félelem hozzáférkezik. Ha szomorú a dolog, mód nélkül megszorítja szíveket, ha víg, mód nélkül megtágítja, és így vagy egyik vagy másik okból nem bír az ember maga szívével. A szív azonbann egész testével közli nyavalyáját, erre elvégre halálos lankadások, bágyadások és más rendetlenségek következnek, mellyek miatt vége szakad az ember életének. Így járt a három asszonyság is, kár érték.

BÁTHORI. *Philosophice*. Hanem mint tetszett Hollósi uramnak a mólnár pörlekedése.

HOLLÓSI. A mólnár semmit sem felejtett el. Tagadva nem vétett, szabad a tagadás, annyiból hasznos is, mert sokat csal ki a pörös félnek szívéből szájára, mellynek hasznát veheti az alpörös. Azonban a tagadás a világos bizonyságok ellenében káros vakmerőség. Vétett a mólnár fertelmes hazugsággal. Az igazságot igaz úton kell keresni. Vétett avval is, hogy erőltetve folytatta pörét, noha tudta, hogy mankón jár ügye. Ezzel nagy költségbe merült, és fejére tellett. De ezeket bízjuk azokra, kiknek kenyerek; elmúlt szabott időnk, kívánok az uraknak boldog jó éjtszakát.

NYOLCADIK ÉJTSZAKA

Hollósi, Szilágyi, Báthori

HOLLÓSI. Mint nyugodtak az urak?

BÁTHORI. Csendessen, édesen.

SZILÁGYI. Virradtig egy végbe.

HOLLÓSI. Szokásom szerint magam keveset aludtam, de eleget. Korán kivervén magamat ágyombul, felforgattam némely keverék irásimat, egy francia levélre akadtam, nem mostani, 1725-ben írta egy jóakaró a másikának *Parisbul*. Azon helységnek szokásit és erkölceit hozza elő. Ha nem volna unalmas meghalgatása, beszédnek okáért elmondanám magyarul végig.

SZILÁGYI. Csúfos lehet; az efféle ujságoknak nagy szeretője vagyok.

BÁTHORI. Mint légyen mostanság dolga az említett *modiás* városnak, eleget hordják füleinkbe, akik onnan érkeznek, és a hónapos hírek is bőven tudósítanak, hanem az akkori időbéli szokása járását Parisnak ohajtám igen is tudni.

HOLLÓSI. Illyen alkura tehát kezdem; így szól a levél:

- Barátom! már tíz esztendő lakósa vagyok híres *Paris* városának, és pedig mégsem ismérem. El se hidd, hogy a sereglő sok gyönyörűség, melynek ebben a Bábylonban se száma, se azon állandó módja, légyen az oka; mint ha beléjek vesztembe killebb nem tekintenék; sőt inkább most vagyok utának, hogy kitanulhassam, és hírt adhassak felőlek. Sok időtül fogva nem szorultam az orvosokra, minthogy egészségem szolgál; és valóban pirulnék szégyenemben, ha elérvén, el is hagyván már a harmincadik esztendőt, számot tartanék az efféle philosophusokra. Akik őket isméri, kerülik.

Te, aki tudod, mi rendet tartottam életembenn, és mely felé hallgat hajlandóságom, áltol értheted, mint töltöm napjaimat itten. Közönségessen, mikor a nap támad, akkor kelek. Noha ez a látszatós *planeta* ritkán mutatja magát minálunk tiszta fényében, erre nézve szinte olly becsületben vagyon, mint a chinai császár, aki fél esztendeig láthatatlan maga országában. Jó korán ébredek, a kakas szavára nyílik szemem, és a zörgő sok kocsi elfelejteti álmat. Talpon lévén első gondom az olvasás, ha nem írok; vagy az írás, ha mit arra valót olvastam.

Végezván tanulásomat és elmémnek forgatását, lábaimat kezdem indítani; nincs is nagyobb gyönyörűségem a sétálásnál. Mikor azért szolgál az idő, megköszöntöm a kies, tiszta vidékséget, vagy a híres kerteknek látogatására megyek, megjárom árnyékos utszáit, mulatok a nemes virágok közt. Jóllehet ezt a sétálást héabavaló fáradozásnak tartják a törökök, és az egész *Asia* esztelenségnek mondja; én azonban minden nap egynehány olasz mértföldet ellépek, noha nem utazok. Erre pedig szép módot ad a *francia* udvar, nyitva tartván szép kertjeit, mellyeknek talán mássa nincsen *Európában*. Mennél későbbben lehet, akkor megyek nyugodni számot vetvén előbb magammal mindazokról, amit napestig cselekedtem; arra kérvén jó Istenemet, hogy boldogul virradhassak más napra.

Minden napi szükségem azon egyre mutat: táplálásomra, öltözetemre, nyugasztaló ágyomra. Nem kívánok ollyas eledelt, mellyel azok élnek, akik nálomnál kényesebbek vagy gazdagabbak. Ha megtérek az udvarbul, nem szégyenlem a bemenést pusztás kis hajlékomba. A vont arany vagy ezüst nem földi jobban bé testemet a szótt posztónál. Ha más mire vagyon szükségem, bölcs *Seneca* könyvében keresem; arra emlékeztet: aki gazdag akar lenni, semmit se kívánjon.

Mind azoktól megvonom magamat, amit drágán árulnak, és amit nem szerezhetek meg, hogy meg ne bánjam. Illyen mértékletességem miatt éhhel meg kell halni bennem a testi kívánságoknak; és az asszonyi nemnek fősvénysége is nagyon tartoztat. A szerelem dolgában inkább tartok *Zsuzsannával* mintsem *Dalilával*, és nem könnyen bízom hajamat egy olyan csalárdnak ollójára, mint *Sámson*. Tudom, hogy nehezebb *Xenocrates* életét élni, hogysem képét mutatni; mert mind addig gyarló embereknek gondoljuk magunkat lenni, amíg asszony-állatot teremt a világ, azért emberül és korán meg kell törni a testi kívánságokat, hogy erőt ne vehessenek rajtunk.

A jövevényeket szépen fogadják *Parisban*, és örömet látják, míg semmit sem kérnek; nincs egyéb hivatalok, hanem hogy magokat mulassák. Vagynak alacsony szerű pór vendégek is, ezeket arra hajtják, hogy az útszák csunyaságát öszvetakarják [és elhordják], jobbra *sabaudusok*, oly feketék, mint a korom, és oly bűdössek, mint a zsidók *synagogája*.

Engem ami illet, hol úgy viselem magamat, mint egy tanult bölcs, hol mint egy tudatlan együgyű, ily mesterséggel fűrom magamat hol ennek, hol annak kedvébe. Írtam egy darab könyvet, a királytól kezdve az ajtóállóiig mindenkinek tetszett. Az udvar megbecsült szép pensioval, de a had e'kapta. A nagy urak engem felséges dicsérettel magasztalnak, és a bölcsök mintegy tömjénezve böcsülnek. Az asszonyok pedig kiszívva ingerlenek, hogy ne hevertessem pennámat, én de számokra semmit sem tudok kidolgozni; hanem ha elkeseredem, vagy másmi bánt, akkor ugyan, noha *Musám* éneke nem termett, oly gyöngén ereszti verseit, hogy *Guarini* ama híres olasz sem ér vélem.

Ebben a helységben mód nélkül sokat költenek az emberek a cifrára és kevélységre, és azért magokat mindenből kifosztják, utoljára a palotás uraimék a Lázár lakadalmára szorulnak. Személyemről vallhatom, ha elfogyott költőpénzem, és nincs mire virradnom, a gazdagok eleibe mégyek, addig patvarkodom a hímes, színes dicséretekkkel, amíg önként számomra kinyílik erszények.

Itt mindent s mindenkor kell dicsérni; ami nem jó, azt a jónál jobban, a fiatal rendnek rendetlenségét leginkább; máskülönben oda vagyon a szent békesség velek. A többivel meg tudok alkudni, de a képmutatás kivallott ellenségem, nem tűrhetem, mikor se Istent, se az embereket nem kémélik, azt és ezeket csalton csalják, hogy áldozatot tehessenek véle az ördögnek. Doctorságra vertem magamat a *compliment* dolgában, leginkább ami a követést illeti, ez a *caeremonia* oly közönséges Franciaországban, mint a fohászkodás az olaszok között; sűrű itt az ígélet, szapora a barátság, a szolgálatnak ide-amoda felajánlása úntig való, azonban csak olyan, mint a fülemülének cifra éneke. *Vox pratereaue nihil*. Hang és nem egyéb.

Minden emberség és udvariság csak a megkövetésből áll, azért könnyű köztök a megbékéllés, nem is tartatnék jó *franciának*, aki megkövetés után el nem tudná nyögni a boszúságot.

Ami *Parist* illeti, nehéz léte igaz képét adni. Népe nem fér a városba, már a *Sequana*-víznek (melly áltolfolyja) hidait és a házak teteit is elfoglalta, ez a tágos, megrakott *pajta*, minden zürzavarnak széke-fészke. Kezdem azért leírását, *a perpetuo mobili*, az ő éjjeli nappali nyughatadanságául.

Mikor *Nero* császár érdemes oktatója, *Seneca* a csendes életről írta vala könyvét, nyilván füleit fajtotta a sok jövő, menő, zörgölődő kocsik miatt, mellyeknek akkor szörnyű száma volt *Romában*. Mondhatom *Páris* városául is, hogy csergő-csattagó hintóinak és egyéb pergő szekereinek sokasága hihetetlen nagy. Alkalmas része rongyos ökörbőrrel vagyon borítva; csak arra való, hogy azokat ölje, kik benne ülnek, mint hogy egybe vesznek, hol egymásba ütköznek és törnek. A lovaknak nincsen pihenések vagy etetésre való nyugtok, kételenek véle,

hogy mentekben is, ha mit kapnak, eddegeljenek. A kocsisok, ha ollyasmi történik, mintha a Luciper láncárul csak most oldották volna le őket, úgy ordítanak, csattagnak, pattagnak, szitkozodnak, hogy isszonyú hallani.

Tovább mi ezeket illeti, szokás szerint óraszámra szolgálnak, de az egy órát kettőre és a huszonnégyet negyvennyolcra hazudják, erre nézve erővel is a duplával fűzetetik ki magukat. Akik kocsikban ülnek, gyakorta itt forralják ki, amit otthon a tűzhez tesznek.

Nemkülönben hatalmas nagy száma vagyon itten a tornyoknak és benne a harangoknak; ezeknek egybezengetése úgy lármáz a levegőégben, és úgy megjárja az embernek fejét, hogy nem bír magával. Tudd hozzá azoknak rikoltását, akik az útszákát járják, és ki sajtját, ki tejét, ki gyümölcsét, ki fővényét, ki söpreit, ki halát, ki vizét, ki rongyát, [és a többit] teli torokkal kiáltja ki, és árúlja. Ez, az előbbiekkal egyetemben olly alkalmatlanná teszi a helységet, hogy az anyaszült siketek, ha esszekkel fel tudnák venni, nem ohajtanák könnyen a hallomást.

Régebben egy *romai* császár arra bolondult, az egész városnak pókhálóit, öszveszedette, szorgalmatosan megmérte, mennyit nyomna, hogy abból megtudná nagyságát *Romának*. Könnyebb [és] jobb móddal végére mehet, aki kívánja tudni, mekkora lehet *Paris* városa, csak tekintse meg a *laquais* szolgáknak, a lovaknak, a doctoroknak, a prókátoroknak, a pörlekedőknek, az éjjeli kóborlóknak, a jövevényeknek, a habzó népnek tengeri sokaságát.

A világtalanoknak nálunk meglehetősen a sorsok, szabadon járják a várost semmi bántás és kalauz nélkül, mintha lábaikkal látnának. Háromszázat közülök egy azon névű ispitálban tartanak, és ruháznak a háromszáz francia nemes vitézeknek emlékezetire, kiknek régi időkben egy aegyiptomi szultán kitolatta szemeiket. Ezek a templomok ajtajait megszállják, alamizsnát kérnek, oly bátron, oly hangossan, mintha mind azon oszlopképekkel szóllanának mint *Diogenes Átinában* cselekedett.

A házakról szólván úgy tetszik, mintha philosophusok és nem derék építő mesterek láttak volna hozzájuk, olly gorombák kívül. Azonban ékessek belől, nóha ez a szépség is csak kárpitokból áll, mellyek a falakat borítják. A faragott ritkaság és egyéb cifra nem ment szokásba ezen nemzetségnél.

A nagyurak avval különböztetik magokat, hogy más kedvéért semmit sem cselekesznek: item, hogy [sok] két lábú barom vagyon körültek. Ezek mindenütt követik urokat, a hintóba emelik, ha kell, azután [a] szekér farkára felugranak sereggel; egyik a másikba kapaszkodva tartják magokat, mintha triumphus gyanánt akarnának *Pentapolis* városaiba költözni.

Nem mondom nagyra, ha mondom, hogy az egész város azonegy szállás, olly sűrűen meg vagyon hintve mindenünnen a sokféle korcsmákkal, vendégfogadó házakkal és ide tartozandó épületekkel. A konyhák minden órán füstelegetnek, mert itt minden órán esznek, isznak, vendégeskednek, és új s meg új vendégek érkeznek. A franciák nem igen élnek a napkeleti fűszerszámmal; nem hogy megvetnék azért, hanem azért, [mert] hogy az olaszok és spanyolok nagyon kapnak rajta, és ők különbözni akarnak tőlök még a jóban is. Nem fősvenkednek, az ő asztalok mindenkor gazdagon meg vagyon rakva; magánossan csak akkor esznek, mikor vendéget nem kaphatnak. Örömeztöbb isznak az apróbb poharakból, de gyakortább. Szeretik, ha tusakodó társra akadnak.

A köznép innepnapokon részegeskedik, dologtévő napokon józan, és mihelyt virrad, dolgához lát. Nincsen talán széles e világon oly nemzet, mely iparkodóbb és serényebb volna a franciáknál, de amellet nem gyarapitt; mert amit nyer, vagy torkába önti, vagy gyomrába hordja, vagy módi-cifrára költi; amint erkölceire nézve udvariásabb, úgy öltözetire nézve legdeliásabb a *párisi* francia.

A *Seqvana* vize, amint följebb mondtam, kétfelé hasítja a várost, és annyit hord belé a hajókon, hogy egész milliomm embernek táplálására elegendő. A vize csendes és jóitalú. Emberek, barmok élnek vele. Pénzen árulják házonként. Akár apadjon, akár dagadjon, azonegy az ára.

Az élésre valót rész szerint megtermi a város, rész szerint meghozza a vidékség, oly bővséggel, hogy minden szeglete a helységnek bételik véle. Erre képest *Themistocles* egy útszán is feltalálná azt a három várost, melyeket egy *persiai* király adá vala néki, egyikét hogy kenyere, másikat hogy bora lenne, a harmadikát hogy öltözetre valót kaphatna. A számtalan sok boltok vigan csillámlanak különbféle árukkal, mind megvagyon benne, amit vagy a szükség, vagy a kényesség megkívánhat. Olly híre vagyon *Párisnak*, hogy igen sok pusztá várost meg lehetne gazdagítani azzal, amit itt el lehetne kerülni. A nép szinte úgy lázzad arra, ami nem kell, mint arra, ami kell, annyira megszokta a héabavalóságot.

Bátor jó darabig ne essék is az eső, de mégis minden gaztul szorgalmatossan tisztogatják az útszakát, mert a dámák nem cipelésben, hanem pantafell-papucsban szoktak járni, a férfiak ellenben mind azon sarúban. Melly szokás okot adott egy spanyolnak, hogy azt kérdezé Párisban, ha mind ki akarnának-e költözni a városbul.

A *Seqvana* vizén [sok] híd vagyon, ki kőből, ki fából. Olyasok is vagynak, amellyeken számos boltos hajlékok látszanak. A *Pontneuf*, vagyis új híd nagy ékessége a városnak, tizenkét bőlthajtás tartja, széles, pompás. Egyik derekán ama nevezetes *Hainrik* királynak oszlopos lovas képe vagyon ércből öntve. Úgy tetszik, mintha elevenségét mutatná, és kinézne belőle a királynak hadi vitézsége, oly mesterséges a munka. Ezen a hídon fordul meg színe a városnak, sok úri rendből valók, sok hintók, lovas; a gyalog nép forr rajta, és tolakozik. Itt fitogatja drágaságát sok vert sátor és áros bólt. Ezeket naponként hajnalkor szokták felépíteni és későn estve lehordani.

Ugyan ezen a hídon sok tudós kereng-forog; ki azzal biztat, hogy a kihúllott fogakat újra bérakja, vagy a kifolyt szemek helyébe kristálybul másokat ültet, vagy azzal, hogy a homlokát és arcát, a gyalázó ráncokat kisimítja, és a megfonnyadt, elaggott ábrázatot vidám fiatal színre hozza; ki azzal, hogy a vénséget megifjítja. Dolog, hogy valaki közülök azt nem meri hazudni, hogy a holtakat is fel tudja támasztani.

A francia vagy inkább *parisi dámák* nagy ékességére válnak a városnak. Minnyajon igen tisztán és nagy illendőséggel öltöznek, némellyek közülök oly bölcsek, mint egy *Sybilla*. Örömet forgatják a könyveket, írnak is, kiváltképen verseket. A számvetést szinte úgy tudják, és gyakorolják, mint a férfiak; leginkább azok, kik kalmárkodnak.

Torkossak, naponként annyiszor csemegészkednek és nyalakodnak, amennyiszer a törökök imádkoznak, tudniillik sokszor. Alig kelnek, már is vagyon munkája szájoknak. A szépek ritkák, akik valóban azok, se párjok, se mások sok országokban. Ezek elbázzák magokat, közönségesen úgy parancsolnak a férfiakkal mint a királynék, urokkal mint szolgájokkal, ezekkel mint rabokkal; felettébb szeretik az apró ebescskéket, és elmulatnak velek egyvelesleg. A többiek igen megkívánják a szabad életet, a víg társaságot, a tréfát. Ezt mesterségesen tudják üzni. Böbeszédűek, nyájaskodók, kedveskedők, hizelkedők, barátságossak. Nem penészednek meg otthon, jobbára kinn kószálnak, hanemha valami vendéget várnak. Ki is ha egyszer belépett és kedves, örökittig nyitva találják az ajtót maga számára. Vagynak közülök, akik ha kimennek szobájokból, nem zárják bé magok után, tátva marad, mert semmi sem marad benne: amiek vagyon, mind rajtok vagyon.

Restellik Penelope vásznát szőni, verni, varrni. *Hercules*-nek sem tanácslanám, hogy rokkával vagy orsóval őket megkínálná. Nem szoptatják tulajdon gyermekeket, noha itt az anyák mind azon vitéz bajnokokat és híres bölcseket szűlnék. Azért több katonát és doctort lát itt az ember, hogysen *Asiában*, *Indiában* varázslókat, babonászókat, jövendőmondókat.

A nemessebbek hosszú ruhafarkat hurcolnak magok után selyemből, ezüst s arany virágokkal közölve, és így lépcelnek vagy a templomokba, vagy az árnyékos kertbe; szüntelenül változtatják a *módit*; aki őket tegnap látta, ma nem isméri. Mindenkinek mindenkor szabad *más-karásson* járni, és így csak akkor látszanak kinyílt ábrázattal, mikor és ahol kedvek viszketteti. Fekete bársonnyal méllen béborítják egész fejeket, mikor a szentegyházba mennek, mintha Isten a világ előtt csak al incognito, ismeretlenül kívánnának ott lenni. Egyéb csúfos és fertelmes erkölcsöket szántsándékkal nem említem. Nem fér pennámhoz. Azon kívül is elég hangos híre vagyon *módi* életeknek.

A nyughatatlanság ötödik *elementom* a franciának; enélkül nem élhet. Fölöttébb gyönyörködik az újságokban, és nagy heveskedve megkivánja. Legkedvesebb barátját is hamar megunja, és arra törekedik, hogy megváljon tőle. Azon időben hozzászokik a hideghez és meleghez. Hol így, hol amúgy öltözik mint színére, mint *módiára* nézve. Még szerelmes hazájokat is hamar megútálják, azért ki *Asiá*-ba, ki *Africa*-ba elbujdosik; a spanyolokhoz ritkábban, *Olasz*-országba gyakortább, és más idegen földre is csak azért, hogy új világot, új szokást lássanak, új eget szíjanak. Akiktől ki nem telik, hogy utazhassanak, legalább lakásokból kiköltöznek, mást fogadnak, és beszállanak, hogy meg ne vénhedjenek azonegy házban.

A szabók többet vesződnek az új *inventio*val, semhogy a varrás munkával, és ha egyféle köntös tovább tart egy leggyöngébb virág életénél, már mind azon régiség. Innendt támadtak a kótyavegyések, kik ennek előtte minden condrát és megnőtt rongyot őszveszereztek egy kézzel, más kézzel eladták. Most ő kegyelmeknek jobb renden vagyon dolgok. Egyet kivetkőztetnek, mást megruháznak. Megfordítják, ha arra való a portéka, megtoldalják, más formára szabják, megszépítik, árúlják. Eképen ők gazdagodnak, de sokan meg sokan naponként új s meg új köntösbe [is] öltözhetnek nem kevés veszteséggel.

A francia nyelv nemes és ékes, a *deákbul*, *olaszbul*, *spanyolbul* vagyon őszveszedve, csak az tud benne gyönyörködni, aki jól érti. Nem beszéltenek a *franciák* úgy, amint írnak, és mikor beszéllenek is, felét elharapják. Tetszik nékiek, mikor őket nem értik, és csak azért is sebeskednek a beszéddel. Untalan igazítanak és szépítenek nyelveken.

A most fennforgó dolgokrúl, hasonlóképen azokrúl, melyek előbb voltak, nem igen nyujtják a beszédet; csak a jövendőket feszegetik; azt tartják, hogy csak a spanyolok vétke a vóltt és eltemtetett régiséget kiásni és délszínre hozni. Az új könyveken igen kapnak, amint az újdouúj barátság legjobb ízű nálok.

Megismérheted a franciát ezen négy jelekből: mikor ütt az óra, ha mit kérdez, mikor valamit igir és szerelmérúl beszél. Alig ütt az óra, máris megkérdezi, mennyit [ütött]? Mikor valamit kérdez, azt akarja, hogy előbb feleljen az fél, hogysen kérdését végezze. Ha mit igér, elhitesd magaddal, hogy meg nem állja, előbb adja meg azt, amit nem ígért.

Regvel font gyapjában, dallest selyemben járnak. Az ő szíveknek nyughatatlansága és az időnek álhatatlansága lehet oka tündér változásinak.

A *parisi* pompa és hatalmas vendégeskedés, inkább hasznára, hogysen kárára volna a városnak, ha csak a gazda és vagyonos méltóságok üznék. De minthogy a többi is kötelességének tartja, hogy azokhoz szabja életét, gondolván, lassan-lassan romláshoz közelítt az egész helység, ha igazat tart ama régi mondás: Amely város tékozló és pénzontó, veszni akar. Minthogy pedig már az inasok és kocsisok skarlátban és tollassan járnak, egyetemben az arany, ezüst az

ő köntösökre szállott, következendőképen az urak és szolgák közt nincs különbség; talán a főméltóságok is meggondolják magokat, és alább hagynak a szörnyű pompában.

Itt csak az egy királyt veszik méltó tekintetbe, csak egyedül néki engedelmeskednek, a többivel nem törődnek. Ha uradnak megadtad vagy tetted azt, amivel tartozol, a többire nézve úgy élhetsz mint egy pogány, görög. Itt senkit sem becsülnek meg szokott köszöntéssel, senkinek süveget nem vetnek, hanem csak mikor az Istent hordozzák a beteghez. Az öszvecsoportozott alacson nép senkinek tért nem ad, se nem enged, és többet kell tartani tőle, hogysen a derék főemberektől.

Jóllehet a nyomorúságnak kebelébe aliglan tengődnek, mégis olly kevélyek, mintha mind azon régi hatalmas romai polgárok volnának.

Az épületre való fejtett kő itt igen drága, egy kis szoba Párisban annyiba telik, mennyibe *Moscoviába* tíz ház. Amely szobába én lakom, abba Plátó nem akarna meghálni, és Diógenes sem találna felettébb valót benne. Minden honnvalóm ez: négy kárpit, mely a falakat fűdi, egy ágy, egy asztal, két pár szék, egy tükör és a királynak képe.

A semmirevaló portékát drágábban árúlják, hogysen a jót. A rosz fűgéért többet kell fűzetnünk, hogysen a jó spanyol dinnyéért. Éva meg nem szegte volna a paradicsomban az Úr parancsolatját, ha párisi fűgével kínálta volna meg őtet a kigyó. [Ellenben] a körtvélyek itt helyben és a környékben igen jók. A narancsnak és citromnak becsülete és ára legnagyobb náluk, mert Portugalliából és Olaszországból jönnek. Ezen a kétféle gyümölcsen igen kapnak, talán azért, mert többbe telnek.

A bornak az ára középszerű, ha a kapu előtt férsz hozzá, mihellen a városban vagyon (*aurum potabile*) eresztett arannyá változik. Egy kis itce annyin kél itt benn, mennyin ott kinn a szomszédságban egy akó. A csaplárok csordája nagy, alkalmas nagy város megtelne velek. Ezek is tudnak minden csoda nélkül a vízből bort csinálni. Mesterül megáztatják *Thetis* fördőjében a *Bacchust*. Ez még tűrhető volna, ha más mi maszlaggal fel nem habarnák, melly gyakran betegágyba ejti az ivókat.

Ha valamikor Párisba jönnél, ojjad magadat azoktól a boltoktól, mellyekben csak a héába-valóságokat árúlják. Bövséges, ékes beszédű kalmár urak és asszonyokkal lészen alkud. Minden bizonnal beléd beszélnek, és elhitetnek, hogy akármi hitvánsággal keljenek elő, mind azon finomság legyen, és reácsalják kedvedet, hogy megszerezzed.

Ma nálunk regvel esett az eső, délre kitisztult az ég, azután havazott. Egyszersmind égi háború támadott, tartott két óráig záporosóvel, ez is megszűnt, és a nap tisztán ment nyugodni. Ez a *parisi clima*: estve felé meled, reggel hűss; hideg-meleg untalan való változással vagynak, és egyről másra fordulnak nagy rendetlenséggel. Az egy mérges tél tartós, hét hónapig ne várd végét. Meleg eső, fagyas eső, hó, jég, alkhatatlan zavarják az eget, elfogják a napot, úgyhogy holnapiglan sem látszik. Nyilván ebből származik ennek a nemzetnek sokféle és sokféle való nyughatatlan kicsapása. A dámák azonegy időben egy kézzel nagy kármántyos kesztyűket hordoznak, más kézzel legyezőt, egyikét a hideg, a másikat a meleg ellen.

A nagybőjti alkalmatossággal a nép regvel szorgalmatosan siet a templomba az Isten ígéje meghalgtására, és példásan ájtatoskodik. Délután azon búzgósággal mégyen a *comoediára*, és ugyan tömi a helységet. Ki sok theatrum vagyon Párisban, mindenik egész nap nyitva tartatik azok kedvéért, kik az efféle mulatságon kapnak. Ezek egymással ellenkeznek, azon vagynak, hogy egyik a másikatól magához csalhassa a hivalkodó népet. Egyik játszóhelyen énekelnek, a másikon táncot tartanak, a harmadikon nevetnek, a negyediken sírnak, és így tovább. Az *actorok* oly személylekből állanak, kiket szereti is, gyűlöli is a nép, örömet is látja, irtózik is tőlek.

A pörlekedők, a piacok cinkósi, a pénzbe jádzők, a *laqvais* szolgák, kikkel tömve vagyon e város, nagy leckét adnak minnyájunknak. Az első arra tanítanak minket, ha elkerülhetjük a pört, belé ne bocsátkozzunk, mert elnyeli minden értésünket, és ha megnyertük is ügyünket, sokat veszünk mellette. A cinkosok arra, hogy ne adjunk helyt patvarkodó beszédeknek, orvosságokkal ne éljünk, ha élni akarunk. A jádzők arra, hogy féljünk, fussunk tőlök, mert családok, ezer mesterséggel víják erszényünket. A *laqvais* szolgák arra, hogy magunk[ra] és azokra szorgalmatossan vigyázzunk, netalántán arra szorúljunk, hogy szolgákat tartván, magunk udvaroljuk meg helyettek magunkat, és a tolvajokkal köllessék azonegy fedél alatt laknunk. Mondásba ment már: hogy a német szolga barátja urának, az angolus szolga rabja, a spanyol alázatos, csak az egy francia nyergeli meg gazdáját és urának ura.

Az a hely, ahol a *parlamentem* összevgyűl, csaknem más várost téssen a városnak közepén. Azok szaporodnak, ide, akik a magok jószágát oltalmazzák, vagy a másét kívánják. *Diogenes* gyújtott lámpással nem találta ezek közt [kettőt], kik igaz szívvel volnának egymáshoz, és talán egyet sem, aki sorsával megelégedne. A *prókátorok* ezereken, még ezereken vagynak, hivataloknak tartják, hogy a kövéreknek husát lecsapják, és meg ne engedjék, hogy az ösztövérek meghízzanak. Úgy látszik, mintha a király csak azért túrná el őket, hogy valami háború legyen köztök, és meg ne támadják az ő személyét, mert amíg magok között versengenek, békét hagynak másnak, és ment tőlök az udvar. Ha ki bétékint a nagy palotába, mind azon felhevült arcákat lát, körültek számtalan *practicanst*, kik mint a farkasfiak tanúlnak ez öregektől, és fújják a szikrát. Ő kegyelmek köntöse fekete és hosszú, ők tudják, kit s mit gyászolnak. Négyszegű *doctorsapka* vagyon fejeken. Illy készülettel vezeti kiki reá bizott peresét *Justinianus* oltárjához áldozatul. Az ő fegyverek a nyelv és toll. Ezekkel kelnek harcra, és vesznek azokat, kiket felbízattak. De el nem bocsátják addig, még pénzt sajdítanak; ha ebből kifogyott a *cliens*, megrakják nagy terh papirossal, és cserbe hagyják. Nehéz ebben a palotában látni, melly nyersen vetekedik az atya fiával, a feleség urával, az úr szolgájával. A két ellenkező fél egyszersmind innen s túl fülében vagyon a bírónak, szorgalmaztatja untalan ügyét, amíg ingig mindenét elveszti, vagy pörére kiszánja.

A juristák és prókátorok *bibliothecájában* olly rendet tartanak a könyvek, mint a fegyverházban az ártalmas hadi eszköz, vagyis inkább, mint a tenger vizében a halak, holitt egyik a másikat emészti. Hasonlóképen a könyvekben az *authorok* ellenkező vélekedéssel, ítéletekkel, *sententiákkal*, álnakúl csatlott beszéddel, (sophisma) megharcolnak. Eképen rontják meg a szép virágzó *familiákat* és úri házokat, mind addig vontatván köztök a pört, biztatással, bátorítással, míg egyik vagy másik rész oda lankad.

A *törökök* ebben szerencsésebbek; mert köztök a bíró pálcája két nap alatt oly pörnek ejti végét, mely Franciaországban talán unokákra szállana. A romaiak egy aprólékon nem tudtak megegyezni, tudniillik mint köllessék az ítélő szobát építeni? *Cato* azt akarta, hogy az alsó deszkázatja kiálló hegyes szögekből legyen, hogy a perlekedők megsértsék lábokat, és irtózzanak a helytől. Marcellus ellenben, ki mind a két szerencsét megízlelte, azt akarta, hogy könnyű, szabad bemenetek legyen, hogy mennél előbb terheket letehessék, és vigasztalást vehessenek.

Az orvosdoctorok itten szinte úgy ölik az embereket, mint másútt. Mikor a beteghez mennek, ők értékeznek tőle, mi nyavalája vagyon? Nemhogy kitanulnák, s jelentenék néki, mi okbul vagyon aggodalma, és mi bontogatja egészségét. Azt pedig épen nem gondolom, hogy igazság szerint legyen. Annyit fűzetünk annak, aki megöl, mennyit annak, aki meggyógyít. Nem is hallám eddig, hogy valamikor egy tudatlan vagy szorgalmatlan orvost megbüntettek volna. Egy *deák poéta* egyvalakiről azt írja, hogy ép egészséggel ment volna estve alunni, de álmában meglátta maga orvosát, mindjárt reá szörnyű halállal meghalt. Mit tegyünk? Már

szokásba ment, hogy szabott fizetését ő *excellentiájának*, meg kell adni, hogy kikergette belőlünk lelkünket, mint a papnak, hogy eltemette testünket.

A tolvajok minden részén a városnak céhesen vannak. Ha nem volna szégyen és egyetemben kárvallás magát készakartva kifosztatni: nevetségesre fordulna látása, mely mesterségesen táskáznak és egerésznek az erszény körül. Valóban *Hercules* sohasem tudta volna meg, ki vette el ökreit, ha *Cacus* párisi tolvaj lett volna. A tolvajok nem büntetnek meg a bíráktul, hanemha tüstént rajtakapják a dévajt; egyébként olly mesterül ki tudják magokat hazudni, mint a pénzt fészkeből kifüggyenteni.

Minden barom és páras állat itt szelid, még a lovak is leteszik vadságokat, olly engedelmesek, és sziligyek, mint az *arcadiai* szamarak. A franciák úgy bánhatnak velek, mint akarják. [Kevés héja, hogy le nem térdepeltetik, mint a *caravánás* törökök cselekesznek a tevékkel, mikor őket megrakják.] Azonban a kocsisok mégis keménnyen tartják a lovakat, ütik, ostorozzák, rúgják, és ha nem tudják már másként kinezni, majmokat csinálnak belőlek, füleiket, farkokat levágják. Azért mondják magok közönségessen, hogy *Páris városa a lovak pokla*, és hogy a többit is hozzá adjam: *a dámák paradicsomja, a férfiak purgatoriumja*.

Ami az isteni szolgálatot illeti, helyén vagyon; nem láttam ájtatosabb népet ennél. Az egyházi személyekről, pap urakról, szerzetesekről mondhatom, hogy megfelelnek hivataloknak, és tükörpéldák. Az alacson rend járton-járja a szentegyházat, és búzgó imádságiban. Hanem a főurak és nemesség úgy viseli magát, mintha csak multság kedvéért lépne a templomba, vadász szemeivel adja, fogadja a köszöntéseket, csintalan beszédjében, és nem az Istent, hanem mást mit forgat szívében.

Jóllehet itt helyben sokáig élnek az emberek, de nem látszik, hogy megöregedjenek, se ősz szakált, se ősz hajat nem látunk, tudniillik örökétig taroltatják magokat, és vendéghajjal borítják vén fejeket. Miólta a perukák kapósok, azólta a megholtak és asszonyok haja jó árán kél, mert legnagyobb ékessége az ember fejének a haj, ha jó kéz nyúl hozzá.

Itt minden ember rendessen, módiával és tisztán öltözik. Arany, ezüst és egyéb hozzá való, amint előbb mondtam, olly közönséges, hogy a szolgák köntösén is hever. A ruhapompa és a szabad fegyverviselés, a nagyot és aprót, az urat és szolgát úgy egybekeveri, hogy ember nem tudja, kinek hajtson előbb fejet. Ugy hogy Párist *Morus Tamás Utopia* névű országának lehet mondani, melyben nincs különbség.

Ebben a városban tartja udvarát a mindenféle vigság, öröm és gyönyörűség. Itt feltalálja párját, aki utánna [jár], az irigy bánat (zelotypia) senkit sem kínoz. A francia katona még a halálnak kaszája alá is vígan indul, a búslakodók itt nem látszanak. Az legelső *dáma* a legalább való szolgálóig, más részről az első *cavalier*től kezdven a kemencefűtőig, mind *Orpheussal* tart, azaz énekel a kertekben, az útszákon; magános szobájában ritkán. Gúnyolják a franciák azokat a *philosophusokat*, kik *Jupiter* isten felől azt hirdették, hogy sohasen énekelt, mintha az énekszó Istenhez képest illetlen volna.

A bölcsek és tudós emberek oly nagy számmal vagynak Párisban, mint Konstancinápolban a tudatlanok és ostobák. Két híres *Academia* vagyon benne. Egyikben a francia nyelvet tanítják, a másikban mindenféle széptudományokat. A sűrűséges sok *alchimista*, vagyis azok, kik elhitegetik az embereket, hogy ebből vagy abból a bányászából finom aranyt tudnak kihozni, igen járják azokat, kik gazdagodni akarnak, és sokat patvarkodnak körültek, de izzasztó fárodságoknak egyéb hasznát nem veszik a füstnél.

A kenyér itt szép is, jó is; a cipók akkorák, hogy egyből egynehány nap eleget ehetik egy egész házi familia. De nem tudom, ennek utánna mire válik. Ma kenyérért küldöttem, azt hozta válaszul emberem, hogy a tekert kenyér (eddig avval éltem) már nem *módi*, nem sütik.

Tudniillik a *módi* az a kerengő ördög, mely a franciákat megszállotta, és gyötri, a *módi* szabja a köntöst, igazgatja a szakács kanalát, vezérli embernek külső magaviselését, köti, bontja a barátságot, és minden nap más tündér ujságra virraszt; már a kemény csontokat is kezdik lágyítani, és kedves eledelt készítenek belőle.

Párisban mind megvagyom, amit a szem, fül, szív megkíványhat. Jóllehet minden bővességgel meglegyen benne, de akinek nincsen, csak nincsen, se vízhez, se tűzhez nem férhet pénz nélkül, mint régenten a romai halálra ítélt rabok. Gondolom, hogy a világ hátán nem lehet keservesebb pokol, mint Párisban lakni és szegénységben lenni, a nagy bővség között koplalni, rongyoskodni, a sereglő sokféle gyönyörűséget látni, és tőlök megfosztatni.

Itt nincs híre, se hitele a megigézésnek, a bájolásnak, sorsvetésnek, bőrbötelésnek, megfűvésnek, boszorkányságnak, és ritka történet, hogy valakit a gonosz lélek megszállott volna. A házások között nem szinte szentül folynak a dolgok, tudja mind a két fél egymás csorbáit, de se nem veszi eleit, se nem gátolja, se nem nehezti iránta, mintha köz alkuval egyik a másikat réaszabadítaná. Emiatt külső országokban bűdös híre vagon Párisnak.

Feljebb és többször említettem, hogy itt mindent árulnak, kivéven azt a mesterséget, mint lehessen a titkot megtartani. Ő kegyelmek azt mondják, hogy ami a fülön bément, annak a szájon ki kell menni. A közdolgokat elhallgatják, mert senki sem kap rajtok. A többinek kihirdetését nem tartják sérelmesnek.

Az udvariságra és *caerimonia* dolgára jobban adják magokat, és szorgalmatossabban tanulják, hogysen a *China*-béliek. Ennek gyakorlása igen fennforog a nagy urak és fő asszonyságok között. A városi polgárok utának majmoskodnak. Az alacsony pór nép keresi, ki-ki úgy üzi, amint legjobban tudja. Találtatnak a városban arra való mesterek elegen, akik tudniillik ezt a héabavalóságot fizetésért tanítják. E napokban az utszának közepén előmbé állott egy tiszta asszonyság, nagy becsülettel megkínált egy eféle *caerimoniás* könyvecskével, mondván: Olcsón megvehetem, ha tetszik; emellett azt adá tudtomra, hogy házanként szokta árulni, és ebből él.

Igen szépen bánnak itt az idegen vendégekkel, és ha szivek szerint való, kedvet keresik, nevelik, és ha miben tetszeteskedhetnek, megcselekszik. A mostani király semmi jó illatot és szép szagot nem tűr el. Erre képest az egész udvar és azok, kik járkák, irtóznak minden jó szagtól. A dámák (gondolom, tettetésképen) vallják, hogy mindjárt ájulnak, mihelyt egy szagos virághoz közelebb találhatnak lépni. Holott az olasz, spanyol nemzetnek, és az egész *Asiának* legjobban telik kedve, ha ollyas füvek és virágok között járhat, mellyek jó, szép illatot bocsátanak. Ebből kitetszik, mit tehet az udvar példája.

A *caerimoniákon* kívül külső nyelveket is tanítanak sok helyén a városnak, kiváltképen a spanyol és olaszt, a többi nem igen módi. A férfiak azért tanulják, mert szép hasznát veszik az utazásban és kereskedésben. Az asszonyságok, kik mohón vagynak rajta, vagy azért, hogy dicsekedhessenek vele, vagy hogy tágossabban megismérkedhessenek.

Minden esztendőbenn a nagyböjtben híres egy vásárt tartanak, szent *Germanus* vásárának nevezik. A helye tágos és szép, az áros boltozatok és állások kellő rendekre vannak elosztva és verve; ide azokat a ritka drágaságokat szokták hordani és kirakni a kalmárok, mellyek ebben a nagy városban mentek munkába, és elkészültek: a mindenféle cseppeket, vizeket, essentiát, confecturát, borokat, arany, ezüst, selyem műveket, gyöngyből, kövekből fűzett szépségeket, és amit vagy a cifraság, vagy a kevélység, vagy a kényesség megkíványhat. Ide tódul az egész város, járja, megkerüli, leginkább azért, hogy lássa, semhogy valamit vegyen belőle. Ide gyűl leginkább éjszakának idején sokféle *heterogeneum*, és noha az egész helység, minden sátor és bört csudaszépen megvilágosítottatik, de mégis szörnyű esetek történnek. A

forgott ravasz tolvajok elosztják magokat, forgolódnak, és alattomban való sokadalmat tartanak. Ezen alkalmatossággal sok nyalka és gondotlan ifiu legény, mikor orcáru orcára bámul, veszti szép óráját, jó darab pénzét; mert a tolakozásban, *per metempsichosim*, láthatatlan változással, erszényestül együtt zsebéből általköltözött a lopó táskájába, mint Pythagorasz a lelkek egy testből másba.

A *Tuileries* névű kertet mégegyszer emlétem, ennek szépsége minden szemet, szívet megvidámít. Ide nem szabad bémenni a *laquais* inasoknak, se más tekergő gazembereknek. A *Seqvana* vize oldalán vagyont ültetve királyi költséggel. Ebből kifelé messze léphet az ember szeme, és mind azon gyönyörű vidékséget lát; benne pedig száz különféle virágos vánkosokat, táblákat, rostélyos zöldséggel áltolfolyt láncákat, magassan költ füves dombokat, theatrumokat, labirintusokat, vagy a kertész keze után termett útvesztő kerteket, és minden egyéb, ami egy nemes kertet megszépíthet, megvagyont benne, csak hogy nem bővelkedik vízzel, és oszlopos képekkel nincsen megrakva. Ide költözik válogatott színe a dámáknak, itt fitogtatja ruhapompáját és magát. Hasonlóképen a főrend és úri urfiak. Megtelik azért a kert sokféle *Diannával* és *Endimionnal*, egymás karán csüggenek s ide-oda ellépcelnek. Itt hordogatják és osztogatják a nyomtatott új híreket, hogy beszédre valót nyujtsanak a sétálóknak. Ha már alkonkodni kezd, nincs tovább maradások a vendégeknek; mert szárnyas egerek ellepik a kertet. Ezek tébolgó repdezésekkel ha valakibe ütköznek, hegyes szárnyokkal mérges sebeket ejtenek, melyekből nehezen gyógyulnak ki az emberek. Erre nézve kiki haza felé siet, hogy elkerülje a veszedelmet.

A franciák most azzal dicsekednek, hogy ollyas bőrt tudnak készíteni, amellyet a víz meg nem járhat, és erre nézve a hajótörés közt nem félnek. Tudniillik elértük már azt az időt, mikor már az ember a tengeren és erős folyóvizeken bátran járhat Éliás palástja nélkül. Naponként illen bőrből öltöznek némelyek, és itten a *Seqvana* vizén annyit próbálják mesterségeket, hogy már eluntuk nézni.

Ha szentül akarsz élni Párisban hat hónapig, azután pedig úgy, amint a többi: változtatod kvártélyodat, és senki sem tudja életed változását. Ha holtig ismételten akarod lakni a várost, ott végy szállást, ahol valami hét familia tartózkodik, bár hidd el, a legközelebb való szomszédod lészen az utolsó, aki megtudja, ki légy. Ha szivedbe ütközik, hogy ma aranyba, holnap szűrbe öltözzél; senki sem veszi észre. Mindegy itten, akár hercegi készüléttel jársz az utcákat, akár úgy, mint egy terhordo, nem lészen szó iránta.

Minden nagy házhoz, ahol sokan laknak, vagyont egy bíró (kit *commissariusnak* hírnak) rendelve. Ez térsen róla, ha mi aprólékos pör támad, és lecsendesíti a háborút. Isten után csak ettől tart az alacson nép.

A chiocoláda, thee és caffee igen módi minden rendeknél; leginkább a caffee, azt tartják, hogy igen hasznos orvosság a szomorúság ellen. E napokban egy *dáma* szomorú hírt vett a táborból, hogy tudniillik az ura elesett, el is temették; azonnal felriada, mondván: Boldogtalan fejem, mire jutottam? izibe nékem caffét.

Meghozták, mohón belékapott, megitta, és mindjárt helyén volt szívével, félre takarta keservét, megvidult. És a többi. Másszor mást. Isten hozzád, barátom.

HOLLÓSI. Mint tetszenek ezek Szilágyi uramnak?

SZILÁGYI. Ékes, rendes, mulatságos. Bár mind elmémbe kapcsolhatnám, volna elég leckéje *Camillának*; mert az ő nemét és rész szerint tulajdon személyét is alattomban, és pedig csípőssen tapogatja, magaviseelésére nézve őbenne is vagyont valami francia vérszem.

HOLLÓSI. Ha úgy vagy, jutassa az ur eszembe vége felé beszélgetésünknek; ollyasrul fogom tudósítani, amellyet ritkasága miatt bé fogja hordani a titkos cancelláriájába. Hanem Báthori uram! mit mond a levélhez?

BÁTHORI. Meg kell vallani, sokféle különbséget hoz elő, noha ugróssan, egy ágrul másra szökvén, amellyekről se az onnan érkező vendégek, se más könyvek nem tudósítanak. Paris városának leírásában nem kéméllette a kormot, elég rútat írt felőle; egyébként úgy találom a levélben, hogy a franciák, [amint] most, akkor is csak franciák voltak; legkivált erkölcsökre nézve....

HOLLÓSI. Ki tehet róla? A tükör azt mutatja, ami előtte vagy, a kormost kormosnak. Hogy pediglen véletlen ugrásokat télesen egyrül másra, nem csoda, mert *sicilianus* ember írta; ezek sebes, lobbanó elmével bírnak, nehezen alkalmaztatják magokat az írásban való rendtartáshoz. Hanem magam is úgy gondolom, egynehány aprólékokat kihagyván, előhozhatta volna azokat, amellyek a várost méltóságossá teszik, úgymint tágosságát, a népnek számát, épületit, neve eredetit, szárazon, vizén erejét.

BÁTHORI. Nem ártott volna, sőt azt vártam leginkább.

HOLLÓSI. Tehát el ne válljunk előbb egymástól, amíg ezekről is értekezzünk, hogy léteképen ezen alkalmatossággal kitanuljuk ezt a nevezetes Parist. Amit tudok felőle, előhozom, a többit Báthori uramra és Szilágyi úrra bízom.

SZILÁGYI. Énreám semmit se bizzon az úr. Én szántóvető ember vagyok, keveset olvasok, azt is csak ásítva, amit hallok, azt is könnyen elfelejtem. Paris nálam *terra incognita*, azt sem tudom: napnyugotra fekszik-e vagy keletre, azonban nagyon gyönyörködöm benne, ha valami szépet hallok az idegen országokról.

BÁTHORI. Beszélgessen Hollósi uram, talán valamit ugrat eszembe, akkor én is szóllok a dologhoz. Azonban Paris városának nevéül azt olvastam, hogy egy *Isis* névű királyné ura halála után *Europát* megjárta, Franciaországban bészállott Parisba, az akkori pogányság éltében, jelenlétében annyira tisztelte, hogy halála után imádni kezdé rúttal fertelmes áldozattal. Képét megcsináltatta, nagy becsülettel fenntartotta. A várost az ő nevéül nevezte görögül, mert görög nemzetből vala, tudniillik Παρεσις, ebből Paris lőn. De ki lett légyen ez az *Isis*, nem mentem végére.

HOLLÓSI. Majd kifejtem; előbb azt mondom, hogy a magyar pogányságra is reáfogták, hogy *Isist* isten gyanánt imádták, és hogy ugyanonnan támadott ez a név: Isten. Azonban ez a *historiás* vagy *fabulás* *Isis*, *Osiris* húga és egyetembe felesége volt. *Osiris* pedig első királlyá vala Aegyiptom országának, kirül azt írják, hogy ugyanazon király lett légyen, aki Ábrahám feleségét, Sárát megkívánta, udvarába hozatta, de jobban megtudván ki légyen, urához visszaküldette. Tovább erről az *Osirisről* azt is hirdetik, hogy a szántásra és vetésre oktatta volna népét, amint felesége, *Isis* az őrlésre és kenyérsütésre. Paris városának nevéül, amíg igazabbat mondhatunk, elégedjünk meg ezzel.

Ami tágos nagyságát illeti, nem ártana országok szerint a hatalmasabb fő városokkal előszámolni, egyikét a másikkal hasonlítani, mert eképen legjobb ítéletet tehetnénk felőle; csak az, hogy bajos és talán unalmas is lenne.

SZILÁGYI. Ne kímélje az úr fárodságát; szép azt tudni: ebben, abban az országban mellyik légyen a fő város. Nem lesz unalmas hallani.

BÁTHORI. Ebben megegyezek *Szilágyi* urammal, nem leszen unalmas; sőt nagyon ohajtom megtudni az eme nevezetes fő városokat; minthogy nehéz őket akarmelly könyvben is egy csomóban vagy laistromban feltalálni.

HOLLÓSI. Már nem szeghetem kedvét az uraknak, előszámlálom; kezdem pedig *Europának* üstökérül *Portugallia* országrul.

Ebben a fő város	-	Lisabona
Spányolországban	-	Madrit
Franciaországban	-	Paris
Angliában	-	London
Scotiában	-	Edenburg
Irrlandiában	-	Dublin
Daniában	-	Kopenhag
Hollandiában	-	Amsterdam
Brabantiában	-	Bruxell
Svetiában	-	Stokholm
Brandenburgiában	-	Berlin
Saxoniában	-	Dresden
Palatinatusban	-	Amberg
Helvetiában	-	Zúrik
Bavariában	-	Monachium, G. Münch[en]
Muszkaországban	-	Peterburg
Lengyelországban	-	Krakau
Csehországban	-	Prága
Magyarországban	-	Buda
Erdélyországban	-	Szeben
Aus triában	-	Bécs
Morvában	-	Olműcz
Steyerországban	-	Gréc
Serviában	-	Nándorfehérvár
Thraciában	-	Konstancinápol
Macedóniában	-	Thessalonica
Siciliában	-	Mesina
	-	Palermo
Olaszországban	-	Roma
	-	Velence
	-	Mediolanum
	-	Modena
	-	Mantua
	-	Genua
	-	Florentia és
	-	Neapolis

	Asiában	
Arábia országban	-	Mecha
	-	Medina
Palaestinában	-	Jerusalem
Syriában	-	Aleppo
	-	Damascus
Mesopotamiában	-	Babylon vagy Bagdad
	-	Ninive vagy Mosul
Persiában	-	Ispáhán
Nagy Tatár országban	-	Cambalu
Japoniában	-	Jdo
China országban	-	Pekin
	-	Nankin
	Africában	
In Barbaria a vad népnél	-	Algier
	-	Thunis és Tripoli
Marocco országban	-	Fezz és Mekinez
Aegyiptomban	-	Cayro és Alexandria

BÁTHORI. Nagy adóssa vagyok Hollósi uramnak, hogy ezekről méltóztatott tudósítani. A laistromát ezeknek a helységeknek magamnak kikérem; szép hasznát fogom venni, ha mikor úri társaságban előkerül a beszéd irántok.

HOLLÓSI. Könnyen meglehet, az ide tartozandókkal együtt kezébe nyujtom az urnak; mondom azért tovább, hogy az említett fő városokbul tizet kiszedtem, mellyek hatalmasabbak; ezeket megtekintvén kitetszik, hol talál magának helyt *Paris* városa:

Az első város, Cayro Aegyiptomban fekszik; erről az írja *Danner János*, egy bécsi szerzetes: hogy huszonnégy ezer útszái vannak, huszonnégy ezer *Mochea* vagy török templom benne; huszonöt francia mérföld a kerülete, és hét milliom ember lakja.

A második a régi Roma. Olaszországban fekszik; erről azt írja Heppelius, hogy ötven olasz mértföld volt a kerülete, és négy milliom ember lakta; minekutána pedig a gothus, vandalus nép, Attila és mások megrontották volna a várost, *Belizarius* bástyáit felrakván kisebb környékbe vette, úgy most kerülete csak huszonöt olasz mértföld, és népe csak háromszáz ezer emberből áll.

A harmadik Nanquin. China országban fekszik; itt tartottak előbb udvart a chinai királyok; erről azt írja az említett *Danner*, hogy huszonnégy ezer palotás háza vagyon, kétszáz ezer közönséges házai, húsz mértföld a kerülete és két milliom emberből áll lakóssa.

Negyedik Pekin. Háromszáz kapuja vagyon, a chinai királyok mostani széke. Népesebb, noha egy kevésbé kisebb Nanquinnál. [Hangyabolhoz hasonlítják a historicusok.] Forr benne több két milliom embernél.

Az ötödik a régi Jerusalem; ezt mikor Titus megszállotta és megszorította, volt legalább két milliom zsidó benne; amint Josef, ki benne volt akkor, írja.

A hatodik Jedo Japóniában fekszik. Erről azt írja *Danner*, hogy három napi járás a hossza, kigondolható, hogy számtalan sok a lakóssa.

A hetedik Fezz. Affricának a szegletén fekszik; ahol előbb *Mauritánia* volt; erről azt olvastam: hogy két belső városa, harminckét külső városa légyen, ötven kapuja, száz ezer háza, ezer *mochea* temploma, a nagyobbiknak kerülete három órát megkiván; mekkora lehet kerülete az egész nagy helységnek, és mely számos a népe, ebből kitetszik; tudósít ezekről *Stuart Károly*, aki *anglus* követ volt a Marocco királynál, és Fezzben lakott.

A nyolcadik London: Angliában fekszik. Erről azt írja egy *cosmographus*, hogy a mostani *Europának* minden városait fellülhaladja régiségére, nagyságára, szépségére nézve; egy milliom embernek ad szállást; akkor építették, mikor *Jerusalem*ben Salamon templomát.

A kilencedik Paris: Franciaországban fekszik. Három francia mértföld a kerülete; azért kisebb Konstancinápolnál, de népesebb; ebben nyolcszáz ezer embert számlálnak, amabban pedig hétszázezeret.

A tizedik Bécs. Ezt az urak közelebb ismerik; hatszáz ezer emberre mondják számát; ennek leírásával nem aggódom, előttünk vagy; mekkora, micsodás légyen, alkalmasint tudjuk. Ime uraim, *Europának*, *Affricának*, és *Asiának* legtágosabb és legnépesebb helységei.

BÁTHORI. Amint látom: előtte való nyolc városoknak fejet hajthat Paris, minthogy a kilencedik sorra szorult; azonban néki köszönhetem, hogy e világnak három részeiben lévő fő helységeivel [ezen alkalmatossággal] megismérkedhettem.

HOLLÓSI. Búcsút vévén a többitől, maradjunk *Paris*ba, hogy szándékunkhoz képest, amit a levél elalutt, helyre hozzuk, azaz *Parist* belől is megtekintsük. Megírom azért, nem is izenként, hanem érdemessebb tagjaira nézve rövideden, mit dicsérnek benne. Kerületéről és népe számáról már fönt emlékeztünk. Erre nézve mikor V. Károly császár belé talált lépni, azt mondá: Páris nem város, hanem világ. Számtalan sok kívülbelül [való] pompás épületei közül ezek nevezetesebbek:

A Királyi Palotás Udvar (Louvre) igen szemre való, tágas, ékes, roppant, és legszebbnek tartatik az egész világon. Az első szobákban egyéb festék nem látszik a kék szinnél, mely itt-amott mesterségesen arannyal meg vagy borítva. Ezekbenn az *Austria* háznak minden *portrait* képei függnek a falakon.

Az *Aurelianum (Orleans)* hercegnek költséges, hires lakása.

A Parlamentum épület, mely fölötte nagy és téres szobákból álló.

A királyi Observatorium, mely a városnak délfelé való részén, és annak is a végén fekszik. Itt sok csuda ritkaságokat lehet látni, és egy kutat, mely messze elhíresedett.

Conde herceg palotája. Ebben a gyántacseppekből összeálló egy egész asztalt mutatnak. A hozzá tartozandó kertet igen dicsérik.

A Tömlöcház (Bastille) arrul emlékezetes, hogy itt csak a hercegi és más főszemélyek tartatnak. És minthogy a király kincse is itt fekszik, nagy őrizetben vagy a helvetus és francia hadi emberek által.

A Királyi Főispitály. Erre költötték minden eszket a válogatott és legtudóssabb építőmesterek, amint is kitetszik belőle, hogy remek munka. Akkor ment végbe XIV. Lajos király alatt, mikor 1669. esztendő-t írtunk. Nagy ebédlő szobája vagy, mindenikében leülnek valami hatszáz emberek. A falakon a királynak vitéz cselekedeti és győzedelmi felette szépen vagy-nak leírva. Ide csak azok fogadtatnak bé, akik vagy tíz esztendeig érdemesen szolgáltak a

táborban vagy pedig előbb a verekezésben úgy megcsonkultak, hogy már alkalmatlanak a hadi hivatalra. Négyezer vetett ágy készen várja a vendégeket. A tisztek ezüst szerszámmal esznek. Kemény törvény alatt élnek, egyébre nézve könnyen. Strázsát állanak éjjel-nappal, mintha előttük volna az ellenség.

Páris városának hetvenhárom piaca van. Ezek közül három nagyobb és híresebb.

Az első a királyi piac (la Place Royale). Itt áll a XIII. Lajos királynak ércből öntött lovas képe, talpa feje márvány, emlékezetes írásokkal meg van rakva. Tágos kerítése van a helységnek, a magas házak körös-körül majd félig erős oszlopokon állnak, felül *galeriások*, azaz folyosósak. Ide tér a nép, mikor vagy igen süt a nap, vagy esik az eső, és az oszlopok között szárazon bátron járdozhat.

A második: a Victoria Piac. Itt XIV. Lajos király képe látszik, maga földig folyó uszován királyi palástban áll, háta megett a *Victoria* koronát tart a monárchának feje felett, lába alatt a *Cerberus* eb fekszik. Ezt a képet akkor építette maga emlékezetére a király, mikor *Leopold* császár Bécsben a Szentháromság szép oszlopát az Istennek dicsőségére.

A harmadik a hadi nyereségnek, vagy erővel, bevett helységeknek piaca (*la Place des Conquestes*). Hasonló a két elsőhez. Ide intézték a XV. Lajos királynak képét. Eddig nyilván végbe is ment. Csak ma hallom, hogy úgy.

Páris körül egynehány mulató épületi vannak a királynak. Ezek a többi között hitesebbek: *Versailles*, pompás kevély vár. Nyolcadik csudája a világnak, háromszázmillióba tölt. Mondják, ha igazat tart, hogy istállói szebbek minden hercegi épületnél *Europában*. A kert mellette, nemes szép tagjaira nézve hatalmas ritkaság, sok országban nincsen mássa. Méltán hordozzák és árulják képét, kezemre is került egy. Eleget csudáltam. A király kamarája belől tükör, kívül porcellán munka.

Fontainebleau. Ékes királyi udvar, temérdekségére nézve hasonló egy kis városhoz, a sok forrásoktól, melyek a környékben fakadnak, vette nevét. Kilencszáz szoba nyílik benne egynehány palotával, földelének homlokot tart a körül folyó *galéria*. A tiszta erdők mintegy ölelik az épületet. Ősszel jó darabig itt szokott mulatni a király.

Marly. *Versaillestől* nem messze fekszik igen szép völgyben. Ide kitér a király hólnapszámra kétszer. Ide időzi tanácsolóját, itt tart gyűlést vele, és másnak nem ad *audientiát*.

Saint-Germain, [Sanctus Germanus]. V. Károly építette. Hatvanhárom drága szobákkal dicsekedik, gyönyörű erdőséggel, öt grottával. Az ezer vizijátékok és figurák között legrendesebb az *Orpheus*. Olly mesterül veri a lantot, mintha eleven volna. Itt a paradicsomot, a poklot, a tengert, a négy elementumot mintegy előállítják.

Arnet. Itt vadászattal mulat a király. A IV. Károly e környékben egy szarvasra akadott, kinek nyakán megmaradt rézperec volt; ilyen írás rajta: Evvel engem a császár megajándékozott; *Hoc me Caesar donavit*. Azt tartják: hogy ezer esztendő előtt történt dolog legyen, a római pogány császárok idejében.

Saint-Denis, magyarul *Szent Dienes*. Kulcsos ur város. Abbul terjedett híre, hogy egynehány király fekszik a helyben. Drága temploma van. Hatvan erős oszlop tartja. Itten két nagy armariumban sok fő érdemű ritkaságokat mutatnak a vendégeknek. A városnak azon *Areopágumbéli* szent Dienestől eredett neve, kinek a pogányok fejét vették, melyet ő maga kezével a marttyrok hegyére (*Mont Martre*) vitt. Nem esik igen messze Páristól, holott már nevezetes apátus van, és a királyi korona egyéb *clenodiákkal* tartatik. Tárházos sok kincssel meg van rakva, és most ide temetik a francia királyokat.

Ami tovább Páris városát illeti: 100 kalastrom, 42 plébániás egyház, más 20 templom, 80 apátúrság, 30 ispitály vagyon benne, és egy érsek. Az egész országnál szólnán: 16 érsek, 106 püspök, 25 ezer plébánia, 4000 város, amelyekből 24 pénzt ver, és 24 millió ember.

BÁTHORI. Ha a levél le tudta gyalázni a franciákat, mondhatom, hogy Hollósi uram emberségessen fel tudta őket magasztalni.

HOLLÓSI. A levél más után járt, én is máson. Ő az országnak felkapott szokását, a fő és alacson személyek erkölceit piszkálta; én nevezetesebb helységeit és épületit jártam meg, és méltán dicsértem. Azonban aki a levelet írta, nem sokat hibázott; benne is, másutt is olvastam, magok sem tagadják a franciák, hogy udvariások, büszkék, kérkedők, nyughatatlanok, változók, tekergők. A dámák pompások, fentartók, bátrak, csintalanok, kétféle féreg rája sziveket, a szerelem és a módi cifraság. Ebbe már annyira elbolondultak, hogy *mouches* vagy fekete kis formáknak is törvényt szabtak, és neveket adtak. Halljuk. Azért mondom pedig, hogy Szilágyi uram, amint megígértem, ujságot vihessen haza *Camilla* asszonynak.

Eredetitül kezdem, *mouche*, deákul *musca*, annyit téssen mint [egy] légy. Régi időkben az indiai hajadon leányok megrakták pofájokat különbféle csillámló legyecskékel, hogy tessenek, és előkelhessenek. A romaiak akkor tájban megjárták Indiát, és hogy kedveskedhessenek valamivel *Juliának*, *Augustus* császár leányának, efféle legyecskékel megajándékozták, tudósítván arról, mint lehessen hasznát venni, és tengeren túl mire való. Julia kisasszony izibe próbára ment velek, megcsodálta magát tükrében, szépnek találta, mások dicsérték. Elhíresedett a cifraság, és minthogy indiai legyecskéket nem kaphattak, apró fekete tafotákra szorultak a romai dámák, és ezekkel tarkázták ábrázataikat *Julia* kedvéért. Felkapta a város a *módit*, országról országra ment híre, és most is főképen Franciaországban fennforog. A mai napi mesterség ebben áll. Oda semmit sem szabad ragasztani, ahol az arca valami kis völgyecskére lehorpad, mert, mint a poéták mondják, ott lakik az *Amor*, és a három Gráciák, vagy a Kegyelem-istenségek.

A *mouchoknak* nevei ezek: *la receleuse*, (a borító); ezt oda rakják, ahol az ábrázaton valami fakadék, vagy más mocok vagyon, hogy tisztességesen befődjék.

La majestueuse, a méltóságos; ez nagyobb a többinél, a homloknak a közepére ültetik. Azt tartják, hogy ez az aprólék tiszteletet szerez személyeknek.

La galante, az udvari; ezt a kiülő arcának közép helyére alkalmaztatják.

L' enjouée, a vig; ezt oda ragasztják, ahol ráncra türemlik az ábrázat, mikor a száj mosolyog.

La passionée; annyit téssen, hogy nem bir indulatival. Ennek a szem végén vagyon helye; azt tartják, hogy a tiszta szemnek jádzó ragyogványt felüti, és nagyobb fényt mutat.

La precieuse, a drága; ez vagy a száznak egyik végén, vagy egyik ajakának látszik, és kisebb. Még sereggel volnának hátra, restellem ide hordani. Ezekből is kitetszik, hogy Páris városa ebben a hívságban tovább ment az egész vad pogányságnál.

Fordítsuk másra a beszédet, alkalmas kérdés juttat eszembe, tudniillik micsoda hadi erővel mehet Franciaország ellensége eleibe száron és vizen? Erre közönségesen ez a felelet, hogy kétszáz ezer embert könnyen kiállíthat a mezőre. Többet is, ha a szükség megkívánja, mert népes, és sok a lezzegő benne.

A második kérdésről szólnán, már számba ment: hatvankét hajót eresztett ennek előtte a tengerre, ezekre rakott 20 050 fegyveres embert, 3478 álgút.

BÁTHORI. Ne vétsek az urnak; úgy hallottam: hogy *anglus* erősebb a tengeren a franciánál.

HOLLÓSI. Jól mondja az ur: ami a hajók számát és hadi népet illeti; mert Anglia eddig 131 hajót tartott. Ezekkel 23 851 embert, 4550 álgút. Most, miulta Americaval veszekednek, és a két nemzetség fujton fujja kigyó mérgét, nem tudom mire mentek. Azonban, amint az *anglus* a franciát meggyőzi tengeri készüllettel, úgy ennek a návája számossabb és hatalmassabb az egyéb europabéli hercegekénél; úgy mint: a danausnál, svecus és hollandusnál.

A danaus, (amint olvastam) 50 vitorlyás hajóval mégyen a tengeri verekedésre, nem többel, 17830 emberrel, és 2566 álgúval, és nem többel.

A svecus 12 520 katonát, 2201 álgút küld ellensége eleibe.

A muska. A mostani török háború előtt majd egyenlő erővel volt a *svecussal* vizen.

A hollandus meglegedett 52 hajóval, 8394 emberrel, 2024 álgúval.

A velencések már régen nem hadakoztak; *kerülik a forrót*, ezer mesterséggel csak a neutralistákhoz részelkednek, ha a hatalmasok közt valami háború támad.

Hogy azt a kérdést befejezzem; az említett laistrombul kitetszik; hogy az *anglus*, ami a tengeri erőt illeti, az első; a francia a másodiknak tartatik; vitézségekre pedig nézve most is ujjat vonnak.

A többi fejedelmek ezeknek, úgymint az *angolusnak* és *franciának* fejet hajtanak, mert gyöngébbek; a *Spanyol*, és *Portugállia* országokat kihattam, mert nem mehettem végére, mi erővel birjanak a tengeren.

BÁTHORI. A turbántos szomszédunkat, a törököket elfelejtette az ur, penig ezek is lapátozzák a tengert, és sok gallyákat repittenek kifeszített vitorlyákkal, nem egy, hanem több tengereken.

HOLLÓSI. Ha az ur réa nem emlékeztetett volna, kimaradtak volna. Azonban régi és nagy historiában kellene bévágnom, ha a tengeren viselt dolgokat és erősebb készülleteket elő kívánnám hozni; nem is találnám végét beszédemnek. Erre nézve csak egy jeles dolgot mondok; melyből ki fog tetszeni, mire erőlkedhetik a *musulman* nép, mikor a nagy szükség megkívánja.

1572-dik esztendőben valóban a törökök ellen készült Spanyolország, egyetemben a *velencések*, a malthai vitézek, és a romai pápa, Pius, az ötödik. Ezek nagy költséggel 212 gallyás hajót szereztek öszve, oly szándékkal: hogy Siciliaban egy révpartnál mind egybe- gyűlnének a fegyveres néppel; és onnan seregessen megindulván *Ciprus* szigetét megviynák. *Joannes de Austria*, V. Károly császár fia vólt a hadi vezér: mikor odaérkeztek, megdöb- bentek, látván, hogy a török hatalom Ali bassa vezérsége alatt háromszáz hadverő erős hajókat állit eleibek, és iszonyu álgúropogással kezdi a harcot. De Isten segítségével legyaláztatott, nagyon megverettetett. 32 000 török odaveszett, 5000 Ali bassával együt megfogatattak, 15 000 keresztény rab kiszabadult, 160 hajó a keresztényeknek kezekre került.

Ebből a szép nyereségből jutott a *pápának* 19 öreg hajó az aprókat nem számlálván, emellett 19 álgú, és 881 rab.

A spanyol királynak 58 hajó, 58 álgú, és 1713 rab.

A velencei republicának 39 hajó, 39 álgú, és 1160 rab.

SZILÁGYI. Ezen történt dolog arról tudósit minket, hogy ami a tengeri erőt illeti, a török császár meggyőzi akármellik *Europa*-béli fejedelemnek erejét, tudniillik az *anglust* 169 hajóval, a *franciát* 238 hajóval, a többit annyival is inkább.

HOLLÓSI. Ugy tetszik, eleget beszélgettünk most egyszerre, ha ugy tetszik, menjünk dohányozni, azután nyugodni.

-&-